The English
SCHOLE MASTER
Den Engelsen
Schoolmeester
t'AMSTELDAM,
By Joannes J. Bouman
1663.

*57C-215

The Englisch

SCHOLE-MASTER,

OR

Certaine rules and helpes, whereby the natives of the Netherlandes, may bee, in a short time, tanght to read, understand, and speake, the Englisch tongue.

By the helpe whereof, the Englisch also may be better instructed in the knowledge of the Dutch tongue, than by any Vocabulars, or other Dutch and Englisch books, which hitherto they have had, for that purpose.

Den Engelschen

SCHOOL-MEESTER,

Ofte

Eenige regulen / en behulpselen / waer dooz d'ingeborene Nederlanders / in een hozten tijdt / geleert konnen wozden d'Engelsche taie / te lesen / verstaen / en spzeken.

Waer dooz d'Engelschen ooch beter geleert mogen wozden / in de kennisse van de Neder-duytsche taie / als dooz eenige Vocabularen of andere Duytsche en Engelsche boecken / diese tot noth toe tot dien eynde opt gehadt hebben.

t'AMSTERDAM,

Gedruckt by *Ian Bouman*, in 't Jaer 1663.

To the true naturall inhabitants, and all lovers of the peace and prosperity of the united Provinces of the Netherlands, health, wealth, and happines.

Aen de Trouwe natuerlijcke ingesetenen, en aen alle Lief-hebbers der vrede en voorspoedt der Geunieerde Nederlantse Provintien (wensche ick) heyl, voorspoet, en geluckſaligheydt.

Worthy & welbeloved.

CONsidering the mutuall relation which is and hath bin for manie years past, between the English nation on the one side, & the States and people of these Netherlands on the other, both in respect of their Religion, neigborly affection, and the traffique or Commerce which they have had and doe yet hold with one another, by reason where of many of the English nation are permitted to inhabite in these partes, & many Netherlanders in England; which mutuall relation hath bin of late confirmed and made more sure (as we hope) by the marriagie of the eldest son of his highnes Frederick Henry by the grace of Godt Prince of Orange, &c. with the eldest daughter of our Soveraigne Charles by the grace of Godt Kingh of Englandt, &c; and seing it is very

Waerde en seer beminde.

OVerleggende d'eenparige dependentie die tegenwoordigh is/ en door vele jaren herwaerts geweest is/ tusschen de Engelsche natie ter eence/ en de Staten nevens d'onderdanen deser Nederlanden ter andere zijden/ beyde in 't regaerd van hare Religie/ gebuerlijcke affectie/ en traffique diese gehadt hebben/ en noch tusschen malkanderen onderhouden/ waer door vele van de Engelsche natie toegelaten worden hier te mogen woonen/ en veele Nederlanders in Engelant; welcke eenparige dependentie (gelijk wy verhopen) onlangs bevestight en seeckerder gemaeckt is door 't huwelijck tusschen d'oudste Sone van sijne Hooghepdt Frederick Hendrick door Godes genade Prins van Orangie/ &c. met de outste Dochter van onsen Soverain Charles door Godes genade Koning van Engelant/ &c. En terwijl het door

very neceſſary and profitable for the upholding of this union, that either of theſe nations bee inſtructed in the others language, that when they come to build togither they may not fall into confuſion through not underſtanding each others ſpeech, whereby offences may come, and their mutuall Concord and union be diſturbed; & having obſerved a great deſire in many ſtudents in theſe Countries, to make uſe of all ſuch helpes as our English tongue doth afford them for to further their ſtudies and imployments, which they cannot doe without underſtanding our tongue; & having ſeen by occaſion of myne owne imployments, that there are divers wayes and means wherby we that are of the English nation & inhabiting theſe Countries may further and helpe our ſelves in attayning to the knowledge and ſpeech of the Durch tõgue, with leſſe trouble than the Netherlanders can the onderſtanding and ſpeech of our tongue: I have at length attempted (being moved partly by the deſires of many perſons of quality to learn our English tongue, who have been therein much procraſtinated by the want of ſome Dictionary, Grammar,

hooghnoodigh en profitabel is om deſe unie te onderhouden/dat yder van deſe Natien onderzrigt werden in haer reſpectiue talen/ op datſe met malkanderē timmerende/niet in verwezringe komen te vervallen dooz het niet verſtaen van elckanders ſpzake/ waer dooz ergerniſſen mochten komen te ontſtaen/ en d'temporige eendzagt en unie geſtooz wozden; Oock in veele Studenten in deſe Contreyen een groote begeerte gemerckt hebbende/om alle behulp-middelen te gebzuycken die onſe Engelſche Tale haer mede-delen om hare ſtudien en bercopingen te voozderen/ 't welck ſy niet konnen doen ſonder onſe Tale te verſtaen; ooth dooz occaſie van mijn eygen affairen geſien hebbende/ datter verſcheyden wegen en middelen zijn/waer dooz wp die van de Engelſche natie zijn en in deſe Landen woonachtig/ons ſelven met minder moeyte konnen voozderen en helpen in't verkrijgen van de kenniſſe en ſpzaeck vande Nederlantſe Tale/als de Nederlanders 't verſtaen en ſpzeken van onſe Tale: Heb ick naer langh wachten (daer toe verſoozt zijnde eenſ deels dooz vele gequalificeerde perſonen begeerig zijnde onſe Engelſche tale te leeren die haer ſeer in verachtert zijn dooz het gebzeck van een Dictionaris/ Gzammatica/

mar, or (at leaſt) ſome rudiments to help them; and partly by the earneſt provocations of ſome whom I have my ſelfe inſtructed therein upon their underſtanding the method which I obſerved in teaching them) to ſet downe ſome rules and directions, by the diligent obſervation whereof a Netherlander may, in a ſhort time and with little charge, attaine to the true reading and pronuntiation, and benefit himſelf much in the underſtanding and ſpeaking of the English tongue. The which I tender to you in this enſueing frame and modell, as a token of my thankfulnes for the friendſhip and priviledges, which I and other of my Countrymen enjoy in theſe lands. For which we are alſo bound alwajes by our prayers to ſeek the good of this Country, and in any thing we can to doe you ſervice.

I dare not ſpeake any thing, in praiſe of the work, leaſt it ſhould not prove as it ſeemeth; but ſhall leave it to the tryall of thoſe who ſhall make uſe of it; whereby if any receive profit or furtherance, I have the reward which I expected for my labour.

But

matica / ofte ten minſten te eerſte beginſelen om haer te helpen; en ten deele dooz de ernſtige aenpozcinge van ſommige die ick ſelfs daer in onderwefen hebde / wien de methoods die ick gebzupckte om haer te leeren aenmerckte) ondervonden eenige regulen en aenwijſſingen te ſtellen / dooz het naerſtigh obſerveren van de welcke / ſal een Nederlander in een kozten tijdt en met wepnigh koſten / verkrijgen het wel leſen en pzonunceren / en hem in 't verſtaen en ſpzecken van d' Engelſche tale vele pzofijteren. Het welke ick U L. op de volgende maniere en faſoen voozdzage / als een tepcken mijner danckbaerheydt wegens de vzientſchap en pzivilegien die ick en andere mijner Lants-lieden in deſe landen beſitten. Waer dooz wp ook altijt ſchuldigh zijn dooz onſe gebeden het voozſpoet deſer landen te verſoecken / en U L. in alles naer vermogen te dienen.

Tot lof van dit werck en derf ick niet ſeggen / of het anders bevonden mocht werden als het ſchijnt te weſen; maer ſal 't die gene laten oozdeelen die 't ſelfde gebzupcken ſullen: waer dooz indien pemandt pzoj, ofte voozdeel upt ſchept / verkrijge ick ſoo veele loons als ick wegens mijnen azbeyt ver wachtende was.

Maer

But if any more skilfull Masters shall dislike it, I shall leave it to them to amend it; and only make this for myne Apologie, that this is the first attempt which I have made in this kind; neither have I ever seen any grounds to the like purpose, from which I might receave any further ance or helpe herein; and myne other more weighty occasions permit me not be so exact herein as otherwise probably I should have bin, & it is a more facile thing to espye faults in a building, than at first to contrive the fabrick.

It is long since I was first urged hereunto, but I have hitherto expected, that some moreable would before this have prevented me of this labour by their more fruitfull observations. But seing such is not yet come to light, you have here this meane piece in the meane time to exercise your selves upon, which I commend to your diligent and careful use and the blessing of Almighty God, whom I beseech long to continue the union and peace of these united provinces and our Kingdo-

me

Maer indien der eenige Meesters van meerder verstant waren die 't selvige misshagen / geef ick het haer over om te verbeteren; en tot myn verdedinge seggen dat dit de eerste ondertwindinge is die ick in diergelijcke dingen gedaen hebbe; ook en heb ick noyt diergelijke grond-regulen tot dien eynde gesien / maer upt ick eenigh voordeel ofte behulp tot dit werck konde scheppen; ook en laten myn andere gewichtiger affairen niet toe / dat ick hier so punctueel in kan wesen als ick anders ongetwyffelt soude geweest hebben / en het is veel gemackelijcker de fauten te vinden die in 't timmeren begaen zijn / als de selfde in 't eerstien wel te fabriceren.

't Is nu een lange tijt geleden dat ick hier eerst toe versocht wordt / maer tot nu hebbe ick gewacht / op dat een ander die beter begaeft is / my met haer profijtelijcker aenmerckingen soude voorgekomen hebben. Maer also sulks noch niet voor den dagh gekomen is / hebt gy hier dit gemeen stuck werckx / waer in U L. sich ondertusschen kan exerceeren. Het welke ick recommandere tot uwen naerstigh en sorgvuldig gebruyck / en de zegen des Almachtigen Godts / die ick bidde de eendracht en vrede tusschen dese geunieerde Provintien en onse

ne of great Brittaine both in and among themselves and one toward another; and make them workers together in the upholding of the Gospell of our Lord Jesus Christ, and destruction of that Abaddon or Apollyon i. e. destroyer (I mean the man of sin) to the prais of his owne most glorious name, and comfort of his elect, Amen.

Koninckrijck van groot Brittagnien in en onder malkander en tusschen den een en den ander langh te willen continueren; en haer mede werckers maecken in 't beschermen des Euangelie onses Heeren Jesu Christi / ende verwoestinge van dien Abaddon of Appollyon i. e. de verwoester (ick meyne de mensche der sonde) tot prijs sijner heerlicker name/en troost sijner uytverchorene/ Amen.

Regelen

Regelen tot onderwijsinge

Van de

ENGELSCHE TALE.

By een gestelt tot dienste der gener, die lust ende begeerte tot de kennisse der selve hebben.

Den Inhoudt van 't Werck.

MIn voornemen en is niet/ om een volkomen Grammatica van de Engelsche tale te maecken/ ende daerom heb ick vele observatien (die ick aengemerckt hebbe) met voordacht over-geslagen: maer alleenlijck den leergierigen soo vele noodtwendige regelen voor te stellen/ als mogen genoegh zijn haer tot het rechte spreken en verstaen van de selve tale te leyden. Alle 't welcke ick hier stellen sal onder dese twee Grammaticale hooft-stucken/ Etymologie ende Syntaxis.

Waer van den eersten dient (na den eygendom ofte bedwinge van dat woort) om recht te spreken. Onder de welcke ick alsulcke observatien begrijpen sal/ als dienstigh zijn tot kennisse der namen/ gelupt/ en pronuntiatie van de Letteren/ Vocalen/ Diphthongen/ Syllaben/ en Vocabulen: mitsgaders de gedeelten der spraeke met den aenkleven van dien/ soo verre als ick in dese saeke van nooden hebbe/ en niet meer.

Den laetsten dient tot verstandt ende Constructie ofte t'samen-voeginge van 't gene gelesen is/ ofte gehoort/ geschreven ofte gesproken door een ander/ ende oock tot een oprecht t'samen-voeginge der woorden in eens eygen spraecke of geschrift aen een ander.

Van de Etymologie.

Het eerste Capittel.

Van de Letteren en hare verdeelinge.

VOor eerst hebben wy aen te mercken de namen der Letteren/ en hier in accorderen de Engelsche tale met de Latijnsche ende Duytsche/ behalven in g. h. i.

De letteren zijn a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, w, x, y, z.

Dese Letteren zijn verdeelt in twee soorten / vocalen/ ende consonanten/ gelijck in alle andere talen.

Onse vocalen zijn dese / a, e, i, o, u. van welcke vijve/ twee werden dickwils in Consonanten verandert/ namentlijck / i, ende u, ende dan gemeenlijck andersints geschreven zijn als I ofte j, ende V ofte v. Ende daerom voegen sommige in 't schrijven van onse Letteren dese by het Alphabet voor de letter van dien name/ 't welcke altijt een vocael is/ als j, i, v, u; &c. Dese vocalen i ende u werden veeltijdts in Consonanten verandert/ wanneer een ander vocael na volget/ als in

James	interjection	rejoyce
Jupiter	salvation	verelie
Service	vocation	advantage.

Alle de Letteren uytgenomen de vocalen/ zijn Consonanten/ behalven y die de kracht van beyde heeft.

Wat aengaet 't geluyt van onse vocalen a, e, i, o, u, alhoe-wel ick daer satsoens halve wat van spreken konde: Nochtans terwijl ick weet dat sy soo veel van 't geluyt der Duytsche vocalen niet en verscheelen/ dattet waerdigh is het gemoedt der leerlingen daer mede te bekommeren; sal ick hier sulcks overslaen/ niet twijfelende of ick sal hier na gelegentheydt hebben sulcke regulen te stellen die alle schijnende onderscheydt sullen wegh nemen.

Oock komt de kracht en geluyt van alle onse Consonanten in 't Engels / met de Duytsche ende Latijnsche over een/ ofte verscheelen heel weynigh/ behalven dese navolgende.

Ten eersten/ is onse d so krachtig niet; Want de Duytsche 't selvige dickwils prononceren als of het dt was: Maer wy alleenlijck en slechtelijck d.

Ten tweeden / g ende h vallen oock swaer in onse tale door vreemdelingen geprononcieert te worden / principalijck in sommige woorden: daerom is het hoognoodig als men begint te leeren / een School-meester ofte vriendt te hulp te hebben / om hare tonge op het rechte geluyt van dese Letteren te brengen.

Ten derden / al slaet onse i als Consonant ofte vocael/ wert het volkomender uyt gesproken dan de Duytsche ofte Latijnsche tale vereyscht: 't Welck den scholier met

weynigh

wepnigh hulp in 't leeren van dese navolgende Syllaben ende Exempelen/ beter sal verkrijgen; dan met alle de regulen die tot dien eynde soude uytgevonden werden.

Ten vierden/ heeft y in onse Engelsche tale altijt het gelupt van ij in Duytsch/ ende somtijts behleet die de plaetse van een vocael/ als in ,hy, my, may, way; ende somtijts van een Consonant/ gelijck als in yeild, yoke, yarne, yesterday, yeare.

Hier is oock aen te mercken/ dat in 't Engels veel van onse letteren voor Cijfer getal (gelijck in andere talen) gebruyckt werden/ als MDCXLVI, &c. veel oock van onse letteren staen somtijts voor heele woorden/ waer van de leerlingh verjdts kennisse moet hebben/ gelijck als yt. voor the, yt. voor that, yu. voor thou. Ende wy hebben een gebruyckelijcke abbreviatie in onse taie/ gelijck als in 't Latijn/ namentlijck & voor and &c. voor and so forth, ofte and so forward. i. e. voor that is to say. viz. voor to wit oft namely. q. d. voor as if he should say, ofte as if he would have said, ende veel diergelijcken/ als

Matie. / Ho^ble. / H^d.	voor	Majeste / Honourable / Honoured.
Lo^p. / R^d. / S^r.	voor	Lordship / Reverend / Sir
Worp^pll. / K^t. / Esqr.	voor	Worshipfull / Knight / Esquire
yor. / o^r. / m^t.	voor	your / our / ment
w^t. ofte w^th. / w^c. ofte w^ch.	voor	with / which

Capit. II.

Van Diphthongen.

NAdien wy geſproken hebben van 't gelupt der vocalen en conſonanten/ ſoo komen wy tot de Syllaben/ het welck is 't gelupt van een ofte meer letteren. Een Sylla-be van een letter / is / een enckel vocael / die een gelupt by ſich ſelf heeft. Een Syllabe van verſcheydene Letteren/ is ofte een diphthongus/ ofte een Conſonant Syllabe.

In de Engelſe tale en weten wy niet van de diphthon-gen æ ende œ, ten zy in woozden die van de Latijnſche tale geſpzoten zijn/ ofte in eygentlijcke namen die haer eygen letteren moeten behouden/ als Cæſar, Æneas, œconomie, &c. Doch wy hebben in onſe tale menigmael twee vocalen by malkanderen die de plaetſe ende gelupt van diphthongen bekleden/ ende mogen alſoo genaemt wozden. De vertoo-ninge ende kracht van de welcke den leerlingen in deſe na-volgende exempelen ende reguien vooz-geſtelt wozden.

aa als in Baal, Iſaac.
ai als in braine, mountaine, faire, deſpaire.
au als ſauce, laud, applaud.
aw als ſawe, ſtraw, law.
ei als ſeize, receive, weight.
ey als prey, valley.
eu als jeuce, rheumer, Euſtace.
ew als Iew, few, new, brew.
ou als ounce, mountaine, trouble, bloud, gourd.
ow als ſow, Cow.
oi als choice, oile, void.
oy als joyne, deſtroy, annoy, imploy, boy, joy.

Alle welcke diphthongen meeſtendeel haer gelupt geben gelijck de ſelve diphthongen in de Duytſche tale: doch daer zijn eenige andere waer op wy acht moeten nemen/ als namentlijck:

ui d'welcke meer gelupt geeft op de u dan op de i, als in deſe woozden te ſien is / fruit, ſuite: ende ſomtijdts meer op de i als op de u, als in buy, build, Conduit.

ie wert ook in Engels effen alleens gepzonuceert als in Duyts/ te weten: field, yield, shield, friend: ten zy dat de leſte van deſe twee vocalen de Syllabe doet verdeelen/ als

als in Ezeki-el, Dani-el, Gabri-el, &c. oock ten ware dese ie de leste letteren van een woordt zijn / alwaer het geen diphthongus is / maer presenteert alleenlijck een vocael geprolongeert / als ick U L. op sijne bequamer plaetse sal te verstaen geven.

ea wiens pronuntiatie gemeenlijck over een komt met ee in Duyts / als in

leave	increase	beasts
weare	conceave	creature
beare	beneath	seare
ready	weapon	speake, &c.
heaven	breasts	

Ten zy de leste deser twee vocalen de Syllabe doet divideeren / als in

Cre-ation.	Chalde-ans.
Cre-ate.	Idume-a.
Cre-atour.	

Maer somtijdts heeft ea 't geluyt van ie in Duyts / als in yeare, beare, appeare; ende somwijlen alleenlijck van a, als in heart; doch (mijns bedunckens) waer het beter dat de e daer inne souden geluydt worden.

oo wiens pronuntiatie over een komt met oe in duyts / als in foole, stoole, poole, moone, good, food.

ee Dit komt oock met de Duytsche pronuntiatie van ie over een / als in dese woorden blijckt / wheele, feel, thee, see, mee, beer, steeple, feed, bleed.

eo heeft 't geluyt van ie in Duyts / als in people, behalven in eenige woorden alwaer zy het distinct geluyt van e ende o hebben / doch soo volkomelijck niet als wanneer zy apart staen / als in Ieopardie, geometrie, george, ende wanneer de leste van de tweede Sillabe divideert / als in More-over.

oa wiens geluyt oock met oo in duyts over een komt / als in cloath, cloathed, boate, goale, broad, ten zy wanneer die laetste van dese twee vocalen de Syllabe af-deelt / als in Mo-ab, Io-ab.

Maer onder alle onse diphthongen zijnder geen onseeckerder om daer regulen van voor te stellen als onse oe, die somtijts gepronuncieert werdt gelijck oe in duyts / als in Shoe, doe, shoes, &c. Maer meermaels gelijck oo in duyts / als in

{toe / goe} Leeſt {too / goo} {foe / moe} leeſt {foo / moo}

ua wanneer die gedzupckt werden als een diphthongus / geben als dan haer gelupt gelijck aa, als in guard gaazd: Maer wanneer u achteer g ofte q tot beter klank van deſe letteren komt / dan lupt het anderſints / eben gelijck de Dupckſchen gemeenlijck deſe woozden pzonunceren Gualter, quarrell.

Dit ſelve magh van ue geſept werden / die de kracht van u verlieſt / in gueſt geſt: Maer in queſt, guerdon, &c. verepſcht het de kracht van u.

Niet veel ongelijcker is uo, als in quoth: doch deſe diphthongus wert wepnigh in de Engelſche tale gebzupckt.

Capit. III.

Van Conſonant-Syllaben, ende veel noodige obſervatien, aengaende 't leſen ende 't geluyt der woorden.

EEn Conſonant-Syllabe / is het gene welcke neffens een vocael ofte diphthongus / een ofte meer Conſonanten in ſich heeft / waer van wpozden gemaeckt werden; en daer van ſullen wp nu ſpzeken / met 't onderſcheyt der pzonuntiatie van dien / ſoo vezre als onſe tale eenigh verſchil met de Nederlandtſche heeft. Wp occaſie van dien / ſal ick oock alle ſulcke obſervatien invoeren als tot deſe ſaecke noodigh zijn / ſoo in 't leſen als gelupt der woozden in onſe tale: waer mede ik het eerſte deel van d'Engelſche Etymologie eyndigen ſal / waer dooz het recht leſen ende gelupt der woozden geleert wozdt.

Maer hier in en kan ick niet verſeeckeren / dat ick bequame regulen dooz ſal ſtellen tot onderwijſinge in elck ſtuck welk in onſe tale dooz ſoude mogen vallen / om dat het zwaer valt exempelen in andere talen te vinden / waer mede men het recht gelupt van veele Syllaben in de Engelſe tale dooz ſtellen kan: Eben-wel hope ick daer ſoo vezre in te gaen / datter wepnigh dingen in onſe tale gevonden ſullen wozden / verſcheelende van de Dupckſche / maer den leerlingh ſulcke goede onderwijſinge daer inne hebben ſal / waer dooz hp met heel wepnige moepte tot goede perfectie ſal konnen geraken.

Ende

Ende daerom dunckt my goet ten eersten alsulcke exempelen voor te stellen/ waer in de pronuntiatie van onse tale eenighsins swaer is: welcke voor eerst wel geleert zijnde/ sal den leerlingh bevinden/ dat hy een goeden voortgangh in de pronuntiatie en 't gelupt der woorden gedaen heeft/ ende andere dingen sullen daer voor te eerder begrepen ofte verstaen werden.

Ad, ed, id, od, ud.
Ag, eg, ig, og, ug.
As, es, is, os, us.
Ba, be, bi, bo bu.
Ca, * ce, ci, co, cu.
Fa, fe, fi, fo, fu.
Ga, ge, gi, go, gu.
Ia, je, ji, jo, ju.
Qua, que, qui, quo.
Sa, se, si, so, su.
Bag, beg, big, bog, bug.
Dad, ded, did, dod, dud.
Dag, deg, dig, dog, dug.
Gag, geg, gig, gog, gug.
Hag, heg, hig, hog, hug.
Iag, jeg, jig, jog, jug.
Cha, che, chi, cho, chu.
Pha, phe, phi, pho, phu.
Sha, she, shi, sho, shu.
Tha, the, thi, tho, thu.
Wha, whe, whi, who.
Ath, eth, ith, oth, uth.
Atch, etch, itch, otch, utch,
Ach, ech, ich, och, uch.
Glad, bled, flid, chod, chud.
Brad, legge, pigge, log, mug.

* Nota/ dat ce en ci gelupt moeten voorden als se, si.

Exempelen voor de pronunceeringe van ch in 't voorste deel van een Syllabe / chap, chapple, chamber, Charles, chest, cherrie, chiefe, chose, churle, children, chide

ch in 't eynde van een Syllabe/ als which, watch, such, much, fetch, filch, witch, preach, match, stretch, pitch, botch, butcher.

Die voor vremdelingen beyde moeyelijck vallen / vermits het swaer valt eenige exempelen in andere talen te vinden tot ondersechtinge van de rechte pronuntiatie; doch sommige seggen dat het gelupt geeft na de Spaense: daerom sal het den leerlingh profijtelijck zijn eenige hulpe hier in te gebruycken / want sonder goede pronunciatie van dien kan hy zwaerlijck van een Engelsman verstaen werden.

Maer ch in 't eynde oft in 't begin van een Syllabe in Hebreeuse ende Griecksse woorden / ende eygen of propere namen/ werden na de Duytsche maniere gepronuncieert/ als in Melech, Melchisadech, Alchymie, Catechisme.

c Voor e ofte i heeft het gelupt gelijck s, doch seer fijn en scherp / als in faced, center, circle: Maer voor a, o, en u heeft altijt het gelupt van k, als in came hame/ come home/ cunning kunning.

Maer

Maer e in 't eynde van een woozt met e daer aen volgende / heeft het gelupt van s als te voren geſept is / doch met een ſijnder / dunner / en een maniere van ſluptende gelupt / als in place, lice, race, grace, trace, malice, truce, mice, ſurplace, price, ſluce, whence, thence, vice, juſtice.

de in 't eynde van een woozdt / een ander d daer voorgaende / is een overvloedigh gebruyck van ſchrijven / het welcke ons dickwils ontmoet in de Engelſche tale; maer vooz den leerlingh (hem in andere talen onbekent zijnde) in 't leſen ofte pzonuncieeren deſer tale ſeer verabuſeert kan wozden / indien hp van te voren geen generale regelen tot ſijnder onderwijſinge ontfangen heeft: Daerom moet den leerling hier aen mercken / dat dde in 't eynde van een woozt 't zp van een ofte meer Syllaben / niet meer kracht en heeft als een enckele d of d alleen / ende mach in 't leſen geen ander gelupt hebben / als in de volgende exempelen geſien van wozden.

adde		ad		bedde		bed	
gladde	leeſt	glad		padde	leeſt	pad	
fedde		fed		madde		mad	

Exempelen vooz de pzonunciatie van dg.

edge	judgement	Sedge
Silvedge	knowledge	Hedge-hog.

e in 't eynde van een Syllabe / een enckel Conſonant volgende / indien daer een ander vocael in de ſelve Syllabe vooz is / 't zp in 't eynde of in 't midden van een woozdt / twert met ſijn eygen krachtigh gelupt niet gepzononceert / maer dient alleenlijk ſommijts tot de verlenginge der Syllabe / als in deſe exempelen blijckt: beſide, before, life, wife, wiſe, attire, haire, ſafety, abode, whereof, d'welcke geleſen moeten wozden als of ſp aldus in Duptſch geſchreven waren / namentlijck: beſijd / befooz / lijf / wijf / wijs / attijr / hayr / ſaafty / abood / wheeroff.

Ende ſommijts ſtreckt het wepnigh ofte niet tot pzolongatie / tot kenniſſe van welck onderſchept den leerlingh vooz pzactijcke ofte oeffeninge haeſt ſal konnen geraken.

ſawe		Saw		owne		own	
lewe		lew		ſerve		ſerv	
dombe	leeſt	domb		meane	leeſt	mean	
performe		perform		moone		moon	

Behal-

Behalven in eenige eygen of propere namen/ofte woorden/ die haren oorspronk van andere talen hebben; alwaer e in 't eynde van een woort sijnen geluyt vereyscht/ als in Penelope, Epitome, &c.

ffe in 't eynde van een woordt/ heeft gemeenlijck niet meer kracht noch geluyt als van een enckele f, daeromme isset oock een onnoodigh gebruyck in onse tale/ als van dde te voren geseyt is/ gelijck als voor.

Scoffe	leest	Scof	graffe	leest	graf
chaffe		chaf	muffe		muf
staffe		staf	stuffe		stuf

Onse g wert somtijts gepronuncieert als g in Duytsch/ oft g in 't Grieckſch/ als in glad, God, governe, Gog, Magog, Galilee, gather.

Somtijdts heeft het meer het geluyt van j Consonant/ ofte na de maniere van de Fransche tale: als in

genesis	George	age	marriage
generation	geographie	sage	bondage
ingage	equipage	mortgage	lineage
heritage	strange	chaunge	Savage.
prodigeous	pigion	besige	

Aengaende 't geluyt van welcke letter g, H L. dese navolgende regulen tot H beter onderwijsinge in acht sult nemen/namentlijck: g voor a, o, oo, u, heeft altijt sijn proper of eygen geluyt/ als in Gad, Gamaliel, God, gum, good, &c. Maer voor e, i, ofte y, verandert het menighmael in j Consonant/ als in gentle, jentle/ ginger, jinjer/ generation, jeneration.

De destinctie waer van en kan met kennisse en seeckerheydt niet gestelt werden/ al hoewel den leerlingh eenige conceptien vertoont mogen werden op d'observatie in 't lesen/als namentlijck: ge voor m, of n, of de diphthongus eo, geeft altijt 't geluyt van j Consonant/ als in gem, gentry, George, leest jem/ jentry/ jeorge/ &c.

ge voor d, l, r, s, heeft een variabel geluyt/ als in hanged, hanjed/ estranged, estranjed/ gelly, jelly/ geld, geld/ finger, finger/ danger, danjer/ rangest, ranjest/ singest, fingest/ &c.

Maer ge voor t ofte w is altijt eygentlijck/ als in get, gew, gether, &c.

gg by malkander staende met e daer achter / heeft dickwils (ja meestendeel) in 't lesen niet meer gelupt en kracht als een enckele g, ende schijnt een overvloedigh gebruyck in onse tale te zijn/ gelijck te voren van dde aengemerckt is/ als in dese exempelen vertoont werdt.

egge	leest	eg	dogge	leest	dog
legge		leg	hogge		hog
pigge		pig	dugge		dug

Voorder is het aen te mercken/ dat wanneer g de vocael i volght / ende n ofte h in 't selve woort den g volght / dan heeft de g sijn eygentlijck ende natuerlijck gelupt so niet.

Maer dient alleenlijck tot volkomender en strotklingender gelupt van de Syllabe/ als in Signe, raigne, sighe, right, bright, mighty; welcke na de Duytsche tale gelesen mogen werden / zijn/ rayn/ sijh/ rijt/ brijt/ myty. uytgesept wanneer in een woort van veele Syllaben/ de letter n de g volght ende een i vocael achter de n komt/ welcke de n van de g voert/ als in Signification, benignity, &c. uytgenomen eenige weynige woorden/ die het gelupt van g, ende n voeren als gelijck competitoren/ als benigne, oppugne, condigne, en diergelijck / welcke met grooter arbeydt en moeyte gepronunceert werden om dattet woorden zijn van niet meer dan twee Syllaben.

Al-hoe-wel dat h in onsen alphabet / een ander name heeft/ evenwel heeft het 't selve gelupt in onse tale als in de Duytsche/ wanneer die als een enckel Consonant staet: Maer wanneer die met ofte by andere Consonanten gevoeght is / dan valt het de vreemdelingen moeyelijcker te pronunceeren / als hier boven geobserveert kan werden in de pronunciatie van ch, ende hier na in andere saecken bevonden sal worden.

Exempelen voor de pronunciatie van j Consonant/ Iacob, Iames, Iesus, Ieremiah, Iohn, Ioshua, Iustice, Ierusalem, jacket, jade, jag, jakes, jam, janisary, Iaques, jar, joy, jussle.

Alwaer aengemerckt moet werden/ dat de gene die onse g pronunceeren kan / wanneer de selve van sijn eygen propere gelupt degenereert/ die kan dan onse j Consonant oock pronunceeren: want die twee zijn by ons van een gelupt.

Ende tegenwoordigh kan ick het nergens naerder by gelijcken

gelijcken als by gie in de Fransche tale / hoewel het noch niet volkomelijck over een komt met het gelupt van onse j Consonant.

ke achter c wert selden in 't Engels gepzonuncert / en schijnt een overvloedige maniere van schzijven te zijn / om het woozt volkomender gelupt te geven / en tot verhoztinge van den vocael die vooz-gaet. Daerom wanneer dese twee consonanten t'samen in een Syllabe staen / dan zijn die niet meer in gelupt van de enchele k of c als in crack trac / brocke, bzek / rocke, rot / mocke, mok / mucke, muk.

Voozders moet het ook aengemerckt werden / dat le in het eynde van een woozt / en somtijts in 't midden / niet gepzonuncert werdt als in andere talen / indien een ander Consonant vooz de l gaet: Maer moet dan liever gelijck el gepzonuncieert werden / als little, stable, people, visible, bridle, wimble, eagle, troublesome, nimble, Apostle, noble, tabernacle, able, recepticle, circle, &c.

Evenwel en heeft el so volkomen gelupt niet als in het woozdt bell, maer 't gelupt van e werdt (by maniere van spzeken) in geswolgen / gelijck of het mogelijck ware Bl, cl, dl, fl. gl, pl, &c. sonder te pzononceeren.

Alwaer H L. b menighmael achter m in verscheydene Engelsche woozden geschzeven dint / als Combe, dombe, wombe, tombe, en diergelijcke / daer moet H L. aenmerken dat b sijn volkomen gelupt niet en heeft / ook isset vooz in 't gelupt so niet als het geschzeven staet / maer of ghy in Duyts wilde seggen Coom / dom / woom / toem / &c. Maer indien b de Syllabe divideert / dan heeftet sijn gebzuyckelijck ende eygen gelupt al soude m vooz gaen; als nom-ber, com-ber, combination, &c.

Ook wanneer mn t'samen in een Syllabe zijn / 't welk selden in onse tale gebeurt / dan wert de n niet uptgespzaken / als in hymne, leest hym.

Van nn in 't eynde van een Syllabe met de e achter aen / daer van mach gesepdt werden als boven van dde gesept is / namentlijck dattet een overvloedige maniere van schzijven is / en heeft maer 't gelupt van een enchele n, als vooz henne, penne, Anne, leest hen / pen / An.

Van gelijcken ne achter m in 't eynde van een Syllabe / heeft in pzonuntiatie geen gelupt / als in solemne, leest solem.

ph. 't zy in 't begin ofte eynde van een Syllabe heeft het gelupt

gelupt van f in Duytſch / als Pharaoh, leeſt Faraoh/ Phaltiel, Faltiel/Phineas, Fineas/ Epitaph, Epitaf/Philip, Filip / phleagme, fleam/ phlegmatique, flegmatich/ phantaſie, fantaſie / philoſophy, filoſofy/ blaſphemy, blaſfemy/ pheaſant, feaſant/ Elephant/ Elefant, Orphan, ozfan/ prophet, pzofet/ triumph, triumf/ &c.

Somtyts hebben wy in woozden van de plurael nomber pp met es daer achter in 't eynde van een Syllabe/ 't welck niet anders uptgeſpzoken wert als ps, dan ſoo ick meene een cozruptie in ons ſchzyven is/ als trappes, whippes, shippes: leeſt traps/ whips/ ships.

Wooz der ſtaet het aen te merchen dat in de Engelſe tale wanneer re na een ander r volght / het gelupt van re niet en heeft: Maer ſchynt een oberbloedigh gebzuyck in onſe tale te zyn / 't welck wel na gelaten mocht werden / als ſtarre, ſtarres, jarre, warre, carre, deferre, firre, abhorre, curre, d'welcke alſoo wel geſchzeven mochten wozden gelychſe gepzonunciert wozden / ſtaz / ſtazs / jaz/ waz/ caz/ defer/ fir/ abhoz/ cur.

Exempelen vooz de pzonuntiatie van s in 't begin van een Syllabe: Safety, ſafe, ſelfe, ſift, ſoft, ſupper, ſommer, ſome, ſame, &c.

Van de s in 't eynde van een Syllabe / als this, kiſſe, thus, neverthelesſe, tranſgreſſe.

Ende het heeft syn gelupt wat synder en dunner dan de Nederlanders hare s in het woozt synes pzonuntieeren/ en by na gelyck ſy de s in Sacrament uptſpzeken.

Voth somtyts heeft het de kracht en het gelupt van z, als in deſe woozden/ was, is, his, praiſe, glaſe, graſe, geaſe, pleaſe, eaſe, peaſe, thoſe, noſe, whoſe, guiſe, wiſe, cheeſe, ſqueeſe, ſneeſe, freeſe, chuſe, looſe, uſe, excuſe: en vele andere/ 't welck den leerlingh metter tyde erbaren ſal.

Aenmerckt hier ooch dat ſe in 't eynde van een Syllabe ooch dickwils een oberbloedige maniere van ſchzyven in onſe tale is / gelyck ick te voren van dde hebbe geſepdt; en heeft niet meer gelupt als een enckele s, gelyck men vooz deſe exempelen sien kan/ Croſſe, croſs/ righteouſneſſe, righteouſneſs/ diſtreſſe, diſtreſs/ wilderneſſe, wilderneſs.

Exempelen vooz de pzonuntiatie van sh in 't begin van een Syllabe/ shall, schell, sheaf, shift, shirt, shop, shovel, shun, shuffle.

Van sh in 't eynde van een Syllabe / Mars, harsh, fish, diſh, fleſh, lash, dash, gash, nash.

Merckt

Merckt dat enckel s alsser een e voorgaet in 't eynde van een woordt dat den name van eenigh dingh is / gemeenlijck het teecken van 't plurael nomber (of getal van veele) is / als

sing:	part art widow	plur:	partes artes widowes.
sing:	hand town dream	plur:	handes townes dreames

Ende somtijts veroorsaeckt het niet dat woort tot meerder Syllaben in 't plurael als het in 't getal van een was / als in de voorgaende exempelen: Maer somtijts maeckt het wederom een ander Syllabe / als in dese.

sing:	forge place resemblance	plur:	forges pla-ces resemblan-ces
sing:	Countenance chance purse	plur:	Contenan-ces chaun-ces pur-ses

Ende veele andere / die door oeffeninge en observatie wel gevonden sullen werden.

De pronuntiatie van th in een Syllabe / is een van de swaerste dingen (voor een van een ander natie) die in onse Engelsche tale te vinden is; en daerom heeft den leerling daer inne de grootste hulp van doen / om 't rechte gelupt te bekomen / waer toe hem dese navolgende exempelen dienen sullen: viz. the, thing, thither, there, them, though, thorow, through, sithence, death, hath, faith, saith, without, with, within, froth, broth, cloath, both, seeth, afforeth, north, south, both, moneth, &c.

ti voor een vocael in 't midden of corpus van een woort / moet ti gepronuntieert werden gelijck si, als

pronuntiation Congregation alteration, &c.	leest	pronunsiasion Congregasion alterasion, &c.

v Consonant heeft in onse tale gemeenschap met f, maer heeft altijdt een groover en gemackelijcker gelupt als f,

waer

waer van de pronuntiatie ſeer wel by de duytſche vergelcken magh werden in de navolgende woorden / vader/ waren/ wijn/ loopen/ &c. Item mede door d'oeffeninge van deſe en dergelijcke exempelen geleert werden / vijz. live, give, lives, have, gave, twelve, move, grove, above, brave, grave, wives, &c.

Alwaer aen te mercken ſtaet / dat wanneer een nomen ſubſtantivum met ſe in 't getal van een eyndight / ſo maeckt het dickwijls 't getal van deele door de veranderingh van ſin v, als ſing. wife, life, theefe, knife, plur: wives, lives, theeves, knives, &c.

Aenmerckt als ue achter g in 't eynde van een woordt ſtaet / een ander Syllabe altijt niet en verooꝛſaeckt / maer dient alleenlijck om 't gelupt te bekrachtigen; als tongue, tongues, plague, rogue, Hague, Prague; die gelupt geven als of ſy / tung / tungs / plaag / roog / Haag / Praag / &c. geſchreven waren.

Maer u achter g in 't begin of tooꝛpus van een woordt / dient tot verhaꝛdinge des gelupts / als guile, guilt, &c. ende ſomtijdts iſſet gelijck een halve conſonant met g, gelijck het oock ſomtijts achter q ſtaet / als guerdon, language, quarter, quaternion, &c.

Oock ſoo ſult ghy ſomtijdts vinden que in 't eynde van woorden achter den vocael j. alwaer het gelupt moet hebben als ck, als Catholique, rhetorique, publique, Cinque, &c. leeſt Catholick / rhetorick / publick / Cinck / &c.

Somtijdts mach de ue in Engelſe woorden oock gereken werden voor een diphthongus / om dattet gelupt heeft van de diphthongus eu of ew, 't welck ſo menighmael geſchiet als de ue de vocaels plaetſe behiert / als due, true, enſue, purſue, leeſt dew / trew / enſew / purſew / &c.

wh in het begin van een Syllabe valt vreemdelingen oock heel ſwaer / als what, where, whit, whome, which, when, whence, whither, where fore, &c. die door geen exempelen die ick tot noch toe in de duytſche tale bevonden hebbe / konnen uptgelept worden.

Aenmerckt / dat ie in 't eynde van een woordt in d'Engelſe tale dickwijls ſoo veele is als y, ende moet als ij in Nederduytſch gepronuncert werden: exempel / onlie, verelie, trulie, angrie, heartie, froathie; leeſt only / verely / truly / angry / heartie / froathy / &c.

Ick

Ick bekenne datter veele andere regulen behoorden voorgestelt te worden / indien het mijn oogh-merck waer de Engelschen in hare eygen tale te onderwijsen : Waer in dese saecke houde ick het genoegh sulcke dingen te notereen die een Nederlander (ofte andere vreemdelingen die de Nederlandsche tale geleert hebben) mogen behulpsaem zijn / in 't gene waer in onse Engelsche tale verschillende is van de naturelijcke sprake der gener die ick hier voor aengenomen hebbe te onderrichten. Tot welcken eynde de voorgemelde observatien aengaende de letteren / vocalen / diphthongen / en Sylleben met hare respective pronuntiatie / en gelupt der woorden / (verhope ick) genoegh sullen zijn. Ende in 't voorby gaen laet den leser hier (eens voor al) aenmercken / dat indien hy iets vint waer van hier boven geen regel gestelt is / dat magh hy na den wijse sijner eygen naturelijcke (of Nederlantsche) tale vrijelijck pronuncieeren / tot dat hy van my ofte yemandt anders een grond-regel ter contrarie hooren sal.

Wat de puncten / distinctien / en andere directien om recht te schrijven aengaet / ('t welcke Orthographie is) heb ick geensins willen aenroeren noch daer van spreken / als in dese saecke onnodigh zijnde / vermits wy daer in geen andere regulen en hebben / als wat de Latijnsche / Nederlandsche / en andere talen mede brengen ; ende het voorstellen van dien soude dit volumen al te groot maecken om voor een geringe penningh te koopen / en de regelen veel te veele om in een korten tijdt geleert te werden.

Ende dit voorgesepde sal dienen voor 't eerste deel van de Etymologie, 't welcke wel geleert en in 't werck gestelt zijnde / na de meeninge deser Autheurs / ('t welck in een korten tijt mogelijck is te doen) en twijffele ick niet / of eenig verstandigh leerlinck alwaer hy van de Engelsche tale noch soo vreemdt / ehenwel sal hy machtigh zijn alles wat hem daer in soude mogen voor-komen / luydelijck en promptelijck te lesen en pronuncieeren / en daer door te meer kennisse hebben om de dictionarissen te gebruycken tot significatie van woorden / en sal met veel meerder snelheydt in 't leeren / verstaen en spreecken van de Engelsche tale voortgaen.

Het

Het tweede deel van de Engelsche Etymologie.

HEbbende in 't voorgaende deel van mijnen Engelsen School-meester, den leerlingh so verre gebracht, dat hy (indien hy hem aen die voorstheven observatien houdt) machtigh sal zijn de Engelse tale promptelijck te lesen en pronunceeren; so sal 't nu raedsaem zijn, suicke regulen en institutien voor te stellen, die behulpsaem mogen zijn tot het verstaen ende spreecken der selver, op dat de voorgaende regulen dienstigh mogen zijn om 't gene dat een ander spreeckt of schrijft, te mogen verstaen; als oock sijn eygen sin en meeninge uyt te konnen spreken. Tot welcken eynde ick mijnen begonnen methoode verbolgen sal, namentlijck, om van de deelen der spraake en d'aenkleven van dien te handelen, soo verre als in dese sake noodigh sal zijn, ende daer na van de Syntaxis of Constructie spreecken.

Cap. I.

Van den nomen Substantivum en Adjectivum.

IN onse Engelse tale hebben wy acht deelen der spraake, gelijck in de Latijnse, waer van d'eerste genaemt word nomen ofte een naem, om dat het in sich begrijpt de namen van alle dingen die gesien, gehoort, gehoort, ofte verstaen mogen werden; als a man, een man; sicknes, sieckte; the voyce, de stemme; good, goet; great, groot; Edward, Edwardus; John, Jan, &c.

In namen isset hier noodsakelijck van twee soorten te spreecken, Substantivum en Adjectivum.

De substantivum, is suicken name die by sich selven (of alleen) bestaen kan, en verreyscht met geen ander woort vereenight te werden om synen significatie te toonen: als an house, een Huys; the dyall, de wijser; the King, den Koningh, &c.

Waer zijn dzie dingen den nomen Substantivum aengaende, die heel noodigh zijn om wet en, om onse Engelse tale recht te konnen verstaen en spreecken, als namentlijck, artijckelen, getallen, en casus.

Wy gebruycken in onse tale twee artijckelen, namentlijck a ofte an, waer voor de duytsthen een gebruycken; als

als a man, een man: an houſe, een Huys: ende the waer voor de Duytſchen het en d gebruycken / als the horſe, het paert; the houſe, het huys; the King, de Koning. Ende de gene die 't gebruyck van een ende het ofte de verſtaen/ als uytſpreken by de namen in 't duytſch gevoegt/ konnen ook 't gebruyck van a of an, ende the in onſe Engelſe tale wel verſtaen. Alleenlijck dat wy eenige diſtinctie of onderſcheyt in 't gebruyck van a ofte an maken / 't welck aldus is/ wanneer het nomen (ofte name) voor welke het uytſpreken geſtelt is met een Complete conſonant begint/ ſo gebruycken wy de uytſpreken a, als a man, a dog. Maer indien het begint met een letter dat eygentlijck een votael is / ofte maer een aſpirerende conſonant / dan gebruycken wy de uytſpreken an, als/ an oxe, an apple, an houſe.

2. Gelijck in vele andere talen/ alſo in onſe Engelſe tale/ weten wy van geen meer als twee getalen (of numeri:) ſingularis en pluralis, ofte 't getal van een/ en 't getal van meer. De ſingularis ſpreeckt maer van een/ als ſtone, ſteen: tree, boom: de pluralis ſpreeckt van meer; als/ ſtones, ſteenen: trees, boomen. 't Is oock aen te mercken/ dat in het keeren van een nomen ſubſtantivum uyt het ſingulari in plurali, ſo voegen wy in 't eynde van 't woord s ofte n met ſommige veranderinge/ 't welck den leerling door d'oeffeninge en obſervantie der volgende regulen haeſt ervaren ſal/ als:

ſing.	Horſe	plur.	Horſes
	face		faces
	man		men
	woman		women

Maer hier is aen te mercken/ dat wanneer de ſingularis met s, ſe, ſſe, ce, ge, ch, ſh. ofte x eyndight/ dan werd er door de byvoeginge van s of es pluralis gemaeckt / als witneſſe, witneſſes: horſe, horſes: croſſe, croſſes: place, places: pledge, pledges: cage, cages: parch, parches: fiſh, fiſhes, box, boxes. Ende in ſodanigen gelegenthept maeckt 't ſomweeren van de pluralis, dat de nomen ſubſtantivum een Syllabe meer heeft als 't in de ſingulari hadde/ als grace, gra-ces, pledge, pledg-es: ende alle de voorgaende exempelen in deſen regel.

Maer wanneer de ſingularis met eenige andere letteren eyndight/ dan is de pluralis door de by-voeginge van s geformeert ſonder eenige vermeerderinge der Syllaben in het woordt/ als:

clog, clogs,	key, keys	ſeal, ſeals
web, webs,	Conney, Conneys.	ram, rams
robe, robes	flie, flies	game, games
rod, rods	toe, toes	gun, guns
bee, bees	shoe, shoes.	bone, bones
fee, fees	pew, pews	bar, bars
lee, lees	book, books	bough, boughs.
tree, trees	bell, bells.	

Maer in de formeeringe van 't pluralis zijn vele anomalia, of wonderen die geen regel hebben: welcke den leerlingh wel moet aen mercken/ als namentlijck:

foot, feet	leafe, leaves	loaf, loaves
tooth, teeth	sheafe, sheaves	turf, turves
gooſe, geeſe	beefe, beeves	wolfe, wolves
louſe, lice	theefe, theeves	brother, brethren
mouſe, mice	knife, knives	child, children
ſtaffe, ſtaves	life, lives	hoſe ende peaſe
calfe, calves	wife, wives	veranderen in plurali niet.

't Pluralis werdt gelijckerwijs door de by-voeginge van en gevormeert/ als van

oxe, oxen chick, chicken	man, men woman, women	door Contractie.

3. Waer zijn ook in namen (of nomina) ſes caſus in beyde getallen/ waer van men 't onderſcheydt alsus magh voorſtellen.

Caſus nominativus gaet altijdt voor 't verbum, en antwoordt de vraege wie ofte wat; als de maſter teacheth, de Meeſter leert; the waters doe flowe, de wateren vloeyen; a man loveth, een man bemindt.

De genitivus caſus heeft gemeenlijck dit teecken of (i. e. van) en antwoordt op de vraege wiens ofte waer van/ als; the learning of the maſter, de geleertheydt van den meeſter/ the crying of frogs, 't gekrijt der kick-voſſen.

Ofte anders is de genitivus caſus van de nominativo gevormeert door de byvoeginge van s, wanneer van poſſeſſie geſprooken wordt / als the Maſter's bookes, des Meeſters boecken / the mans wisdome, de wijsheydt des mans: an horſſes ſtrength, de ſterckte van een paert: an aſſes burden,

een

een Eſels laſt: the chickens meat, het eten der kiekens: the childrens bread, het broot der kinderen: my fathers houſe, mijn vaders huys. 't Welck na de duytſche maniere van ſpreken is/ Godes Sone/ of de Sone Godts: Ende in ſulcken gevalle wert de caſus genitivus altijt voor de nominativus geſtelt/ als Abraham's God, in plaetſe van the God of Abraham.

De dativus caſus wert gemeenlijck bekent voor het teerken to (i. e. aen of tot) ende antwoort op deſe vrage/ aen of tot wien? of aen of tot wat? als/ I give a book to the maſter, i. e. Ick geve een boeck aen den Meeſter: I gave 12 pence to the watchmen, i. e. Ick gaf 12 penningen aen de wachters.

De accuſativus caſus volght 't verbum en antwoordt op de vrage wie ofte wat/ als I read Virgil, i. e. Ick lees Virgilium: I love the elders, i. e. ick bemin de Ouderlingen. Een jp wanneer het voor een prepoſitie (die voor gaet) de caſus accuſativus gemaeckt wert/ als I goe towards London, i. e. Ick ga na Londen toe.

Merckt oock/ dat de accuſativus caſus ende de nominativus gelijck zijn in 't maken van Engelſche woorden/ en verſtheelt alleenlijck door 't verbum daer het voor ofte achter komt/ als/ the Maſter teachoth the Schollar, i. e. de Meeſter leert den Stholier; (alwaer the Maſter de nominativus caſus wert/ en the Schollar de caſus accuſativus.) the waters did overflow the cities, i. e. de wateren overvloeyden de Steden: the fire burned the hay-reek, i. e. het vier verbranden den Hoy-bergh.

De vocativus caſus is het gene waer mede wy tot een ander roepen of ſpreken.

De ablativus caſus is gemeenlijck vergeſelſchapt met een prepoſitie den ablativus caſus dienende/ als/ of, ofte from the Maſter. Ende deſe zijn gemeenlijck teerkenen van de ablativus caſus, te weten: in, with, through, for, form, by, ende oock than na den Comparativus gradus; als greater than Alexander, ſtronger than Hercules. Ende ſoo veel ſal wegens het nomen ſubſtantivum genoegh zijn.

Nu daer is een andere ſoort van namen/ welcke genoemt werden adjectiva, om dat de ſelve ſonder een Subſtantivum niet en konnen ſtaen; ende dienen om de qualiteyt van het Subſtantivum te vertoonen; als/ a good man: A ſtubborne ſon: faire weather: a proſperous voyage: an angrie woman:

ſtil waters, &c. waer van ghy de fozm en bedupdinge binden ſult in de dictionaris ofte vocabulaer en andere boecken tot dien epnde behulpſaem.

Voozders ſtaet het hier aen te mercken / dat al 't geene hier vorens wegens het nomen (of naem) in het generael verklaert is / het adjectivum ſoo wel toebehoort als het ſubſtantivum, vermits het adjectivum altijt met het ſubſtantivum gaet / ofte een ſubſtantivum in ſich ſelve begrepen ofte verſtaen heeft.

Ende daerom ſullen de inſtitutien ofte regulen vooz azijch'len / getallen / ende caſus te voren geſtelt / gebzuycheliſch zijn vooz het nomen adjectivum.

Alleenlijck ſtaet het den leerlingh te weten / waerom hy in ſijn Engels ſpzeecken ſozghvuldelijck moet letten / dat ons adjectivum, 't zy in getal ofte caſus / ſijn terminatie niet en verandert: Maer behoudt altijt de ſelve fozma en letteren in alle getallen en caſus / die het in nominativo caſu ſingulari heeft; als men in deſe navolgende woozden ſien kan / a good Scholler learneth good inſtructions, from a good maſter, by reading good bookes, and uſeing good indeavours, neglecting no good oppertunities. Waer in U L. ſien kont / dat good dat'et nomen adjectivum is / ſijn terminatie ofte fozm van letteren nimmermeer verandert. Ende ſoo ſtaet het in andere exempelen.

Oock Adjectiven wiens bedupdingen vermeerderen ofte verminderen mogen / komen Comparatie ofte vergelijckinge fozmeren / ofte vergeleken wozden. Van Comparatie zijn daer dzie graden gelijck in 't Latijn / ende andere talen; te weten / Poſitivus, Comparativus en Superlativus.

In onſe Engelſche tale vozmen wp de Comparativus gemeenlijck dooz toevoeginge van er aen 't epnde van de poſitivus / ofte dooz 't gebzuyck van 't adverbium more met ende vooz de poſitivus. De Superlativus werdt dooz het toe-doen van eſt aen 't epnde van de poſitivus gefozmeert; ofte dooz het ſtellen van 't adverbium moſt ofte very vooz ende met de poſitivus: als in deſe navolgende exempelen geſien kan wozden.

great

Posit.	Comp.	Super.
great	greater, ofte more great.	greateſt, ofte moſt great.
large	larger, ofte more large.	largeſt, ofte moſt large.
ſtrong	ſtronger, ofte more ſtrong.	Strongeſt, ofte moſt ſtrong.
Highe	Higher, ofte more high.	higheſt, ofte very high, ofte moſt high.
mighty	might yer, ofte more mighty	mightyeſt, very mighty, moſt mighty.

Uptgenomen eenige weynige / die hare Comparativus en Superlativus alſoo upt hare poſitivus dooz toevoeginge van er en eſt niet en konnen vozmen : maer maecken een verandering van 't woozt : als / good, better, beſt: evill, ill, bad, naught, worſe, worſt, &c. Even-wel mogenſe alle vergeleken werden dooz more ende moſt, houdende fozm van de poſitivus : Behalven much ende many, die een bpſondere fozm van vergelijckinge hebben / te weten / much, more, ofte moe, very much, ofte moſt. Et. Many; more; very many, ofte moſt, Et. Desgelijcks / little; leſſe; leaſt : ende nigh, die haren Superlativus higheſt ofte next maeckt : mitsgaders / farre; farther; fartheſt. Ende in ſommige adjectiven is moſt achter de poſitivus geſtelt / als inner, innermoſt, ofte inmoſt : utter ofte outer, uttermoſt, utmoſt, outmoſt, outermoſt : upper, uppermoſt : under, undermoſt : nether, nethermoſt : former, foremoſt : hinder, hindermoſt ofte hinmoſt.

Wp hebben ooch diminuive adjectiven / die van de voozgaende gefozmeert zijn / ofte dooz toevoeginge van ish in 't eynde van de poſitivus, ofte dooz het voozſtellen van het teecken ſomewhat, ofte a little aen de poſitivus; als van white komt whitish, ofte ſomewhat white: van black, komt blackish, ſomewhat black, ofte a little black, &c. Ende dooz deſen regel werden ſomtijdts Subſtantiven adjectiven in gelijkenis gemaekt / als van child komt childish, Et. Desgelijcks ooch dooz ly ende like : als / van man komt manly : van Chriſtian, komt Chriſtianlike, ende meer andere / hier te lange oth te verhalen.

Wp hebben ooch pzivitive adjectiven / die upt de poſitivus

gefoꝛmeert werden booꝛ 't booꝛſtellen van vn, im, ofte in, aen de poſitivus: als van godly wꝛdt vngodly gemaeckt: van wiſe, unwiſe: van equal, unequal: van patient, impatient: van temperate, intemperate, &c. Ende dan is de beduydinge heel contrarie ofte ſtrijdigh tegens de beduydinge van de eerſte poſitivus. Van de ſelfde nature en ſignificatie zijn adjectiven gefoꝛmeert upt Subſtantiven / booꝛ by-voeginge des oꝛtſchels leſſe: als van guilt komt guiltleſſe; van blame, blameleſſe, &c.

Ende dus vele ſal genoegh zijn in deſe gelegenthepdt geſpꝛoken te werden van 't eerſte deel der ſpꝛake / namentlijck een nomen by een Subſtantivum ende adjectivum.

Cap. II.

Van het *pronomen*, ofte voor-naem.

NAeſt aen het nomen hebben wp inde deelen der ſpꝛake een pronomen, om dat het den nomen ſeer gelijck is; ende werdt in 't vertonen ofte 't verhalen eeniger dingen gebꝛuyckt/ende heeft in de Engelſe tale dziederlep ſoꝛten/ namentlijck/ perſonale, demonſtrativum, ende relativum.

De perſonale zijn dzie / die de dzie perſonen in beyde getallen denoteeren: als/

1	I. ick	} plural.	1	we. wp.
2	thou. ghy. v. I.		2	ye. ghy I.
3	he. hy.		3	they. ſy I.

Ende werden aldus in hare caſen verandert / te weten.

1. Het pꝛonomen I maeckt in alle andere caſen in numero ſingulari me, met het teecken des caſus, als te voꝛen in 't nomen geſept is: ende in caſu nominativo plurali we, ende in de andere caſen plurale us, met het teecken des caſus als voꝛen. Behoudelijck dat wanneer in caſu genitivo van poſſeſſie geſpꝛoken wꝛdt; wert myne ende our in plaetſe van of me, of us, gebꝛuyckt: als in plaetſe van the bookes of me, ſeggen wp / my bookes; ende in plaetſe van the bookes of us, ſeggen wp/ our bookes.

2. Thou maeckt de andere caſen van 't getal van een thee, en in nominativo plurali yee; ende in de andere you, met de teecknen als voꝛen: ten zp dat wanneer in caſu genitivo van poſſeſſie geſpꝛoocken werd/als dan werden thine en your in plaetſe van of thee, of you gebꝛuyckt: als in

plaetſe

Plaetſ van the horſe of thee, gebruycken wy thine horſe; en in plaetſ van the land of you, ſeggen wy/ your land.

3. He is genus maſculinum en caſus nominativus van 't getal van een/het welck het femininum inde ſelve caſus she ende het neutrum it maeckt: ende in alle andere caſen van 't getal van een/ het maſculinum him, het femininum her, en het neutrum it. Ende in nominativo plurali, altyd they in omni genere, en in de andere caſen them: de welcke dooz de vorige teeckenen onderſcheyden werden/als boven geſeydt is.

4. Van deſe drie perſonalen zyn gelycke dry poſſeſſiven gekomen: de ſignificatie en declinatie waer van/ alduſ in 't kozte aengemerckt mogen werden/ te weten:

ſing:	1	my, myne.	myn
	2	thy, thine	dyn/ uwe
	3	His	
		her	zyn.
		its	haer.
plur:	1	our, ours.	onſe.
	2	your, yours.	uwe.
	3	their	
		theirs.	haer-lieder.

5. Van gelycke natuere zyn our ende your, wanneer die beyde Singulariter en pluraliter gebruyckt werden/ gelyckſe in ſulcke ſaetken zyn/ alwaer meer als een perſoon poſſeſſeuren zyn/ ende als de poſſeſſie of erf-deel van 't getal van een is.

6. My ende myne houden haer fozm altyt alleens ſo wel in 't getal van een als van meer/ ende bewyſen haer verſchil alleenlyck dooz 't teecken der caſus: uytgeſept dat wanneer het Subſtantivum (dat volgt) met een Conſonans begint/ dan ſeggen wy my, als my father, my wife, en wanneer 't met een vocael ofte met een aſpirerende Conſonans begint/ als dan ſegge wy myne, als myne aunt, mijne hands.

7. Van gelyken mag van thy en thine geſpzoken werden. Ook wanneer men een dzage beantwoozden ſal/ als whoſe book is this? dan ſeggen wy/ it is myne, not thine. Maer ſoo het dooz her, our, ofte your beantwoozt wert/ dan ſeggen wy/ hers, ours, yours: als/it is hers or ours, not yours or theirs. Anderſints houden our ende your altyt de

selfde forme in alle casen in beyde getallen/ ende wert door het teecken van de casus onderscheyden.

8. Dese personelen en possessiven zijn somtijts oock met selfe gecomponeert / houdende de selve forme in casen met de personelen ofte possessiven waer van zy gecomponeert zijn / door by-voeginge van 't woort selfe ofte my selfe in 't getal van een/ en selves in 't getal van meer/ als:

ick selver	my self.		Our selves.
1 sing.	I my self.	plur.	we our selves.
	myne owne self.		our owne selves.
ghy lieder	thy self.		your selves.
selver	thou thy self.	plur.	you your selves.
2 sing.	thine own self.		your own selves.
	him self		
	her self	plu.	them selves.
	it self		
	he him self	plu.	they them selves.
3 sing.	she her self		
	his own self		
	her own self	plu.	their own selves.
	its own self.		

De pronomina demonstrativa zijn drie/ en werden so genoemt om dat zy op eenige dingen wijsen/ als:

	this	dese/ dit.		these	dese.
sing:	that	dat/ die.	plur.	those	die.
	the same	de selve.		the same.	de selve.

Waer van de leste oock met self gecomponeert magh werden/ als: the self same.

De andere twee met same ofte self same, als: this same, this self same: that same, that self same thing: the same, these self same, those same, those self same things or persons.

De pronomina relativa zijn oock drie: also genoemt om dat zy aen yetwets refereren daer te voren van gesproken is/ ende zy zijn:

1	who, whom, what.	wie/ wat.
2	which, the which.	welcke/ de welcke.
3	that.	die ofte dat.

who

who is de nominativus casus in 't getal van een / ende refereert alleenlijck op personen (mannen en geesten) en maeckt in alle andere casen whom, gedistingueert zijnde door het teycken der casus, als te voren bewesen is / which ende that zijn indifferentelijck aen pers gerefereert; als the man which spake to me. Ofte / the man that spake to me.

That bedupt somtijds soo vele als that which, als I gave you that you asked, door that which you asked. Ende alsoo wert what ock menighmael gebruyckt / als I brought what you hade mé: door / that which you bade me.

Ock staet hier aen te mercken / dat wanneer het woort that gekeert magh worden in which, dan isser een relativum: anderssints is het een Conjunctie, als / I have read the book that (which) you lent me: Ick hebbe 't boeck gelesen dat ghy my geleent hebt. I wish that I might goe hence: Ick wensche dat ick van hier mochte gaen.

Hier is ock aen te mercken dat where, here ende there, met een seeckere propositie daer toe geannexeert / sulks als about, at, by in, of, unto, whith, &c. wert somtijds door which, this, en that gestelt; als wherein, door in which; hereby, door by this; therewith door with that.

Who, which, en what, zijn ock interrogatijven: als who brought this cheese? wie heeft dese kaese gebracht? which is the way to Leyden? welck is de wegh na Leyden? what doe you say to me? wat seght ghy aen my?

Ende soo veel zy genoegh van de pronomina (ofte voornamen) in dit stuck.

Cap. III.

Van 't *verbum*. (ofte naem-woord.)

HEt volgende-deel der spraake is een verbum, 't welck een woort is / dat met modus en tempus (i. e. maniere en tijt) geconjugeert werdt / en beteeckent actie ofte passie: als / I goe; I love; I am loved; it irketh; it is written.

Ende zy zijn ofte personeel / als I teach; ofte impersoneel / als It behoveth. Van beyde welcke soorten den leerlingh verscheyde exempelen in den dictionario, daer te voren van gesproken is / vinden sal.

Verben (ofte woorden) van actie zijn ofte Suppletijve ofte absolute.

Suppletijve woorden zijn teerkenen en ſupplementen waer door eenige actie op gemaeckt en in allen mooden en tijden onderſchepden wert: en kan op de volgende maniere uytgedruckt ofte gefoormeert werden.

Indicativus modus,
tegenwoordige tijdt.

	I doe	ick doe.		we doe	wp doen.
ſi:	thou doeſt	ghy doet.	pl:	ye doe	ghy l. doet.
	he doth.	hy doet.		they doe.	ſy doen.

Imperfecte tijdt.

	I did	ick dede.		we	wp deden.
ſi:	thou didſt	ghy dedet.	pl:	ye did	ghy l. dedet.
	he did	hy dede.		they	ſy deden.

Perfecte tijdt.

	I have	ick hebbe.		we	wp hebben.
ſi:	thou haſt	ghy hebt	pl:	yee have	ghy l. hebbet.
	he hath.	hy heeft.		they	ſy hebben.

Pluperfect.

	I had	ick hadde.		we	wp hadden.
ſi:	thou hadſt	ghy haddr.	pl:	ye had.	ghy l. haddet.
	he had.	hy hadde.		they	ſy hadden.

Futuro.

	I will or shall	ick ſal		we	wp ſullen.
ſi:	thou wilt or shalt	gy ſult.	pl.	ye shallor	ghy l. ſult.
	he will or shall.	hy ſal.		they will.	ſy ſullen.

In den imperativo modo.

	let me	laet mp.		let us	laet ons.
ſi:	doe thou	doet ghy.	pl:	doe ye	doet ghy l.
	let him.	laet hem.		let them.	laet haer.

In den potentiali modo.
Tegenwoordige tijdt.

I may or can	ick magh of kan.
thou mayſt or canſt	ghy mooght ofte kunt.
he may or can	hy magh ofte kan.
we	wp mogen/ of kunnen.
ye may or can	ghy l. mooght ofte kunt.
they	ſy mogen of kunnen.

Im-

Imperfecte tijdt.

1 I might, could, would, should.
Ick mocht/ koſt/ wilde/ ſoude.
2 Thou might'ſt, could'ſt, would'ſt, should'ſt.
Ghy mocht/ koſt/ woudet/ ſoude.
3 he hy mocht/ koſt/ wilde/ ſoude.
1 we might, could, wy mochten/ koſten/ wilden/ ſouden.
2 ye would, should, ghy l. mocht/ koſt/ wildet/ ſoudet.
3 they ſy mochten/ koſten/ wilden/ ſouden.

De perfecte voeght have aen de imperfecte/ als:
I might have, &c. Ick mochte hebben/ &c.
De pluperfecte voeght had, als:
I might have had, &c. Ick mochte gehadt hebben/ &c.
De future voeght hereafter (i. e. hier na) aen de tegenwoordige/ als: I may hereafter, hier na ſoude ick mogen.

In den infipitivo modo.
In de perfecte en pluperfecte.

to have or had, hebben of gehadt.

Soo dat door de kenniſſe van de voorgaende Supletijven/ ghy weten kunt hoe ghy eenigh verbum van ettie formeeren ſult/ na deſe volgende maniere/ 't zy met oft ſonder het teecken.

In den indicativo modo en de tegenwoordige tijdt.

I love, or I doe love, ick beminne.
thou loveſt, or doeſt love, ghy bemindt.
he loveth, or doth love, hy bemindt.
we love, wy beminnen.
ye love, or doe love. ghy l. bemindt.
they love. ſy beminnen.

Imperfecte tijdt

I loved, or did love. ick beminde.
thou lovedſt, or didſt love. ghy beminder.
he loved, or did love, hy beminde.
we wy bemínden.
ye loved, or did love, ghy l. bemindet.
they, ſy beminden,

Perfecte tijdt.

I have loved.		ick heb bemint.
thou haſt loved.		ghy hebt bemint.
he hath loved.		hy heeft bemindt.
we		wy hebben bemint.
ye	have loved.	ghy lieden hebt bemindt.
they		ſy hebben bemindt.

Pluperfecte tijdt.

I had loved.		ick hadde bemint.
thou hadſt loved.		ghy haddet bemindt.
he had loved.		hy hadde bemindt.
we		wy hadden bemindt.
ye	had loved.	ghy lieden hadt bemindt.
they		ſy hadden bemindt.

Futuro.

I shal or wil',		ick ſal of will beminnen.
Thou shalt or wilt love.		ghy ſult of wilt beminnen.
he shall or will		hy ſal of wil beminnen.
we		wy ſullen of willen
ye	shall or will	gy l. ſult of willet beminnen.
they	love.	ſy ſullen of willen.

In den Imperativo modo.

1 let me love.		laet my beminne.
2 love thou, or doe thou love.		bemint ghy.
3 love he, or let him love.		dat hy beminne.
1 love we, or let us love.		laet ons beminnen.
2 love yee, or doe yee love.		bemint ghy lieden.
3 love they, or let them love.		dat ſy beminnen.

In den ſubjunctivo modo.

Deſe tegenwoordige tijt is even alleens gefoegmeert als de tegenwoordige tijdt van de indicativus modus, met een conjunctie als when, Et. ofte by aldien het de kracht van wenſchinge heeft, ſo iſſet met would God ofte God graunt: ende wanneer het de kracht heeft van de potentialis, dan werden deſe teeckenen may ofte can daer by gevoeght als te voren in de Suppletijven.

De

De reſt der tijden (of tenſen) zijn na de ſelve regel gefozmeert / met de Suppletijve teerkenen als voren. Welcke ick om kozthepts wille / na-late in 't bzeede te verhalen / denkende dat de gene die maer een wepnigh kennisſe in grammatica hebben / het ſelve lichteliſck ſullen begrijpen dooz 't gene ick alreede voozgeſtelt hebbe. Ende dooz de gene die daer geen kennis in hebben / ſoudet maer confuſie verooꝛſaken om de verſcheydenheyt van fozmen te multipliceeren.

In den Infinitivo modo.

Tegenwoozdigh ende imperfecte tijdt.

to love. te beminnen.

Perfecte ende pluperfecte

to have bemindt te hebben.
or had loved bemindt hadde.

Merckt / dat indien ing aen 't abſolute verbum dan actie gevoeght wert / ſoo maeckt het in onſe tale een participium van tegenwoozdige tijt / als: love, loving: teach, teaching: d'welcke als een participium gebzuyckt magh werden / als: he came running. ofte als een adjectivum genomen van een verbum: om dat het dickwils de plaetſe van een adjectivum bekleet / als; a loving man; a teaching maſter. Ten zp dat het participium een ander adjectivum volght / ende dan magh het de plaetſe van een Subſtantivum bekleeden / als: my loving of thee; thyne hating of mee.

Na 't verbum activum moeten wp leeren hoe men de paſſijve ſtemme van een abſolupt verbum fozmen ſal.

Dat gedaen wozt dooz de Suppletiven am ofte be, toevoegende het verbum geliſck het in de perfecte tijt gefozmt is ('t welck is loved, taught, ſlain) naer deſe volgende maniere.

In den Indicativo modo.

Tegenwoozdige tijdt.

1 I am ick werde.
2 thou art loved. ghp werdt bemindt.
3 he is hp werdt.
1 we are, or be wp werden bemindt.
2 ye are, or be loved. ghp lieden wert bemindt.
3 they are ſp werden bemindt.

Imperfecte tijdt.

1	I was		ick wierde	
2	thou wast	loved.	ghy wierde	bemindt.
3	he was.		hy wierde.	
1	we were		wy wierden	
2	ye were	loved.	ghy lieden wierd	bemindt.
3	they were		sy wierden	

De perfecte is geformt door have bin, hast bin, hath bin; als te voren.

De pluperfecte voeght bin aen had, hadst, als te voren.

Futuro.

I Shall, or will, be		ick sal of wil bemint werden.
thou shalt, or wilt, be	loved.	gy sult of wilt bemint werdē.
he shall, or will, be		hy sal of wil bemint werden.
we shall, or will, be		wy sullen of willen bemindt werden.
ye shall, or will, be	loved,	ghy lieden sult of wilt bemint werden.
they shall, or will, be		sy sullen of willen bemindt werden.

In den imperativo modo.

1	let me be		laet my bemindt werden.
2	be thou	loved.	wert ghy bemindt.
3	let him be		dat hy bemindt werde.
1	let us be, or be we,		laet ons bemindt werden.
2	be ye	loved,	dat ghy lieden bemint wert.
3	let them be, or be they.		dat sy bemindt werden.

In den subjunctivo modo.
tegenwoordige tijdt.

I am loved,	ick bemindt werde.
thou art loved,	ghy bemindt werdt.
he is loveds,	hy bemindt werdt.
we are loved,	wy bemindt werden.
ye are loved,	ghy lieden bemindt wert.
they be loved.	sy bemindt werden.

Imper-

Imperfecte.

1	I was loved, or I should beloved,	ick bemint wierd / of ick soude bemint werden.
2	thou wast loved, or thou shoul'dst beloved.	ghy bemint wierdt / of soudet werden bemindt.
3	he was loved, or he should beloved,	hy bemint wierd / of hy soude bemint werden.
1	we were loved, or should beloved.	wy bemint wierden / of souden werden bemindt.
2	ye were loved, or should beloved.	ghy l. bemint wiert / of soude werden bemindt.
3	They were loved, or should beloved.	sy bemindt wierden / of sy l. souden werden bemint.

De perfecte ende pluperfecte tyden zyn door toedoeninge van have bin, ofte should have bin, had bin, ofte should had bin, gefozmt; als door de voorgaende exempelen geleert kan werden.

Wesentlyckx is de futurum door toe-doeninge van shal ofte wil be hereafter, &c.

In den infinitivo modo.

tegenwoordige en imperfecte.

to be loved, bemindt te werden.

Perfecte en pluperfecte.

to have, or had bin loved, hebben / of hadde bemindt werden.

Participium pract:

loved, or being loved, bemindt zynde.

Ende dus vele sal genoegh van de verba personalia gesproken te hebben.

Daer zyn ook eenige verba die impersonaliter gebruykt werden / te weten: wanneer daer geen veranderinge der personen is / als I, thou, he, &c. Maer werden in de stemme des derden persoons singularis / alleenlyck gebruykt / het teycken it daer voor hebbende: als /

it raineth,	het regent	it thunders	het dondert.
it snoweth,	het sneeut.	it becometh.	't behoeft.
it bloweth.	het waept.	it is certaine,	't is seeker.

En 't selve is door alle mooden en tyden met het suyplement van het teycken daer van gevozmt / als voren.

Ende dus vele van verben ende participien / soo verre als in dese sake noodigh is.

Cap.

Capit. IIII.

Van de deelen der sprake die indeclinabel ofte onveranderlijck zijn.

DE deelen der spzake daer wp noch van te spzeken hebben/zijn de gene die ongedeclineert zijn/ te weten: die hare fozme dooz getal ofte casus niet en veranderen: waer van daer vier zijn. Adverbium, Conjunctio, præpositio, interjectio. Van de welcke het genoegh sal zijn hare fozma ende bedupdinge dooz te stellen/ mitsgaders sulcke observatien als in dese saecken noodigh zijn om haer gebzupck te vertoonen.

Adverbien zijn sommige van plaetse/ als:

here, hier.
there, daer.
where, waer.
any where, ergens.
elswhere, elders/ op een ander plaetse.
every where, over al.
within, binnen.
without, buyten/ &c.

Van tijdt/ als:

ever, immermeer/ opt.
never, nimmermeer/ nopt.
to day, van dage/ heden.
yesterday, gisteren.
now, nu/ &c.

Sommige zijn van nomber/ als:

once, eens.
twice, tweemael.
thrice, dziemael/ &c.

Van ozder/ als:

after that, daer na.
before that, te voren.

Van vzagen/ als:

howe? hoe?
wherfore? waerom?
how so? hoe soo?

Van affirmeringe/ als:

truly, seecker.
yea, alsoo/ ja.

Van ontkennen/ als:

no, not, neen/ niet.
ino wise, geenssins.

Van vertoonen/ als:

behold, siet daer.

Van qualitept/ als:

learnedly, geleerdelijck.
well, te degen/ wel.

Ende alle de gene die van nomina adjectiva dooz Toe-voeginge van ly gemaeckt zijn: als/ learned, learnedly: valiant, valiantly: happy, happily: ende vele andere soozten.

Noteert ooch/ dat sommige adverbien dooz terminatie ofte teecken vergeleken mogen werden: als/ oft, ofter, oftener, more, oft, ofteft, most oft, seldome, seldomer, more

more seldome, seldomest. Maer adverbien in ly, werden altijdt vergeleecken door het teecken: als / wisely, more wisely: most wisely, &c.

Conjunctien voegen woorden en sententien ofte reden by een: en zijn als dese die volgen.

and,	ende	either, or,	of / ofte.
also,	ook	although,	al-hoe-wel.
nor, neither,	noch / ook niet.	But,	maer / doch.
not only,	niet alleen.	Moreover,	wijders.
but also,	maer ook.	Further,	voorts / &c.

Præpositien zijn woorden / die in 't gebruyck voor anders gestelt werden / of in appositie / als / into Amsterdam, ofte in Compositie / als / intollerable. Ende zijn als de navolgende.

to, unto.	na toe / tot.	within.	binnen.
at, by.	by.	beneath.	onder.
before.	voor / eer dan.	besides.	dichte by.
about.	omtrent.	through.	deur.
against.	tegen.	neare.	na by.
without.	buyten.	for.	om.
between.	tusschen.	after.	achter / &c.

Mercht hier / dat d' Engelse somtijdts in plaetse van de prepositie to den achtijckel a gebruycken: als / I goe a fielding, voornamentlijck voor verbalen: als / I goe a fishing. I goe a hunting, &c.

Interjectie is een woordt dat een haestige passie ofte klachte der sinnen uytbeelt: en is sodanigh als volght.

oh, alas.	och armen / och lacy.
woe.	wee.
I pray thee.	ey lieve. Ick bidde u.
fye.	foey / &c.

Maer zijn ook andere regulen en observatien / die ick tot beter perfectie en volkomenthevdt van dit Werck / hadde konnen voorstellen / wegens accenten / puncten / en andere dinghen / die hier niet eens aen-gheroert werden / om datse in onse tale meesten-deel met andere tale over-een komen / en dat mijn voornemen alleenlijck is (als ick te voren verklaert hebbe) de vreemdelingen hier sulcke regulen voor te stellen / maer voor nevens de hulpe die sy in hare eyghen tale hebben / sy tot de rechte

kennisse

kennisse en 't spreken onser Engelse tale mogen geraken. 't Welcke ick tot hier toe gedaen hebbe / met soo veel sorge en upedzuckelickheydt als s mijnen tijt ende andere importante affairen wilde toelaten.

Ende soo veel wooz 't eerste ofte Etymologicale deel dez Engelschen School-meesterz.

Het tweede Deel.

Cap. I.

Van Syntaxis.

HEbbende tot hier toe van de pzonuntiatie der letteren / vocalen / Syllaben / en woozden; mitsgaders de gedeelten der spzake / soo vele als den Engelsche Etymologie aengaet / gespzoken: nu souden wp tot de regelen van Syntaxis komen / 't welcke is de behoozlijcke en rechte connexie ende vast-bindinge van de deelen der spzake aen en onder hun selven / na de rechte vozme ende ozdze.

Maer vermits ick onwilligh ben den leerlingh in sijn gemoedt met onnodige regelen te bezwaren / ofte hem op te groote kosten in 't kopen van dit boeckskken te jagen; wilde ick wel / dat het in een woozdt aengemerckt mochte werden / dat de gene die de Duptsche ofte Latijnsche tale / en de regelen van Etymologie geleert heeft / en de woozden die hp in Engelsch spzeken moet / kent (waerinne hem den Dictionarium vele helpen kan) sal dooz sijn eygen naturelijcke spzake / ofte de constructie van eenige andere tale / oock weten hoe hp sijne woozden in de Engelsche tale t'samen voegen moet. Doch hp moet wel toe-sien / dat hp sijne woozden niet na de Duptsche ofte Latijnsche maniere stelt / in welcke talen menighmael eerst in 't spreken en schzijven gestelt wozt / dat in de constructie ofte verklaringe lest komt. Waer tegens wp in onse Engelsche tale onse spzaecke gemeenlijcken meest na de ozdze van de constructie ozdineren / niet anders als of schoolsjongens een woozt na den andere verbatim moste verklaren / als:

1 He hath well administred hid office,
D. i. hp heeft wel bedient sijn ampt.
hp heeft sijn ampt wel bedient.

2 There

2 There is need of diligence.
d. i. Waer is nood van naerstighepdt.
daer is naerstighepdt van noode.

3 He is worthy to beloved.
d. i. Hy is waerdigh te wozden bemindt.
Hy is waerdigh bemint te wozden.

4 If myne honour remaine whole and undamnified, I regard not the damage of myne estate.
d. i. In dien mijn eer blijft geheel ende onbeschadight; ick en passe niet op de schade van mijn goedt.
Als mijn eer geheel ende onbeschadight blijft; en passe ick op 't verlies van mijn goedt niet.

Behoudende dat in het schrijven ofte spreken van relativen/ sulcks als/ whom, which, what, whose, &c. gebruycken wp de selve ozder in Syntaxis, als de Duytsche en Latijnsche doen/ als in dese volgende sententien ofte redenen gesien kan werden.

1 Without delay I will doe (what) thou hast commanded

dat is:

Wat ghy bevolen hebt sal ick sonder vertoeven (ofte uytstel) volbzengen.

2 Blessed is he (whose) transgression is forgiven and (whose) sin is covered. Blessed is the man unto (whom) the Lord imputeth not iniquity, and in (whose) spirit there is no guile.

dat is:

Wel-gelucksaligh is hy wiens overtredinge vergeven is/ ende wiens sonde bedeckt is. Wel-gelucksaligh is de mensche/ dien de Heere d'ongerechtigheyt niet toe en reeckent/ ende in wiens geest geen bedzogh en is.

Behalven oock dat wp in 't fozmeeren van dichten ende rijmen der wzpigheydt der Poëten gebruycken/ die soo veel op de ozdze des Syntaxis niet en letten/ als op de maet en loope harer gedichten; en daerom stellen zy de woozden booz ofte achter/ na dat het best in de versen te passe komt.

Cap.

Cap. II.

Maer om te besluyten en alle de voorgaende regulen door oeffeninge dienstigh te maken / en den leerlingh tot meerder perfectie in dese sake te brengen / soo sal 't hem ongetwijffelt profijtelijck zijn / dat hy sich in 't lesen ende van buyten leeren der redenen / phrasen / spreeck-woorden / en andere volgende discoursen oeffent. Want daer mede sal hy sich behelpen niet alleen in 't verstaen en kennisse der namen van dingen / ende konsten; maer sal de tale oock veel suyverder en eleganter spreecken. Ende vermits dat de vreese des Heeren d'eerste ende voornaemste oorsaeck is daer wy ons moeten in oeffenen: soo sal ick den leerlingh eenige stucken van Goddelijcke leeringe ten eersten voorstellen / waer inne het seer van noode is dat een yegelijck sich exerceert: daer na sal ick de sin met verscheydene vermaeckelijcke redenen en spreucken verversche n; ende eyndelijck den leser eenige nuttelijcke t'samen-spreeckingen / brieven / en andere gemeyne en noodwendige stucken voor-houden.

Certaine common scripture-places, and Christian speeches, very usefull for the practise of the former rules.

Eenige gemeyne Schriftuer-plaetsen, en Christelijcke redenen, seer dienstigh tot 't gebruyck der voorgaende regelen.

The some of the law of God, taken out of Math. 22. vs. 37, 38, 39, 40.

De somma des Wets Godts, genomen uyt Matth. cap. 22. vers. 37, 38, 39, 40.

THou shalt love the Lord thy God with all thyne heart, and with all thy soule, and with all thy understanding. This is the first and great commandement. And

GHy sult lief-hebben den Heere uwen God met geheel uw' herte / ende met geheel uwe Ziele / ende met geheel uw' verstant. Dit is het eerste ende het groot Gebodt. Ende

And the second is like unto it, thou shalt love thy neighbour as thy selfe. On these two commandements hang al the law and the prophets.

Ende het tweede desen gelijck is/ gy sult uwen naesten lief hebben als uselven. Aen dese twee geboden hangt de gantsche Wet ende Propheten.

The ten Commandements. Exod. 20. Deut. 5.

De tien Geboden. Exod. 20 Deut. 5.

GOd spake all these words and sayd: I am the Lord thy God, which have brought the out af the land of Egypt, out of the house of bondage.

GOd spzak alle dese woozden ende seyde: Ick ben de Heere uwen Godt / die u upt Egypten-landt/ upt den dienst-hupse gelept hebbe.

The first commandement.

Thou shalt have none other Gods before my face.

Dat eerste gebodt.

Ghy en sult geen ander Goden booz mijn aengesicht hebben.

The second commandemẽt.

Thou shalt make to thy self no graven image, nor any likenes, either of any thing in heaven above, nor of any thing that is in earth beneath, nor of any thing that is in the water onder the earth: Thou shalt not bow down to them, nor serve them: for I am the Lord thy God, strong and jelous, who visit the iniquity of the fathers upon the children, (even) to the third and fourth generation of them that hate me; and shew mercy to many thousands of them that love mee and keep my commandements.

Dat tweede gebodt.

Ghy en sult u geen beelden/ noch geen gelijckenisse maecken/ noch van 't gene dat boven in den Hemel is / noch van 't gene dat onder op der aerden is / noch van 't gene dat in 't water onder der aerden is: En bupght u booz die niet / noch en dientse niet: want ick ben de Heere uwe God / sterck ende pverigh die de misdaed der vaderen besoecke aen de kinderen / tot in dat derde ende vierde lid der gener die mp haten; ende doe barmhertighept aen veel dupsenden der gener die mp liefhebben / ende mijn geboden houden.

The third commandement.

Thou shalt not take up the name of the Lord thy God in vaine

Dat derde gebodt.

Ghy en sult den name des Heeren uwes Godes niet te vergeefs

vaine or lightly: For the Lord wil not hold him guiltleſſe, nor leave him unpunished, that taketh his name in vaine.

The fourth commandement.

Remember the Sabbath-day, that thou keep it holy: Sixe daies shalt thou labour, and do all thy work: but the ſeventh day is the Sabbath of the Lord thy God, in it thou shalt doe no worke, nor thy ſon, nor thy daughter, nor thy ſervant, nor thy mayd, nor thy cattell, nor the ſtranger, which is within thy gates. For in ſixe dayes the Lord made heaven and earth, and the ſea, with all that is therein, and he reſted the ſeventh day: wherfore the Lord bleſſed the Sabbath day, and hallowed it.

The fift commandement.

Thou shalt honour thy father an mother, that thou mayſt live long upon the earth, and that it may goe well with thee in the land, which the Lord thy God shall give thee.

The ſixt commandement.

Thou shalt not kil.

The ſevēth commandemēt.

Thou shalt not commit adultery.

The eighth commandemēt.

Thou shalt not ſteale.

The

vergeefs ofte lichtveerdelijck gebruycken: want de Heere en ſal hem niet onſchuldigh houden/ noch ongeſtraft laet/ die ſijnen naem misbruycht.

Dat vierde gebodt.

Zijt gedachtigh des Sabbath-daegs/ dat gy dien heyliget: Ses dagen ſult ghy arbeyden/ ende alle u werck doen: maer de ſevenſten dag is den Sabbath des Heeren uwes Godts/ dan ſult ghy geen arbeyt doen/ noch u Sone/ noch u dochter/ noch u knecht/ noch u dienſt-maegt/ noch u vee/ noch de vreemdelingh/ die in uwe ſtadt-poorten is. Want in ſes dagen heeft de Heere Hemel/ ende aerde gemaeckt/ ende de Zee met alle dat daer in is/ ende hy ruſtede den ſevenſten dag: daerom segende de Heere den Sabbath-dagh/ ende heyligde den ſelven.

Dat vijfde gebodt.

Gy ſult u Vader ende moeder eeren/ op dat ghy lange leeft op der aerden/ ende dat het u wel ga in den Lande/ dat u de Heere uwe Godt geven ſal.

Dat ſeſte gebodt.

Ghy en ſult niet dooden.

Dat ſevenſte gebodt.

Ghy en ſult niet Echt-breken.

Dat achtſte gebodt.

Ghy en ſult niet ſteelen.

Dat

The nineth commandemēt.

Thou shalt beare no falſe witnes againſt thy neighbour.

The tenth commandement.

Thou shalt not covet thy neighbours houſe, thou shalt not covet thy neighbours wife, nor his ſervant, nor his mayd, nor his oxe, nor his aſſe, nor any thing, which is thy neighbours.

Dat negenſte gebodt.

Ghy en ſult geen valſche getuygeniſſe ſpreecken tegen uwen naeſten.

Dat thiende gebodt.

Ghy en ſult niet begeeren uwes naeſten huys / ghy en ſult niet begeeren uwes naeſten wijf / noch ſijn knecht / noch ſijn dienſt-maeght / noch ſijn oſſe / noch ſijn eſel / noch oock eenigh dingh / dat uwen naeſten heeft.

The Lords prayer.

OUr father, which art in heaven. Hollowed bee thy name. Thy kingdome come. Thy will be done on earth, as (it is) in heaven. Give us this day our daylie bread. And forgive us our debts, even as we forgive our debtors. And lead us not into tentation, but deliver us from evill. For thine is the kingdome, the power, and the glorie, for ever. Amen.

Het Gebed onſes Heeren.

ONſe Vader / die daer zijt in de Hemelen. Geheylight werde uwe name. Uwe rijcke kome. Uwe wille geſchiede / op der aerden / als in den Hemel. Geeft ons heden ons dageliicks broot. Ende vergeeft ons onſe ſchulden / gelijck wy vergeven onſe ſchuldenaren. Ende en leydt ons niet in verſoeckinge; maer verloſt ons van den quaden. Want u is dat rijck / de kracht / eñ de Heerlijckheyt / in der eeuwigheydt / Amen.

The Commiſſion given by Chriſt to his Apoſtles Matth. 28. 18. 19.

GOe yee therfore, and teach al nations; baptiſing them in the name of the Father, and of the Son, and of the holy Ghoſt: Teaching them to obſerve all things what-

Het bevel door Chriſtum aen ſijn Apoſtelen gegeven, Matth. 28. 18. 19.

GAet dan heñen / en onderwijſt alle de volckeren / de ſelve doopende in den name des Vaders / eñ des Soons / eñ des Heyligen Geeſts: leerende haer onderhouden alles wat

whatsoever I have commanded you: and loe, I am with you always, (even) unto the end of the world.

wat ick u geboden hebbe; ende siet / ick ben met u-lieden alle de dagen / tot de volepndinge der wereldt.

The institution of the holy supper of our Lord, taken out of 1. Cor. 11. vs. 23. &c. *and* 1. Cor. 10. 16. 17.

De Insettinge des Heyligen Avontmaels onses Heeren, genomen uyt 1. Cor. 11. 23. &c. en 1. Cor. 10. 16. 17.

FOr I have receaved of the Lord that which also I delivered unto you, that the Lord Iesus in the same night in which hee was betrayed, took bread: And when he had given thankes, he brake it, and said, Take, eate; this is my body, which is broken for you: this doe in remembrance of me. After the same manner also he took the cup when hee had supped; and sayd, This cup is the new testament in my blood; this doe yee, as oft as yee drink it, in remembrance of me. For as often as ye eat this bread, and drink this cup, yee doe shewe the Lords death till hee come. Wherfore whosoever shall eat this bread, and drink this cup of the Lord unworthily; shalbe guilty of the body and blood of the Lord.

WAnt ick hebbe van den Heere ontfangen/'t gene ick oock u overgegeven hebbe/ dat de Heere Iesus in den nacht in welcken hy verraden wiert / het broot nam: Ende als hy gedanckt hadde/ brack hy 't/ende sepde/ Nemet/eet; dat is mijn lichaem dat voor u gebroken wort: doet dat tot mijner gedachtenisse. Desgelijks nam hy ook den dinkbeker na het eten des Avontmaels; ende sepde/ dese dinkbeker is het Nieuwe Testament in mijnen bloede; doet dat/ so dick wilt als ghy dien sult dzincken / tot mijner gedachtenisse. Want soo dickwilts als ghy dit broodt sult eten/ende dese dzinck-beecher sult dzincken/ so verkondight ghy den doot des Heeren/ tot dat hy komt. So dan wie onweerdelick dit broot eet / ofte den dzinck-beker des Heeren dzinckt / die sal schuldigh zijn aen het lichaem ende bloede des Heeren.

But Maer

But let a man examine himſelf, and ſo let him eat of that bread, and drink of that cup. For hee that eateth and drinketh unworthily, eateth and drinketh damnation to himſelf, not diſcerning the Lords body.

The cup of bleſſing which wee bleſſe, is it not a Communion of the blood of Chriſt? The bread which we break, is that not a Communion of the body of Chriſt? For (it is) one bread, (ſo) wee many are one body: ſeing we are all partakers of one bread.

Maer laet de menſche beproeve hem ſelven / ende eete alſo van het broot / ende drinke van den drinck-beecher. Want die onweerdelijck eet ende drincht / die eet ende drincht hem ſelf een oordeel / niet onderſcheydende het lichaem des Heeren.

De drinckbeker der danckſeggynge / dien wy ſegenen / is die niet een gemeynſchap des bloeds Chriſti? Het broodt dat wy breken / is dat niet een gemeynſchap des lichaems Chriſti? Want een broot [is het / ſoo] zijn wy vele een lichaem: dewijle wy alle eenes broods deelachtigh zijn.

Rules of Church-diſcipline, Matth. 18. 15, &c.

MOre-over if thy brother hath treſpaſſed against thee, goe and tell him his fault between thee and him allone: if he heareth thee, thou haſt gained thy brother. But if hee heareth thee not, then take with thee one or two more, that in the month of two or three witneſſes every word may bee eſtabliſhed. And if he give them no hearing, then tell it to the church: and if he alſo give the church no hearing, then let him be unto thee as an heathen man, & a publican. Verely I ſay unto you, what-

Regelen van Kerckelijcke diſciplyne. Matth. 18. 15, &c.

VOorders indien uw' broeder tegē u geſondigt heeft / gaet henen ende beſtraft hem tuſſchen u ende hem alleen: indien hy u hoort / ſo hebt ghy uwen Broeder gewonnen. Maer indien hy u niet en hoort / ſoo neemt noch een of twee met u: op dat in den mont van twee ofte drye getuygen alle woordt beſtae. Ende indien hy de ſelve geen gehoor en geeft / ſoo ſeght het der Gemeynte: ende indien hy oock der Gemeynte geen gehoor en geeft / ſoo zy hy u als de heyden ende de tollenaer. Voorwaer ſegge ick u /

whatſoever yee shall bind on earth, shal be bound in heaven: and whatſoever ye shall looſe on earth, shal be looſed in heaven. Againe I ſay unto you, that if two of you shall agree on earth, as touching any thing, that they shal ask; it shalbe don for them of my father which is in heaven. For there two or three are gathered togither in my name, there am I in the midſt of them.

al wat ghy op der aerden binden ſult/ ſal in den Hemel gebonden weſen: ende al wat ghy op der aerden ontbinden ſult/ ſal in den Hemel ontbonden weſen. Wederom ſegge ick u/ indien daer twee van u-i' ſamen ſtemmen op der aerden/ over eenige ſaecke die zy ſouden mogen begeeren/ dat die haer ſal geſchieden van mijnen Vader die in de Hemelen is. Want waer twee ofte drij vergadert zijn in mijnen name/ daer ben ick in 't midden van haer.

The 12. articles of the Catholique Chriſtian faith.

I Believe in God the Father, the Almighty maker of heaven and earth. And in Ieſus Chriſt his onely begotten Son our Lord: which was conceaved of the holy Ghoſt, born of the virgin Mary; who ſuffered under Pontius Pilate, was crucified, dead, and buried, deſcended into hell. The third day he aroſe again from the dead, aſcended into heaven, (and is) ſitting at the right hand of God, the father Almighty, from whence he shall come, to judge the quick and the dead. I believe in the holy Ghoſt. I

De 12 Artijckelen des algemeynen Chriſtelijcke Geloofs.

Ick geloove in Godt den Vader/ den Almachtigen Schepper des Hemels ende der Aerden. Ende in Jeſum Chriſtum ſijnen eenigh-geborenen Sone onſen Heere: die ontfangen is van den Heyligen Geeſt/ geboren uyt de Maget Maria; die geleden heeft onder Pontio Pilato/ is gekrupſt/ geſtorven/ende begraven/ neder-gedaelt ter hellen. Ten derden dage weder op-geſtaen van den dooden/ op-gevaren ten Hemel/ ſittende ter rechter-hant Godts/ des Almachtigen Vaders/ van waer hy komen ſal/ om te oordeelen de levendige en de dooden. Ick geloove in den H. Geeſt. Ick

believe

geloove

believe an holy Catholique Christian church: the Communion of Saints: forgivenes of sins: resurrection of the flesh: and life everlasting.

geloove een Heylige algemeyne Christelijcke kercke: gemeenschap der Heyligen: vergevinge der sonden: opstandinge des vleeschs / ende eeuwigh leven.

The Confession of faith composed in the Council of Nice, in the 325. year after the birth of Christ.

Belijdenisse des Geloofs, gestelt in het Concilium van Niceen, in den jare na Christi Geboorte 325.

WE beleeve in one God, the father Almighty, maker of heaven and earth, and of al things visible and invisible: and in one Lord Iesus Christ, the only begotten son of God, begotten of the father before all worlds, God of God, light of licht, very God of very God, begotten and not made (being) of one substance with the father, by whom all things were made; who for us men, and for our salvation, came downe from heaven, and was incorporate by the holy Ghost in the virgin Mary, and was made man, and was crucified also for is under Pontius Pilate, who suffered and was buried, and the third day hee rose againe according to the scriptures, and ascended into heaven,

WIJ gelooven in eenen God / den Almachtigen Vader / Schepper des Hemels ende der aerde / ende aller dingen sienlijcke / ende onsienlijcke: ende in eenen Heere Jesum Christum / den eenigh-geboren Sone Godts / geboren uyt den Vader voor alle eeuwen / Godt uyt Godt / licht uyt licht / waerachtigh God uyt waerachtigh Godt / geboren ende niet gemaeckt / van 't selve wesen met de Vader / voor welcke alle dingen gemaeckt zijn; die om ons menschen ende om onse Salighept is nedergekomen uyt den Hemel / ende vleesch geworden is uyt den Heyligen Geest in de Maget Maria / ende een Mensch is geworden / die voor ons ooch gecruyticht is onder Pontius Pilatus. Die geleden heeft / ende begraven is / en ten derden dage opgestaen is na Schriften / en opgevaren is ten Hemel /

and

and ſitteth on the right hand of the father. And that hee ſhall come againe with glory to judge (both) the quick and the dead, whoſe kingdome ſhall have none end. And we beleeve in the holy Ghoſt, the Lord and giver of life, who proceedeth from the father and the ſon, who with the father and the ſon togither is worshipped and glorified, who ſpake by the Prophets. And we beleeve one holy Catholike and Apoſtolike church; wee acknowledge one baptiſme for the remiſſion of ſins. And we look for the reſurrection of the dead, and the life of the world to come.

ende ſit ter rechter-hant des Vaders. Ende dat hy ſal weder komen met heerlyckheyde om te oordeelen de levende ende de doode / wiens Rijcke geen eynde en ſal hebben. Ende wy gelooven in den Heyligen Geeſt / den Heere ende geever des levens / die van den Vader ende den Sone uytgekomen is / wie t' ſamen met den Vader ende den Sone gedient ende geheerlicht is / die geſproken heeft door de Propheten. Ende wy gelooven eene Heylige algemeyne ende Apoſtoliſche kercke. Wy belijden eenen doop tot vergevinge der ſonden. Ende wy verwachten de opſtandinge der dooden / ende het leven der toekomende eeuwe.

The form of Creed, and Confeſſion of Athanaſius Biſhop of Alexandria, written in the 333 year after Chriſts birth.

Geloofs-forme ende bekenteniſſe Athanaſij, Biſſchop van Alexandrien, geſchreven in 't jaer na Chriſti geboorte 333.

WHoſoever wil be ſaved, before all things it is neceſſary for him, that he hold the Catholike faith: which faith whoſoever doth not keep whole and undefiled, without doubt he shal perish everlaſtingly.

And the Catholike faith is this: That wee worship one God in Trinity, and Trinity in unity; without con-

SOo wie wil Saligh zijn / dien is voor alle ding nodigh dat hy het algemeyn geloove houde: het welcke geloove ſo wie niet geheel ende ongeſchent en bewaert / die ſal ſonder twijffel eeuwighlijck verderven.

Ende 't algemeyne geloove is dit: dat wy den eenighen Godt inde Dryheyt / ende de Dryheyt inde eenigheyt eere; ſonder

confounding the persons, or dividing the essence and substance. For there is one person or the father, another of the Son, and another of the holy Goſt: but the father the ſon, and the holy Ghoſt have one godhead, glory equall, and Majeſtie coeternall. Such as the father is, ſuch is alſo the ſon, and ſuch is the holy Goſt. The father is uncreated, the ſon is uncreated, and the holy Ghoſt is uncreated. The father is incomprehenſible, the ſon is incomprehenſible, and the holy Ghoſt is incomprehenſible.

The father is eternall, the ſon is eternall; and the holy Ghoſt eternall. And yet they are not three eternals, but one eternall: as alſo not three incomprehenſibles, nor three uncreated: but one uncreated and one incomprehenſible. So likewiſe the father is almighty, the ſon almighty & the holy Ghoſt almighty: & yet they are not three almighties, but one almighty. So alſo the father is God, the ſon God, and the holy Ghoſt God: and yet they are not three Gods, but one God. So likewiſe the father is Lord, the ſon Lord, and the holy Ghoſt Lord: and yet there are not three Lords but one Lord. For like

ſonder de perſoonen te vermengen / ofte het weſen ende ſubſtantie te deplen. Want het is een ander perſoon des Vaders / ende ander des ſoons / ende een ander des H. Geeſts: Maer de Vader / ſone ende Hepligen Geeſt hebben een Godthept / gelijcke eere / ende gelijcke eeuwige eerlijckheydt. Voordanigh de Vader is / ſoodanigh is oock de Sone / ſoodanigh is oock de H. Geeſt. De Vader is ongeſchapen / de Sone is ongeſchapen / ende de Hepligen Geeſt is ongeſchapen. Onmeteliſck is de Vader / onmeteliſck is de Sone / ende onmeteliſck is de H. Geeſt.

De Vader is eeuwigh / de Sone is eeuwigh / ende de Hepligen Geeſt is eeuwig. Nochtans en zijn 't niet dzie eeuwige / maer een eeuwigh: geliſck ook niet dzie onmeteliſche / noch dzy ongeſchapene: Maer een ongeſchapen ende een onmeteliſck. Deſgeliſcks is de Vader almachtigh / de Sone almachtigh / en de Hepligen Geeſt almachtigh: ende nochtans en zijn het niet dzy almachtige / maer een almachtigh. Alſoo oock is de Vader Godt / de Sone Godt / ende de Hepligen Geeſt Godt: ende nochtans zijn 't niet dzy Goden / maer het is een Godt. Alſoo is de Vader Heere / de Sone Heere / ende de Hepligen Geeſt Heere: Ende nochtans zijn 't niet dzy Heeren / maer

Ie as we be compelled by the Christian verity, to call every person by himself God and Lord: so are we forbidden by the Catholique faith, to acknowledge three Gods or (three) Lords. The father is made of none, neither created, nor begotten; the son is of the father allone, not made, nor created, but begotten: the holy Goſt is of the father, and the son; neither made, nor created, nor begotten, but proceeding. So that there is one father, not three fathers, one son, not three sons; one holy Goſt, not three holy Gosts. And in this Trinity there is neither firſt nor laſt, nor greateſt nor leaſt: but the whole three persons have equall eternity, and are in al things coequal. So that in all things as is aforesaid, the vnity in Trinity, and Trinity in vnity is to be worshipped. He therfore that will be saved, muſt thus think of the Trinity.

Furthermore it is neceſſary to everlasting salvation, that he also beleeve rightly the incarnation of our Lord Ieſus Chriſt. For the right faith is, that we beleeve & confeſſe, that our Lord Ieſus Chriſt the Son of

een Heere. Want gelijck wy dooz de Chziſten-waerheydt bedwonghen wozden / eenen pegelijcken persoon by-sonder Godt ende Heere te noemen. Alsoo is ons oock dooz het algemeyn geloove verboden dzy Goden oft Heeren te bekennen. De Vader en is van niemant gemaeckt / noch geſchapen / noch gegenereert / de Sone is van den Vader alleen / niet gemaeckt / noch geſchapen / maer gegenereert: de Heylige Geeſt is van dē Vader ende den Sone / niet gemaeckt / noch geſchapen / noch gegenereert / maer upt-gekomen. So is daer dan een Vader / niet dzy Vaders; een Sone / niet dzy Sonen; een Heylige Geeſt / niet dzy H. Geeſtē. Eñ in deſe dzyheyt en is niet eerſt / noch laetſt / niet meeſt noch minſt: maer de gantſche dzy personen hebben gelijcke eeuwigheyt / ende zijn den selven alleſins gelijck. So dat alomme gelijck nu geſept is / de eenheyt inde dzyheyt / ende de dzyheyt inde eenheyt zy te eeren. Daerom soo wie wil Saligh zijn / die moet aldus vande dzyvuldigheyt gevoelē.

Voozts het is tot de eeuwige Saligheyt noodigh / dat hy oock de menſch-werdinge onses Heerē Jeſu Chziſti trouweliſck geloove. Want het rechte geloove is / dat wy gelooven ende beliſden / dat onſe Heere Jeſus Chziſtus Godts

Sone /

of God, is God and man. God of the substance of the father, begotten before all worlds; and man of the substance of his mother, born in the world: perfect God, and perfect man; having a reasonable soul, & humane flesh. Equal to the father as touching his godhead, inferiour to the father touching his manhood: who although he be God and man, yet is he not two, but one Christ; One, not by conversion of the godhead into flesh, but hy taking of the manhood into God; one altogither, not by confusion of substance, but by unity of person. For as the reasonable soul and flesh is one man: so God and man is one Christ. Who suffered for our salvation, descended into hel, rose againe the third day from the dead, he ascended into heaven, sitteth on the right hand of God the father almighty: from whence hee shal come to judge the quick and the dead.

Sone/ zp Godt ende mensche. Godt upt de substantie des Vaders/ voor alle tijden gegenereert: ende mensch/ upt de substantie sijns Moeders/ in den tijdt geboren: volkomen God ende volkomen mensche; hebbende een verstandige ziele/ ende menschelijck vleesch. Den Vader gelijck nae de Godheyt/ minder dan de Vader na de menschheyt: de welcke hoe-wel hy Godt is ende mensche/ soo is hy nochtans niet twee/ maer een Chzistus: Een/ niet door veranderinge der Godtheyt in het vleesch/ maer door de aenneminge der menschheyt in God: een alt'samen/ niet door de vermenginge der substantie/ maer door de eenheydt des persoons. Want gelijck de verstandige ziele ende 't vleesch een mensche zijn: also is Godt ende de Menschе een Chzistus. De welcke geleden heeft om onser Salighepdts wille/ neder-gedaelt is ter hellen/ ten derden dage weder op-gestaen van den dooden/ opgeklommē ten Hemel/ sit ter rechter-hant Godts des Vaders Almachtigh: van daer hy komen sal om te voordeelen de levendige ende de doode.

At whose coming al men shall rise again with their bodyes, and give accompt for their own works: and they that have don good, shall

Tot des welckes komste alle menschen sullen weder opstaen met hare lichamen/ ende van hare eygene wercken rekenschap geven: ende die goet gedaen hebben/ sullen in het eeuwi-

goe

goe into life everlasting; but they that have don evil, into everlasting fire.

The is the Catholike faith: which if a man beleeveth not faithfully and certainly, hee cannot be saved.

eeuwigh leben gaen/maer die quaet gedaen hebben / in het eeuwige vper.

Dit is het algemeyn geloove: het welck soo wie niet trouwelijck ende vast en gelooft / die en sal niet moghen saligh zijn.

The 38. and 39. chapters of the book of Iob: and a part of the 40. and 41. chapters.

De 38. en 39. capittelen des boecks Jobs; oock een gedeelte des 40. en 41. capittels.

THen the Lord answered Iob out of the whirlewind, and said, who is he that darkeneth counsel by words without knowledge? Gird up now thy loynes like a man, and I wil demand of thee, and teach thou me.

Where wast thou when I laid the foundations of the earth? declare if thou hast understanding, who hath laid the measures thereof, if thou knowest it? or who hath stretched the line upon it? where upon are the foundations there of fastened? or who laid the corner stone thereof? when the morning stars sang joyfully togither, and all the children of God shouted for joy.

Or who shut up the sea with doors, when it brake forth as if it had issued out of the womb? when I made the cloud the garment thereof, and thick darknes a swad-

DAer nae antwoozde de Heere Job upt den onweder/en seyde; wie is hy/ die den raedt verdupstert met woozden sonder wetenschap? Gozdt nu als een man uwe lendenen; so sal ick u vzagen/ ende onderzicht mp.

Waer waert ghy/ doe ick de aerde grondede? geeft het te kennen/indien ghy kloeck van verstande zijt. Wie heeft haer maten geset in dien ghy weet het? ofte wie heeft over haer den richt-snoer getrocken? waer op sijn hare gront-vesten neder-gesoncken? ofte wie heeft haren hoeck-steen geleght? Doe de mozgensterren t' samen vzolick songen / ende alle de kinderen Godts jupcheden.

Ofte wie heeft de Zee met deuren toegesloten/doese upt-bzack / als ofse upt de baermoeder voozt quam? Doe ick de wolcke tot hare kleedinge stelde; ende de doncker-heydt tot

a swadling-band for it: when I brake up for it my decreed place, and set bars and doores, and said, hit herto shalt thou come, but no further: and here shall hee set himself against the pride of thy waves.

Hast thou commanded the morning since thy dayes? hast thou caused the day-spring to know its place, that it might take hold of the ends of the earth, that the wicked might be shaken out of it? that it should bee turned as clay to the seale, and they stand as a garment. And that from the wicked their light is with-holden, and the high arm shall be broken. Hast thou entred in to the springs of the sea? and hast thou walked in the search of the depth? Have the gates of death been opened unto thee? and hast thou seen, the doores of the shadow of death?

Hast thou perceaved the breadth of the earth? declare if thou knowest it all. Where is the way where the light dwelleth? and (as for) darknes, where is the place thereof? that thou shouldest bring it to the bound thereof, and that thou shouldest know the paths to the house thereof? Thou knowest it, for thou wast then borne: and ty dayes are many in nomber.

tot haren windel-doeck: doe ick voor haer mijn besluyte plaetse doorbrack / ende settede grendelen/ende deuren/ende seyde; Tot hier toe sult ghy komen/en niet voorder: ende hier sal hy sich stellen tegen den hoogmoedt uwer golven.

Hebt ghy van uwe dagen den morgen-stont geboden? hebt ghy den dagheraet sijne plaetse gewesen? op dat hy de eynden der aerde vatten soude; dat de godtloose uyt haer uyt-geschuddet souden wordē? dat zy verandert soude worden/ gelijck segel-lijm; ende zy gestelt worden/ als een kleedt. Ende dat vande godloose haer licht geweerdt worde; ende den hoogen arm worde gebroken. Zijt ghy gekomen tot aen de oorsprongen der Zee? ende hebt ghy in het onderste des afgronts gewandelt? Zijn u de poorten des doots ontdecket? Ende hebt ghy gesien de poorten van de schaduwe des doots?

Zijt ghy met u verstant gekomen tot aen de breedten der aerde? geest het te kennen/ indien ghy dit alles weet. Waer is de wegh daer het licht woont? ende de duysternisse waer is hare plaetse? dat ghy dat brengen soudt tot sijne pale/ ende dat ghy mercken soudt de paden sijns Huys? Ghy weet'et / want ghy waert doe geboren: ende uwe dagen zijn vele in getale.

Haſt thou entred into the treaſures of the ſnow? and haſt thou ſeen the treaſures of the haile, which I have reſerved againſt the time of trouble, againſt the day of battel and war?

Where is the way where the light is parted, & the eaſt winde ſcattereth it ſelf upon the earth? who hath divided a water-courſe for the overflowing of waters: and a way for the lightening of thunder? To cauſe it to raine on the earth, where no man is; on the wildernes, wherein there is no man; to ſatisfie the deſolate and waſt grounds, and to cauſe the bud of the tender herb to ſpring forth. Hath the raine a father? Or who bringeth forth the drops of the dew?

Out of whoſe wombe cometh the ice? and who gendereth the hoary froſt of heaven? The waters are hid as with a ſtone, and the face of the deep is frozen.

Canſt thou binde the ſweet influences of Pleiades, or looſe the bands of Orion? Canſt thou bring forth Mazzaroth in his ſeaſon, or canſt thou guide Arctures with his ſons? Knoweſt thou the ordinances of heaven: or canſt thou ſet the dominion thereof on the earth? Canſt thou lift up thy voice to the clouds,

Zyt ghy gekomen tot de ſchat-kameren der ſneeuw? ende hebt ghy de ſchat-kameren des Hagels geſien / dien ick ophoude tot den tijdt der benauwtheyt / tot den dach des ſtrijts / ende der oorloge?

Waer is de wegh daer het licht verdeelt wordt; ende de ooſten-winst ſich verſtropt op der aerde? wie deelt voor den ſtort-regen eenen water-loop uyt; ende eenen wegh voor het weerlicht der donderen? Om te regenen op het lant / daer niemant en is op de woeſtijne / daer in geen menſche en is. Om het woeſte ende het verwoeſte te verſadigen: ende om het uytſpruytſel der graſſcheuticken te doen waſſen. Heeft de regen eenen Vader? ofte wie baert de druppelen des dauws?

Uyt wiens buyck komt het ys voort? ende wie baert den rijm des Hemels? Als met eenen ſteen verbergen haer de wateren: ende het vlacke des af-gronts wort ombat.

Kondt ghy de lieflickheden van het ſeven-geſterente binden / ofte de ſtringen Orions los maecken? kondt ghy de Mazzaroth voort-brengen in haren tijt / ende den wagen met ſijne ſoonen leyden? weet ghy de ordinantien des Hemels / ofte kent ghy de heerſchappye des ſelven op de aerde beſtellen? kont ghy uwe ſtemme tot de wolcken opheffen;

clouds, that abundance of waters may cover thee? canſt thou ſend forth lightenings, that they may goe ād ſay unto thee, behold, Here, we are?

Who hath put wiſdome in the in wards parts? or who hath given underſtanding to the mynd? who can nomber the clouds in wiſdome? or who can ſtay the bottles of heaven? when the duſt groweth into hardnes, and the clods cleave faſt togither.

Wilt thou hunt the prey for the old Lyon: or fill the appetite of the young Lyons? when they couch in their dens, and abide in the covert to lye in wait? who provideth for the raven his food, when his young ones cry unto God, when they wander for lack of meat?

Knoweſt thou the time when the wild goats of the rock bring forth? Haſt thou marced when the hindes doe calve? Canſt thou nomber the moneths which they fulfill? & knoweſt thou the time when they bring forth? when they bow themſelves, they with Splitting bring forth their young ones, they caſt ont their forrowes. Their young ones are in good liking, they grow up with corne: hey goe forth, and returne not unto them.

Who hath ſent out the wilde aſſe free: and who hath looſed

heffen; op dat een overvloet van water u bedecke? kondt ghy de blixemen upt laten/ datſe henen varen/ ende tot u ſeggen/ ſiet hier zijn wy?

Wie heeft de wijſheyt in 't binnenſte geſet? ofte wie heeft den ſin het verſtant gegeven? wie kan de wolcken met wijſheyt tellen? ende wie kan de fleſſchen des Hemels nederleggen? Als het ſtof doorgooten is tot vaſtigheyt/ ende de klupten t'ſamen kleven?

Sult ghy dooz den ouden Leeuw roof jagen? of de graegheyt der jonge Leeuwen vervullen? Als ſy neder-buyken in haer holen ende in den kuyl ſitten/ ter loeringe. Wie berept de rave haren koſt/ als hare jongen tot Godt ſchreuwen/ als zy dwalen/ om datter geen eten en is?

Weet ghy den tijt van het baren der ſteen-gyten? hebt ghy waer-genomen den arbeyt der hinden? Sult ghy de maenden tellen die ſy vervullen? ende weet ghy den tijdt van haer baren? Als zy haer krommen/ hare jongen met verſpliytinge voozt-brengen/ hare ſmerten upt-werpen? Hare jongen wozden kloeck/ wozden groot dooz 't koozn/ zy gaen upt/ ende en keeren niet weder tot de ſelve.

Wie heeft den Wout-Eſel vzy henen geſonden? ende wie

looſed the bands of the wilde aſſe: whoſe houſe I have made the wildernes, & the barren land his dwellings. He ſcorneth the multitude of the city, neither regardeth hee the crying of the driver. The raunge of the mountaines is his paſture, and hee ſearcheth after every green thing.

Will the unicorne bee willing to ſerve thee, will hee abide by thy crib? Canſt thou binde the unicorne with his band in the furrow: will hee harrow the valleys for thee? wilt thou truſt him becaus his ſtrength is great? and wilt thou leave thy labour to him? wilt thou believe him that he will bring home thy ſeed, and gather (it) into thy barne?

Gaveſt thou the goodly wings unto the peacocks, or the feathers unto the Stork, and unto the oſtrich? That she leaveth her egge in the earth, and warmeth them in the duſt, and forgetteth that the foot may crush them, and that the beaſts of the field may break them. She hardeneth her ſelf againſt her young ones, as if they were not hers; her labour is in vain becauſe she is without feare. Becaus God hath deprived her of wiſdome, and hath not imparted to her underſtanding. When it is time,

heeft de banden des wilden Ezels geloſt? Dien ick de wilderniſſe tot ſijn Huys beſteit hebbe/ ende het ſiltige tot ſijne wooningen. Hy belacht het gewoel der Stadt/ het menigerley getier des dzijvers en hoogt hy niet. De uytſpeuringe der bergen is ſijne weyde: ende hy ſoeckt allerley groenſel nae.

Sal den Eenhoogn u willen dienen? ſal hy vernachten aen uwe kribbe? Sult gy den Eenhoogn met ſijn touw aen de voren binden? ſal hy de leeghten u eggen? ſult ghy op hem vertrouwen/ om dat ſijne kracht groot is/ ende ſult ghy uwen azbeyt op hem laten? Sult ghy hem gelooven/ dat hy u zaet ſal weder bzengen/ ende vergaderen tot uwen dozſch-bloer?

Zijn van u de verheugelitke vleugelen der paumen? ofte de vederen des Opvaers/ ende des Strups-vogels? Dat zy hare eyeren inde aerde laet/ ende in het ſtof die verwazmt. Ende vergeet/ dat de voet die dzucken kan/ ende de dieren des velts die vertrappen konnen? Hy verhazdet ſich tegen hare jongen/ alsoffe hare niet en waren: haren azbeyt is te vergeefs/ om dat zy ſonder vzeeſe is. Want Godt heeft haer van wijſheyt ontbloot/ ende heeft haer des verſtants niets mede gedeylt. Alſt tijt is/ verheft zy haer

time, she lifteth up her self on highe: she scorneth the horse and his rider.

Canst thou give the horse strength? Canst thou cloath his neck with thunder? Canst thou make him affraid as a grashopper? the glory of his nostrils is a terrour. He paweth in the valley and rejoyceth in his strength: and he goeth on to meet the armed men. He mocket at feare, and is not affrighted; neither turneth hebak from the sword. The quiver ratleth against him, the glittering, iron of the pike and the launce. He swalloweth the ground with fiercenes and rage: and he beleiveth not that it is the sound of the trumpet. He saith among the trumpets ha ha; and he smelleth the battel a far off, the thunder of the captaines and the shouting.

Doth the hawke flie by thy understanding, and stretch her wings toward the south? Is it at thy command that the Eagle doth mount up on high, and that he maketh his nest on high? Hee dwelleth & abideth on the rock, upon the crag of the rock, and the strong place. From thence hee seeketh the prey: his eyes behold a far off. His young ones also suck up blood: and where the slaine are there is he. Behold now Behemoth which

haer inde hooghte: sy belacht het peert/ende syn ryder.

Sult ghy het peert sterckte geben? kont ghy synen hals met donder bekleeden? Sult ghy het beroeren/ als eenen sprinck-haen? de pracht van syn gesnupf is eene verschrickinge. Het graeft in de gront/ ende het is vrolick in syne kracht: ende trecht upt/ den gewapenden te gemoete. Het belacht de vrese/ ende en wort niet ontstelt/ ende en keert niet wederom van wegen het swaert. Tegen hem rotelt de pyl-koker; het blammigh yser der spiesse/ esi der lantse: met schuddinge ende beroeringe slockt het de aerde op/ ende en gelooft niet dat het is 't geluyt der basuyne. In 't volle gehlanck der basuynen seydt het Ha/ha: esi ruicht de krygh van verren/ den donder der Vorsten/ ende 't gejuygh.

Vlieght de Sperwer door u verstant/ ende breydt sy hare vleugelen upt na het suyden? Ist na u bevel dat den Arent sich om hooge verheft/ ende dat hy synen nest inde hoogte maeckt: Hy woont ende vernacht inde steen-rotse/ op de scherpte der steenrotse/ ende der vaster plaetse. Van daer speurt hy de spyse op: syne oogen sien van verren af. Ock suygen syne jongen bloet/ ende waer verslagene sijn daer is hy.

Siet nu/ Behemoth/ welken

which I have made with thee, he eateth gras as an oxe. Lo now, his ſtrength is in his loynes, and his force is in the navall of his belly. When he pleaſeth his taile is like a cedar: the ſinews of his ſhame are wrapt togither. His bones are as ſtrong bras, his bones are like bars of iron. He is a cheif part of the wajes of God: hee that made him, can make his ſword to approach unto him. Becaus the mountaines bring him forth food: therfore al the beaſts of the field play there. Hee lyeth under the shady trees, in the covert of the reeds, and fens. The shady trees cover him, each one with his shadow: the willows of the brook compas him about. Behold hee doth violence to the river & haſteth not: hee truſteth that he can draw up Iordan into his mouth. Can men take him before his eyes? can men pierce him through the noſe with ſnars?

Canſt thou draw out Leviathan with an hook, or his tongue with a cord which thou letteſt downe? Canſt thou put an hook into his noſe, or boare his jawe through with a thorne? wil hee make many ſupplications unto thee? wil hee ſpeak ſoft words unto thee?

hen ick gemaeckt hebbe nevens u/hy eet hoy/gelyck een runt. Siet doch/ſyne kracht is in ſyne lendenen; ende ſyne macht in den navel ſyns buyck. Als 't hem luſt/ſynen ſteert is als een Cedar: de ſenuwen ſyner ſchaemte zyn doozblochten. Syne beenderen zyn als vaſt kooper: ſyne gebeenten zyn als pſere hantbomen. Hy is een hooft-ſtuck der wegen Godts: die hem gemaeckt heeft/kan ſyn ſweert tot hem voegen. Om dat de bergen hem voeder voozthzengen/daerom ſpelen alle de dieren des velts aldaer. Onder ſchaduwachtige boomen lept hy neder: in een ſchuylplaetſe des riets/ende des ſlyks. De ſchaduwachtige boomen bedecken hem/elck een met ſyne ſchaduwe: de beeck-wilgen omringen hem. Siet/hy doet de reviere gewelt aen/ende en verhaeſt ſich niet. Hy vertrouwt/dat hy de Iozdane in ſynen mondt ſoude konnen intrecken. Soude men hem vooz ſyn oogen konnen vangen? ſoude men hem met ſtricken den neuſe doozboren konnen?

Sult ghy den Leviathan met den angel trecken/ofte ſyne tonge met eene koozde/die gy laet nederſincken? ſult gy hem eene angel in de neuſe leggen: of met een doozn ſyne kake doozboren? ſal hy aen u vele ſmeekingen maken? ſal hy ſachtkens tot u ſpzecken?

will

ſal

will hee make a covenant with thee, wilt thou take him for a servant for ever? wilt thou play with him as with a bird? or wilt thou bind him for thy maidens? Shall the companions make a banquet of him? shall they part him among the Merchants? Canst thou fil his skin with barbed irons: or his head with a fishers spear? Lay thine hand upon him, remember the battel, doe no more. Behold his hope shall faile; shal hee not be cast down at the sight of him? None is so fierce that dare stir him up: who then is hee that will stand before mee? who hath prevented me that I should repay him? whatsoeder is under the whole heaven is myne. I will not conceale his parts, nor the relation of his power, nor the comelynes of his proportion. Who can discoper the face of his garment? or who can come to him with his double bridle? who can open de doors of his face? Round abour his teeth is terrour. His strong scales are very excellent; each one shut up togither as with a close seal.

sal hy een verbont met u maken: sult ghy hem aen-nemen tot eenen eeuwigen slave: sult ghy met hem spelen / gelijck met een vogelken: of sult ghy hem binden voor uwe jonge dochteren? sullen de met-gesellen van hem een maeltijdt bereyden? sullen zy hem delen onder de koop-lieden? Sult gy syne huyd met haken vullē; of met een visschers krauwel syn hooft? Leght uwe handt op hem / gedenckt des strijdts / doet het niet meer. Siet / syne hope sal feylen: sal hy ock niet voor syn gesichte neder-geslagen worden? niemant en is soo koen / dat hy hem opwecken soude; wie is dan hy / die sig voor myn aengesichte stellē soude? wie heeft my voorgekomen / dat ik hem soude vergelden? wat onder den gantschen Hemel is / is myne. Ick en sal syne leden niet verswijgen / nochte het verhael syner sterckten / nochte de bevalligheydt syner gestaltenisse. Wie soude het opperste synes kleets ontdeckē; ofte wie soude niet synen dobbelen bzepdel hem aenkomē; wie soude de deurē synes aengesichts open doen? rontom syne tanden is verschzickinge. Seer uptnemende zyn syne sterche schilden; elck een gesloten als met eenen naumbzuckende zegel.

One is so neare to an other, that the aire cannot come between

De een is so na aenden anderen / dat de wint daer niet en

between them. They are joyned one to another, they stick togither, that they cannot bee sundered. Everie one of his neesings maketh a light to shine, and his eyes are like the eye lids, of the morning. Out of his mouth goe burning lamps: and sparks of fire leap out. Out of his nostrils goeth smoke, as out of a seething pot or caldron. His breath would kindle coals, and a flame goeth out of his mouth. In his neck lodgeth strength, and sorrow it self leapeth for ioy before him. The flakes of his flesh are ioyned together: every one is firm in him, it cannot be moved. His heart is as firme as a stone, yea as hard as a peice of the nether milstone. When hee raiseth up himselfe the mighty are afraid: by reason of his breakings through, they purifie themselves.

If any one touch him with the sword, that shal not hold: the speare, the dart, nor the habergeon. He esteemeth iron as straw, and steele as rotten wood. The arrow cannot make him flie: sling-stones are turned with him into stubble. Darts are counted as stubble: and he laugheth at the shaking of the spear. Sharp Sheards are under him: hee

en kan tusschen komen. Sy kleven aen malkanderen / zy vatten sich t'samen/datse sich niet en scheyden: Elk eene sijner niesingen doet een licht schijnen: ende sijne oogen zijn als de oogen-leden des dageraedts. Uyt sijne mont gaen fackelen / ende vyerige vonckken rakender uyt. Uyt sijne neusgaten komt rook voort/ als uyt eenen ziedenden pot/ of ruymen ketel. Sijnē adem soude kolen doen vlammen/ ende een vlamme komt uyt sijnen mont voort. In sijnen hals herbergt de sterkte: voor hem springht selve de droefheyt van vreughden op. De stucken sijns vleeschs kleven t'samen: elck een is vast in hem/ 't en wort niet beweegt. Sijn herte is vast gelijck een steen: jae vast gelijck een deel des ondersten meulensteens. Van sijn verheffen schromen de stercke: om sijner doorbrekingen wille/ ontsondigen zy hen.

Raeckt hem ymant met den sweerde / dat en sal niet bestaen; spiesse / schicht / noch pantzier. Hy acht 't yser voor stroo/ ende het stael voor verrot hout. De pijl en sal hem niet doen vlieden: de slingersteenen worden hem in stoppelen verandert. De werpsteenen worden van hem geachtet als stoppelen: ende hy belacht de drillinge der lance. Onder hem zijn scherpe scherven:

hee spreadeth himselfe, on sharp pointed (things) as upon mire. Hee maketh the deep to boile like a pot: he maketh the sea like a pot of ointment. He maketh the path to shine after him; one would think the deep to be hoarie. Upon earth there is not his like: who is made to be without feare. He beholdeth all high things: he is a king over al young proud beasts.

ven: hy spreyt sich op het puntachtige/als op slijck. Hy doet de diepte zieden/ gelijck eenen pot/ hy stelt de Zee als een Apotekers rokerye. Achter hem verlicht hy het pat: men soude den af-gront voor grijsigheydt houden. Op der aerden en is niet met hem te vergelijcken/die gemaeckt is/ om sonder schrick te wesen. Hy aensiet alles wat hoogh is/ hy is een Koningh over alle jonge hoogmoedige dierē.

The 4, 5, and 6. chapters of the epistle of Paul to the Ephesians: wherein the duty of Christians is largely handled.

De 4, 5, en 6. capittelen des Sendbriefs Pauli aen den Epheseren: waer in de plicht der Christenen in 't breedt verhandelt wordt.

I Therfore beseech you, (even) I the prisoner in the Lord, that ye walk worthy of the vocation wherewith ye are called: with al lowlines and meeknes, with long suffering, forbearing one another in love; Endeavouring to keep the vnity of the Spirit by the bond of peace. There is one body, and one Spirit, even as also yee are called unto one hope of your calling: one Lord, one faith, one baptisme, one God & father of all, who is a bove al, and through all, and in you all.

SO bidde ick u dan/ ick de gevangen in den Heere/ dat ghy wandelt weerdiglick der roepinge/ met welcke ghy geroepen zijt: Met alle ootmoedigheydt ende sachtmoedigheydt/ met lanckmoedigheyt/verdragende malkanderen in liefde: u beneerstigende te behouden de eenigheyt des Geests door dē bant des vredes. Een liehaem is het/ende eenen geest gelijckerwijs ghy ook geroepen zijt tot eene hope uwer beroepinge: een Heere/een Geloove/eenen Doop/ een Godt ende Vader van alle/die daer is boven alle/ende door alle/ ende in u alle.

But

Maer

But to every one of us is grace given, according to the meaſure of the gift of Chriſt: Therfore hee ſaith, when hee aſcended up on highe, he led captivity captive, and gave gifts unto men. Nou this, he aſcended, what is it, but that he alſo deſcended firſt into the lower parts of the earth? He that deſcended, is the ſame alſo that aſcended up farte above all heavens, that he might fill all thinges. And hee gave ſome to be Apoſtles, and ſomer for Prophets, and ſome to be Evangeliſts, and ſome for paſtours and teachers: For the perfecting of the Saints, for the work of the miniſtrie, for the edifying of the body of Chriſt; untill wee all come unto the unity of the faith and of the knowledge of the ſon of God, unto a perfect man, unto the meaſure of the ſtature of the fulnes of Chriſt. That we henceforth bee no more childeren, who like the flood are toſſed to and fro, and carryed about with every winde of doctrine, by the ſleight of men, by the cunning craftines whereby they lye in wait to deceave: But following the truth in love, may in all things grow up unto him, who is the head, even Chriſt: From whom

Maer elck een van ons is de genade gegeven/na de mate der gave Chriſti: Daerom ſeght hy: Als hy op-gevaren is in de hoogte/heeft hy de gevanckeniſſe gevangen genomen/ende heeft den menſchen gaven gegeven. Nu dit/hy is opgevaren/ wat is 't/dan dat hy ook eerſt is neder-gedaelt inde nederſte deelen der aerde? Die neder gedaelt is/is de ſelve ook die op-gevaren is bezre boven alle de Hemelen/ op dat hy alle dingen verbullen ſoude. Ende de ſelve heeft gegeven ſommige tot Apoſtelē/ ende ſommige tot Propheten/ ende ſommige tot Euangeliſten/ end ſommige tot Herders ende Leeraers: Tot de volmakinge der Heyligen/ tot het werck der bedieninge/ tot opbouwinge des Lichaems Chriſti; tot dat wy alle ſullen komen tot de eenigheyt des geloofs ende der kenniſſe des Soons Gods/ tot eenen volkomenen man/ tot de mate der groote der volheyt Chriſti: op dat wy niet meer hinderen en ſouden zyn/ die als de vloed beweeght ende omgevoert worden met alle wint der Leere/door de bedziegerye der menſchen/door arghliſtigheyt om liſtelick tot dwalinge te bzengē: Maer de waerheydt betrachtende in liefde/ alleſins ſouden op-waſſen in hem die het hooft is/ namelijck Chriſtus: upt welcken

the het

the whole body fitly joyned togither and compacted, by that which every joynt ſupplieth, according to the working of every part in its meaſure, maketh the increaſe of the body, to the edifying of it ſelfe in love.

This I ſay therfore, and teſtifie it in the Lord, that you henceforth walke not like as the other gentiles walke in the vanity of their minde, darkened in the underſtanding, being allenated from the life of God, throug the ignorance that is in them, becaus of the hardnes of their hearts: who being paſt feeling, have given themſelves over unto laſciviouſnes, to work all uncleannes with greedines. But ye have not ſo learned Chriſt, if ſo bee yee have but heard him, and are taught by him, as the truth is in Ieſus: To wit, that yee ſhould put off, concerning the former converſation, the old man, which is corrupt through the luſts of deceitfulnes: and that you ſhould bee renewed in the ſpirit of your minde, and put on the new man, which after God is created in true richteouſneſſe and holynes.

het geheel lichaem bequaemlick t'ſamen gevoeght / ende t'ſamen vaſt gemaeckt zijnde / dooz alle voeghſelen der toebzenginge na de werckinge van een pegelijck deel in ſijne mate / den wasdom des Lichaems maeckt / tot ſijns ſelfs opbouwinge in de Liefde.

Ick ſegge dan dit / ende betupge het in den Heere / dat ghp niet meer en wandelt gelijck als de andere Heydenen wandelen in de vdelheyt hares gemoedts / verdupſtert in het verſtant / verbzeemt zijnde van het leven Godts / dooz de onwetenheydt die in haer is / dooz de verhazdinge hares herten. Welcke ongevoeligh gewozden zijnde / hebben haer ſelven overgegeven tot ontuchtigheydt / om alle onreynigheydt gierighlick te bedzijven. Doch ghp en hebt Chriſtum alſo niet geleert / indien ghp maer hem gehoozt hebt / ende dooz hem geleert zijt / gelijck de waerheydt in Ieſus is: Te weten / dat ghp ſoudet af-leggen / aengaende de vorige wandelinge / den ouden menſche / die verdozven wozdt dooz de begeerlijckheden der verleydinge: ende dat ghp ſoudet vernieuwt wozden in den Geeſt uwes gemoedts / ende den nieuwen menſche aendoen / die nae Godt geſchapen is in warerechtveerdigheydt ende Heyligheydt.

Wherfore

Daerom

Wherfore put away lying, and ſpeak the truth every man with his neighbour: For we are members one of another.

Be ye angry, and ſin not; let not the ſun goe down upon your wrath: neither give place to the devill.

Let him that hath ſtolen, ſteale no more, but rather labour, working with his hands the thing which is good, that he may have to diſtribute to him that hath need.

Let no filthy communication proceed out of your mouth: but if there be any good communication to profitable edification, that it may give grace to them that heare it.

And grieve not the holy Spirit of God, by whom yee are ſealed unto the day of redemption.

Let all bitternes, and wrath, and anger, and clamour, and evil ſpeaking, bee put away from you, with all malice.

But be ye kind one to another, mercifull, forgiveing one another, even as alſo God in Chriſt hath forgiven you.

Bee yee therefore followers of God, as deare children: and walke in love, even as Chriſt alſo hath loved us, and

Daerom legget af de leugen/ ende ſpreeckt de waerheydt een yegelyck met ſynen naeſten: want wy zyn malkanders leden.

Wordt tornig/ ende en ſondight niet: de Sonne en gae niet onder over uwe toornigheydt. Noch en geeft den Duyvel geen plaetſe.

Die geſtolen heeft/ en ſtele niet meer/ maer arbeyde lieber/ werkende dat goet is met de handen/ op dat hy hebbe mede te deelen den genen die noot heeft.

Geen duyle reden en gae uyt uwen mondt: maer ſoo daer eenige goede reden is tot nuttige ſtichtinge/ op dat zy genade geve dien dieſe hooren.

Ende en bedroeft den Heyligen Geeſt Godt niet/ door welcken ghy verſegelt zyt tot den dagh der verloſſinge.

Alle bitterheyt/ ende toornigheyt/ ende gramſchap/ ende geroep/ ende laſteringe zy van u geweert/ met alle boosheydt.

Maer zyt tegen malkanderen goedertieren/ barmhertigh/ vergevende malkanderen/ gelyckerwys ook God in Chriſto u lieden vergeven heeft.

Zyt dan navolgers Gods/ als geliefde kinderen: ende wandelt inde liefde/ gelyckerwys ook Chriſtus ons lief gehadt

and hath given himſelf up for us, for an offerring and a ſacrifice to God, for a ſweet ſmelling ſavour.

But fornication, and al uncleannes, or covetouſnes, let it not be once named among you, as it becometh Saints: neither filthynes, nor foolish talking, or jesting, which are not comely, but rather giving of thankes. For this you know, that no whoremonger, or unclean (perſon), or covetous (man) who is an Idolater, hath inheritaunce in the kingdome of Chriſt and of God.

That no man deceave you with vaine words: for becaus of theſe things cometh the wrath of God upon the children of diſobedience. Be not ye therfore partakers with them. For yee were ſometimes darknes, but now are yee light in the Lord: walke as children of light: For the fruit of the Spirit is in all goodnes, and righteouſnes, and truth. Proveing what is acceptable unto the Lord.

And have no fellowship with the vnfruitful workes of darknes: but much rather alſo reprove them. For it is even shamefull to ſpeak of thoſe things which are don of them in ſecret.

But

gehadt heeft/ende hem ſelven vooz ons heeft overgegeven tot een offerhande ende een ſlacht-offer Gode/ tot eenen wel-rieckenden reuck.

Maer hoerorpe/ ende alle onreynigheyt/ofte gierichept/ en laet ooch onder u niet genaemt wozden/ gelijckerwijs het den heyligen betaemt: noch oneerbaerheydt/ noch ſot-geklap ofte gecherrpe/ welke niet en betamen; maer veel meer danck-ſeggynge. Want dit weet ghy/ dat geen hoererder/ofte onreyne/ofte gierigaert/die een afgoden-dienaer is/ erffenisſe en heeft in het Koninckrijche Chriſti ende Godts.

Dat u niemant en verleyde met ydele woozden: want om deſe dingen komt de toozne Godes over de kinderen der ongehoorſaemheydt. Zoo en zijt dan gare mede-genoten niet. Want gy waert eertijts duyſternisſe/ maer nu zijt gy licht in den Heere; wandelt als kinderē des lichts: want de vzucht des Geeſts is in alle goedigheydt/ ende rechtveerdigheyt/ende waerheydt. Beyzoevende wat den Heere wel behagelijck zy.

Ende en hebt geen gemeynſchap met de onvzuchtbare wercken der duyſternisſe/ maer beſtraftſe ooch veel eer. Want het gene heymelijck van haer geſchiet/ is ſchandelijck om te ſeggen.

Maer

But al theſe things, being reproved of the light are made manifeſt. For whatſoever doth make manifeſt, is light. Therfore he ſaith, Awake thou that ſleepeſt, and ariſe from the dead, and Chriſt ſhall give thee light.

See then thae ye walke circumſpectly, not as fools but as wiſe, redeeming the time, becaus the dayes are evill. Wherfore bee yee not without underſtanding, but underſtand what the will of the Lord is. And be not drunk with wine, wherein is exceſſe, but be filled with the Spirit: Speaking among jour ſelves with pſalmes, and hymnes, and ſpiritual ſongs, ſinging, and making melodie to the Lord in jour heart: giving thankes alwayes for al things to God and the father, in the name of our Lord Ieſus Chriſt: being ſubject one to another in the feare of God.

Yee wives be ſubject to your owne husbands, as unto the Lord: For the husband is the head of the wife, even as Chriſt is the head of the church; and hee is the ſaviour of the body.

Therfore as the Church is ſubject unto Chriſt, ſo alſo (let) the wives (bee) to their owne husbands in every thing. Ye husbands love your owne wives, even as Chriſt alſo

Maer alle deſe dingen / dan het licht geſtraft zijnde / worden openbaer: want alle dat openbaer maeckt / is licht. Daerom ſegt hy / Ontwaeckt ghy die ſlaept / ende ſtaet op upt den dooden / ende Chriſtus ſal over u lichten.

Siet dan hoe ghy voorſichtelijck wandelt / niet als onwijſſe / maer als wijſſe / den tijt uythopende / dewijle de dagen boos zijn. Daerom en zijt niet onderſtandig / maer verſtaet welcke de wille des Heeren zy. Eſt en wort niet dronken in wijn / waer in overdaet is / maer wordt vervult met den Geeſt / ſpreeckende onder malkanderen met Pſalmen / ende lof-ſangen / ende Geeſtelijcke liedekens ſingende / ende Pſalmende den Heere in uw' herte: danckende alle tijt over alle dingen Godt ende den Vader / in den name onſes Heeren Ieſu Chriſti: Malkanderen onderdanigh zijnde in de vreeſe Godts.

Ghy vrouwen weeſt uwe eygene mannen onderdanig / gelijck den Heere: want de man is het hooft des wijfs / gelijck ook Chriſtus 't hooft der Gemeynte is: ende hy is de behouder des Lichaems.

Daerom gelijk de Gemeynte Chriſto onderdanig is / alſo ook de vrouwen hare eygene mannen in alles. Ghy mannen hebt uwe eygene Vrouwen Lief / gelijck ook Chriſtus

alſo hath loved the Church, and hath given up himſelf for her: that hee might ſanctifie it, having cleanſed her with the waſhing of water by the word: that he might preſent it to himſelf glorious, a church which hath no ſpot or wrinckle, or any ſuch thing, but that shee should be holy and vnreproveable. So are men bound to love their owne wiver, as their owne bodies. He that loveth his owne wife, loveth himſelf. For no man hath yet ever hated his owne flesh, but hee nouriſheth and cherisheth it, even as alſo the Lord the church. For we are members of his body, of his flesh, and of his bones. Therefore shal a man leave his father and mother and shall cleave to his wife: and they two shalbe one flesh. This myſterie is great: but I ſpeake this, having reſpect unto Chriſt, and unto the church. Therfore alſo let every one of you in particuler, ſo love his wife as himſelfe: and the wife ſee that she reverence her husband.

ſtus de Gemeynte lief gehadt heeft / ende hem ſelven voor haer heeft overgegeven: op dat hyſe Heyligen ſoude / haer gereynight hebbende met het badt des waters door het woordt: op dat hyſe hem ſelven ſoude Heerlijck voorſtellen / een Gemeynte die geen vlecke ofte rimpel en heeft / of yet diergelijcke / maer dat sy ſoude Heylig zijn ende onbeſpeltijk. Alſo zijn de mannen ſchuldigh hare eygene vrouwen lief te hebben / gelijck hare eygene lichamen. Die ſijne eyghene Vrouwe lief heeft / die heeft hem ſelven lief. Want niemant en heeft opt ſijn eygen vleeſch gehaet / maer hy voet het / ende onderhout het / gelijcker wijs ook de Heere de Gemeynte: Want wy zijn leden ſijns lichaems / van ſijnen vleeſche / ende van ſijne beenen. Daerom ſal een menſche ſijnen Vader ende Moeder verlaten / en ſal ſijn Wijf aenhangen: ende sy twee ſullen tot een vleeſch weſen. Deſe verborgenheyt is groot: doch ick ſegge dit ſiende op Chriſtum / ende op de Gemeynte. Soo dan oock ghy-lieden elck in het beſonder / een pegelijck hebbe ſijn eygen Vrouwe alſoo lief als hem ſelven: ende de Vrouwe ſie dat sy den Man vreeſe.

Ye children be obedient to you parents in the Lord: for that is right. Honour thy father

Gy kinderen zijt uwen ouderen gehoorſaem in den Heere: want dat is reyht. Eert uwen Vader

father and mother (which is the first commandement with a promise) that it may goe well with thee, and that thou mayst live long upon the earth. And ye fathers, provoke not your children to wrath: but bring them up in the nurture and admonition of the Lord.

Ye servants bee obedient unto your Masters according to the flesh, with feare and trembling, in singlenes of your heart, as unto Christ: not according to eyeservice, as men pleasers, but as servants of Christ, doeing the will of God from the heart; with good will doeing service to the Lord and not to men: knowing that whatsoever good thing any man doth, the same shall hee receave of the Lord, whither he be bond or free. And ye Masters, doe the same things to them, forbearing threatening: as knowing that also your Master is in heaven, and that no respect of persons is with him.

Furthermore, my brethren, bee strong in the Lord, and in the power of his might. Put on the whole armour of God, that you may stand against the crafty wiles of the devil. For we wrestle not against flesh and blood, but against principalities,

against

Vader/en Moeder/('t welck 't eerste gebodt is met een beloofte) op dat het u wel gae/ en dat ghy lange leeft op de aerde. Ende ghy Vaders en verweckt uwe kinderen niet tot toorne/ maer voedtse op in de leeringe ende vermaninge des Heeren.

Ghy dienstknechten zijt gehoorsaem uwen Heeren nae den vleesche/ met vreese ende bevē/ in eenvoudigheyt uwes herten/ gelijck als Christo: niet nae oogen-dienst/ als menschen behagers/ maer als dienstknechten Christi/ doende den wille Gods van hertē; dienende met goetwilligheyt den Heere/ ende niet den menschen: wetende dat soo wat goet een yegelijck gedaen sal hebben/ hy dat selve van den Heere sal ontfangen; het zy dienst-knecht/ het zy vrye. Ende ghy Heeren/ doet 't selve byhaer/ nalatende de dreyginge als die wetet dat oock uw'selfs Heere inde Hemelen is/ ende dat geen aenneminge des persoons by hem en is.

Voorders/ mijne broeders/ wordet krachtigh in den Heere/ ende in de sterckte sijner macht. Doet aen de geheele wapen-rustinge Godts/ op dat ghy konnet staen tegen de listige omleydingen des Duyvels. Want wy en hebben den strijt niet tegē vleesch ende bloet/ maer tegen de

Over-

againſt powers, againſt the rulers of the world, of the darknes of this world, againſt Spirituall wickednesſes in the aire. Therefore take on the whole armour of God, that you may be able to withſtand in the evil day, and having finished all to abide ſtanding. Stand therfore, having your loynes girt about with truth, and having put on the breaſt plate of righteouſnes: and having your feet shod with the preparation of the goſpel of peace. Above all having taken on the shield of faith, wherewith ye shall be able to quench all the fiery darts of the wicked: And take the helmet of ſalvation, and the ſword of the Spirit, which is the word of God: praying al wajes with all prayer ād ſupplication in the Spirit, and watching thereunto with all perſeverance, and ſupplication for all Saints: And for me, that Speech may be given to me in the opening of my mouth with boldneſſe, to make knowne the myſterie of the goſpel for which I am an ambaſſadour in a chaine, that in the ſame I may ſpeak boldly as I ought to ſpeake.

And that yee alſo may know

Overheden/tegen de Machten/tegen de Gewelt-hebbers der wereldt/der duyſternisſe deſer eouwe/tegen de geeſtelijcke boosheden in de lucht. Daerom neemt aen de geheele wapen-ruſtinge Gods/ op dat ghy konnet weder-ſtaen in den booſen dagh/ende alles vezricht hebbende/ſtaende blijven. Staet dan/uwe lenden omgegort hebbende met de waerheyt/ende aengedaen hebbende de bozſt-wapen der gerechtigheyt: ende de voeten geſchoeyt hebbende met bereythepdt des Euangeliums des vzedes. Boven al aengenomen hebbende de ſchilt des geloofs/met welken ghy alle de vyerige pijlen des booſen ſult konnen upt-bluſſchen: Ende neemt den helm der Saligheydt/ende het ſweert des Geeſts/'t welck is Gods woozdt: Met alle biddinge ende ſmeechinge/biddende tot alter tijt in den Geeſt/ende tot het ſelve wakende met alle gedueriglheydt/ende ſmeechinge vooz alle de Heylige: Ende vooz mp/op dat mp 't woozt gegeven wozde in de openinge mijns mondts met vzymoedigheydt/om de verbozgentheydt des Euangeliums bekent te maken/maer oder ick een geſante ben in een keten/op dat ick in 't ſelve vzymoedelijck mach ſpzeecken/gelijck mp betaemt te ſpzeecken.

Ende op dat oock gy moogt

know myne affaires, & what I do, Tychicus the beloved brother, & faithful miniſter in the Lord shal make known to you all things: whome I have ſent unto you for the ſame purpoſe, that you may know our affairs, and that he may comfort your hearts.

Peace be to the brethen, and love with faith, from God the Father, and the Lord Ieſus Chriſt.

Grace be with al them, that love our Lord Ieſus Chriſt in incorruption,

A M E N.

weten het gene my aengaet/ ende wat ick doe/dat alles ſal u Tychicus de gelieſde broeder ende getrouwe Dienaer in den Heere bekent maken: den welcken ick tot dien ſelven eynde tot u geſonden hebbe/ op dat ghy onſe ſaken ſoudet weten/ ende hy uwe herten ſoude vertrooſten.

Vrede zy den Broederen/ ende liefde met geloove/ van Godt den Vader/ ende den Heere Jeſu Chriſto.

De genade zy met alle de gene/ die onſen Heere Jeſum Chriſtum lief hebben in onverderflijckheydt/ Amen.

Pſal. 91.

HE that dwelleth in the hideing-place of the moſt high, he shall reſt in the shadow of the Almightie.

I wil ſay to the Lord; My refuge and my fortreſſe: my God in whom I truſt.

For he shall rid thee from the ſnare of the fowler: from the grievous deſtructive peſtilence.

He shall cover thee with his feathers, and under his wings shalt thou truſt: his truth is a shield and buckler.

Thou shalt not be affraid for the terrour of the night: for the arrow that flieth by day,

Pſal. 91.

DIe in de ſchuyl-plaetſe des Alderhooghſten is geſeten/ die ſal vernachten in de ſchaduwe des Almachtigen.

Ick ſal tot den Heere ſeggen; Myn burght: myn Godt op welcke ick vertrouwe.

Want hy ſal u redden van den ſtrick des Vogel-vangers: van de ſeer verderflijcke peſtilentie.

Hy ſal u decken met ſyne vlercken/ ende onder ſyne vleugelen ſult ghy vertrouwen: ſyne waerheydt is een rondaſſe ende beuckelaer.

Gy en ſult niet vreſen voor den ſchrick des nachts: voor den pijl die des daegs vliegt:

day: for the peſtilence that walketh in darknes: for the deſtruction that waſteth at noon-day.

A thouſand shal fal at thy ſide, and ten thouſand at thy right hand: it shal not come nigh thee. Only with thyne eyes shalt thou behold it: and thou shalt ſee the reward of the wicked.

For thou, oh Lord, art my refuge, thou haſt made the moſt highe thine habitation: there shal none evill befall thee, neither shall any plague come nigh thy tent. For hee shall give his Angels charge of thee, that they keep thee in all thy wayes. They shall beare thee upon their handes, that thou dash thy foot againſt no ſtone.

Thou shalt tread upon the fierce lyon and the adder, thou shalt trample under feet the young lyon and the dragon.

Becaus he loveth me much (ſaith God) therfore wil I deliver him: I will ſet him on highe, for he knoweth my name. He shal cal upon me, and I will heare him: I will bee with him in trouble, I wil draw him out, and will honour him. I will ſatiſfie him with length of dayes, and will caus him to ſee my ſalvation.

voor de peſtilentie die in de donckerheydt wandelt: voor het verderf dat op den middagh verwoeſtet.

Aen uwe zyde ſullender duyſent vallen/ende tien duyſent aen uwe rechterhant; tot u en ſal 't niet genaken. Alleenlyk ſult gy't met uwe oogen aenſchouwen/en ghy ſult de vergeldinge der godlooſen ſien.

Want ghy/ Heere/zyt myne toevlucht: den Alderhoogſten hebt ghy geſtelt tot u vertreck/ u en ſal geen quaet weder varen/noch geen plage ſal uwe tente naderen. Want hy ſal ſyne Engelen van u beveelen/ datſe u bewaren in alle uwe wegen. Sy ſullen u op de handen dragen/ op dat ghy uwen voet aen geenen ſteen en ſtootet.

Op den felen leeuw ende d'adder ſult ghy treden/ ghy ſult den jongen Leeuw/ ende de Drake vertreden.

Dewyle hy my ſeer bemint (ſpreeckt Godt) ſo ſal ick hem uythelpen: ick ſal hem op een hooghte ſtellen/want hy kent mynen name. Hy ſal my aenroepen/ ende ick ſal hem verhooren: in de benauwthepdt ſal ick by hem zyn/ ick ſalder hem uyttrecken/ende ſal hem vereerlicken. Ick ſal hem met langhepdt der dagen verſadigen/ende ſal hem myn Salighepdt doen ſien.

Certaine morall ſayings, and familiar (or proverbiall) ſpeeches, very pleaſant to the mynd, and profitable for the exerciſe of the tongue.

Eenige ſtichtelijcke ſpreucken, en gemeene (of proverbiale) ſpreeck-woorden, den geeſt ſeer vermaeckelijck, en voorderlijck tot d'oeffeninge der ſprake.

1. *Of the feare of God.*

Van de vreeſe des Heeren.

HOnour and ſerve God.
Eert en dient Godt.
Follow piety.
Beyertight de Godſalighepdt.
The feare of the Lord is the begining of wiſdome.
De vreeſe des Heeren is 't beginn' der wijsheydt.
In all that thou ſayeſt or doeſt, remember that God heareth and ſeeth it.
In all' het geen ghy ſeght of doet / denckt dat God 't hoort en ſiet.
God punisheth evil and rewardeth good.
God ſtraft het quade / ende beloont het goede.
Godlines is the foundation of all vertue.
Godtvruchtighepdt is de grondt van alle deughden.

2. *Of duty to parents and ſuperiours.*

Van de plicht aen Ouders en Overheden.

LOve thy parents.
Hebt uwe ouders lief.
Strive not with thy parents, although thou haſt right in what thou ſayeſt.
En twiſt niet met uw' ouders / al hebt ghy ſchoon gelijck in 't gene ghy ſeght.

Like

Like as thou dealeſt with thy parents, ſo ſhall thy children deale with thee.
Gelijck ghy met uw' ouders handelt / ſoo ſullen uw' kinderen met u handelen.
Yeild ſome what to your elder.
Geeft uwe meerder wat toe.
Reſpect thy friends.
Houdt uwe vrienden in waerde.
Honour them to whom honour is due.
Eert die geene die eere toe komt.
Feare thy maſter.
Ontſiet uwe meeſter.
Reverence an aged perſon.
Zijt eerbiedigh tegen een oud bejaerde.
Obey the lawes and ordinances.
Onderhoudt de keuren en ordonantien.
Eſteem thy ſelf little among great ones.
By den grooten houdt u kleyn.

3. *Of duty to a mans ſelf.*

Van de plicht aen eens ſelven.

Preſerve thy ſubſtance.
Bewaerd uw' goed.
Look to preſerve honour and grace.
Siet eer en ſchaemt te houden.
Preſerve thy good name.
Bewaerd uwe goeden naem.
Know thy ſelf.
Kent u ſelven.
Be like thy ſelf.
Zijt u ſelfs gelijck.
If a man cut off his noſe, he marreth his face.
Snijt men ſijn neus af / ſoo ſchent men ſijn aengeſicht.
Every man for himſelf, and God for us all.
Elck voor hem ſelven / en Godt voor ons allen.
Who brings water to his neighbours hous, when his owne is on fire?
Wie brenght water aen ſijn buermans huys / als ſijn eygen brandt?
Every one wil have the butter on his owne cake.
Elck wil de boter op ſijn koeck hebben.

4. *Of duty to neighbours.*

Van de plicht tot d'even-naeſten.

WHat thou would'ſt not have don to thee, that doe not to another.
't Geen ghy niet en wilt dat u geſchiede / 't ſelve doet dan oock een ander niet.
With ſuch meaſure as thou ſhalt have meaſured to another ſhall be meaſured to thee againe.
Met ſulcke mate als ghy pemandt ſult gemeten hebben/ ſal u weder toe gemeten worden.

5. *Of repentance.*

Van bekeeringe.

HAſt thou erred? then chaunge thy counſell.
Hebt ghy gedwaelt/ ſoo verandert van raet.
Hard jogs (ſhakings) teach well.
Harde ſchocken leeren wel.
He that ſtrayeth and quickly returns, is thereby taught better.
Wie dwaelt/ en haeſtigh weder keert/
Die wordt'er beter door geleert.
By falling men learn to goe ſure.
Met vallen leert men ſeeker gaen.
A burnt child dreads the fire.
Een verbrandt kindt vreeſt het vier.

6. *Of vertue.*

Van de deught.

GLory is the ſhadow of vertue.
Eere is de ſchaduwe des deughts.
Honeſt men hate evill doeing, through love to vertue.
De vrome haten 't quaet doen/ door liefde tot de deught.

7. *Education of children,*

Opvoedinge van kinderen.

THe twig muſt be bent while it is tender.
Terwijle het rijs is wack is moetmen het buygen.
He that loveth his child well, will chaſtiſe him.
Die wel bemindt: caſtijdt ſijn kindt.

't Is

't Is ill leading old dogs in a ſtring.
't Is quaedt oude honden aen banden te leggen.
Cuſtome is a ſecond nature.
Gewoonte is de tweede nature.
Correction bringeth fruit.
Tucht baert vzucht.

What one in youth well learne can,
That hangs him all his life time on.
Wat heeft geleert de jonger man/
Dat hanght hem al ſijn leven an.

What is bred in the bone will not out of the fleſh.
Dat in 't gebeente gegroept is/ wil upt het vleeſch niet.
Teach a child in the way he ſhould goe: and when he is old, hee wil not depart from it. Prov. 22. 6.
Leert den jongen de eerſte beginſelen na den epſch ſijns weghs: als hy ooch out ſal gewozden zijn/en ſal hy daer van niet af-wijchen.

8. *Of pride and humility.*

Van hoovaerdye, en nederigheydt.

BE not hig minded.
En zijt niet hoogh-dzagende.
Deſpiſe not, not reject thy inferiour.
En veracht noch verſtoot uw' minder niet.

The higher the mountaine, the lower the vale;
The greater the tree, the harder the fall.
Hoe hooger Bergh/ hoe lager Dal:
Hoe grooter Boom/ hoe zwaerder val.

Doeſt thou feare the lightening? then duck.
Vzeeſje vooz den blitem? ſoo dupckt.
He that abideth low, cannot fall hard.
Die laegh blijft kan niet hazd vallen.
Lowlie ſet, and richly warme.
Laegh geſeten en rijckelijcken wazm.
Wilt thou not be ſhot, then ſtoop downe.
Wilje niet geſchoten wozden/ſoo hupck neder.
A man forgotten, hath the beſt.
Een vergeten man/ iſſer beſt aen.
God reſiſteth the proud, but giveth grace to the humble. Iam. 4. 6.
Godt wederſtaet de hoovaerdige / maer de nederige geeft (hy genade.

9. *Of covetousnes and liberality.*

Van gierigheydt en mildigheydt.

A Miser doth no good, but when he dyeth.
Een gierigaert doet niet goeds/ dan als hy sterft.
Deare sea-men oft times stay on shoare.
Dicre Schippers veeltijdts aen landt blijven.
Great fishes teare the net.
Groote visschen scheuren 't net.
Men must not swallow such great brocks as to choak them.
Men moet soo groote brocken niet inswelgen/ datmer aen wurght.
Hy red horses make short miles.
Gehuerde peerden maken korte mijlen.
It 's good bidding guests where the provision costs nothing.
Daer 't hyr gelagh is/ ist goedt gasten nooden.
It 's easy to make a good fire of an others turf.
't Is licht goedt vyer maken van een anders turf.
It 's good cutting large girths of an other mans leather.
't Is goet breede riemen snijden upt een ander mans leer.
It 's good to keep feast in an others hall.
't Is goedt feest houden op een anders zael.
It 's good dauncing on an other mans floore.
't Is goedt dansen op een ander mans vloer.
He that hunteth two hares at once gets neither.
Die twee Hasen gelijck jaeght/ krijght geen van beyden.
Fathome much, but gather little.
Veel om-vamen/ weynigh versamen.
Great pears may hurt.
Groote peeren/ konnen deeren.

10. *Of hatred and envy.*

Van haet en nijt.

SPite gapes wide.
Spijt gaept wijt.
When love turneth into hatred, then is it unmeasurable.
Als liefde keert in haet:
Dan gaet se buyten maet.
Envy cryeth of spite where honour rideth.
Nijt krijt van spijt/ waer eere rijt.

It

It grieveth one dog, that the other goeth into the kitchin.
't Is den eenen hondt leet/dat d'ander in de keucken gaet.
Who ſo proſpereth well, is envyed.
Wie wel gedijt/die wordt benijt.
After honour and dignity, followeth envy and hatred.
Naer eer en ſtaet/volght nijt en haet.
Wrath is cruel and anger is outragious: but who is able to ſtand againſt envy? Prov. 27. 4.
Grimmigheydt/ende overloopinge van toorn is wreetheyt: maer wie ſal voor nijdigheyt beſtaen?

11. *Of wiſdome and knowledge.*

Van wijsheydt en wetenſchap.

MEn muſt reſpect wiſdome above ſtrength.
Men moet de wijsheyt boven de ſterckte aenſien.
Wealth is uncertaine and fading: but knowledge abideth alwayes.
Rijkdom is onſeecker en vergancklijck/maer de wetenſchap blijft altijdt.
Be not ashamed to learne.
En ſchaemt u niet te leeren.
Remember what thou haſt read.
Onthoudt dat ghy geleſen hebt.
Fooles deſpiſe wiſdome and learning.
De ſotten verachten wijsheydt ende leeringe.
There is nothing more excelent than knowledge.
Daer is niet treffelijcker als wetenſchap.

12. *Of patience and anger.*

Van lijdtſaemheydt en toornigheydt.

IN proſperity think of adverſity.
In voorſpoet denckt op tegenſpoet.
Beare that which thou ſuffereſt by thine owne fault.
Verdraeght het gene ghy door u eygen ſchult lijdt.
Men goe not laughing to heaven.
Men komt niet lachende in den Hemel.
Be not angry without cauſe.
En wilt niet toornigh weſen ſonder oorſaeck.
Anger is a short madnes, or a noiſe that laſteth not long.
Gramſchap is een korte dulligheyt/of een raſerye die niet langh duurt.

A man of little understanding is soon angry.
Een menschе van klepn verstandt is haest verstoort.
A little pot is soone hot.
Een klepne pot werdt haest heet.
To a little oven there needs little fire.
Tot een klepnen oven isser wepnigh vyers van noode.
Many think it to be great honour to suffer nothing (patiently:) but sound doctrine teacheth clearly, that there is no greater magnanimity than to be able to suffer injury with patience.
Veel mepnen groote eer te zijn niet te verdzagen: maer de gesonde leere wijst klaerlijck uyt/ datter geen meerder grootmoedigheydt en is/ als ongelijck met gedult te konnen lijden.

13. *Of temperance and mediocrity.*

Van matigheydt en middelmaet.

BE neither prodigal nor covetous.
En weest niet verquistigh noch gierigh.
He shund the raine and fell into the ditch.
Hy schouwde de regen en viel in de sloot.
The pitcher goeth so long to the water, till at last it breaks.
De kruyck gaet so langh te water/ tot datse eens bzeeckt.
Hee is a fool who suffers much paine for an hare: and yet kils an horse worth many pounds.
Hy is een dwaes/ die om een haes/ veel smerten lijt:
En noch een peert/ veel ponden weert/ den hals afsnijt.
High trees give more shadowe than fruit.
Hooge boomen geven meer schaduwe als vzuchten.
He that the candle too deep doth cut,
Blowes lighly all her luster out.
Wie de keers te diepe snupt/
Bluft wel licht haer lupster uyt.
Men must sheare the sheep, according as they have woll.
Men moet de schapen scheeren na zy wol hebben.
Cut the hearb so that it may continue growing,
If thou wring'st too hard, the nose must bleed.
Snijt soo het krupt dat het mach blijven groeijen/
Snupt ghy te hart soo moet de neuse bloeijen.
When a man is satisfied, then a hony combe rellisheth not.
Wanneer men is versaet/
Dan smaeckt geen honigh-raet.

Druncken-

Drunckennes is ſin, loſſe, and shame.
Dronckenſchap is ſonde/ſchade en ſchande.
Enough, is as good as a feaſt.
Genoegh is even ſo goet als een Feeſt.
Too much of one thing, is good for nothing.
Te veel van eenen dingh is nieweres nut toe.
They that drink wyne without relish, commit a great error.
Die Wijn dzincken ſonder ſmaeck/
Doen een onbeſuſpde ſaeck.
Who ſo drincks without thirſt,
And eats without hunger,
He dyeth the younger.
Die dzinckt ſonder dozſt/
En eet ſonder honger/
Die ſterft te jonger.

14. *Of good and bad Companie.*

Van goedt en quaedt geſelſchap.

Converſe with the good.
Gaet met de dzome om.
Convers with wiſe folkes.
Verkeert met wijſe lupden.
Eſteem much of honeſt people.
Houdt veel van dzome lupden.
An evil man is the worſt beaſt.
Een quaedt menſch is 't alderſlimſte beeſt.
It is good, to have dealing with good men.
Met den goeden is 't goedt doen.
Beware of bad company.
Wacht u vooz quaedt geſelſchap.
One rotten apple in the basket, ſpoileth alſo the ſound fruit.
Een rotten appel in de mande
Maeckt oock het gave frupt te ſchande.
If thou thoucheſt pitch thou shalt be defyled,
Handelt ghy pech/ ghy krijght een vleck.
Among wolves and owles, men learne to howle.
Bp Wolven en Uplen: daer leertmen huplen.
One ſcabbed sheep ſpoiles the whole flock.
Een ſchurft ſchaep bederft de heele kudde.
One fool makes many.
Eenen dwaſe maeckter veul.

He that dwelleth with cripples, learneth to limpe.
Die by de kreupelen woont/ leert hincken.
He that lyeth with dogs gets fleas.
Die met honden gaet te bed/
Deelt van haer vlopen met.
Foule ground ſpoils the cables.
Vuyle gronden bederven de kabels.
Who ſo hunteth with cats,
Catcheth nought ſave rats.
Die jaeght met katten/
En vanght maer ratten.
It's ill working with bad tooles.
Met quaedt tuygh is 't quaedt werchen.
He that mingleth himſelf among draffe, is eaten of the Swines. (geten.
Wie ſich onder de draf menght/ wert van de Swynen ge-
Better alone, than with bad company.
Beter alleen als qualijck verſelt.
He that dwelleth neare a mill, is made dusty with the meale.
Die ontrent een molen woont/ beſtupft' an het meel.
He that walketh with wiſe men ſhal be wiſe: but a Companion of fools ſhall be deſtroyed. Prov. 13. 20.
Die met de wijſe om gaet / ſal wijs worden: maer die de ſotten met-geſelle is/ ſal verdoken worden.

15. *Of Courteſie, and kindnes*

Van beleeftheydt en vriendelijckheydt.

SAlute willingly.
Groet gaerne.
Be not hard to thoſe that are under you.
Wilt uwe minder niet haet.
Be freindly in ſpeech.
Zijt vriendelijck in 't ſpreken.
As thou ſaluteſt another, ſo ſhalt thou againe bee ſaluted.
Gelijck ghy een ander ſult groeten / ſoo ſult ghy weder gegroetet worden.
Doe good to the good.
Doet den vromen goedt.
Honour them which have don thee good.
Eertſe die u goedt gedaen hebben.

Doe

Doe good even to thyne enemies.
Doet oock uw' vyanden goedt.
Recompence a good turne.
Vooz een weldaet doet vergeldinge.
Men lock up no bread from friends.
Men ſlupt geen bzoodt vooz de vzienden.

16. *Of the tongue, and the good or evill uſe thereof.*

Van de Tonge, en het goedt of quaedt gebruyck der ſelve.

BEfore thou ſpeakeſt, meditate well what thou wilt ſay.
Eer ghy ſpzeeckt/verſint wel wat ghy ſeggen wilt.
Heare much, but ſpeak little.
Hooz d veel/maer ſpzeeckt wepnigh.
Many things befall him that ſpeaketh much.
Die veel hallt/die veel ontvalt.
To the wiſe there is ſoon enough ſpoken.
Den verſtandigen iſt haeſt genoegh geſepdt.
A word to the wiſe is enough.
Aen den verſtandigen is een woozdt genoegh.
Evill words corrupt good manners.
Booſe reden/bederven goede ſeden.
Agreement in ſpeech, or offitiouſnes maketh friends; but ſpeaking the truth cauſeth ill will or hatred.
Geſeggelijckhept of gedienſtighept maeckt vzienden/maer waerhepdt te ſpzeken veroozſaeckt onminne of haat.
He that hath gall in his mouth can not ſpit honey.
Die gal heeft in de mondt en kan geen Honigh ſpouwen.
Little ſaid is ſoon amended.
Wepnigh geſepdt is haeſt verbetert.

He that would alwajes live at reſt,
Muſt heare, and ſee, and ſay the beſt.
Die ſijn tijdt in ruſt wil leven/
Moet hooren en ſien/en 't beſte ſpzeken.

Silence and thought can hurt no body.
Swijgen en dencken/kan niemandt krencken.
Many flags, little butter.
Veel vlaggen/luttel boters.

They

They are empty veſſels which make the greateſt ſound.
't Zijn ledige vaten/ die meeſt bommen.
Still waters have deep bottomes.
Stille waters/ hebben diepe gronden.
Full veſſels ſound not.
Volle vaten bommen niet.
A man that ſpeaks not, and a dog that barks not, muſt at al times be moſt narrowly looked to.
Een menſch die niet en ſpreeckt/
Een hondt die niet en baft/
Daer dient tot aller tijdt/
Den nauwſten op gepaſt.
Fooles will firſt give their judgement.
Dwaſen willen eerſt oordeelen.
The cripple will be firſt in the daunce.
Den kreupel wil eerſt aen den dans.
The worſe carpenter, the more chips.
Hoe ſlimmer Timmerman/ hoe meerder ſpaenders.
The worſe wheel, the more it crakes.
Hoe ſlimmer Wiel/ hoe meer het kraeckt.
One penny in the ſpare-pot makes more noiſe, than when it is ful.
Een penninghin den ſpaer-pot maeckt meer geraes/ dan als ſy vol is.
An empty fat ſoundeth moſt.
Een ydel vat bomt aldermeeſt.
Great boaſt, little roaſt.
Groot roemen/ wepnigh gebraet.
Great talkers no great doers.
Groot ſpreckers zijn geen groot daders.
The gooſe bloweth indeed, bot biteth not.
De Gans blaeſt wel/ maer en bijt niet.
They doe not all bite, that shew their teeth.
Sy en bijten niet al/ die haer tanden laten ſien.
A Cat that meweth much, catcheth but few mice.
Een Kat die veel maeuwt/ vanght wepnigh muyſen.
Threateners fight not.
Dreygers en vechten niet.
Threats are the weapons of the threatned.
Het dreygen is der gedreyghden geweer.
When theeves fall out true men come to their goods
Wanneer dieven kijven/ bekomen vrome lieden hare goederen.

Cowardly

Cowardly dogs bark much.
Bloode honden baſſen veel.
Scabbed sheep bleat moſt.
Schurfde Schapen bleeten meeſt.
Still Sowes eat up all the draffe.
Stille Beugen eten al het dzaf op.
A threatened man, liveth ſeaven years.
Een gedzepght man leeft ſeven jaren.
Long of tongue, short of hand.
Lange tonge/ kozt van handt.
Diſſembling cats take the flesh out of the pot.
De luppende katten halen het vleeſch upt de pot.
The more love the leſſe ſpeech.
Hoe meerder liefde hoe minder ſpzaeck.
Ful earts of corne hang loweſt.
De volle koren-apren hangen laegſt.
Every bird ſingeth according as he is beacked.
Elck vogelke ſinght ſoo het gebeckt is.
Men ſee whether the Hog be meaſeld by his tongue.
Men ſiet aen de tonge oft verrken gozigh is.
Fowle mouths fowle bottomes.
Vuyle monden vuyle gronden.
The veſſel giveth out ſuch as is in it.
Het vat geeft upt ſoo het in heeft.
Men know trees by the fruit, and a wanton hart by its ſport.
Men kent de boomen aen de vzuchten/
Een weeldigh hertje by de kluchten.
Unclean birds ſeldome crow good weather.
Onrepne vogels kraepen ſelden goedt weder.
A cuckow cryeth out his oun name.
Een Koeckoeck roept ſijn eygen naem upt.

17. *Of back-biting.*

Van achterklap.

SPeak none evil of any one behind his back.
En ſpzeeckt geen quaet van pemant achter ſijn rugge.
He muſt have a great deal of fromity that wil ſtop every ones mouth.
Hy moet veel vzijs hebben die elck den mont ſal ſtoppen.

He

He muſt riſe betimes who wil pleaſe every body.
Hy moet vroegh op ſtaen die alle man believen wil.
It's bad ſtraightening all crooked timber.
't Is quaedt alle krom-houten te rechten.
Men can hardly take care of all.
Men kant qualijck al beſorgen.
It 's bad hanging yarne before all holes.
Voor alle gaten is 't quaedt garen hangen.
With holding ones tongue all things may bee overcome: but not with wrangling.
Men kan alle dingh doodt ſwijgen/ niet doot kijven.
He is truly a skilfull man who can make all well.
't Is voorwaer een kunſtigh man/
Die het al wel maken kan.

18. *Of Corruption, and nature.*

Van verdorventheydt, ende aerdt.

MEn will be alwajes thwart in the way.
Altijdt wil men dwars in de wegen.
None among men is wiſe at all tymes.
Niemandt onder de menſchen is t'aller uren wijs.
An old hunter delighteth to heare of hunting.
Een oudt Jager hoort geerne van de weijery.
It hath ſoone rayned enough in a wet pool.
In een natten poel is haeſt genoegh geregent.
The hoarie froſt cometh quickly on old ice.
Het rijpt haeſt op een oudt ys.
A wolf carcheth at the sheep, when he is a dying.
Een wolf hapt noch na 't ſchaep / als hem de Ziele uytgaet.
He is not yet wholy free, that draweth a peece of his bands after him.
Hy is niet geheel vry die noch een ſtuck van ſijn banden nae-ſleept.
Not only the leaf but the root muſt be plucked up of weeds.
Van 't onkruyt dient niet het loof alleen / maer de wortel uytgetogen.

19. *Of riches and poverty.*

Van rijckdom en armoede.

Poverty ſeeketh craft.
Armoede ſoeckt liſt.
Riches long in getting are wholſome.
Langhſame rijckdom is ſaligh.
Light gaine maketh a heavy purſe.
Licht gewin maeckt ſware beurſen.
Where there is much goods, there are many that eat it.
Waer veel goet is/ daer zijn veel die het eten.
Great houſe, great croſſe.
Groot huys/ groot kruys.
Little ſhip, little ſaile.
Klepn ſchip/ klepn zepl.
Little houſe, little care.
Klepn huys/ klepn zorgh.
Many Cowes, much trouble.
Veel koeyen/ veel moeyen.

A little hearth, though cold (is good)
That hath allone but little wood.
Een klepnen heert al is hy kout/
Die heeft alleen maer wepnigh hout.

A young Courtier, an old begger.
Jongh hovelingh/ out ſchovelingh.

He that nothing wanteth is rich:
Although he dwelleth on the ditch.
Die niet ontbeeckt is rijck:
Al woont hy aen den dijck.

Rich with little, is like God.
Met wepnigh rijck/ is Godt gelijck.
Little with honour, what need you more.
Wepnigh met eer/ wat hoefje meer?
Every one knoweth where the shoe wrings him.
Elck weet waer hem de ſchoen wringht.
All is not gold that gliſters.
Een is geen goudt al watter blincht.
No happines, without adverſity.
Geen geluck/ ſonder druck.
What gliſtereth that wringeth.
Wat blincht/ dat wringht.

A new shoe can cause paine.
Een nieuwe schoen/ kan pijne doen.
Even there where men it can not see,
Will often times great sorrow be.
Doch daer men 't niet en siet/
Is dickmael groot verdriet.
Every man wil wipe his feet upon the poore.
Een den armen wil alle man sijn voet wissen.
Every one wil goe over the longest garden.
Daer de rupn langst is/ wil yder over.
When the Salmon is taken the eele sucketh him out.
Als de Salm gevangen is/ so suyght hem den ael uyt.
When a dog lyeth under, all the world will scratch him.
Als den hont onder light/ al de werelt wil hem kretsen.
Men deal ill with him with whom it goes ill.
Men misdeelt die 't misgaet.
The last man is bitten of dogs.
Den lesten man bijten de honden.
Upon a leane or scabby beast.
All the flies most take their rest.
Op een schzael of schurft beest/
Sitten al de vliegen meest.
Where the cause is loweſt the water runneth soneſt over.
Daer de dijck laeghste is/ loopt het water eerst over.
When the stream changeth his course men set the beakons in another place.
Als het diep verloopt verset men de bakens.
When the wolfe growes old, then the crowes ride him.
Als de wolf oudt wordt/ soo repen hem de kraepen.
Every one is better pleased with a rising than with a falling marker.
Yder houdtet meer met de rijsende maet als met de afgaende.
There is but little sorrow for an old cowe.
Kleyn is de rou/ om een oude koe.
Even hares pull a lyon by the beard when he is old.
Doch Hasen trecken een Leeuw by den baert als hy out is.
What smarteth teacheth.
Wat verseert/ dat leert.
No man learneth but by hurt or shame.
Niemandt leert als met schade of schandt.

Whath

What doth nót ſowre men, dot not ſweeten them. i. e. what men get not with trouble is not ſweet tó them.
Warmen niet en beſuert/ en beſoetmen niet.
What coſts nothing is good for nothing.
Wat niet en koſt en deught niet.
Blowes make wiſe.
Slagen maken wijs.
After ſowre comes the ſweet.
Na het ſuere komt het ſoet.
Short braunches long vintage.
Korte tacken/ langen Wijn-oegſt.
Little wood much fruit.
Weynigh houts/ veel vruchten.

20. *Of proſperity.*

Van voorſpoet.

ONe that hath all after his wish (orwill)
Accompt him an unhappy man (ſtill.)
Een die 't al heeft na ſijnen wenſch/
Acht dien een ongeluckigh menſch.
Men can beare all thinges, except good dayes.
Alle dagen kan men dragen/
Uytgeſondert goede dagen.
When proſperity ſmileth on thee, ſtand then on thy watch.
Als 't geluck u lacht:
Staet dan op de wacht.
Men in good condition give good adviſe.
Menſchen in goeden ſtaet/ geven goeden raet.
It 's pleaſure to ſee it raine, when one ſtands in the drye.
't Is geneugelijck te ſien regenen/ als men in droge ſtaet.
The beſt pilotes are a ſhoare.
De beſte Stuer-lupden zijn aen landt.
It 's good ſteering before wynd and tide.
Voor windt en ſtroom is goedt ſtieren.

21. *Of thriftines.*

Van ſuynigheydt.

SEt thy expence according to thy trade.
Set u teeringe/ na u neeringe.
Sparingnes is a great revenue.
Suynigheydt is een groote rente.

Cut

Cut your cloak, according to your cloth.
Snijt u Mantel naer u Laecken.
Spoiling is a bad customе, Sparing is a sure revenue.
Spillen is een quae gewente:
Sparen is een wisse rente.
Green wood, hot bread, and new wine, can not be profitable for the house.
Groen hout/ heet broot/ en nieuwe Wijn/
En kan voor 't Huys niet dienstigh zijn.
The throat costs much.
De keel/ kost veel.
When the season gives new increase, Bee not then too hastie in buying: But tarry a little is thou be wise, For it differeth the hals in prise.
Wanneer de tijdt geeft nieu gewas/
Weest dan in 't koopen niet te ras.
Maer toeft een weynigh zydt wijs/
Want 't scheelt de helft wel in de prijs.
Velvet and silk are strange hearbs, they blowe the fire out of the kitchin. To be lazie, dainty, and to love to eate much, are three things which are good for nothing.
Fluweel en Zijde is seltsaem krupt/
Het blust het vper de keucken upt.
Lup en lecker en veel te meugen/
Zijn drie dingen die niet en deugen.
Spare some money in the half empty vessel: But saving will not help when the vessel is empty.
In 't half leegh vat/ gelt sparen wat/
Maer voor lege baten/ kan 't sparen niet baten.

22. *Of labour and diligence.*

Van arbeydt en naerstigheydt.

Wisdome increaseth by diligence.
Wijshepdt neemt toe door dijligheydt.
He that esteems not a penny, will not be master of guldens.
Die geen penning en acht/ en wordt geen guldens Heer.
Stockfish is made soft with much beating.
Met veel slagens wordt de Stock-visch morwer.
Small fish, sweet fish.
Kleyn visje/ soet visje.

Little

Little gaine brings in wealth.
Cleyn gewin/ brenght rijckdom in.
By little and little ſtriking, the tree fals.
Door allenxſe ſlagen/ valt de boom.
Many handes make light worke.
Veele handen maecken licht werck.
Many littles make a mickle.
Veel kleyntjes maken een groot.
Soft and faire goeth farre.
Sachtgens en voetgens gaet verre.
Nothing ſo hard but by diligence may be overcome.
Niet ſo ſwaer of men kan't met neerſtigheyt oberwinnen.
Labour is profitable for the body.
Arbeyt is voor het lichaem profijtelijck.
God giveth the fowles meat but they muſt flie for it.
Godt geeft de Vogelen de koſt / maer zy moetender om vliegen.
He becometh poor that dealeth with a ſlack hand : but the hand of the diligent maketh rich. Prov. 10. 4.
Die met een bedriegelijcke hant werckt/wort arm: Maer de handt der vlijtigen maeckt rijck.

23. *Of Idlenes.*

Van Iedigheydt.

POverty is the reward of idlenes.
Armoede is luyheydts loon.
He that in his land no corne doth ſowe:
Shal truly (none other but) thiſtles mowe.
Wie in ſijn Landt geen koren ſaept:
't Is ſeecker/ dat hy diſtels maept.
Of idlenes cometh no goodnes.
Van Iedigheydt komt niet goets.
An idle perſon is the devils pillowe.
Een iedigh menſch is duyvels oorkuſſen.
No sheep runs into the mouth of a ſleeping wolfe.
Den ſlapende wolf en loopt geen ſchaep in den mondt.
A flying crow catcheth ſome what.
Een vliegende kraey vanght wat.
Idlenes nourisheth all evill:
To doe ſome what is better Counſell.
Iedigheydt voedt alle quaedt:
Wat te doen is beter raedt.

If the mill findeth no corne, it grindeth ſtones.
Vindt de meul geen koren/ ſoo maeltſe ſteenen.
Idienes is famines mother.
And of theft (it is) full brother.
Ledigheydt is hongers moeder/
En van diefte volle broeder.
Reſt makes ruſtie.
Ruſt maeckt roeſt.
A plough that worketh, gliſtereth:
But the ſtill water ſtinketh.
Een ploegh die werckt/ blinckt:
Maer 't ſtille water ſtinckt.
To doe nothing teacheth to doe evill.
Niet doen/ leert quaedt doen.
Becaus of the winters the ſluggard will not plow: therfore he ſhall he beg in harveſt, but there ſhal be nothing (for him) Prov. 20. 4.
Om den winter en ſal den luyaert niet ploegen: daerom ſal hy bedelen in den oogſt/ maer daer en ſal niet zyn.

24. *Of jeſting.*

Van jockinge.

He that jeſteth inticeth.
Die jockt/ die lockt.
It 's ill jeſting with edged tooles.
't Is quaedt gecken met ſcherp gereetſchap.
He that will jeſt muſt beare jeſting, els it were better let alone.
Die jocken wil/ moet jock verſtaen/
't Is anders beter ongedaen.
An ape wil bemocking with every one although she can not cover her owne arſe.
Een aep wil met een peder gecken/
Maer kan haer eygen aers niet decken.

25. *Of rebukes.*

Van beriſpinge.

A Scabbad head fears the combe.
Een ſchurfft hooft ontſiet de kam.
Touch a gald horſe and he will kicke.
Raeckt een beſeert peert aen/ en hy ſal ſlaen.

Clawe

Clawe me, and Ile claw thee.
Kraeuwt mp/ en ick kraeuw dp.
He that buildeth upon the high way hath many that carpe at him.
Die aen den wegh timmert/ heeft veel berichts.
He had need of a good advocate that is called to every mans ſeſſions.
Die behoeft wel een goede voorſpraeck/ die voor alle mans vperſchaer betrocken wordt.
Who it it that remaines uncenſurd, if hee ſpeak or write for the world.
Wie is 't die ſonder op-ſpraeck blijft/
Die voor de werelt ſpreeckt of ſchrijft?
He is wiſe that is al wayes wiſe.
Hp is wijs/ die altijdt wijs is.
A maſter may miſſe.
Het miſt een Meeſter wel.
No piot ſo crafty but her neſt may be once robbed.
Geen ſoo looſen Exter of haer neſt voor wel eens gerooft.
No Hen ſo witty but she layeth one eg loſt in the nettles.
Geen ſoo ſnegen Hin / of zp legt wel een ep verloren in de netelen.
A good fisher may let ſlip an eele.
Een goede viſſcher ontglipt wel een ael.
A shod mare may ſtumble.
Een beſlagen Merrie ſtruptkelt wel.
A good gunner may miſſe.
Een goedt Schutter miſt wel.
None ſo wiſe, but hee may fail.
Niemandt ſoo wijs/ of hp kan falen.
It happeneth (ſome time) that a good Seaman fals over board.
't Gebeurt wel/ dat een goedt Zeeman over boort valt.
He is a good gunner who al wayes hits the mark.
't Is een goedt Schutter die altijdt het wit raeckt.
He that hath an head of butter wil come neare none oven.
Die een hooft van boter heeft en wil hp geen oven komen.
Bad eyes can endure no light.
Quade oogen konnen geen licht verdzagen.
Slight gold will not be touched.
Sleght gout en wil niet getoetſt weſen.

He that hath a Scabby head will ſuffer no combing.
Die een ſchurft hooft heeft/ wil geen kammen lijden.
He that doth evil hateth the light.
Die quaedt doet/ haet het licht.
A ſcabby horſe fears the curry combe.
Een ſchurft paert vreeſt den roſ-kam.
An unſound body wil ſuffer no shaking.
Een meeps lijf wil geen beweginge lijden.
Hee that reproveth a ſcorner, getteth to himſelf shame; and hee that rebuketh the wicked, (getteth himſelf) his blot. Rebuke not a ſcorner leaſt hee hate the: rebuke a wiſe man and he will love thee. Prov. 9. 7, 8.
Wie den ſpotter tuchtight/ behaelt ſich ſchande: ende die den Godtloſen beſtraft/ ſijne ſchand-vlecke. En beſtraft een ſpotter niet/ op dat hy u niet en hate: beſtraft den wijſen/ ende hy ſal u lief hebben/ Prov. 9. verſ. 7/ 8.

26. *Of injury.*

Van ongelijck.

NO man shall proſper long with evill doeing.
Niemant ſal lang voorſpoet hebben/ met quaet doen.
Doe no man wrong firſt.
Doet niemandt eerſt ongelijck.
Is 't better to ſuffer wrong, than to do it to another.
't Is beter ongelijck te lijden/ als een ander aen te doen.
Unjuſt Subſtance enricheth not.
Onrechtveerdigh goedt en rijckt niet.
So gotten, ſo ſpent.
Soo gewonnen/ ſoo verteert.
Lightly come, lightly gon.
Licht gekomen/ licht gegaen.
Men get no profit by couſenage.
Men doet geen voordeel met bedrogh.
A falſe ballance is an abomination to the Lord: but a juſt weight is his delight. Prov. 11. 1.
Een bedriegelijcke weegh-ſchale is den Heere een grouwel: maer een volkomen weegh-ſteen is ſijn welgevallen.

27. *Of time, and oppertunity.*

Van tijdt en gelegentheydt.

THe time that 's paſt, cometh not againe.
De tijdt die voorby is/en komt niet weer.
Firſt come, firſt ſerved (grindeth.)
Die eerſt komt/ die eerſt maelt.
Men muſt' catch when the time is.
Men moet grijpen als 't tijdt is.
Men muſt ſet out their tubs while it raineth.
Men moet ſijn tobben upt ſetten/ terwijl het regent.
Men muſt ſaile while the wind ſerveth.
Men moet zeylen terwijl de windt dient.
The oppertunity ſtands not ſtill before any mans door.
Het gelück en ſtaet niet ſtil voor yemandts deur.
Land purchaſe, and good marriage, happeneth not every day.
Landt hoopen en goedt houwelijck doen/en verſchijnt alle dagh niet.
Uſe time while time is.
Gebruyckt den tijdt terwijl het daer is.
The cat will eat fish, but she will not touch the water.
De kat wil viſch eten / maer zy wil het water niet raken.
It 's bad combing where there is no haire.
't Is quaedt kemmen daer geen haer en is.
It 's bad making fromity of water allone.
't Is quaedt broy maken van water alleen.
It 's bad making cakes without fire or fat.
't Is quaedt koecken backen ſonder vyer of vat.
A good fire makes a quick cooke.
Een goedt vyer maeckt een ſnellen kock.
It 's bad grinding without water.
't Is quaedt ſlijpen/ ſonder water.
When old dogs barke, its time to look out.
Als oude honden baffen is 't tijdt upt te ſien.
When thy neighbours houſe burneth its time to look about thee.
Als u buermans huys brandt/ is 't tijdt upt te ſien.

28. *Of Contentation.*

Van vergenoeginge.

EAſt, weſt, at home is beſt.
Ooſt/ weſt/ t'huys is beſt.

Often removing costs much bedstraw.
Veel verhupsen kost veel bed-stroo.
There grows no cob web upon the combe of a mill that is alwayes turning.
Daer wast geen ragh aen een draepende meulen-kam.
A Rolling stone gathereth no mosse.
Een rollende steen wordt met geen groen gewassen.
Trees that are often replanted prosper seldom.
Boomen die men veel verplant gedyen selden.
An unconstant man prospereth noth.
Een looper en gedyt niet.
Stability causeth prosperity.
Blyven doet behlyven.
Not to throw away our old Shoes, before wee have new.
Geen oude Schoenen wegh werpen / eer men nieuwen heeft.
Godlines is great riches if a man bee content with what he hath.
Godtsalighedt is groote rijckdom als men te vreden is met het geene men heeft.

29. *Of contention and unity.*

Van twist en eenigheydt.

LOve peace.
Hebt de vreede lief.
Shun contention and pleading.
Schuwt het twisten en plepten.
The truth is lost with too much contention.
Met al te veel kakelens / wordt de waerheydt verloren.
Contention bringeth decaie.
Twist verquist.
Concord (or agreement) maketh strong.
Eendracht geeft macht.
Agreement can doe very much.
Eenigheydt vermach veel.
Better is a dry morsell, and quietnes therewith, than an house full of sacrifices with strife. Prov. 17. 1.
Eene drooge bete / ende rust daer by / is beter / dan een Huys vol van geslachte beesten / met twist.

30 *Of lying.*
Van leugen.

Hate lying.
Haet de leugen.
The mouth that lyeth, killeth the ſoule.
De mondt die lieght/ die doodt de Ziel.
Shew me a lyar, and I'le shew thee a thief.
Wijſt mp een leugenaer/ en ick wijſe u een dief.
A lyar muſt have a good memorie.
Een leugenaer moet een goede memorie hebben.
The getting of treaſures by a lying tongue, is a vanity toſſed to and fro of them that ſeek death. Prov. 21. 6.
De azbeyden om ſchatten met een valſche tonge / is een voozt-gedzevene ydelheyt der genen/die den doot ſoecken.

31. *Of women, love, woeing, marriage, and duties of man and wife.*

Van Vrouw-menſchen, liefde, vryen, trouwen, en plichten tuſſchen man en wijf.

A Vertuous woman is a Crown to her husband: but she that maketh a shamed, is as rottennes to his bones. Prov. 12. 4.
Een kloecke Vzouwe is een kroone haers Heeren: maer die beſchaemt maeckt / is als vezrottinge in ſijne beenderen.

A woman faire and wine that 's ſweet.
Are full of poyſon (though) ſecret.
Een ſchoone Vzouw' en ſoete wijn/
Die zijn vol heymelijck fenijn.

Married in haſt, repented at leaſure.
Haeſt getrouwt/ langh bereouwt.
Of early breakfaſt, and late marriage, men get not lightly the head-ach.
Van vzoeg ontbijten / en laet te trouwen / en krijght men niet licht den hooft-zweer.
He that asketh timerouſly learneth to denie.
Die beſchzomelijck vzaeght/ die leert weygeren.
By labour men get fire out of a ſtone.
Met azbeydt krijght men vyer uyt den ſteen.

The constant hunter catcheth thee deere.
De stadige Jager vanght het wilt.
Importunity doth obtaine.
Aen houden doet verkrijgen.
That which is gotten with trouble is possessed with love.
Dat met moeyte verkregen is/ wordt met minne beseten.
He that will lay out but little, seldome buyeth good flesh.
Die weynigh besteden wilt/ selden goedt vleesch koopt.

They who with loves dart pierced be,
Can neither spot nor defect see.
Die van de liefde zijn gesteken/
En sien noch vlecken noch gebzechen.

In love is no lack.
In liefde en is geen gebzeck.
Love is blinde and cannot see.
Liefde is blindt ende en kan niet sien.
It's best to woe where a man can see the smoake.
't Is best te vrijen/ daer men de roock kan sien.
Beauty is but dirt if honesty be lost.
Schoonheyt is maer vzeck als d'eerbaerheyt verloren is.
Women and pears that doe not crack men esteem to tast the best.

Vzouwen en peeren die niet en kraecken/
Die acht men alderbest te smaken.

Bad legs and good wives, ought to stay within doores.

Quade beenen en goede wijven/
Dienen wel in huys te blijven.

Much on the street causeth a bad Name.
Veel op de straet: licht op de praet.
Cleanly cloth'd: and not too gawdie.
Reyn gekleet: en niet te vreet.
See not husbands, be blind ye wives, that shall preserve the hous in quiet.

En siet niet mannen/ meest blindt ghy Vzouwen/
Dat sal het huys in ruysten houwen. (ce.

Good speeches for bad words, set many a froward pate a peace.

Op quade woozden/ goede reden/
Stelt menigh hozsel hooft te vzeden.

No wagon rides so softly, which some times suffereth not a jog.

Geen Wagen opt soo sacht en reet/
Die somtijdts niet een stootje leet.

It

It 's a greeat ſorrow in the houſe, where the hen crowes, and not the cock.

't Is in het huys een groot verdriet/
Daer 't hen'tje kraept/ en 't haentje niet.

The wives vertue is the husband honour.

Manſ eere/ Vrouwen deught.

Neither reprove nor flatter they wife, where any one heareth or ſeeth it.

En ſtraft of ſtreelt u Vrouwe niet/
Daer 't pemandt hoort of pemandt ſiet.

The eye of the maſter makes the horſe fat:
The eye of the miſtres makes the cambres neat.

Het ooge van den Heer/ dat maeckt de peerden vet:
Het ooge van de Vrouw/ dat maeckt de kamers net.

They that uſe the looking glas often, ſpin ſeldome.

Wie veel tijts ſpiegelen/ ſelden ſpinnen.

A continuall dropping in a very rainy day, and a contentious woman are alike. Hee that hideth her hideth the wind, and the ointment of his right hand which bewrayeth (it ſelf) Prov. 27. 15. 16.

Eene geduprige druppinge ten dagh des ſlagh-regens/
ende een kijfachtige Huys-vrouwe zijn even gelijck.
Elck een dieſe verberght / ſoude den windt verbergen/
ende de olye ſijner rechterhandt die roept.

32. *Of haſt and ſobriety.*

Van haeſtigheydt en ſachtmoedigheydt.

HAſt maketh waſt.

Haeſt verquiſt.

Haſty ſpeed is ſeldome good.

Haeſtige ſpoet/ is ſelden goedt/

Folly hath eagles wings but owles eyes.

De dwaesheyt heeft Arents vleugelen/maer Uyls oogen.

Haſtie queſtions muſt have ſlow anſwers.

Op haeſtige vragen dient traegh geantwoordt.

Haſtie men ought to ride on aſſes.

Jachtige menſchen dienen op Ezels te rijden.

He that creepeth falleth not.

Die kruppt en valt niet.

Men come to their journies end with going eaſily.

Met goedt gemack raeckt men ook voort.

Soft and faire goeth farre.
Al ſachtgens en ſoetgens gaende/ raeckt men verre.
A ſoft fire maketh ſweet malt.
Een ſachte veertjen maeckt ſoete mout.
Ride on, but look about.
Rijt voort/ maer ſiet om.
Haſt is no ſpeed.
Haeſt is geen ſpoet.
More haſt than good ſpeed.
Meer haeſt dan goeden ſpoet.
Speedy Counſell ſeldome profitable.
Snelle raet/ ſelden baet.
Of haſty adviſe, never (came) good action.
Van ſnellen raedt/ nopt goede daet.
The taylor that maketh no knot, loſeth his ſtitch.
De naper die geen knoop en lept/ verlieſt ſijn ſteeck.
Meaſure thrice ere thou cut once.
Meet dziemael eer ghy eens ſnijt.
Who ſo oveneth in haſt, gets horned bread home.
Wie in der haeſt ovent/ krijght gehorende brooden t'huys.
Before you ryde on look to your girths.
Eer ghy voort rijt/ ſiet na de linze.
Make trial firſt, and then weigh.
Eerſt wicht/ dan waeght.
The candle that goeth before giveth beſt light.
De keerſe die voor gaet/ licht beſt.
Nothing in haſt but to catch fleas.
Geen dingen metter haeſt als vlopen te vangen.
With time and ſtraw the medlers ripen.
Met tijdt en ſtroo rijpen de miſpelen.
In tyme a mouſe wil byte a cable in pieces.
Metter tijdt bijt de muys een kabel in ſtucken.
Time bringeth roſes forth.
De tijdt brenght roſen voort.
In time the corne ripeneth.
Metter tijdt rijpt het koren.
The diligent hand and ſparing thooth buyeth other folkes land.
De neerſtige hand/ en ſparige tant/
Koopt ander luyden Landt.
The water in time maketh a hole in an hard ſtone.
Het water voor tijdt holt een harden ſteen.

He

He that wil make a golden gate, muſt every day, bring a naile (thereto.)
Die een goude poozte wil maken / bzenghter elcken dagh een nagel.
The thoughts of the diligent tend only to plentiouſnes: but of every one that is haſtie, only to want. Prov. 21. 5.
De gedachten des vlijtigen zijn alleen tot overſchot: maer eens yeders die haeſtigh is / alleen tot gebzeck.

33. *Of promiſes.*

Van Beloften.

PRomiſe not lightly.
En belooft niet lichtelijck.
Performe what thou haſt promiſed.
Houd dat ghy belooft hebt.
An honeſt man is as good as his word.
Een eerlijck man is ſoo goedt als ſijn woozdt.
An honeſt mans word is as good as his bond.
Het woozdt van een eerlijck man is ſoo goet als ſijn obligatie.
It 's certainly a poor man that cannot promiſe faire.
Het is voorwaer een azmen man/
Die niet wat ſchoons beloven kan.
Faire promiſes, fowle performances.
Schoone beloften vuyle volbzengingen.

34. *Of friendſhip and confidence.*

Van vriendtſchap en vaſt betrouwen.

PRove thy friend and try thy ſword, which will be worth great treaſure to thee.
Bepzoeft u vziendt/ bepzoeft u zweert:
Dat is u groote ſchatten weert.
Loſſe breaketh friendſhip.
Schade ſchent vziendtſchap.
That dog from whom men take a bone reſpecteth no friends.
Die hont diemen een been ontneemt en kent geen vziendt.
In the parting of the inheritance friendſhip ſtandeth ſtill.
In 't deplen van 't erf/ ſtaet de vziendtſchap ſtille.
Nephew ſo long as I give.
Neef ſoo langh ick geef.

A friend is known in need, the richer are known after death.
Den vrient die kent men in der noot/
Den rijcken kent men na de doodt.
A friend in need is a friend in deed,
Een vriendt in noot/ is een vrient in der daet.
Thrust not thy finger in a fools mouth.
Steeckt u vinger in geen dwasens mondt.
With fools men must not play the foole.
Met gecken en moet men niet dwasen.
If thou give a staff to a foole, surely hee will strike thee in thee neck.
Soo ghy een stock geeft aen een geck/
Gewis hy slaet u in den neck.
Too much trusting maketh many to repent.
Te veel betrouwen: doet veel berouwen.
Before thou trust a friend, eat a peck of salt with him.
Al eer dat ghy een vriendt betrouwt/
Soo eet met hem een mudde sout.
If thou offer a fool thy fingers, it's strange if he take not the fist.
Soo ghy een geck de vingers biet/
't Is vreemt neemt hy de vuysten niet.
Give a fool an inch, and hee'l take an elne.
Geeft een sot een taely/ en hy sal een elle nemen.

35. *Of discretion.*

Van bescheydenheydt.

IT's bad catching hares with drums.
't Is quaedt hasen met trommels te vangen.
All birds shun the open net.
Alle vogels schouwen d'openbare netten.
He that spits against the wind, maketh his beard fowle.
Wie tegen de wint spouwt/ maeckt sijn baert vuyl.

36. *Of secrecy.*

Van verborgentheden.

THere is nothing secret that shal not be revealed.
Daer en is niet verborgē/ dat niet openbaer en worde.

The

The truth that lay in the darke cometh clearly to light.
De waerheydt die in duyſter lagh/
Die komt met klaerheydt aen den dagh.
Although a lye be finely clothed, yet it hurteth its maſter.
Al is een leugen ſchoon bekleet/
Sy doet noch haren meeſter leet.
That cometh to light at laſt that laye hidden under the ſnowe.
Het komt ten leſten aen den dagh/
Wat in de ſneeuw verholen lagh.
Meniſe at laſt by the dung who hath eaten the medlars.
Men ſiet ten leſten aen den ſtront wie de miſpels gegeten heeft.

37. *Of neceſſity.*

Van nootſakelijckheydt.

NEed cauſeth the cat to put forth her foot.
Uyt noot/ voert de kat haer poot.
The bitings of dying beaſts are mortall.
De beten van ſtervende gedierten zijn doodelijck.
To force an enemy into a ſtrait,
Makes him many times eſcape.
In engte ſijnen vyandt dzingen/
Doet hem menighmael ontſpringen.
When thyne enemy retreatheth, make freely a golden bridge for him.
Als u vyandt gaet te rugh/
Maeckt hem vyp een gulden bzugh.
Neceſſity hath no lawe.
De noodtwendigheydt heeft geen wet.
Need maketh the old wife trot.
De noot doet een oudt wijf dzaben.
Need driveth.
Noot/ ſtoot.
When the water runs into any ones mouth, then learns he firſt to ſwim.
Als yemandt 't water in den mondt loopt/ dan leert hy eerſt zwemmen.
No gold ſo red; but it muſt out for bread.
Geen gout ſoo root; of moet uyt om bzoot.
Hunger eats through ſtone wals.
Honger eet dooz ſteene muyeren.

No better masters than poverty and need.
Geen beter meesters als armoed en noot.
Diligent searching cometh from poor folks.
Naeu onderzoecken komt van arme lieden.

38 *Of retribution.*

Van weder-looninge.

WHat thou doest to another shalbe don tho thee.
Gelijck ghy een ander doet/ sal u geschieden.
As thou hast sowed so shalt thou reap.
Gelijck als ghy sult gesaept hebben/ soo sult ghy ooch maeyen.
He that doth well, shal fynd well.
Die wel doet/ die wel vindt.
He is fallen in to the pit which himself hath made.
Hy is in de kupl gevallen/ die hy selfs gemaeckt hadde.
He hath plucked the net over his owne heat.
Hy heeft hem selfs het net over het hooft gehaelt.
So gotten, so spent.
Soo gewonnen/ soo verteert.
As it came, so it is gone.
Soo 't quam/ soo 't voer.

39. *Of service.*

Van dienst.

THere is much to be learned of froward masters.
Hy moepelijcke Heeren/ is veel te leeren.
It must bee a wise hand that shall sheere a fools head well.
't Moet een wijse handt zijn die een sotten kop wel scheere sal.
What hindereth that teacheth.
Wat let/ dat leert.
Men have need of great skill to give content to a fool.
Men heeft groote kunst van doen/
Om een nare te voldoen.
He must rise betimes that will please every body.
Hy moet vroegh op staen die alle man believen wil.

40. *Iournie-ſpeeches.*

Reys-ſpreucken.

NO man is eſteemed in his own Countrie.
Niemandt is in weerd/ in ſijn eygen eerd.
He that is nipped here and there, and often pulled by the noſe; though hee were dull, hee should bee sharpened.
Die hier en daer eens wordt genepen/
En dickwils by de neus gegrepen;
Al is hy plomp hy wordt geſlepen.
Hard ſtones sharpen iron:
Hard thruſts make wiſer.
Harde ſteenen ſlijpen ſer:
Harde ſtooten maken wijſer.
Everie bird praiſeth its owne neſt.
Een yder vogel pryſt ſijn neſt.
Home is home tough never ſo homely.
't Huys is 't huys/ al is 't noch ſoo slecht.
Travail eaſt or travil weſt,
A mans own hous is ſtill the beſt.
Vaert ghy dan ooſt/ of vaerje weſt/
Eens eygen huys is alderbeſt.
Dogs have theeth in all Countries.
Honden hebben tanden in alle landen.
A man muſt not ride a free horſe to death.
Een willigh paert en moet men niet over rijden.
A tyred horſe ſeeth a fowle ſtable rather than a faire way.
Een vermoept peerdt ſiet liever een vuylen ſtal als een ſchoonen wegh.

41. *Of imitation and likenes.*

Van navolginge en gelijckheydt.

THe ſervaunt is like his maſter.
De knecht gelijckt ſijn meeſter.
Like maſter, like ſervaunt.
Sulcke Heer/ ſulcke knecht.
Birds of one feather, will flie togither.
Vogelen van eender veeren vliegen geern t'ſamen.
Like will to like, be they poor or rich.
Elck ſijns gelijck/ 't zy arm of rijck.

Unequall horſes draw badly.
Ongelijcke peerden trecken qualijck.
Young cats wil mouze:
Young apes will louze.
Jonge katten willen muyſen:
Jonge Apen willen luyſen.

42. *Of honour, offices, and matters of ſtate.*

Van eere, ampten, en ſaecken van State.

WHen apes will (adventure to) climbe too high,
Then men their naked buttocks firſt eſpie.
Als apen hooge klimmen willen/
Dan ſiet men eerſt haer naeckte billen.

A man is not knowne before that he cometh to honour,
Men kent een man niet eer/
Voor dat hy komt tot eer.

Set a beggar on horſe-back and he will ride a pace.
Set een bedelaer te Paert en hy ſal draven.

Men know a mans. { wiſdome / payment / patience / humility / riches. } when hee is, { an head / truſted / in need / great / dead. }

Men kent een mans { wijsheydt / betalen / gedult / nederigheyt / rijckdom } als hy { een hooft / gelooft / in noot / groot / doot. } is.

Smiths children are uſed to ſparks.
Smits kinderen zijn wel voncken gewoon.
Many cookes ſalten the pottage.
Veel kocken verſouten den pot.
At much command, is leaſt don. or, Leaſt is don when many command.
Aen vele beloft wordt minſt gedaen.

Com-

Common goods are ofteneſt loſt.
Gemeen goedt gaet meeſt verloren.
Coupled sheep drowne (one another.)
Gekoppelde ſchapen die verdzencken.
Many sheepheards with the sheep,
Will but the longer sleep.
Veel Herders by de Schapen/
Sullen maer te langer ſlapen.
Common estate, none estate.
Gemeen goet/ geen goedt.
It 's needles to have two great masts on one ship.
Twee groote maſten op een Schip en dienen niet.
The pastor and Sexton seldome a gree.
Paſtoor en Kloſter zijn ſelden eens.
Who so climbeth higher than becomes him, hee falleth lower than he wisheth.
Wie hooger klimt als 't hem betaemt/
Die valt wel lager als hy raemt.
After high floods (come) lowe ebs.
Na hooge vloeden diepe ebben.
He that exalteth his gate seeketh destruction. Prov. 17.19.
Die ſijn deure verhooght/ ſoeckt verdzekinge.
Favour seedeth arts.
Gunſt voet kunſt.
What is shamefull though it bee hidden, yet can it not all be accompted honourable.
't Gene dat ſchandelijck is/ al-hoe-wel het verborgen wordt/ ſoo en kan het nochtans geenſins eerlijck geacht werden.
Honour once loſt returns no more.
Verloren eer/ keert nimmermeer.
Whem gentlemen begin to domineer then countrymen come to losse.
Als de jonckers klimt-rouſen/ dan moeten de boeren hauz laten.
Whensoere a Prince leaps out of the band:
Oft therfore suffers all the land.
Wanneer een Prins ſpringht upt de bant/
Daerom lijt dickmael al het landt.
Men hang the little theeves, and let the great ones escape.
De kleyne dieffens hangtmen/ de groote laet men loopen.

What the ſowe doth, the pigs are punished for.
Wat de ſeuge doet: wordt op de biggen geboet.
It's good fishing in troubled waters.
In troubel water is 't goed viſſchen.
The camell loveth to drinke when the water is ſtirred.
De kemel dzinckt lieſſt als 't water geroert is.
Where churning is there is fatnes.
In de rommelinge is vet.
Men cannot heare laws when the drum is beaten.
Onder den trommel en hoort men geen wetten.
Robd maſters make rich ſervants.
Beroyde meeſters maecken rijcke knechten.
Dignity loadeth.
Staet belaet.
Care and watchfulnes are the matters of lords.
Sorgen en waken/ zijn Heeren ſaken.
No crowne cureth head-ach.
Geen kroon heelt hooft-ſweer.

43. *Mingled ſpeeches.*

Gemenghde ſpreucken.

THe wrath of God goeth forth with a ſoft pace to the vengeance of it ſelf.
De gramſchap Godes gaet met een langhſame tred voort tot het wreken hares ſelfs.
Honeſty is little accompted of.
Vromigheydt wordt wepnigh geacht.
Money is very much eſteemed.
't Geldt wordt ſeer veel geacht.
Thou laboureſt in vaine.
Ghy doet verloren arbeydt.
We are al the worſe for too much liberty (too much will.)
Wy zijn allegaer door te veel wils te ſlimmer.
Reports are as well feigned and fals as true.
De geruchten zijn ſoo wel verſiert ende leugenachtigh als waer.
Although ſtrength faile, yet the wil is to bepraiſed.
Alhoewel de krachten ontbreken/ nochtans moet men de wil prijſen.
Thoſe things are moſt deſired which coſt moſt.
Die dingen zijn meeſt begeert/ die meeſt koſten.

The

The dearer, the acceptabler.
Hoe dierder/ hoe liever.
Farre fetched and deare bought is meat for ladies.
Van verre gehaelt en dier gekocht/is eten voor Me-vrouwen / (of edel Juffrouwen.)
There is nothing that ſooner dryeth up than a teare.
Daer is niet dat eerder opdrooght als een traen.
He that hath once bin perjured, muſt not againe bee creditted.
Die eens een valſchen eet gedaen heeft / die moet men daer na niet meer gelooven.
It 's an honourable ſhame to dye for a good cauſe.
't Is een eerlijcke ſchande / voor een goede ſake te ſterven.
If thou art feared by many, then haſt thou alſo many to feare.
Indien ghy van vele vordt ontſien/ſoo hebt ghy ock vele te vreeſen.
He who nameth any man unthankfull, he nameth all evill in him.
Die yemant ondanckbaer noemt/ die noemt alle gebreken in hem.
The ungodly cannot proſper.
Den Godloſen en kan 't niet wel gaen.
To erre is humane: but they are fools that perſevere in their error.
Dwalen is menſchelijck: maer 't zijn ſotten die in haer dolinge volharden.
One miſchance cometh not al one.
Een ongeluck komt niet alleen.
A good beginning is good: but the end muſt beare the burden.
Een goed begin is goed behagen: maer 't eynde ſal de laſt dragen.
We live all by one God, but not by one mynd.
Wy leven al by een Godt/ maer niet by een ſin.
Many men have many mindes.
Veele menſchen hebben veele ſinnen.
No man can content all men.
Niemandt kan 't alle man te pas maecken.
He that thruſts his head in every hole may lightly loſe his eares.
Die 't hooft licht ſteeckt in alle gaten/
Die kander licht ſijnooren laten.

What

Whath the eye ſees not, the heart deſires not.
Wat het ooge niet en ſiet.
Dat begeert het herte niet.
There is no hunting with unwilling dogs.
Met onwillige honden is 't niet te jagen.
He that hath an ill name is half hanged.
Die in een quaedt gerucht komt/ is half gehangen.
Money anſwereth all things.
Het geldt verantwoort alles.
Pennyes reaſon ſoundeth beſt.
Penninghs reden klinckt beſt.
Money that 's dombe, makes that which is crooked ſtraight.
Geldt dat ſtom is/ maeckt recht dat krom is.
One quill is better in the hand,
Than ſeven geeſe upon the ſtrand (ſhore.)
Een ſchaft is beter in de handt/
Als ſeven ganſen op de ſtrandt.
One bird in the hand is worth two in the bush.
Een vogel in de handt is beter als twee in 't Boſch.
An old cat plays with no ball.
Een oude kat ſpeelt met geen balleken.
It 's hard coſening an old foxe.
Een oude Vos is qualijck te bedziegen.
An old rat will not into the trap.
Een oude rat wil niet in de val.
It 's ill catching old birds with chaffe.
Men kan oude vogelen qualijck met kaf vangen.
Although the dog ſeems not to be too great: yet he raketh a mighty ſwine.
Al ſchijnt den hondt niet groot te zijn/
Noch vanght hy wel een machtigh zwijn.
A cat may look upon a Kingh.
Een kat ſiet wel op een Koningh.
He is little indeed, that can doe no hurt.
Hy is wel klein die niet kan ſchaden.
It 's better to have a dog ones friend than foe.
't Is beter een hondt te vziendt/ als te vyandt hebben.
That which hath hornes will ſting.
Wat hooznen heeft/ wil ſtijgen.
A very gnat can hurt the ſight of a Lyon.
Een mugge kan ſelfs aen de Leeuw' het geſichte quetſen.

Little

Little undertaking great reſt.
Luttel onderwints/ groote ruſt.
The nobler the hart is the more bending wil the body be.
Hoe edelder hert/ hoe bupghſamer hals.
Liberty is Ioyfulnes.
Vryheydt/ bliheydt.
Death ſpareth neither young nor old.
De doodt ſpaert jongh noch oudt.
It is appointed too all men once to dye but after that the judgement. Heb. 9. 27.
't Is alle menſchen geſet eenmael te ſterven/ ende daer na het oordeel.

44. *Good counſell in ſeverall caſes.*

Goede raden in verſcheyde ſaecken.

TAke not that in hand, which thou mayſt repent hereafter.
Neemt niet bp der handt dat u hier na mocht rouwen.
Never give thy mynd loſt.
Geeft nimmermeer de moedt verloren.
i. e.
Give not over to hope well.
Laet niet af wel te hoopen.
Forbeare to ask narrowly after that which concerneth thee not.
Houdt op ſcherpelijck te vragen na 't gene u niet aen en gaet.

All that thou { ſeeſt / beareſt. / knoweſt / canſt } doe not { judge / beleeve / ſpeake / doe. }

Alat ghy { ſiet / hoort / weet / meught. } en { oordeelt / gelooft / ſeght / doet } niet.

War with young, but adviſe with old.
Met jonge te krijgen/ maer met oude te raden.
Never eſteem an enemy too ſmall.
En acht geen vpandt opt te klepn.

Play

Play with the hoope.
Speelt metten hoepe.
Flie the dice.
Schuwt den dobbel-steen.

45. *Christian remembrances.*

Christelijcke bedenckingen.

THe dog bites the stone, and not him that throwes it.
De hondt bijt den steen/ en niet die hem werpt.
The horse pisseth most where it is wet.
Het peerdt stalt meest daer 't nat is.
When every one sweeps before his owne house, then are all streets clean.
Als elck voor sijn huys veeght/ soo worden alle straten schoon.
That which burns thee not, koole not.
Wat u niet en brandt/ dat en koelt niet.
Where every one searcheth himself, no man is lost.
Daer elck hem selfs soeckt/ gaet niemandt verloren.
Consider before thou beginnest.
Versint/ eer ghy beginт.
Counsell before action.
Raet voor daet.
Late repentance is seldome good repentance.
Laet berou selden goedt berou.
It 's profitable for a man to end his life, before he dye.
't Is dienstig sijn leven te eyndigen eer men sterft. Senec.
Feare God, honour the King, & in al thy works remember thine end.
Vreest Godt / eert den Koninghh / en in alle uwe wercken bedenckt uwen eynde.
Remember now thy Creatour in the dayes of thy youth, while the evill dayes come not, not the years draw nigh, of which thou shalt say, I have no pleasure in them. Eccles. 12. 1.
Gedenckt nu aen uwen Schepper in de dagen uwer jonghelinghschap/ eer dat de quade dagen komen/ ende de jaren naderen/ van de welcke ghy seggen sult/ ick en hebbe genen lust in de selve.

The head-nomber.

ONe, two, three, foure, five, ſixe, ſeven, eight, nine, then, eleven, twelve, thirteen, fourteen, fifteen, ſixteen, ſeventeen, eighteen, nineteen, twenty, one-and-twenty, two-and-twenty, &c. thirty, fortie, fiftie, ſixtie, ſeventy, eightie, ninety, hundred, two hundred, three hundred, foure hundred, five hundred, ſixe hundred, ſeven hundred, eight hundred, nine hundred, thouſand, three thouſand, thouſand thouſand, or one million, &c.

Het hooft-getal.

EEn/ twee/ drie/ vier/ vijf/ ſes/ ſeven/ acht/ negen/ thien/ elve/ twaelve/ dertien/ veertien/ vijftien/ ſeſtien/ ſeventien/ achtien/ negentien/ twintigh/ een-en-twintigh/ twee-en-twintigh/ &c. dertigh/ veertigh/ vijftigh/ tſeſtigh/ tſeventigh/ tachtentigh/ tnegentigh/ hondert/ twee honderd/ drie honderd/ vier honderd/ vijf honderd/ ſes honderd/ ſeven honderd/ acht honderd/ negen honderd/ dupſent/ drie dupſent/ dupſentmael dupſent/ ofte een miliioen/ &c.

The ordinall number.

THe firſt, ſecond, third, fourth, fifth, ſixt, ſeventh eighth, nineth, tenth, eleventh, twelveth, thirteenth, fourteenth, fifteenth, ſixteenth, ſeventeenth, eighteenth, nineteenth, twentieth, thirtieth, fortieth, fiftieth, ſixtieth, ſeventieth, eightieth, ninetieth, hundreth, two hundreth, three hundreth, foure hundreth, five hundreth, ſixe hundreth, ſeven hundreth, eight hundreth, nine hundreth, thouſandth, &c.

Het order-getal.

DEerſte / tweede/ derde/ vierde/ vijfde/ ſeſte/ ſevende/ achtſte/ negenſte/ thienſte/ elfſte/ twaelfſte/ derthienſte/ veerthienſte/ vijfthienſte/ ſeſthienſte/ ſeventhienſte/ achthienſte/ negenthienſte/ twintighſte/ dertighſte/ veertigſte/ vijftighſte/ ſeſtigſte/ t'seventighſte/ tachtentigſte/ tnegentighſte/ honderſte/ twee honderſte/ drie honderſte/ vier honderſte/ vijf honderſte/ ſes honderſte/ ſeven honderſte/ acht honderſte/ negen honderſte/ dupſenſte/ &c.

The dayes of the week, and moneths of the yeare.

De dagen van der weke; en maenden van den Jare.

THe Lords day, Sunday: Moonday: Tueſday: Wedneſ-

DEn dag des Heers/ Sondag: Maendagh: Dingſdagh:

Wednesday: Thursday: Friday: Saturday.	dagh: Woensdagh: Donderdagh: Vrydagh: Saterdagh:
January: February: March:	Januarius/ [Lou-maent: Februarius/ [Spyckel-m: Martius/ [Lentz-maent:
April: May: Iune:	Aprilis/ [Graes-maent: Maius/ [Bloey-maendt: Junius/ [Wiede-maendt:
Iuly: August: September:	Julius/ [Hoy-maendt: Augustus/ [Oogst-maent: September/ [Herfst-maent:
October: November: December.	October/ [Wyn-maendt: November/ [Slacht-maent: December/ [Winter-maent:

Dialogues and ordinary diſcourſes a mong men.

t'Samen-ſpreeckingen en gemeyne koutingen onder de menſchen.

Morning ſalutations.

Mozgen groetenisſen.

A Good morrow Sir.
B And you alſo Sir.
A Good morrow neigbour.
B And to you alſo my loving neighbour.
A God give you good morrow Bernard.
B And you alſo Auſtin: God give you good morrow.
A Good morrow be to you.
B I thank you Sir.
A I wish you a good morrow.
B I wish the like alſo to you.
A I wish this day may be proſperous to you.
B And I wish it may not goe il with you.
A What doe you up ſo earlie?

A Gode mozgen Heer.
B Ende u ook myn Heer.
A Goeden dagh buerman.
B Ende u alſoo myn liebe naeſten.
A Godt geve u goeden dagh Bernhad.
B Ende u mede Auguſtyn: goeden dagh geve u Godt.
A Goeden dagh zy u l.
B Ik bedanke u myn Heer.
A Ick wenſch u goeden dagh.
B Ick wenſche u deſgelyks.
A U moet deſen dagh wel zyn.
B 't En moet u oock niet qualyck gaen.
A Wat maeckt gy ſo vroeg op?

B Is

B Iſt

B Is it not time to be up?
A Wherfore doe you riſe ſo ſoon?
B To riſe betimes in the morning is the wholeſomeſt thing in the world.

B Iſſet niet tijdt op te zijn?
A Waerom ſtaet ghy ſoo vroegh op?
B 's Morgens vroegh op te ſtaen / is het geſondſte dingh in de wereldt.

2. *Salutations at meeting and parting.*

2. Groeteniſſen in 't gemoeten en van malkanderen ſcheyden.

C God ſave you David.
D And you alſo Clemens.
C God ſave you heartily.
D And you alſo, as heartily.
C How doe you?
D I am well I thank God; at your ſervice: and you Clemens, how is it with you? well?
C I am alſo in health: how doth your father and mother?
D They are in health praiſed be God.
C Now goes is with you my good friend?
D It goeth well with me, goes it but ſo wel with you.
C I wish you good health.
D I wish the ſame tho you alſo.
C I ſalute you.
D And I you alſo.
C Are you well? Are you in good health.
D I am well. Indeed I am in good health. I am healthfull, and in proſperity.

C Weeſt gegroet Davit.
D Weeſt ghy ook gegroet Clemens.
C Weeſt ſeer gegroet.
D Ende ghy ook ſoo ſeere.
C Hoe vaert ghy.
D Ick vare wel God dank; tot uwen dienſt. Ende ghy Clemens / hoe iſt met u? wel?
C Ick vare ook wel: hoe varen u Vader / en u Moeder?
D Sy zijn / (Godt lof) geſont.
C Hoe gaet het met u mijn goede vrient?
D Het gaet my wel / gaet 't maer ſo wel met u!

C Ick wenſche u geſontheyt.
D Dat ſelve wenſche ick u ook.
C Ick groete u.
D Ende ick u ook.
C Vaert ghy wel? zijt ghy wel te paſſe?
D Ick vare wel. Ick ben voorwaer wel te paſſe. Ick ben geſont / ende welvarende.

C That is good. That is well. That is pleasing to me. That maketh me glad. I love to heare that. I beseech you to take care of your health. Preserve your health.

D I can tarrie no longer now. I am in hast to be gone. I must goe. I have need of my time. I cannot abide standing here. Fare you well. Good be with you. Good keep you still. I wish your health may continue.

C And you also my loving friend. God protect you. God guide you. God bewith you. May it please you in my behalf, hartily to salute your wife and children.

D I will doe your message: But I pray commend me also to your father and mother.

C Dat is goet. dat gaet wel. dat is my lief. dat verblijt my. Ick hoore dat gaerne. Ick bidde u draeght sorge voor uwe gesontheydt. Bewaert u gesontheydt.

D Ick mach nu niet langer toeven. Ick ben haestigh om gaen. Ick moet gaen. Ik heb mijn tijt van doen. Ick kan hier niet blijven staen. Vaert wel / Adieu. Blijft Godt bevolen. Blijf gesont.

C Ende u oock mijn lieve vrient. God behoede u. God geleyde u. God zy met u. Belieft u mijnent wegen U L. Huysvrouwe en kinderen van herten te groeten.

D Ick sal de boodschap wel doen: Maer segget voor my oock uwen Vader ende Moeder goeden dagh.

3. *Salutations for the evening tide and night.*

3. Groetenissen voor den avondt-stondt, ende nacht.

E Good even my friend.

F You are welcome Edward: I am glad to see you. How is it with your whole family? come you now from home?

E Yea, I came even now from home, and have left al in good health for so much as I know: and am come

E Goeden avont vriendt.

F Gy zijt wellekom Edeward: het is my lief dat ick u sie. Hoe ist met u heel huysgesin? komt ghy nu van huys?

E Ja / Ick kome soo even van huys / en hebbe allegaer in gesontheyt gelaten voor soo veel als ick weet: en ben

come hither to viſit you myne old acquaintance.

That is very wel don: friends ought to be friendly. I am bound highly to thank you for your ſo great love and remembrance of us; I wish that I may deſerve, and if it be poſſible, againe requite it.

Forbeare I pray you to complement ſo. I have don you no ſuch great friendship, but you have done ten times more for me. But I can not tarry here. I muſt returne home, for it beginneth to be late and darke. My friend Francis, I wish you a good even.

I thank you hartily: and I wish you the ſame with a good heart. But what haſt have you? It is not ſo late as it ſeemeth to be: for the dayes begin to ſhorten.

Although it were not late, yet I muſt be at another place of an errand, before I can goe home.

Goe to, I will not detaine you. Only I wish this evening may be proſperous to you.

And I wish it may not be unproſperous to you.

en ben hier gekomen / om U L. mijn oude kennis te beſoecken.

Dat is heel wel gedaen: vrienden behooren vrienden lijcke te zijn. Ick heb u hoogelijck te bedancken wegens uwen ſoo groote liefde en gedachtenis t'onſwaerts; Ick wenſche dat ick het verdienen / ende ſoo het mogelijk is / weder vergelden magh.

Laet af bidde ick u ſoo te complementeeren. Ik hebbe U L. ſo grooten vrientſchap niet gedaen of ghy hebt my thienmael meer gedaen. Maer ick en kan hier niet beyden / ick moet weder t'huys gaen / want het begint laet en donckert te worden. Mijnen vrient Francops ick wenſche u een goeden avondt.

Ick bedancke u hertelijck: ende wenſche U L. deſgelijcks uyt goeder herten. Maer wat haeſt hebt ghy? Het en is ſoo laet niet als 't ſchijnt: want de dagen beginnen te verkorten.

Al waer 't niet laet / nochtans moet ick op een ander plaets om een boodtſchap weſe / eer ick t'huys kan gaē.

Wel aen / ick en ſal u niet ophouden. Alleenlijk wenſchende dat u dit een gelucksigen avont magh zijn.

Ende u en zy het niet ongeluckigh.

Another.

G WHat is the clock? what time a night is it?

H It is ten a clock. It hath ſtrucken then. It is almoſt ten a clock.

G I know it not. I think it is not ſo late. It cannot be ſo late.

H It is indeeed. It is ſurely. I have heard it ſtrike.

G Then it is time to goe to bed. We muſt then goe to ſleep. We muſt then depart, and goe to reſt.

H I am not ſleepie. I have at preſent no need of reſt. I am not ſleepie. I am very wakefull.

G But I am verie ſleepie. I have great need of reſt. I am very ſleepie. I cannot hold open mine eyes. I bid you therefore good nigth my friend. God give you good night.

H Goe then to ſleep: and God keep you. I whis this night may be proſperous to you. I wish you a good night. I wish this night may further you, and that you maie ſleep ſoundly.

G I thank you for al your kindnes. God be with you.

H But

E en ander.

G HOe laet iſſet? wat tijt iſſet?

H Het is thien uren. Het is thien geſlagen. Het is by thien uren.

G Ick weet 't niet. Ik meyne niet dat het ſoo laet is. Het kan ſo laet niet weſen.

H 't Is immers. 't Is voorſeecker. Ick hebbet hooren ſlaen.

G Soo iſſet tijt om te bedde te gaen. Soo ſal men gaen ſlapen. Wy moeten dan van malkander ſcheyden en gaen ruſten.

H Ick en heb geenen baeth. Ick heb rechtevoort geen ruſte van doen. Ick ben niet ſlaperig. Ick ben heel wakker.

G Maer ick ben vol baeths. Ruſt is my ſeer noodigh. Ick ben heel ſlaperigh. Ick kan myn oogen niet open houden. Daerom wenſche ik u goeden nacht mynen vrient. God gebe u goeden nacht.

H Gaet dan ſlapen: ende God beware u. Weſen nacht zy u geluckigh. Hebt eenen goeden nacht. Weſen nacht voorders u / en ſlaept ghy geſondelyck.

G Ick bedanck u voor alles goedts. God zy met U L.

H Maer

H But stay a little. Me thinkes you doe much forget your self. Ought we not first to pray to God togither?

G I thanke you for your remembrance. If it please you to performe the duty, I shal joyne with you willingly.

H Goe to, I will doe it for this time by Gods helpe.

H Maer wacht een weynig. My dunckt dat ghy u selfs vry wat vergeet. Behoren wy met malkanderen God niet eerst aen te bidden.

G Ick bedancke u wegens d'indachtighmakinge / soo het u l. belieft te doen: Ick sal u geerne geselschap houden.

H Wel aen / ick sal het voor dees tijdt met Godts hulpe doen.

Evening prayer.

O Merciful God, eternal light shining in darknes, thou who expellest the night of sin and all blindnes of heart: seing thou hast ordained the night to rest, as the day to labour, wee beseech thee graunt, that our bodies may rest in peace and quiet, that afterwards they may be sit to undergo the labour which they must endure. Moderate our sleep, that it be not disorderly, that we may remaine unspotted both in body and soule: yea that our sleep it self may be to thy glorie. Enlighten the eyes of our understanding, that wee may not sleep in death, but alwajes expect our redemption from this miserie. Defend us also against all assaults of the devill, taking us

Het avondt Gebedt.

O Barmhertige Godt/eeuwig licht schijnende in de duysternisse/ghy die verdrijft den nacht der sonden ende alle blintheydt des herten: nadien ghy den nacht verordineert hebt om te rusten / gelijck den dag om te arbeyden/ wy bidden u/ geeft dat onse lichamen in vrede en stilheyt rusten / op datse daer na bequaem zijn mogen / den arbeyt te lijden dien zy dragen moeten. Matigt onsen slaep/ dat die niet onordentlijck en zy / op dat wy aen lijf ende ziele onbevleckt mogen blijven: ja dat onse slaep self geschiede tot uwer eere. Verlicht de oogen onses verstants/ op dat wy in den doot niet en ontslapen / maer altijt verwachten op onse verlossinge uyt dese elendigheydt. Beschermt ons oock voor alle aenvechtinge des duyvels/ ons

us into thyne holy protection. And forasmuch as we have not passed this day without sinning greatly against thee, wee beseech thee to cover our sins by thy bottomeles mercy, like as now thou hast covered all things on earth with the naturall darknes of the night; that so we may not therefore bee cast from thy presence. Graunt also rest and comfort to all sick, sorrowfull and assaulted hearts, through our Lord Iesus Christ, who hath thus taught us to pray: Our father, &c.

ons in uw' heylige gheleyde nemende. Ende nadien wy desen dagh niet toe-gebracht en hebben / sonder teghen u grootelijcks ghesondight te hebben / wy bidden u / wilt onse sonden bedecken door uw' grondelose barmhertigheydt / gelijck ghy nu alle dingen op aerden mette natuerlijcke duysternisse des nachts bedeckt hebt; op dat wy daerom van uw' aenschijn niet verstoten en werden. Geeft ook rust ende troost aen allen krancken / bedroefden / ende aengevochten herten / door onsen Heere Iesum Christum / die ons alsoo heeft leeren bidden: Onse Vader / &c.

3. *Childrens talke, of rising up in the morning, and goeing to schole and other familiar things.*

I HEare you not? rise.
K Let me sleep a little yet.
I How long will you sleep? It is time to rise.
K It is not yet day.
I Open your eyes, and you wil see that it is late.
K Tell me truly I pray thee, what a clock it is?
I It will suddainly strike seven: therfore rise pretently, or otherwise you will bee chidden of the master:

3. Kinder-gespreck, van 's morgens op te staen, schoole gaen, en andere gemeynsame saecken.

I HOordy niet? her op.
K Laet my noch een weynigh slapen.
I Hoe lang wilt ghy slapen? Het is tijt om op te staen.
K Ten is noch geen dagh.
I Doet uwe oogen op / ende ghy sult sien dat het laet is.
K Ick bidde u seght my in waerheydt wat ure isset?
I Het sal haest seven slaen: daerom staet datelijck op / of anders sult ghy van den meester bekeven worden:

master: And as you rise, look to it, that you trusse up your hose close, and tye them round about, so shall you take the lesse cold.

den: Ende in 't opstaen/ sie toe/ dat ghy uwe kousen vast op trecht / en nestelse rontsom / alsoo sult ghy te min koude hebben.

K Myne eylit-holes are all in peices.

K Mijn nestel-gaten zijn al in stucken.

I Why have you not caused them to be mended?

I Waerom hebt ghy die niet doen vermaecken?

K I thought not on it.

K Ick dachter niet op.

I See that it be don to morrow.

I Maeckt datter morgen gedaen worde.

K I will take care of it.

I Ick sal 't besorgen.

I Doe you put on your best coate?

I Doet ghy u besten rock aen?

K I thought it had bin my working dayes one.

K Ik meynde datter mijnen dagelijcksen hadt geweest.

I Fit your cloths well. You stretch them too highe.

I Schickt u kleederen wel. Ghy strecktse te hoogwaerts.

K That adornes well.

K Dat siert wel.

I Let us goe downe now; and let us look before us. But think you not on our loving Lord?

I Laet ons nu afgaen/ende laet ons voor ons sien. Maer denckt ghy op onse lieven Heere niet?

K We will doe that by and by, when we are at church.

K Dat sullen wy flus doen als wy in de Kerck zijn.

I What if some evill befall you in the meane time? Truly you are unthankfull

I Of u daer-en-tusschen yet quaet gebeurde? voorwaer ghy zijt ondanckbaer.

K Whence doe you gather that?

K Waer uyt neemt ghy dat?

I Know you not that hee hath preserved you this night?

I Weet ghy niet dat hy u desen nacht bewaert heeft.

K What ought a Christian to doe herein?

K Wat behoort een Christen hier in te doen.

I You must kneele, and with great devotion pray after this manner.

I Ghy sult gaen knielen/ en met groote devotie suldy aldus bidden.

Morning prayer.

LOrd God, heavenly father, wee thanke thee that thou haſt ſo faithfully watched over us this night; and beſeech thee to ſtrengthen us by thy holy Spirit, who may henceforth guide us: that we may devote this day and all the dayes of our life unto all righteouſnes and holynes, and that whatſoever we thake in hand our eyes may alwaies look to the preading abroad of thy glory; yea that we expect al the ſucces of our intendements only from thy bountifull hand. And that we may obtaine ſuch grace from thee, be pleaſed according to thy promiſe to forgive us al our ſins, through that holy paſſion and bloodſhedding of our Lord Ieſus Chriſt: for wee are hartily ſorrowfull for them. Illuminate our hearts, that we having put off all the works of darknes may walk as children of the light in a new life in all godlynes. Give alſo thy bleſſing to the preaching of thy divine word. Deſtroy all the works of the devil, ſtrengthen all curch-officers, and governours of thy people. Comfort all perſecuted and diſtreſſed hearts, through Ieſus Chriſt thy beloved ſon, who hath promiſed

Het Morgen-gebedt.

HEere Godt / Hemelſche Vader, wy danken u dat ghy deſen nacht ſo getrouwelijck vooz ons gewaecht hebt / ende bidden u dat ghy ons wilt ſtercken met uwen heyligen Geeſt, die ons vooztaen gelepde: dat wy deſen dagh / mitſgaders alle de dagen onſes levens mogen beſteden tot alle gerechtigheydt ende heyligheydt / ende wat wy in handen nemen / dat onſe oogen altijt ſien / om uw' eere te verbzeyden; alſo dat wy alle den vooꝛſpoet onſes vooꝛnemens van uwe milde handt alleen verwachten. Ende op dat wy ſulche genade van u verkrijgen / wilt ons na uwe beloftenisſe vergeven alle onſe ſonden / dooꝛ dat heylige Lijden ende Bloet-vergieten onſes Heeren Jeſu Chziſti; want zy zijn ons van herten leet. Verlicht onſe herten / op dat wy alle wercken der duyſterniſſe af-gelept hebbende / als kinderen des lichts / in een nieuw leven mogen wandelen in alle Godtſaligheydt. Geeft oock uwen zegen totte verkondinge uwes Goddelijcken Wooꝛts. Verſtroyd alle wercken des duyvels / ſtercht alle Hercken-dienaers ende Oberheden uwes Volcks. Crooſt alle vervolghde ende benaude herten / dooꝛ Jeſum Chziſtum uwen lieben Sone / die

ſed us, that thou wilt aſſuredly give us all that wee beg in his name, and therefore hath taught us to pray after this manner, Our father, &c.

K Is that enough?

I Yea, if you could doe that with good underſtanding, true faith, and an upright heart.

K Let us then go to ſchole now.

I You muſt firſt waſh your hands, and rinſe your mouth: you muſt alſo rinze out your throat wel with gorgelling; after that dreſſe your head if it bee tangled, and buckle your ſhoes, if they be unbuckled.

K That is don already.

I Let us now goe ſtrait forward through the church, to ſchoole.

K But I would break my faſt firſt, for I am yet faſting.

I Doe that freely, and forget not firſt to call up on Almighty God.

K I pray you teach me that alſo: for I would faine doe it alwayes.

I After this manner ſhall you doe it, if you pleaſe.

die ons belooft heeft/dat ghy ons alles wat wy in ſynen naem bidden/ ſeerderlijck geven ſult/ ende daerom ons alſo heeft leeren bidden/Onſe Vader/ &c.

H Iſt ſoo genoegh?

I Jae/ indien ghy dat met goet verſtant/ ware geloove/ ende een oprecht herte hoft doen.

H Laet ons dan nu ter ſchoolen gaen.

I Ghy moet eerſt u handen waſſchen/ ende u mondt ſpoelen: ooch moet ghy gorgelende uwe keel wel upt-ſpoelen; daer na redt u hooft/ ſoo het verwerret zy/ ende uwe ſchoenen geſpen/ indienſe ongegeſpt zijn.

H Dat is al gedaen.

I Laet ons nu recht upt dooz de Kercke nae der ſchoolen gaen.

H Maer eerſt ſoude ick wel ontbijten/ want ick faſt noch.

I Doet dat vry/ ende vergeet niet eerſt den Almachtigen Godt aen te roepen.

H Ick bid u I. leert my dat ooch/ want ick ſoude het gaerne altijdt doen.

I Aldus ſult ghy het doen/ alſt u belieft.

A short prayer before break faſt.

FEed out ſouls, oh Lord Chriſt, with thy love, who by thy goodnes doeſt ſuſtaine all things that have receaved life. Graunt, Lord, that theſe thy gifts may bee holylie uſed by us, as thou the giver of the ſame art holy. AMEN.

K Come now and eat ſomething with mee, if you pleaſe: you are very welcome.

I Not I. I thank you hartily, it is yet too early for mee to break my faſt. I doe not uſe to eat ſo ſoone. Or I have broken my faſt an houre agoe, I can not faſt ſo long. But I will attend you for your company ſo long while you eat if you pleaſe.

K I am ſorry Sir to make you wait ſo long upon mee, but you know the proverb, Neceſſity hath no law: and I hope to recompence your patience ere long with the like attendaunce, if I can but riſe ſoon enough.

I It is no matter Sir. The ſervice is not ſo great as to haye a word ſpoken of it.

K Now

Een kort Gebed eermen ontbijt.

SPijſt onſe zielen / Heere Chriſtus / met uwe liefde / die dooz uwe goedtheyt alles onderhoudt dat leven heeft ontfangen. Geeft / Heere / dat deſe uwe gaben heyligh̃lijck by ons genuttight mogen wozden / gelijck ghy der ſelfde geber heyligh zijt. Amen.

K Komt nu ende eet wat met mp / ſoo het u belieft / ghy zijt ſeer welkom.

I Neen ick. Ick danck u hertelijck / het is dooz mp noch te vzorgh om te ontbijten. Ick ben niet gewent ſoo vzorgh te eeten. Ofte / Ick hebbe over een ure ontbeeten. Ick en han ſo lange niet vaſten. Maer ſoo het u belieft ſal ick ſoo langh als ghy eetet na u geſelſchap wathten.

K Het is mp leed Hr. u l. ſo lang op mp te doen wathten / maer ghy kent het ſpzeech-woozt / noot bzeeckt wet: ook hope ick eer lange deſe uwe geduldigheydt met gelijck op-wathten te vergelden / indien ick maer ſoo vzorgh kan opſtaen.

I Het is geen noot Heer. Den dienſt is ſo groot niet datter een woozdt van behoozde geſpzoken te wozdē.

K Godt

K Now God bee praiſed for his good gifts; I have eaten enough till noone.

I Much good may it doe you. Shall wee goe now?

K Yea willingly. What a clock is it think you?

I About eight.

K That is the right time for to goe to ſchoole. How much am I obliged to you, that you have furthered mee ſo much this morning? It is ſurely a token that you beare good affection to mee: God graunt that I may in ſome kinde deſerve it from you.

K Godt zy nu gheloeft voor ſyne goede gaven; Ick hebbe tot aen den middagh genoegh gegeten.

I Wel mach het u bekomen. ſullen wy nu gaen?

K Jae gaerne. Wat ure iſſet meyn dy?

I Omtrent acht.

K Dat is de rechte tijdt om na ſchoole te gaen. Hoe ſeer ben ick aen u I. verobligeert / dat ghy my deſen morgen ſoo veel gevoordert hebt? Het is een ſeker teycken dat ghy my goede ghenegenthept draget: Godt geve / dat ick het van u eenighſins verdienen magh.

4. *Schoole-talke, about writing, leſſons, and the things thereunto belonging.*

4. School-praetje, wegens ſchrijven, leeſen, ende het gene daer aen behoort.

L YOu make good letters, and write very bravely: but doe you write now in earneſt, or doe you ſcribble?

M Truly I write in good earneſt, for why ſhould I miſpend the tyme? But wherfore doe you aske me that?

L Becaus I have once ſeen, that you wrote better, and therfore I marvaile how it cometh to paſſe that now you write worſe.

M That

L GHy maeckt goede letteren / ende ſchrijft heel treffelijck / maer ſchrijft gy nu met ernſt / of beuſelt ghy?

M Voorwaer ick ſchrijf ernſtelijck / want waerom ſoude ick de tijt misbruycken? Maer gy / waerom / vraegt ghy dat?

L Om dat ick eens gheſien heb / dat ghy beter ſchreef / ende daerom ben ick verwondert / hoe het komt / dat ghy nu qualijcker ſchrijft.

M That is worthy of no admiration, for I want the helps to write wel.

M Dat is geen wonder waerdigh / want my ontbreecken de behulpſelen om wel te ſchrijven.

L Which be they?

L Welcke zijnſe?

M Good paper, good inke, a good pen: for this my paper (as you ſee) doth miſerably fleet, the ink is waterie and whitish, the pen, is ſoft and il prepared: moreover I have alſo loſt my copie.

M Goedt papier / goeden inckt / een goede penne: want dit mijn papier (ghelijck ghy ſiet) ſlaet elendigh deur / den inckt is waterigh ende witachtigh / de pen is weeck ende qualijck berept: voorders heb ick ook mijn voorſchrift verloren.

L Wherfore have you not provided al theſe things in time?

L Waerom hebt ghy alle deſe dingen niet in tijdts voorſien?

M. I wanted money, and that I want now alſo.

M Het geldt ontbrack my / ende dat ontbreeckt my nu ook.

L You are fallen into that common proverb, Hee that wanteth money wanteth all things.

L Ghy zijt in dat gemeene ſpreeck-woordt vervallen / Die geldt ontbreeckt ontbreecken alle dingen.

M It fareth ſo with me.

M Soo gaet het met my.

L But when doe you hope that you ſhall get it?

L Maer wanneer hoopt ghy dat ghy 't ſult krijgen?

M At the next market my father will ſend it mee, or els hee will cõme himſelf.

M Op de toe-komende merckt ſal het mijn Vader my ſenden of hy ſal ſelver komen.

L I will helpe you in the mean time.

L Ick wil u ondertuſſchen helpen.

M If you can doe that, you will doe me a great favour.

M So ghy dat vermeught / ghy ſult my een groote weldaet gedaen hebben.

L Take theſe ſixe ſtyvers which I lend you, to provide you paper and other things.

L Neemt deſe ſes ſtuyvers te leen om papier ende andere dingen te verſorgen.

M How truly is that ſpoken,

M Hoe waerlijck is dat geſeyt/

ken, A ſure friend is tryed in a doubtful matter? but what is in your mynd, that you doe ſo wel for me of your owne accord?

L The love of God, which (as Paul ſayth) is shed abroad in our hearts.

M The power of Gods ſpirit who is the author of that love is wonderfull in our hearts. But I muſt conſider in the mean time how I may be thankfull to you.

L It is a ſmall matter: let thoſe thoughts paſſe, leaſt they hinder you from ſleeping quietly; reſtore but to mee what I have lent you, when It is convenient for you.

M I shall I hope returne it to you with the firſt.

L But what ſay you of the pen-knife which I ſold you the day before yeſterday? Is it not good enough?

M Yea, it is very good, but (wretch that I am) there wanted little but I had loſt it.

L How, what ſay you? how happened that?

M When I came without, it fel from me on the ſtreet.

L From whence did it fal from you?

M Out of my sheath, which unwittingly I had left open.

L How

ſept/ Een ſeker vrient weert in een onſeekere ſaeck geſien? Maer wat hebt ghy in u ſin dat ghy my van ſelfs ſoo wel doet?

L De liefde Gods/ de welcke (gelijck Paulus ſept) in onſe herten uptgeſtort is.

M De macht des Godde-lijcken Geeſts is wonderlijck in onſe herten die de Autheur van de liefde is. Maer ick moet ondertuſſchen over-leggen hoe ick u danckbaer ſal zijn.

L 't Is een kleyne ſaeck: Laet die gedachte varen/ op dat zy u niet en belet/ dat ghy te geruſter ſlaept: geeft my maer weder het geen ick u geleent heb als 't u te pas komt.

M Ick ſal 't ſoo ick hoop u eerſtdaeghs weder geven.

L Maer wat ſeght ghy van het pennemes dat ik u eergiſteren verkocht hadde? Iſt niet goedt genoegh?

M Ja 't is ſeer goedt/ maer (my ellendige) 't iſſer wey-nigh af geweeſt of ick had het verloren.

L Hoe/ wat ſeght ghy? hoe is dat gebeurt?

M Als ick buyten quam/ was het my ontvallen op de ſtraet.

L Van waer was het u ontvallen?

M Uyt mijn hoocker/ die ick onverſiens open gelaten hadde.

L How did you get it againe?

M I ſtuck preſently a note on the gates of the door: after dinner a boy out of the ſixt forme brought it mee againe.

L Oh that they were every one ſo faithfull who find loſt things.

M Indeed there are few which reſtore, if the matter bee but of any worth.

L And yet that is expreſly commanded by the word of God.

M Wherefore not? for it is a kind of theft, if any man keep an other mans matter that is found, if hee doe but know to whom he muſt give it againe.

L But many think that they do rightly enjoy whatſoever they have found that is loſt.

M They erre very groſſely.

L But (that wee may return to our begun diſcourſe) what did you give the boy which found your penknife?

M I gave him an ortgie and ſome wall-nuts: moreover I praiſed him, and in few words admonished him

L Hoe hebt ghy 't weder gekregen?

M Ick hadt terſtondt een briefken aen de poorten van de deur geheeft: na het noenmael heeft een jongen uyt het ſeſte ſchool het my weder-gebzocht.

L Och of ſy alle te ſamen ſo getrou waren/die verloren dingen vinden.

M Voorwaer daer zijnder weynigh die wedergeven/ indien de ſaeck maer van eenige waerde is.

L Ende dat wozt nochtans dooz 't woordt Godts bynamen geboden.

M Waerom niet? want het is een manier van dieverije ſo pemant een ander mans ſaeck die gevonden is/houd/ ſoo hy maer weet/ wien hy het weder geven moet.

L Maer veele meynen dat zy met recht beſitten/ al wat zy gevonden hebben dat verloren is.

M Die dwalen ſeer zwaerlijck.

L Maer (op dat wy wederkeeren tot onſe begonnen reden) wat hebt ghy de jongen gegeven die u penmes gevonden had?

M Ick heb hem een oozigen gegeven ende eenige ockernooten: ick heb hem daeren-boven gepreſen / ende met weynigh woozden hebde ick hem vermaent dat hy

him that hee muſt doe the ſame alwayes.

L You did well, for ſo another time hee will reſtore the rather, if hee have found any thing. But what if you had loſt it?

M I ſhould have borne it with good courage, and I would have bought an other.

L Should you ſo have borne it with good courage?

M Certainly not without ſome trouble.

L Not with a good courage then, but I will not urge you more ſtrictly.

M Wee are no divines (Theologants.)

L What then?

M Grammer-boyes.

L And indeed unskil full.

M So much the more diligently muſt wee pray to God, that he would deliver us by his goſpell from the darknes of ignorance, wherein we have walked and doe yet walke.

L We will doe that if we obey his holy admonitions, which wee daylie heare from the maſter, and often times of the preachers the adminiſters of the word of God.

M Behold

hy het ſelve altijdt moſte doen.

L Ghy hebt wel ghedaen / want ſoo ſal hy op een ander tijdt te lieder weder-geven / ſoo hy yets ghevonden heeft. Maer indien ghy het verlooren hadde?

M Ick ſoude het met een goedt gemoedt verdraghen hebben / ende ick ſoude een ander gekocht hebben.

L Soud ghy het alſo met een goedt gemoedt verdraghen hebben?

M Voorſeecker niet ſonder eenige moeyelijckheydt.

L Niet dan met een goet gemoedt / maer ick wil u niet nauwer dringen.

M Wy zijn geen Gods-geleerde.

L Wat dan?

M Grammatica's jongens.

L Ende oock onervaren.

M Soo veel te neerſtigher moeten wy Godt bidden / op dat hy voorſijn Evangelie ons verloſſe van de duyſternijſſen der onwetenheydt in de welcke wy verkeert hebben / ende noch verkeeren.

L Dat ſullen wy doen ſo wy ſijne Heylighe vermaningen gehoorſamen / die wy dagheliſchs hooren van de meeſter / ende dickmaels van de Prediranten / bedienaers des Goddelijcken Woordts.

M Behold how much the loſſe of my pen-knife hath profitted us.

L For that cauſe I am doubly glad in your behalf, firſt for that I had ſold it wel, then that you have gotten againe that which you loſt.

M I thank you my Lambert.

L To our heavenly father alſo be prais & thankſgiving. And now ſeing you have your pen-knife againe, what if you did make me two or three pens of theſe quils?

M Let it content you, if for the preſent I make one for you. Are they new?

L They are indeed new, but ready except cutting, for I made them all ſmooth but now, I cut off the tail and pluckt of the feathers.

M Let me ſee them. Truly they are very good and very fit for writing.

L Whereby knowe you that?

M Becaus they have a great, ſtiffe, and cleare ſtalke, for the ſoft and ſuch as have a shorter ſtalke are little, fitting for the uſe of writing.

L I am glad that I bought them profitably.

M Not

M Siet hoe veel ons de verlieſinge van mijn pennemes gebaet heeft.

L Om die oorſaeck den ick dubbelt van uwent wegen bly / eerſtelijck om dat ick het wel verkocht hadde / daer na om dat ghy 't geen verloren was / weder gekregen hebt.

M Ick danck u mijn Lambertus.

L Ook zy onſen Hemelſchen Vader loof ende dankſeggingе. Ende nu / dewijle ghy uwe pennemes weder hebt / wat ſoo ghy my twee of drie pennen van deſe ſchaften verſneet?

M Laet het u genoegh zijn / ſoo ick'er een voor tegenwoordig ſal verſneden hebben / zijnſe ook nieuw?

L Sy zijn wel nieuw / maer veerdigh als zy verſneden zijn / want ick hebſe nu al glat gemaeckt / ick heb de ſteert afgeſneden / ick heb de verkens af-getrocken.

M Laet ſien. Voorwaer zy zijn ſeer goedt ende tot het ſchrijven ſeer bequaem.

L Van waer weet ghy dat?

M Om dat zy een groote ſtijve ende heldere ſteel hebben / want de weecke ende die een korter ſteel hebben / zijn wepnigh tot het gebruyck van ſchrijven bequaem.

L Ick ben blijde dat ickſe voorſichtelijck gekocht hebbe.

M Niet

M Not without cauſe, but for how much?

L I gave two doyts for theſe three, it is a ſmal price conſidering the worth of the matter.

M Of whom have you bought them?

L Of a certaine pedlar.

M By the merchaunts of this city each and yet not ſo good is ſold for two pennies.

L And yet they dare ſometimes ſay, that they coſt them more at Lions.

M That is in a manner the cuſtome of merchaunts. For they gaine nothing except they lye much (as Cicero ſaith.)

L But goe to, that I may not longer delay, let us doe what we have to doe.

M I ſhall preſently diſpatch It, marke me diligently, that you may learne it ſome time or other.

L I obſerve you with a diligent eye: but I have longer ſpace.

M That ſhall be in the chamber if you will viſit me.

L When?

M After the goeing forth of the ſchoole, that is at eleven of the clock in the morning, or four of the clocke in the after noon. Now you have two pens well

M Niet ſonder oorſaeck/ maer hoe veel?

L Voor deſe dry heb ick twee duyten gegeven/ het is een kleyne pryys na des ſaecks waerde.

M Van wien hebt ghyſe gekocht?

L Van een ſeecker kramer.

M Op de Kooplupden van deſe Stadt werdt elck en de noch ſoo goedt niet/ voor twee penningen verkocht.

L Ende nochtans durven ſy ſomtyts ſeggen/ datſe haer te Lions meer koſten.

M Dat is by nae de ghewoonte der Koop-lupden/ want sy doen geen proffyt/ ten sy ſy ſeer liegen (ſeyth Cicero ſeydt.)

L Maer wel aen/op dat ick niet langer en vertoove/ laet ons doen dat voor handen is.

M Ick ſal 't haeſt beſchicht hebben/ ſiet my naerſtigh aen/ op dat ghy 't d'een tyt of d'ander leeren mooght.

L Ick ſie u aen met opmerckende oogen: maer ick heb langer tyt.

M Dat ſal in de kamer geſchieden/ ſoo ghy my wilt beſoecken.

L Wanneer?

M Na het uytgaen van de Schoolt; dat is 's mozgens ten elf uren/ ofte vier uren na de middagh. Nu hebt ghy twee pennen/ (ten sy

well ſitted (if I be not deceaved) for your uſe. This third you ſhall preſerve whole for your ſelf untill an other time.

L Take it you, if you pleaſe.

M Keep it rather for your ſelf. There are enough brought to me from home.

L Have you alſo good inke?

M Why aske you that?

L That you may give me a little.

M Why, have you none?

L Yea, but I can not write with it.

M What is the matter?

L Becaus it is too thicke.

M Can you not mixe it?

L I have no water.

M Mixe it with wine.

L Much leſſe.

M What if you mixed it with vinegar?

L That would make the paper fleet.

M How know you that?

L I have heard it from a certaine maſter who taugt me to write.

M But I have heard ſomewhat els.

L Tell it me, I pray thee.

M What will you give me;

L A good quill.

M Heare then what I have learned of a certaine uſher of myne: The ink which is thinned with vinegar

ick bedzogen ben) tot u gebzuyck wel bereydt. Deſe derde ſult ghy tot op een ander tijdt heel booz u bewaren.

L Neemt ghy het / ſoo 't u believt.

M Bewaert het liever booz u ſelven/daer werdender my genoegh van huys gebzacht.

L Hebt ghy ook goeden incht?

M Waerom vzaegt gy dat?

L Op dat ghy my een wepnighsken geeft.

M Hoe/en hebt ghy geen?

L Ja/maer ick en kan daer niet mee ſchzijven.

M Wat ſchorter aen?

L Om dat het al te dick is.

M Kunt ghy het niet mengen?

L Ick heb geen water.

M Menght het met wijn.

L Veel minder.

M Of ghy het met edick menghde?

L Daer ſoud het papier van deur-ſtaen.

M Hoe weet ghy dat?

L Ick heb dat gehoozt van een ſeecker meeſter/die my leerde ſchzijven.

M Maer ick heb wat anders gehoozt.

L Op lieve vertelt het my.

M Wat ſult ghy my geven?

L Een goede ſchaft.

M Hoozt dan wat ick van een ſeecker onder-meeſter van my gheleert hebbe: Den incht die met edik dun gemaeckt

vinegar is hardly wiped out.

L That may bee, but in the meane time give mee a little for my preſent uſe.

M Hold up your inck-horne well: I wil powre ſome in to it.

L Loe there, powre in: fye! how thin it is.

M Poſſibly becaus there is not gall enough in it.

L But how pale is it?

M Uſe it if you pleas for ſuch as it is; for I have no better.

L What ſhall I doe then?

M Ah fool! can you not mixe it well with your pen?

L I have mixed it enough: what can I doe more?

M Powre it againe into myne horne.

L Hold it cloſe to, is there enough?

M Preſſe the cotton with your pen.

L I have preſſed it ſo much that it is almoſt dry, what wil it be at length?

M Good inck, or at leaſt between both.

L The rule of mediocrity is good, as wee have learned of the maſter. But can any good be brought out of two evill things?

M When

gemaeckt is/ wert naumelijcks upt geveerght.

L Het kan geſchieden/ maer onder-tuſſchen geeft mp een wepnigh vooz mijn tegenwoozdigh gebzuyck.

M Houdt u inckt-hoocker te degen op: ick ſal u daer in gieten.

L Siet daer/ giet in/ fepe! hoe dun iſſe?

M Mogelijck om datter niet gals genoegh bp is.

L Maer hoe bleeck.

M Gebzuyckt het ſoo ghy wilt vooz het geene dat het is/ want ick en heb gheen beter.

L Wat ſal ick dan doen?

M Ho deuſelaer! kunt ghy 't met u pen niet wel mengen?

L Ick heb het genoegh ghemengt: wat ſoude ick meer konnen?

M Giet het weder in mijn hoozn.

L Houdt het dicht aen/ iſſer genoegh?

M Dzuckt de boom-wol met u pen.

L Ick hebt ſoo gedzuckt dat het bp na dzoogh zp/ wat ſal 't epndelijck weſen?

M Goeden inckt/ ofte ten minſten middel-matige.

L Den regel van middelmatigheyt is goedt gelijck wp van de meeſter geleert hebben. Maer kan daer upt twee quade ſaecken pets goedts gemaeckt werden?

M Als

M When I ſhall have mixed it and powred it in againe, you ſhal ſee the tryall.

L I am inflamed through deſire to ſee that.

M Reach now hither your inckhorne.

L Loe there, powre in. Oh thee is enough now: what waſt is that? you have given me more than you have kept for your ſelf.

M Mixe it once or twice together.

L A Cook were never able to confound his pattages and ſauces better togither.

M Try it now at length.

L Rehearſe before me ſome proverbe that I may learn ſome thing in the mean time.

M Experience (as men commonly ſay) is the miſtres of things. Have you it? doe you underſtand it?

L. I rehearſe it ſooner.

M To wit, becaus you could ſay it before.

L Who ſhould not know that, which is ſo common?

M Let us ſee now.

L The matter wil appeare, better when the writing is dry.

M Wherefore will you tarry? It is now more than dry enough.

L Ho! ſee how black it is?

M Als ick 't gemenght ende weder in-gegoten ſal hebben/ ſult ghy de proef ſien.

L Ick ben vierigh dooz verlangen om dat te ſien.

M Langht nu hier u inckthooker.

L Siet daer/ giet in. Och het is nu genoegh: wat is dat dooz een verquiſtinge? Gy hebt my meer gegeven als ghy dooz u ſelfs behouden hebt.

M Mengt het eens of twee maei t'ſamen.

L Een Kock en ſoude nimmermeer ſijn ſoppen ende ſauſſen beter konnen t'ſamen ſtozten.

M Verſoekt 't nu eyndelijk.

L Verhaelt my eenige ſpzeuken dooz/ op dat ick ondertuſſchen wat leere.

M De ervarentheyt (gelijck men gemeenelijck ſept) is de meeſterſſe der dingen. Hebt gy 't? verſtaet ghy 't?

L Ick ſegh het raſſer.

M Namentlijk/ om dat ghy het te voren kont.

L Wie ſou dat niet weten/ dat ſoo gemeen is?

M Laet ons nu ſien.

L De ſaeck ſal beter blijcken als het ſchzift gedzooght ſal zijn.

M Wat wilt ghy wachten? het is nu meer als dzoogh genoegh.

L O! ſiet hoe ſwazt dat het is?

M Heb-

M Have

M Have not I ſpoken true?

L You had tryed it at ſome time or other.

M It will be then ſure that Experience is the miſtres of thinges.

L By this wee alſo finde, that by mixeing things togither and good medicrity is made.

M Now you begin to philoſophate higher, therfore Ile bee gon. For wee have writtin long enough. I muſt goe to my book.

L That is well ſaid: let us goe and repeat togither.

M What should I repeat?

L That which the maſter hath this day written out.

M Is it not ſufficient that I have repeated allone?

L If you have repeated but once or twice, it is little to learne without book.

M Yea, I have repeated neare ten times.

L And yet that is not enough.

M What wil you more then?

L If you wil ſay your leſſen perfectly to the maſter, it is neceſſary that you have repeated with ſome body.

M I knew not that: but I aſſent willingly to you. Begin you then who have admonished mee.

L Goe to, attend diligently, and ſuffer me not to miſſe.

M I am

M Heb ik niet waer geſept?

L Ghy hadt het al op d'een of d'ander tijdt verſocht.

M Het ſal dan ſeecker zijn dat de ervarentheydt een meeſterſſe der dingen is.

L Hier door proeven wp ook dat upt de t'ſamen-menginge der dingen een goede middelmatigheyt gemaekt wordt.

M Nu begint ghy hooger te philoſopheren / derhalven gae ick wegh. Want 't is lang genoeg geſchreven. Ick moet aen mijn boeck gaen.

L Dat is wel geſeydt: laet ons t'ſamen gaen verhalen.

M Wat ſoude ick verhalen?

L 't Gene heden van de meeſter is voorgeſchreven.

M En iſt niet genoegh / dat ick alleen verhaelt heb?

L So ghy maer eens of tweemael verhaelt hebt dat is wepnigh om van dupten te leeren.

M Ja / ick heb by na thienmael verhaelt.

L En dat is noch niet genoegh.

M Wat wilt ghy dan meer?

L So ghy tegens de meeſter ſeer ſeckerlyck wilt opſeggē / ſoo iſt van noode / dat ghy met pemant verhaelt hebt.

M Dat en wiſt ick niet: maer ick ſtaet u gaerne toe. Begint ghy dan die my vermaent hebt.

L Wel aen letter op / ende en laet niet toe / dat ick afdwale.

M Ick

M I am more ready to heare than you are to pronounce.

L But if the obſervatour cometh in the mean time, he will thinke that we prate.

M Why doe you feare where no feare is? If he comes hee shall not find us in idlenes or a bad matter: let him if hee will heare our diſcours.

L You ſpeak very well: let us ſit aſide ſomewhere in a corner, that no body may hinder us.

M But I feare that it is too late for us to benefit our ſelves by ſo doeing, for we muſt preſently ſay our leſſen to the maſter.

L For your good companie, and all your good deeds to mee I give you as great thanks as I can. Fare wel.

M God preſerve you in health. But heare, never ſpare my labour.

L And doe you uſe me and my things againe, if there bee any need. Againe fare well.

M Ick ben beerdiger om te hooren/als ghy om te ſpreken.

L Maer indien ondertuſſchen de toeſiender quame/ hy ſoude meynen dat wy klapten.

M Wat vreeſt ghy daer niet te vreſen is/ſo hy komt/hy ſal ons niet in leedigheydt ofte in een quade ſaeck bevinden: laet hem onſe t'ſamen-ſprekingen hooren ſo het hem belieft.

L Ghy ſpreeckt ſeer wel: laet ons elders in een hoeck af-ſtricken/op dat ons niemandt en belette.

M Maer ick vreeſe dat het te laet is om ons ſo doende te behelpen/ want wy moeten ſtracks aen de meeſter op-ſeggen.

L Ick weet u dooz u goedt geſelſchap ende all' u weldaden aen my/ſoo grooten danck als ick kan. Vaert wel.

M Godt ſpare u geſont. Maer hoozt / en ſpaert nimmermeer myn arbeyt.

L Ghy oock / gebruyckt my ende myn dinghen wederom/ ſo daer yets van node ſal zyn. Wederom vaert wel.

5 *A child reciteth orderly to his uſsher what hee and his ſchool-fellowes have don in their riſeing up, clothing them, and other thinges. Wherein the names of many thinges belonging to the body are ſpoken of. After that they diſcourſe of divine matters. A ſermon is heard but nothing remembred of it.*

5. Een kindt vertelt ordentlijk aen ſijn ondermeeſter al wat hy ende ſijn mede-geſellen gedaen hebben in haren opſtaen, kleedinge, ende andere dingen. Waerinne van de namen van vele dingen het lijf aengaende, geſproken zijn. Daer na ſpreken zy van Goddelijcke ſaken. Een Predicatie wort gehoort maer niets daer van onthouden.

V. AT whath houre were you awakened this morning?

S. Before day, but at what houre I know not.

V. Who awakened you?

S. The weekly awaker came with his lanthorne; knocked hard at the chamber doore, ſome body opened (to him,) the awaker lighted our candle, called out with a loude voice, all were awakened.

V. Relate to mee orderly what you have don from that time untill the end of breakfaſt. You children attend diligently with ears and hearts, that you may learn to imitate this your ſchoole-fellow.

S. Being

V. OP wat ure zijt ghy huyden mozgen opgewecht.

S. Voor den dagh/ maer wat upr en weet ick niet.

V. Wie heeft u opgewecht?

S. Den weeckelijcken opwecker is met ſijn lanteeren gekomen/heeft hart op de deur van de kamer geklopt/ pemandt heeft op gedaen/ den opwecker heeft onſen heere opgeſtelen/ heeft met een verheven ſtemme uptgeroepen/ altemael werden opgewecht.

V. Vertelt my ordentlijck wat ghy gedaen hebt van die tijdt af tot het eynde des ontbijtens. Ghy kinderen hoort met ooren ende herten naerſtelijck toe/ op dat ghy-lieden leert deſe uwen mede-diſcipel na te volgen.

S. Op-

8. Being awakened I aroſe out of my bed, I put on my coat with my dubler, I ſate me downe on a footbench, I got my breeches and my ſtockens, I put them both on, I put on my ſhoes, I made faſt my breeches to my dublet with points, gartered my ſtockens above my knees, I put on my girdle, combed my head diligently, I put my hat on myne head, I put on my gowne, after that being gon out of the chamber, I went down, I made water in the yard againſt the wall, I got cold water out of the paile, waſhed both myne hands and face, rinzed my mouth and teeth, I wiped myne hands & face with a towell, in the mean time the token to prayer was given with the little bell, thay came into the private hall (parlour) we prayed togither, we receaved our break-faſt orderly from the ſervant of the kitchin (Cooke,) we breakfaſted ſitting at the hearth, and that ſtill, without murmuring, without noiſe: Such as I heard prating unſeemly, or ſpeaking idle words, or have ſeen waton, I admo-

8. Opgeweckt zijnde heb ick upt het bed opgeſtaen, ick heb mijn rock aengetrocken met mijn wambus / ick heb geſeten op een bantzken / ick heb mijn bzoeck ende mijn houſſen gekregen / ick hebſe beyde aengetrocken / ick heb mijn ſchoenen geſchoept / ick heb mijn bzoeck aen mijn wambuys met neſtelen vaſt gemaeckt / mijn houſſens boven mijn knien gebonden / ick heb mijn gozdels omgedaen / mijn hooft naerſtelijck gekemt / ick heb mijn hoetgen op mijn hooft gevoeght / ick heb mijn tabbert aengedaen / daer na upt de kamer gegaen zijnde / ben ick na beneden gegaen / ick heb mijn water op de plaets tegen de muer gemaeckt / ick heb kout water upt den emmer gekregen / bey mijn handen ende aenſicht gewaſſchen / mijn mont ende tanden geſpoelt / ick heb mijn handen ende aenſicht met een bzoogh-doeck afgewiſt / ondertuſſchen wozdt het teecken om te bidden gegeben met het klepne klotzken / men komt op de bpſondere zael / wp bidden t'ſamen / wp kzijgen ozdentelijck onſe ontbijten van de keucken-knecht / wp ontbeeten aen den heert ſittende ende dat ſtille / ſonder geruys / ſonder geraes: die ick gehoozt hebbe onbequamelijck klappen / ofte ledige woozden ſpzeken / ofte oock dertel geſien heb

nished

nished friendly, and ſuch as were not obedient to my admonition I brought them to the obſervatour that the might not them.

heb/ die heb ick vrſendelijck vermaent/ende die mijn vermaninge niet hebben gehoorſaem geweeſt/ heb ick aengebracht by den opſiender/ op dat hy haer teprehenen ſoude.

V. Did no body overſee you, while you were at breakfaſt?

V. Ên was niemandt over U L. doen ghy ontbeet?

S. Yea, the uſher.

S. Ja/ de Ondermeeſter.

V. What did he in the mean time?

V. Wat deed' hy ondertuſſchen?

S. He walked a long in the midſt of the hall, holding a book is his hands, and ſometimes exhorting the obſervatour that he should note thoſe that did prate umſeemly.

S. Hy wandelde midden over de zael/ houdende een boeck in de handen/ende ſomtijts de tot ſiender vermanende/dat hy die onbequamelijck klapten/ſoude teprehenen.

V. Is it not then permitted to let fall a word?

V. Is het dan niet geoorlooft een woordt upt te laten gaen?

S. Yea, it is permitted, but they uſe only to be noted, who prate long, and with many words unſeemly and without any fruit. But it is lawful for every one among themſelves to hold pleaſaunt diſcourſes of good and honeſt matters, yet ſo as it bee don quietly, without crying out and brawling.

S. Ja/ het is geoorloft/ maer die plegen alleenelijck geteprehent te worden/ die langh ende met veele woorden onbequamelijk ende ſonder eenige vrucht klappen. Maer het is een yder geoorloft onder malkanderen geneugelijcke redenen te handelen van goede ende eerlijcke ſaecken/ ſo nochtans dat het ſtillekens geſchiet/ ſonder geroep ende hpvagie.

V. You have ſatisfied me hitherto. But you, have you pronounced already the context ageinſt to morrow morning?

V. Tot hier toe hebt ghy my voldaen. Maer ghy/hebt ghy nu al den inhoudt tegen morgen vroegh opgeſept?

S. Iha-

S. Ick

S. I have repeated it.
V. Well enough?
S. Enoug God be thanked.

V. Who hath heard you?
S. The maſter.
V. It 's well, but there is ſome thing which I wil admonish you.
S. I deſire much to heare that.
V. You muſt often meditate, how much you are indebted to God the giver of al things who hath given you underſtanding and ſuch an happy memory.
S. What am I not indebted to him, who hath given me all things?
V. Tell ſome of his eſpetiall benefits, as I have ſome time taught you.

S. That heavenly father hath given me a body, a ſoul life, a good mynd, good parents, rich, noble, well affected to me; and who doe not only abundantly ſupply mee with all things needfull for this life, but alſo (which is the greateſt of all by far) take care to have mee ſo diligently inſtructed in good languages and good manners, that there is no more to be deſired.

V. You have ſaid al thoſe things truly: but you have ommitted one thing, which is

S. Ick heb het op-geſeyt.
V. Te deegh genoegh?
S. Genoegh Godt zy danck.
V. Wie heeft u gehoozt?
S. De Meeſter.
V. 't Is wel, maer daer is yets dat ick u wilde vermanen.
S. Ick begeere ſeer dat te hooren.
V. Ghy moet dickwils dencken / hoe veel dat ghy Godt den verleener van alle dingen ſchuldigh zijt / die u verſtant ende ſoo geluckigen memorie gegeven heeft?
S. Wat ſal ick hem niet ſchuldigh zijn / die my alle dingen gegeven heeft.
V. Verhaelt eenige van ſijn boozneemſte weldaden / ghelijck ick u t'eeniger tijt geleert hebbe.
S. Dien hemelſchen Vader heeft my gegeven een lichaem / een ziel / het leven / een goeden ſin / goede ouders / rijcke / edele / wel tot my genegen; ende die my niet alleen overvloedelijck alle dinghen noodigh tot het leven beſchaffen: maer oock (het welcke bezre het aldergrootſte is) my in goede talen ende goede manieren verſozgen / ſo naerſtelijck onderwesen te werden / datter niet meer te verepſchen zy.
V. Ghy hebt alle die dingen waerlijck geſeydt: maer ghy hebt een dingh achter-gelaten /

is an eſpetiall bleſſing of God. Doe you know what it is?

S. Let me meditate a little.

V. Meditate at leaſure.

S. Now I remember it, but by reaſon of the greatnes of the matter, I know not with what words I shall expreſſe it.

V. Say it nevertheles in ſo good a manner as you can.

S. I bethink me more and more.

V. Speak it at laſt.

S. Innumerable are the benefits of the moſt great and good God towards me in my body and ſoule in externall things; but there can be no greater ſaid or thought, than that of his grace he hath given mee his only ſon, who hath redeemed mee moſt miſerable ſinner, and captivated under the tyranie of Satan, and that by his death (which was) of all (deaths) the moſt cruell and shamefull.

V. You have ſaid it wel enough, and very neare juſt with ſo many words, as I have taught you at other timee. But hath God don thoſe ſo great benefits to you only?

S. No truly.

V. To whom more?

laten / het welcke een beſondere weldaet Godts is. Weet ghy wat het zy?

S. Laet my een weynigh bedencken.

V. Denckt met gemack.

S. Nu ghedenck ick het / maer dooz de grootheyt van de ſaeck en weet ick niet / met wat woozden dat ick dat uytdzucken ſal.

V. Segght het nochtans op ſoodanigen manier als ghy kunt.

S. Ick dencke dooz ende dooz.

V. Segght het eyndelijck.

S. Ontallick zijn des ſeer goeden ende grooten Godts weldaden tegens my in mijn lichaem / in mijn ziel / in de uyterlijcke dingen; maer daer kander geen grooter geſeydt noch ghedacht woozden / dan dat hy ſijnen eenigen Sone uyt genade my gegeven heeft / die my ſeer ellendige ſondaer ende ghevangen onder de tyrannye des Satans / verloſt heeft / ende dat dooz ſijn doot van alle de wzeedſte ende ſchandelijckſte.

V. Ghy hebt het bequaem genoegh geſeydt / ende by na met even ſoo veel woozden / als ick u t'anderen tijden geleert hadde. Maer heeft God u alleen die ſoo grooten weldaet bewieſen?

S. Geenſins dooz waer.

V. Wie daer en boven?

S. To all as many as God out of his pure grace hath choſen to eternall life in Chriſt, and accordingly doe faithfully and truly beleeve the goſpell.

V. Goe to, produce a place out of the goſpell of Iohn to that purpoſe.

S. God ſo loved the world, that he gave his only begotten ſon: that every one that beleeveth in him should not perrish, but have everlaſting life. For God ſent not his ſon into the world, that hee should condemne the world, but that the world throug him might be ſaved. Hee that beleeveth in him is not condemned, but hee that beleeveth not is condemnet already, becaus hee hath not beleeved in the name of his only begotten ſon.

V. Hitherto enough. But whoſe wordes are they?

S. Chriſts himſelf, ſpeaking of himſelfe.

V. To whom doth he ſpeake?

S. Nicodemus, who came to him by night.

V. Chriſt himſelf our only Saviour graunt, that you may grow more and more in the knowledge of him.

S. He will doe it, I hope.

V. Goe

S. Alleen ſo veel alſſer God upt ſyn loutere genade uptverkoren heeft tot het eeuwige leven in Chriſto / ende nadien het Euangelium ghetrouwelijck ende waerlijck gelooven.

V. Wel aen / brenght voort een plaets upt het Euangelium Iohannis op die ſin.

S. Alſo heeft Godt de werelt lief gehadt dat hy ſynen eenigen geboren ſoone gegeven heeft: op dat alle die in hem gelooft niet verloren en gaen / maer het eeuwige leven hebben. Want Godt heeft ſynen ſoone niet in de werelt geſonden / op dat hy de werelt verdoeme / maer op dat de werelt behouden woorde door hem. Die in hem gelooft en woort niet verdoemt: Maer die niet en gelooft die is nu alreede verdoemt / om dat hy niet gelooft en heeft in den Name van ſyn eenigen geboren Soon.

V. Tot hier toe genoegh: maer wiens woordē zyn die?

S. Chriſti ſelfs / van ſich ſelven ſpreckende.

V. Wien ſpreeckt hy aen?

S. Nicodemus / die tot hem in de nacht gekomen was.

V. Chriſtus ſelfs onſen eenige Salighmaker maeckt dat ghy meer ende meer in ſyn kenniſſe toeneemt.

S. Hy ſal 't doen / ſoo ick hoop.

V. Laet

V. Goe forward then chearfully, as you have begun, which I pray God proſper to the glory of his name.

S. That is my deſire.

V. Let us goe to ſupper. But in the meane time let me aske you one thing more. Have you not bin to day at the holy ſermon?

S. I was there.

V. Who are your witneſſes?

S. Many of the ſchoolefellowes who ſaw me can witnes it.

V. But ſome muſt be produced.

S. I ſhall produce them when you commaund it.

V. Who did preach?

S. Maſter N.

V. At what time began he?

S. At ſeven a clock.

V. Whence did he take his text?

S. Out of the epiſtle of Paul to the Romanes.

V. In what chapter?

S. In the eighth.

V. Hitherto you have anſwered well: let us now ſee what follows. Have you remembred any thing?

S. Nothing that I can repeat.

V. Nothing at al? Bethink (your ſelf) a little, and take heed that you bee not

V. Gaet dan geſtick ghy begonnen hebt wackerlyck voozt/ het welcke Godt ter eeren ſyns naems wel wil doen geluchen.

S. Soo bid ick.

V. Laet ons gaen om het avontmael te houden. Maer ondertuſſchen laet my U L. noch een dingh vzagen. Zyt ghy huyden niet in de heylige Predicatie geweeſt?

S. Ick bender geweeſt.

V. Wie zyn u getuygen?

S. Veele van de mede diſcipulen/ die my geſien hebben/ konnen 't getuygen.

V. Maer men moeter eenige voozt-vzagen.

S. Ick ſalſe voozt vzagen/ als ghy het ſult gebieden.

V. Wie heeft gepzeeckt?

S. Den Heer N.

V. Wat uyr heeft hy begonnen?

S. Te ſeventen.

V. Waer uyt heeft hy ſyn text genomen?

S. Uyt den vzief Pauli tot den Romeynen.

V. In het hoe veelſte capittel?

S. In het achtſte.

V. Tot noch toe hebt ghy wel geantwoozt: laet ons nu ſien watter volght. Hebt ghy pets onthouden?

S. Niets dat ick vertellen kan.

V. Niet met al? Bedenckt een wepnigh ende ſiet toe dat ghy niet ontroert

not diſturbed, but bee of good courage.

S. Truly maſter I can remember nothing.

V. What, not one word?

S. None at all.

V. I am ready to ſtrike you: what profit have you then gotten?

S. I know not, other wiſe than that perhaps I have in the mean time abſtained from evill.

V. That is ſome what indeed, if it could but ſo be that you have kept your ſelf wholy from evill.

S. I have abſtained ſo much as I was able.

V. Graunt that it bee ſo, yet you have not pleaſed God, ſenig it is written, depart from evil and doe good, but tell mee (I pray thee) for what cauſe principally did you goe thither?

S. That I might learne ſomething.

V. Why have you not don ſo?

S. I could not.

V. Could you not knave? yea you would not, or truly you have not addicted your ſelf to it.

S. I am compelled to confeſſe it.

V. What compelleth you?

S. My Conſcience, which accuſeth me before God.

V. You

en woordt / maer zijt goeds moedts.

S. Voorwaer meeſter ick en kan niets bedencken.

V. Niet een woordt?

S. Gantſch niet.

V. Ick ſla dy-kants: wat voordeel hebt ghy dan ghedaen?

S. Ick en weet niet / dan dat ick misſchien ondertuſſchen van quaet my onthouden heb.

V. Dat is wel wat / ſoo het maer heeft konnen geſchieden / dat ghy geheel van het quaedt u hebt onthouden.

S. Ick heb my onthouden ſo veel als ick heb gekonnen.

V. Seght dat het ſo zy / ghy en hebt nochtans Godt niet voldaen / dewijl daer geſchreven ſtaet / wijckt af van het quade ende doet het goede: maer ſeght my (bid ick) om wat oorſaeck waert ghy daer vooznamentlijck ghegaen?

S. Op dat ick pets ſoude leeren.

V. Waerom en hebt ghy dat niet gedaen?

S. Ick heb niet gekonnen.

V. Hebt ghy niet gheko nnen doef? ja ghy hebt niet gewilt / ofte voorſeecker ghy hebt'er u niet na geſchickt.

S. Ick werde het gedwongen te bekennen.

V. Wat dwinght u?

S. Mijn gewiſſe / die my voor Godt beſchuldight.

V. Ghy

V. You ſay well: oh that it were from the heart.

S. Truly I ſpeak it from myne heart.

V. It may bee ſo: but goe to, what was the caus that you have remembred nothing?

S. My negligence: for I attended not diligently.

V. What did you then?

S. Sometimes I ſlept.

V. So you uſe to doe: but what did you the reſt of the time?

S. I thought on a thouſand fooleries, as children are wont to doe.

V. Are you ſo very a child, that you ought not to be attentive to heare the word of God?

S. If I had bin attentive, I ſhould have profitted ſomething.

V. What have you then meritted?

S. Stripes.

V. You have truly meritted them, and that very many.

S. I ingenuouſly confes it.

V. But in word only I think.

S. Yea truly from myne heart.

V. Poſſibly, but in the meane time prepare to receave ſtripes.

S. O maſter forgive it, I beſeech you, I confes I have ſinned, but not of malice.

V. But

V. Ghy ſeght wel: och of 't van herten waer.

S. Voorwaer ick ſegh het van herten.

V. Het kan gheſchieden: maer wel aen / wat is d'oorſaeck gheweeſt / waerom ghy niets onthouden hebt?

S. Mijn onachtſaemheyt: want ick hoorde niet naerſtigh toe.

V. Wat deed' ghy dan?

S. Somtijdts ſliep ick.

V. Voo pleeght ghy: maer wat deed' ghy in de overige tijdt?

S. Ick docht om duyſent beuſelingen / gelijck de kinderen plegen.

V. Zijt gy ſo seer een kint / dat ghy niet en behoorde aendachtigh te weſen om Godts Woordt te hooren?

S. So ick aendachtig ware geweeſt / ick ſoude perijs konnen gevoordert hebben.

V. Wat hebt ghy dan verdient?

S. Slagen.

V. Voorwaer gy hebtſe verdient / ende dat vry wat veel.

S. Ick beken het vrymoedigh.

V. Alleenlijck met woorden meen ick.

S. Ja voorwaer van harten.

V. Mogelijck / maer ondertuſſchen maeckt u bereydt om slagen te ontfangen.

S. O meeſter vergeef het mij ick / ick heb geſondigt ick bekent / maer uyt geen quaerheydt.

V But ſuch an evill negligence comes very neare wickednes (malice.)

S. Truly I ſtrive not againſt that: But nevertheles I implore your clemencie throug Ieſus Chriſt.

V. What will you then doe, if I ſhall forgive you?

S. I will doe my dutie henceforth, as I hope.

V. You ſhould have added thereto, by Gods helpe: but you care little for that.

S. Yea maſter, by Gods help, I will hereafter doe my duty.

V. Goe to, I pardon you the fault for your teares: and I forgive it you on this condition, that you bee myndful of your promiſe.

S. I thank you moſt Courteous maſter.

V. You ſhall bee in very great favour with mee, if you remember your promiſe.

S. The moſt good and great God graunt that I may.

V. That is my deſire, that hee would graunt it.

V. Maer ſoo een verkeerde onachtſaemheyt komt ſeer na by de boosheyt.

S. Voorwaer ick en ſtry daer niet tegen: Maer nochtans bid ick om u goedertierenheydt door Ieſum Chriſtum.

V. Wat ſult ghy dan doen/ indien ick het u vergeven ſal?

S. Ick ſal hier na myn ampt doen/ ſoo ick hoop.

V. Men behoorde daer by gedaen te hebben met Godts hulpe: maer daer vraeght ghy weynigh na.

S. Ja meeſter/ met Godts hulp/ ſal ick hier na myn ampt doen.

V. Wel aen/ ick vergeef u de ſchult door uwe tranen: ende ick vergeef het u op deſe conditie/ dat ghy u beloften gedachtigh zyt.

S. Ick bedanck u ſeer beleefde meeſter.

V. Ghy ſult by my in een ſeer grooten aengenaemheydt zyn/ indien ghy uwe beloften gedencken ſult.

S. De ſeer goede ende groote Godt maecke dat ick kan.

V. Dat by het maeckt/ dat wenſch ick.

6. Certaine short dialogues, wherein Schollers ask their maſter leave to goe forth on ſeverall occaſions.

S. AM I permitted to goe out with my Brother?

M. What is the occaſion?

S. That our mother may buy us shoes: afterwards that we may go to the barbers.

M. What to doe there?

S. To cut off our haire.

M. What need is there of that now?

S. That to morrow we may goe and viſit our uncle if the Lord permit.

M. Goe, and betimes in the morning bring me a teſtimony or witnes with you.

S. I will diligently take care of that by God's helpe: will you have any thing more Sir (maſter?)

M. That you remember my ſervice to your mother.

Another

S. MAſter, may I have leave to goe forth?

M. Whither.

S. Firſt to the taylor, then to the barber.

M. Why

6. Eenige korte t'ſamenſprekingen, waer inne Schóol-jongens van haren Meeſter verlof eyſſchen om verſcheydene oorſaecken uyt te gaen.

S. IS het my geoorloft uyt te gaen met mijn broeder?

M. Wat is de oorſaeck?

S. Dat onſe Moeder ons ſchoenen koopt: daer na dat wy na de bazbier gaen.

M. Wat daer?

S. Om ons hayr af te ſnij dē.

M. Wat is dat nu van noode?

S. Op dat wy morgen (ſoo het de Heere ſal toe-gelaten hebben) onſen Oom verſoeken.

M. Gaet ende brengt morgen vroegh een getuygeniſſe ofte een getuyge met u.

S. Met Godts hulp ſal ick dat naerſtelijk verſorgen: wilt ghy noch yets meer meeſter?

M. Dat ghy van mijnent wegen u Moeder gedienſtelijcken groet.

Een ander.

S. IS het geoorloft buyten te gaen meeſter?

M. Waer heenen?

S. Eerſt na de ſnyer/ daer na tot de bazbier.

M. Why to the taylor?

S. That I may put my hoſe to be amended.

M. Are they torne?

S. Yea, ſo torn that I can hardly draw them on.

M. Wherefore to the barber?

S. That I may ſhew him a ſore which is riſen this day on my thigh.

M. Uncover it, that I may ſee it.

S. See it when you pleaſe.

M. It is a byle.

S. I geſſed it ſo.

M When you ſhew it to the barber, deſire him to lay a fit plaiſter thereon.

S. I will follow your Counſell.

M. But is there no body that will goe with you?

S. Yea, John Fluvian.

M. What hath he to doe?

S. He wil goe to the barber alſo.

M. Go then togither, and return in like manner.

S. Will you have any thing els?

M. That you make haſt to come againe, that you loſe not your after-noons drinking.

M. Waerom tot de ſnyer?

S. Dat ick myn houſſen te vermaken beſorge.

M. Zijnſe geſcheurt?

S. Alſo geſcheurt/ dat ickſe nauwelyckx kan aentrecken.

M. Waerom tot de bazbier?

S. Op dat ick hem toone een gezweer / het welcke my deſen dagh op myn dye ontſtaen is.

M. Ontdeckt het / op dat ick het ſie.

S. Siet het wanneer 't u believt.

M. Het is een puyſken.

S. Soo giften ick.

M. Als ghy het ontdeckt ſult hebben / ſoo begeert dan dat hy een bequame pleyſter daer op lept.

S. Ick ſal doen dat ghy my raedt.

M. Maer iſſer ook niemant die met u gaen wil?

S. Ja/ Joannes Fluvianus.

M. Wat heeft hy te doen?

S. Hy will ook na de bazbier gaen.

M. Gaet dan t'ſamen / ende keert te gelyck wederom.

S. Wilt ghy pets meerder.

M. Dat ghy u haeſt weder te komen / op dat ghy u atternoen-maet niet en verlieſt.

Another.

S. MAſter, may I ſpeak a little to you?

M. Say on.

S. We two have propounded if you think ſo good, to walk abroad while the reſt doe play.

M. Whither will you goe?

S. In the next ſuburb.

M. But what wil yee doe as you are walking?

S. Wee will diſcourſe (handle ſome dialogue.)

M. But it muſt be of ſome good and honeſt matters.

S. This clearnes of the ſeaſon, and the beautifull face of the earth; will afford us an honeſt ſubject.

M. There never wants matter to prais God, only it muſt be by his faithfull ſervants.

S. Truly never. But to returne to the matter propounded, doth it pleaſe you maſter to permit us to goe without the city?

M. Unles your conſtant fidelity, and true love of learning were known to mee, I would never ſuffer it: eſpecially for that wicked youths have often deceaved me in this way. Goe yee therfore hence, and come againe betimes to ſupper.

Another.

Een ander.

S. MEeſter / iſſet geoorloft een wepnigh te ſpreecken?

M. Spreeckt.

S. Wy twee ſtelden voor / ſo het u alſoo goet dunckt / buyten te gaen wandelen / terwijl de andere ſpeelen.

M. Waer wilt ghy-lieden henen gaen?

S. In de naeſte hooren.

M. Maer wat ſult ghy als wandelende doen?

S. Wy ſullen eenige t'ſamen-ſpreckinge handelen.

M. Maer van goede ende eerlijcke dingen.

S. Deſe helderheydt des tijts / ende ſo ſchoonen gelaet des aertrijcks ſullen ons een eerlijcken inhoudt geven.

M. Maer en ontbreeckt nimmermeer ſtoffe om Godt te loven / alleen door ſijne ware dienaers.

S. Nimmermeer voorwaer: maer op dat wy tot onſe voorgeſtelde redē wederkeren / laet gy 't ons toe meeſter buyten de ſtad te gaen?

M. Ten waer dat my bekent waer uwe gedurige getrouwigheyt ende ware liefde tot de talē / ik en ſoude 't nimmermeer toe-laten: voornamentlijk / nadien looſe jongelingen my dickmaels in deſe maniere bedrogē hebben. Gy-lieden dan gaet henen: en keert voroeg wederom tot 't Avontmael.

Another.

S. MAy it pleas you to give me leave to goe out?

M. Whither?

S. Home.

M. How is it that you goe ſo often home?

S. My mother commanded that I and my brother should come to her this day.

M. For what cauſe?

S. That our mayd may beat out our clothes.

M. What is that to ſay? Are you louzie?

S. Yea very louzie.

M. Wherefore have you not told my wife of it?

S. We dare not.

M. You ſpeak as if shee were ſo churlish, she keeps a mayd principally for that cauſe, that she may take care to keep you all clean, and you know that well enough, but you are glad when you can have an opportunity to viſit your mother. Tarry therfore, to morrow I will take care that your clothes shal be beaten out.

S. But our mother will chide us.

M. I will ſatisfie her. Bee you ſtill.

Een Ander.

S. IS het niet gheoorloft upt te gaen?

M. Waer henen?

S. Na huys toe.

M. Hoe ſo dickwils t'huys te gaen?

S. Mijn moeder had geboden dat ick ende mijn broeder op huyden tot haer ſouden gaen.

M. Om wat oorſaecks willen?

S. Om dat de meydt onſe kiederen ſoude upt-kloppen.

M. Wat is dat te ſeggen? hebt ghy-lieden luyſen?

S. Ja ſeer veel.

M. Waerom hebt gy 't mijn huys-vrouw niet vermaent?

S. Wy durven niet.

M. Al even eens of ſy ſoo ſtuers waer / ſy heeft een meydt aldermeeſt om die oorſaecks will / op dat ſy ſorge draege voor uwer aller reynelijckheydt / ende ghy-lieden weet dat wel / maer ghy zijt blijde dat u gelegenthedt gegeven wordt om u moeder te verſoecken. Ghy-lieden blijft dan / morgen ſal ick verſorgen dat uwe kiederen upt-geklopt werden.

S. Maer onſe moeder ſal ons beriſpen.

M. Ick ſal haer verſoenen. Ruſt u L.

7. *A Scholler inviteth his maſter in his fathers name to walke to the garden.*

S. GOd ſave you maſter?
M. You are well come, what meſſage have you?

S. My father deſireth that wee may goe togither on pleaſure into his garden without the city.

M. The fairnes of the weather inviteth us thereunto, and we have now leaſure, but what ſhall we ſee there that is pleaſant to be looked upon?

S. Divers and faire trees with their fruits, alſo a wonderfull variety of hearbs and flowers.

M. There is nothing more pleaſaunt than thoſe things.
S. That is the bounty of God toward us.
M. Which wee muſt proſecute with continuall praiſes.
S. But I feare that we make my father tarry for us.

M. Tarry ſo long till that I put off my gowne, that I may bee the fitter to walke. Now I am ready, let us goe. But is your father at home?

7. Een School-jongen noodight ſijn Meeſter uyt de naem van ſijn Vader in den Hof te gaen.

S. ZYt gegroet Meeſter.
M. Met geluck moet gy gekomen zijn / wat boodtſchapt gyp?

S. Mijn Vader bid dat wy t'ſamen om geneught / in ſijn thuyn / buyten de Stadt mogen gaen.

M. Tot die saeth noodigt ons de helderheyt des weers / ende wy hebben nu tijt / maer wat ſullen wy daer ſien geneughlijcks om te aenſchouwen?

S. Verſcheyden ende ſchoone boomen met hare vruchten: Item / een wondere verſcheydenheydt van kruyden ende bloemen.

M. Daer en is niet geneuglijcker als die dingen.
S. Dat is de mildadigheydt Gods tegen ons.
M. Die wy met gedurigen lof moeten navolgen.
S. Maer ick vreſe dat wy mijn Vader naer ons doen wachten.

M. Wacht ſoo lang tot dat ick mijn tabbaert verandere / op dat ick te beerdiger zy om te wandelen. Nu ben ick bereydt / laet ons gaen. Maer is u Vader t'huys.

S. He tarryes for us at the doore.

M. That 's well: See that you ſalute him decently.

S. Wee have bin often warned of that by your teaching.

S. Hy wacht ons voor de deur.

M. Wie ſaeck is goet: Siet dat ghy hem bequamelijck groet.

S. Waer van zijn wy voorv leeringen dickmaels vermaent geweeſt.

8. *The diligence of a learned father in teaching of his children at home.*

8. De naerſtigheyt van een geleerden Vader in het onderwijſen van ſijn kinderen binnen's huys.

N. When came you again from home?

O. I came but even now.

N. Where is your brother?

O. He ſtays at home.

N. Why doth he tarry?

O. That he might dine with his mother.

N. But wherfore did you not tarry alſo?

O. I had dyned before with my father.

N. Who ſerved you?

O. The maide.

N. What did your mother? where was she?

O. At home alſo, but buſy.

N. About what buſines?

O. In receaving wheat, which was brought to us.

N. When ſhall you goe home againe?

O. When

N. Wanneer zijt ghy weder van huys gekomen?

O. Ick kom nu eerſt wederom.

N. Waer is u broeder?

O. Hy is t'huys gebleven.

N. Waerom is hy gebleven?

O. Op dat hy met ſijn moeder 't middaghmael ſoude houden.

N. Maer ghy/waerom zijt ghy oock niet gebleven?

O. Ick had mijn middaghmael al gehouden met mijn Vader.

N. Wie diende u?

O. De meyt.

N. Wat deed u Moeder? waer was die?

O. Oock t'huys / maer beſigh.

N. In wat ſaeck?

O. In ontfangen die ons toegeboert weerde.

N. Wanneer ſult ghy weder na huys keeren?

O. Als

O. When I shal be ſent for by my father.

N. On what day will that be?

O. It may be foure dajes hence.

N. Wherfore goe you home ſo often?

O. Our parents will have it ſo.

N. What doe ye at home?

O. That which our parents bid us.

N. But in the meane time your time of learning is loſt with you.

O. It is not altogither loſt.

N. What then?

O. As often as my father is not very buſie, he exerciſeth us all houres, in the morning, before and after dinner, before ſupper, long enough after ſupper, laſtly alſo before we goe to bed.

N. In what things doth he exerciſe you?

O. He asketh of us principally thoſe things which wee learned the whole week at ſchoole, he looketh into our theams, and queſtioneth us from the ſame: Often times doth he give us ſomething to write out ſometimes in latin, ſometimes in our mothers tongue, ſometimes alſo he propoundeth to us a short ſentence in our mothers

O. Als ick van mijn vader ontboden ſal worden.

N. Op wat dagh ſal dat zijn?

O. Mogelijck over vier dagen?

N. Waerom gaet ghy lieden ſoo dickmaels t'huys?

O. Soo willen 't onſe ouders.

N. Wat doet ghy-lieden t'huys?

O. Wat ons van onſe ouders bevolen werdt.

N. Maer ondertuſſchen gaet by u de tijt der leeringen verloren.

O. Ay en gaet niet geheel verloren.

N. Wat dan?

O. Soo menighmael mijn Vader niet noorſakelijck beſigh is, ſoo oeffent hy ons tot allen uren 's morgens/ voor ende na 't middagmael/ voor 't avontmael/ na het avontmael lang genoeg/ eyndelijck oock eer wy te bedde gaen.

N. In wat dingen oeffent hy u?

O. Hy verepſcht van ons aldermeeſt die dingen die wy de gantſche weeck in 't ſchool geleert hebben/ hy ſiet in onſe themata/ ende vraeght ons van de ſelve: dickwils geeft hy ons nu pers in Latijn ofte in onſe moeders taet upt te ſchrijven/ ſomtijdts ſtelt hy ons oock voor een korte ſpreuckie in onſe moeders

mothers tongue, which we tranſlate into latin: Sometimes on the other hand he bids us tranſlate ſomething out of Latin into our mothers tongue. Laſtly before and after meat, doe we read ſomething out of the English or French Bible and that in the preſence of the whole family.

N. Doth hee ask you nothing of the Catechiſme?

O. He doth that every Sunday, unles perhaps he be from home.

N. You tell me wonderful things if they be but true.

O. Yea there are many more than I have told you: For I have forgotten the civility of manners, of which he uſeth alſo to admonish us at the table.

N. Why doth your father take ſo much paines to teach you?

O. That ſo hee may underſtand whither in the ſchoole wee doe caſt away his labour, and miſpend the time.

N. Wonderfull diligence and providence of man! Oh how much are you bound to your heavenly father, who hath given you ſuch a father!

O. God graunt, that wee may never forget that and al his other benefits.

N. It

taet / die wy in het Latijn overſetten: ſomtijts daer-entegen gebiedt hy wets latijns in onſe moeders taet over te ſetten. Eyndelijck/voor ende na den eten/leſen wy atrijdts wet uyt de Engelſe of Franſe Bybel / ende dat in het bywesen van het geheele huys-geſin.

N. En vraecht hy niet van de Catechiſmus?

O. Dat doet hy alle Sondagh/ten zy dat hy misſchien van huys zy.

N. Ghy vertelt wonderlijcke dingen / ſooſe maer waerachtigh zijn.

O. Ja daer zijnder noch veel meer als die ick u vertelt heb. Want ick heb vergeten de beleefthept der manieren / van de welcke hy ons oock pleeg te vermanen over de taeffel.

N. Waerom neemt u Vader ſoo veel arbeyt om u te leeren?

O. Op dat hy alſo verſta/ of wy in het School-ſyn arbeyt verdoen/ ende de tijdt misbruycken.

N. Wonderlijcke neerſtigheyt ende voorſichtigheyt des menſchen! O hoe ſeer zijt gy lieden verbonden aen den Hemelſchen Vader/ die u ſoodanigen Vader gegeven heeft!

O. Godt geve dat wy dat ende ſijne andere weldaden nimmermeer vergeten.

N. Het

N. It is a good and godly thing to wish that: Take heed that you have it not only in your mouth, but more alſo in your heart.

O. I thank you, that you admonish me ſo faithfully.

N. We owe the duty of good admonition to all men, but moſt of all to our brethren.

O. Doe we then owe that to our brethren allone?

N. I call them shiefly brethren here, who are made one with us by faith in Chriſt.

O. You judge well. But I will goe and ſee whither my brother he alſo come from home at laſt: for hee is more than too ready to loyter.

M. Het is goet ende Godvruchtigh dat te wenſchen: Maeckt dat ghy het niet alleen inde mont hebt/maer ook noch meerder in u hart.

O. Ick bedanck u dat ghy my ſoo ghetrouwelijck vermaent.

M. Den dienſt van wel te vermanen zijn wy ſchuldigh aen alle menſchen/ maer aldermeeſt aen onſe Broeders.

O. Zijn wy dat dan aen onſe broeders alleen ſchuldig?

M. Ick noem die hier voornamelijck broeders/ die uyt het geloove in Chriſtum met ons vereenight zijn.

O. Gy oordeelt wel. Maer ick ga ſien of mijn broeder ten laetſten ook weder van huys gekomen is/ want hy is meer dan al te veerdig om te vertoeven.

9. *Two boys compare their age togither. The diligence of a learned pedagogue is praiſed.*

9. Twee jongens vergelijcken hare jaren. De naerſtigheyt van een geleerde kinder-meeſter werdt gepreſen.

P. HOw old are you?

Q. Thirteen years, as I have underſtood from my mother: but how old are you?

P. Truly I am not ſo old.

Q. How old then?

P. I want one yeare of it.

Q. You

P. HOe veel Jaren hebt ghy?

Q. Derthien/ gelijck ick van mijn Moeder verſtaen hebbe: maer ghy?

P. Voorwaer ick hebber ſoveele niet.

Q. Hoe veel dan?

P. Daer ontbreeckter een.

Q. You are the twelve.

P. That accompt is ready.

Q. But your brother, what yeare doth he goe in?

P. In his fift.

Q. What ſay you? Hee ſpeaks latin already.

P. Why doe you marvaile? wee have alwayes a pedagogue at home, who is both learned and diligent, he teacheth us alwayes to ſpeak Latin, and ſpeaketh nothing in our mothers tongue except to expound ſomthing: alſo we dare ſpeak none other to our father but latin.

Q. Doe you then never ſpeak English?

P. Only with our mother, and that at a certaine houre when shee bids us come to her.

Q. What doe you with the houshold?

P. We have ſeldome ſpeech with the houshold, and that only as they go by: and yet the men ſervants them ſelves ſpeak to us in latin.

Q. What doe the mayds?

P. When occaſion is offered that we ſpeak to them, then we uſe our mothers tongue, like as we uſe with our mother herſelf.

Q. Oh happy are ye, who are ſo diligently inſtructed!

P. God bee thanked, by whoſe grace wee have a father,

Q. Zo zijnder dan twaelf.

P. Die rekening is veerdig.

Q. Maer u broeder, in ſijn hoe veelſte jaer gaet hy?

P. In ſijn vijfte.

Q. Wat ſeght ghy? hy ſpreeckt nu al Latijn.

P. Wat verwondert ghy u? altijdt hebben wy t'huys een kinder-meeſter die gheleert ende neerſtigh is / hy leert ons altijt Latijn ſpreecken / ook en ſeydt hy in onſe moeders tael niet / ten zy om yet te verklaren: ook en derven wy onſen vader niet dan in 't Latijn aenſpreecken.

Q. Spreeckt ghy-lieden dan nimmermeer Engelſch?

P. Alleen met onſe moeder / ende dat op een ſeeker ure als zy ons gebiedt tot haer te komen.

Q. Wat doet ghy-lieden met het huys-geſin?

P. Met het huysgeſin hebben wy ſelden reden / ende ook alleen in het voorby gaen: Ende nochtans de knechten ſelfs ſpreecken ons in 't Latijn aen.

Q. Wat doen de meyſkens?

P. Zo wanneer het te pas komt dat wy haer aenſpreecken / ſoo gebruycken wy onſe moeders tael / gelijck wy met onſe moeder ſelfs plegen.

Q. O ghy geluckige die ſoo naerſtighlijck onder-weſen werdt!

P. Godt zy danck door wiens gratie wy een Vader hebben,

ther, that taketh care to have us ſo well taught.

Q. Truly the prais and glory of that matter belongeth only to the heavenly Father.

P. But what doe wee? I heare the roul called.

Q. Let us then make haſt.

hebben/ die verſorght dat wy ſo fraey geleert werden.

M. Voorwaer den loff ende de eere van die saeck komt alleen den Hemelſchen Vader toe.

P. Maer wat doen wy? ick hoor de naem-rollen nu al op-seggen.

M. Laet ons dan haeſten.

10. *Two boys count their books. Men muſt read extraordinary books ſometimes. It is better to learn late than never. A book that is finely bound is shewed. Some queſtions about it. We muſt not provoke God in our jeſts.*

10. Twee jongens tellen malkanders boeken. Men moet ſomtijts ongewoone boecken leſen. Het is beter te laet als nimmermeer te leren. Een boek dat fraey gebonden is wert vertoont. Eenige vragen daer over. In onſe boertingen moet men Godt niet vertoornen.

R. HAve you many books alſo?

S. Not very many.

R. But which have you?

S. The grammar rudiments, the ſchoole dialogues, Terence, Tullies epiſtles, Cato, a dictionary, the high dutch teſtament, the Pſalms with a catechiſme beſides a writing book, to write out the maſters dictates. But what books have you?

M. HEbt ghy ook veele Boecken?

S. Niet ſeer veel.

M. Maer welcke hebt ghy?

S. De beginſelen van de Gzammatica/ de Schoolſche t'ſamen-ſpreckingen/ Terentius/ de brieven van Cicero/ Cato/ een Dictionarium/ het Hooghduytſche Teſtament/ de Pſalmen met een Catechiſmus/ daer-en-boven een ſchrijf-boeck/ om de uytleggingen des meeſters in te ſchrijven. Maer ghy/ wat Boecken hebt ghy?

R. I ha-

M. Ick

R. I have all them which you reckoned except Cato, Terence, and Tully 's epiſtles. For wherfore should I have books that are not read in our Schoole?

S. But I read thoſe ſometimes when wee are at leaſure, that I may alwajes take on ſome new thing eſpetially in the latin tongue and good manners.

R. You doe wiſely my Solomon. O wretch that I am, who have never yet learned, what it is to be ſtudious.

S. Learne therfore, for it is better to learne late than never.

R. But what is that new guilded book which you shew ſo ſtately?

S. A Terence.

R. Where was it printed?

S. At Paris.

R. Who gave it you?

S. I bought him with my money.

R. Where got you the money?

S. You ask that fooliſhly, as if I had ſtollen it.

R. Far bee it from mee to think ſo, but I asked that for my mynds ſake.

S Neither

M. Ick hebſe al die ghy geteit hebt/behalven Cato/Terentius/ende de bzieven van Cicero. Want waerom ſoude ick boecken hebben die in onſe School niet voor-geleſen en werden?

S. Maer ick leeſe die ſomtijts tertwijl wp leedigh zijn/ om dat ick altijt wat nieuws aenneme/ vooznamentijck in de latijnſche taet ende de goede zeden.

M. Ghy doet voorſichtigh mijn Solomon. O mijn elendige die nimmermeer geleert hebbe wat 'et zp wijſtigh te zijn.

S. Leert dan/want het is beter te laet als nimmermeer te leeren.

M. Maer wat is dat voor een nieuw vergult boeck dat gp ſoo heerlijck vertoont?

S. Een Terentius.

M. Waer gedruckt?

S. Te Parijs.

M. Wie heeft u die gegeven.

S. Ick heb hem voor mijn geldt gekocht.

M. Van waer hadt ghy het gelt gekregen?

S. Sotteliick vraeght ghy dat/ al even eens of ick het geſtolen hadde.

M. Dat zp verre van mp dat te denken: maer ick vraegde dat om de geneught.

S. Noch

S. Neither do I reprove your words in good earneſt: but we are wont to jeſt ſo with our good friends.

S. Nochte ick en beriſpe u woorden niet ernſtelijck: maer op die manier pleghen wy te ſporten met onſe goede vrienden.

R. Ieſting is not forbidden, if God bee not provoked thereby. But goe to, lett us returne to our purpoſe. Of whom did you buy that Terence?

R. Niet verbieter te jocken/ als Godt maer niet vertoornt werden. Maer wel aen / laet ons tot ons voornemen weder-keeren: Van wien hebt ghy dien Terentius gekocht?

S. Of Clement.

S. Van Clement.

R. Of that pedler?

R. Van dien kramer?

S. Yea indeed.

S. Ja voorwaer.

R. How much did it koſt?

R. Hoe veel heeft hy gekoſt?

S. Ten ſtyvers.

S. Thien ſtuyvers.

R. No more at all?

R. Niet met al meer?

S. Not at all.

S. Gantſch niet.

R. Truly a price ſmal enough.

R. Voorwaer een prijs ſlecht genoegh.

S. Eſpetially ſeing it is gilt & bound ſo finely.

S. Voornamentlijck dewijl het vergult ende ſo fraey gebonden is.

R. Were there other ſuch like books alſo?

R. Waerender oock andere dergelijcke boecken?

S. Two or three.

S. Twee of drye.

R. Conduct me I pray thee to thim.

R. Geleyt my bid ick u tot hem.

S. Let us goe.

S. Laet ons gaen.

11. *All things ought to bee ſet after heavenly matters. It is ſhamefull for one to reprove another of that whereof hee himſelf is guilty. A father giveth the maſter charge of his ſon. Correction is neceſſary, and therfore to be borne. The commendations of Scholaſticall diſcipline. A rare example of a boy that deſires of himſelf to dwel in the Schoole.*

11 Alle dingen moet men achter de Goddelijcke ſaken ſtellen. Het is ſchandelijck voor yemandt een ander te berijſpen voor het gene hy ſelver doet. Een vader beveelt ſijn Soon aen de Meeſter. Tucht is nootſakelijck, en daerom moet men 't verdragen. Lof der ſchool-tucht. Een uytnemend exempel van een jongen die van ſich ſelfs in 't ſchool begeert te woonen.

T. WHerfore were you not at the ſermon to day?

V. I was buſy in writing letters.

T. Could you not defer that buſines?

V. The haſt of the Carrier forced me.

T. But the maſter teacheth us that we muſt ſet al things after Gods matters.

V. He teacheth it indeed, neither doe I make dout of it: but we are never ſo perfect, but wee often ſet God after earthly things.

T. That is naught.

T. WAerom zijt gy heden niet in de predicatie geweeſt?

V. Ick was beſigh met brieven te ſchrijven.

T. Kont ghy die saeck niet uytſtellen?

V. De haestigheydt des boods dwongh my.

T. Maer de meeſter leert ons dat men alle dingen achter Gods saken moeten ſtellen.

V. Hy leert het wel / daer twijffel ick ooch niet aen: maer wy en zijn nimmermeer soo volmaeckt / of wy stellen dickmaels Godt achter de aerdtsche dingen.

T. Dat is quaedt.

V. Ja

V. Yea very evil: but we are al wayes men, untill God doe chaunge us by his ſpirit. But tell mee (I pray thee) was the auditory full?

T. Not very full, according to the wonted manner.

V. Whereby comes that?

T. Know you not that the people are now buſie in gathering grapes?

V. I know it well: but can not men ſpend one houre in divine matters.

T. It belonget nôt to mee to give you a reaſon of that; Only this I ſay, It is a ſhame to a teacher when the fault doth reprove himſelfe againe.

V. Ho: what a blow haſt thou given mee on the cheek! Fare well, I wil not add a word more.

T. Be more circumſpect then another time. But I heard even now that your father came to ſchoole to day.

V. You have heard the truth.

T. For what cauſe came he?

V. To pay the maſter money for my dyet: and with one to give him charge of me.

T. Had he never given him charge of thee?

V. Yea very often.

T. What

V. Ja ſeer quaedt: maer wy zyn altyt menſchen / ten zy dat Godt ons dooz ſyn geeſt verandere; Maer ſeght my (bid ick) was de hooz-plaets vol?

T. Niet ſeer vol / na de gewoone manier.

V. Waer dooz komt dat?

T. Weet ghy niet dat het volck nu beſigh is in de wyn-pluckinge?

V. Ick weet het wel: maer konnen de menſchen in Goddelyckhe ſaecken niet een ure beſteden.

T. Het en komt my niet toe u daer reden van te geven: Ick ſegh alleen; dat het ſchandelyck is dooz een leeraer als de ſchuldt hem ſelfs weder beriſpt.

V. Ho: wat een kinne-back-ſlagh hebt ghy my gegeben! Vaert wel / ick en ſalder niet een woozt by doen.

T. Zyt dan op een ander tyt vooz-ſichtiger. Maer terſtont heb ick gehoozt dat u Vader huyden in 't School gekomen is.

V. Ghy hebt de waerheydt gehoozt.

T. Om wat oozſaeck was hy gekomen?

V. Op dat hy dooz myn koſt de meeſter gelt ſoude telen: Met eenen op dat hy my aen hem ſoude bevelen.

T. Had hy u nimmermeer bevolen.

V. Ja ſeer dickwils.

T. Wat

T. What meane then so manyfold admonitions?

V. He loveth me truly.

T. What then?

V. Therfore he desires that I may be taught diligently.

T. What if he give charge that you should be often beaten?

V. It may bee that is the cause, but what of that? hee doth not therfore love me theleffe.

T. Whence doe youd raw that?

V. Becaus correction is so necessary for a child as food.

T. Indeed you speak true: but sew judge so. Also there is no body but he would rather have bread than the rod

V. That is naturall to every one, who denyeth it? but yet men must beare punishment patiently, especially when it is just.

T. This sentence is in the little book of manners: Remember to beare patiently that which your suffer justly. But what if the punishment bee unjust?

V. Whee must beare that also nevertheles.

T. For whose sake?

V. For Iesus Christ, who hath suffered an unjust and cruell death for our sins.

T. Oh

T. Wat wil sich die so menighvuldige vermaninge?

V. Hy heeft mijn waerlijck lief.

T. Wat dan?

V. Daerom begeert hy dat ick naerstelijck onderwesen werde.

T. Wat indien hy beveele/ dat ghy dickmaels geslagen wierde?

V. Dat is misschien de oorsaeck/maer wat daer van? hy en sal my daerom niet te minder lief hebben.

T. Waer uyt treckt ghy dat?

V. Om dat de bestraffinge den kinde so noodigh is / als voedsel.

T. Gy segt wel waer: maer weynigh oordelen soo. Daer is oock niemandt / of hy wil liever broodt als de garde.

V. Dat is natuerlijk by een yder/wie loochent het? maer nochtans moetmen de straffe lijtsamelijk verdragē/ voornamentlijk alsse regtveerdig is.

T. Dese spreucke staet in 't boecxken van de manieren: Dat ghy met recht lijdt / gedenckt dat lijdtsamelijck te dragen. Maer wat / soo de straffe onrechtveerdigh zy?

V. Die moet men oock niet te min verdragen.

T. Om wiens wil?

V. Om Iesu Christi/ die een seer onrechtvaerdige ende wreede doodt voor onse sonden geleden heeft.

T. Och

T. Oh that that came into our mynds so often as we suffer any thing.

V. The master doth often teach us that, so often as the occasion serveth : but he knocketh at a deaf mans door as the proverb is.

T. Let us then doe our indeavour that wee may be more diligent hereafter.

V. God graunt it.

T. But doe you not know what came into my mynd a while since ?

V. What is it, I pray ?

T. I think to betake my self to the Schoole.

V. What in the schoole ? to dwel ?

T. Not that I would dwell there as an hireling, but that I may learne with you at the master's table.

V. O would to God that you spake that heartily and truly.

T. By our mutuall acquaintance and friendship you ought suffitiently to understand, that I am not wont to feigne or dissemble any thing with you.

V. I understood that plainly long since, but when I heard that word from you, my affection caught me into that exclamation, so wholy was I forgetfull of my self.

T. Och of ons dat in de sin quame / soo menighmael wy yets lijden.

V. De meester vermaent ons dat dickwils so menighmael de gelegentheydt voorkomt : maer het is voor een doof mans deur geklopt / gelijck in 't spreeckwoort staet.

T. Laet ons dan alle vlijt aenwenden / op dat wy hier na naerstiger zijn.

V. Dat geve Godt.

T. Maer weet ghy niet wat my dese dagh in den sin gekomen is.

V. Wat is dat bid ick ?

T. Ick ghedenck my in 't school te begeven ?

V. Wat in 't school ? om te woonen ?

T. Niet om dat ick 'er als een huerlingh woone / maer op dat ick met u l. leere aen de tafel des meesters.

V. Och ofte ghy dat van herten ende waerlijck seyde !

T. Uyt onse onderlinge gewoonte ende vriendtschap behoorde gy het genoeghsaem te verstaen / dat ick niet gewent en ben by u l. yets te veynsen ofte te verswijgen.

V. Dat verstonde ick over langh klaerlijck. Maer als ick van u dat woordt gehoort hadde / heeft my de genegentheydt geruckt tot die uytroepinge / so was ick geheel mijner vergeten.

T. I take your speech none other wise, but to the purpose, my father truly doth not compel me: but I perceave wel enough by his countenance and words that it pleaseth him very well.

V. Namely that is, becaus your father being a very prudent man knoweth well, that liberall wits will not bee compelled, but wil be easily led. But yet I doubt not but that it happeneth by the instinct of Gods Spirit. But what doe you think?

T. I am of the same mynd: espitially sith that I am bent therto of myne own accord.

V. It is a great argument, that counsell is of God.

T. I believe that, for they who are compelled to that thing by their parents, doe for the most part seek refuges (excuses) by which they may avoyd the command.

V. To speak the truth, I have found it sometimes in my selfe, namely before I entred therin. For what thinkest thou? I heard of those slaves of Sathan, so many evil speeches what of the master, & what of the discipline, that mee thougts I rather went into a prison or a bakehous than into a schoo-

T. Ick en neem u rede niet anders/maer tot de sake mijn Vader en dwinght my wel niet/maer uyt sijn gelaet ende woorden sie ick genoegh dat het hem seer wel behaegt.

V. Namentlijck / dat is daerom/u vader eē seer voorsichtigh man / weet wel / dat vrye gheboorne verstanden niet en willen ghedwongen worden/maer datse lichtelijck geleyt worden / maer nochtans en twijffel ick niet of dat sulks gebeurt door in-geven des Goddelijcken Geests. Maer wat oordeelt ghy?

T. Ick ben in het selve gevoelen: voornamentlijck/dewijl ick oock na die zy van selfs helle.

V. Het is een groote bewijs-reden / dat die raet van Gode is.

T. Dat geloof ick wel/ want die tot die saeck van haer Ouders ghedwongen worden / soecken by na uytvluchten door de welcke sy de gebeden ontgaen.

V. Ick (op dat ick 't vrijelijck bekenne) heb dat somtijts in mijn selfs bevonden/ namentlijck eer dat ick daer in getreden was. Want wat gevoelt ghy? ick hoorde van die slaven des Sathans/ soo veel schelt-woorden so van de meester/ als van de tucht/ dat my docht dat ick waerlijcker een gevangenisse oft een bakhuys

schoole. If you also should fal into such a plague, it is no marvail if hee doe with hands and feet and al his power attempt to terrify you from so holy a purpose.

T. I have not yet made it known to any body.

V. What you say to me is not to moke it knowne.

T. I know it wel enough, but that happened to mee out of Terence, let us now proceed to the things which remaine.

V. What remayneth, but that you pray to God, and that you goe forth manfully with your purpose?

T. You shall heare of your daily dyet at your table, of the familiarity of the master and ussher in hearing the repetition of the lessons, of the masters gentlenes while wee are eating togither, of that friendly strife of the learning after supper, of the freedome of speaking of honest things when there is leasure time, of the free reproofe which is among you. I say of all these things you have told mee enough at an other time, al which pleas me very well: yet me thinks there is nothing more profitable than that continuall exercise of speaking latin;

For

huys inginck als een school. Indien ghy oock in eenigen soodanigen peste vervallen waert/ het en is geen twijffel ofte hy soude u oock met handen ende voeten eñ alle kragt getracht hebben te verveeren van een so heyligh voornemẽ.

T. Ick had het noch niemant geopenbaert.

V. Dat ghy my seght/ dat en is geen openbaren.

T. Ick weet het genoegh/ maer my is dat ontvallen uyt Terentio/ laet ons nu voort-gaen tot de aerdighe dingen.

V. Wat isser over dan dat ghy Godt biddet/ ende dat ghy kloeckelijck in u voornemen voort gaet.

T. Ghy sult hooren van u dagelijkse kost over uwe tafel/ van de gemeensaemheydt des Meesters ende Ondermeesters in het verhoren van de verhalinge der lessen/ van de goedertierenheyt des meesters in het t'samen eten/ van dien vriendelijcken strijt der leeringen na het avontmael/ van de vryheydt om t'samen te spreken als 't leegh tijdt is van eerlijcke dingen/ van de vrije berispinghe onder H L. Van dese dingen al (segh ick) hebt ghy my genoegh vertelt op een ander tijdt; de welcke my al t'samen seer behagen: mijn dunckt nochtans niets profijtelijcker/ dan die gedurige oeffeninge van latijn te spreken;

For what greater fruit is there of study? what more honest? what more pleasant? espetially where one doth freely reprove another without hatred or envy.

T. What is in that, that the conquered in the strife of those things are only punished with shame, and the conquerours rewarded with a prize?

T. In a word, all your exercises doe delight mee marvelously, by the very hearing of them.

V. How much more would you say that, if you sew those things, if you were present when they are don?

T. I will God willing bee present.

V. Would to God it might bee shortly.

T. I hope so truly: But there remaines one scruple. Whereof you can easily free me if you will.

V. I will doe it in good truth if I am able, but in the mean time take heed that you bee not too inquisitive, as wee have heretofore seen in Terence: Goe to, tell mee at length what that difficulty is?

T. I have evill thoughts of your Scholastical discipline, nothat I will therefore desist from

spreken/ want wat isser groo-ter vrucht der leeringen? wat eerlijcker? Wat gheneughe-lijcker? voornamentlijck als den een den anderen sonder haet ofte nijdigheyt vrijelijck berispt?

V. Wat is daer aen/ dat de overwonnene in de strijdt van die dingen / alleen met schaemte bestraft werden/ ende de overwinners met prijs begaeft?

T. Eyndelijck alle uwe oeffeningen / verheugen my wonderlijck / selfs door het gehoor.

V. Hoe veel te meer soude ghy dat seggen so ghy die dingen saeght/ soo ghy terwijl sy gedaen worden teghenwoordigh waert?

T. Ick salder (indien het Godt wil) by wesen.

V. Och ofte eerst-daeghs.

T. So hoop ick wel: maer daer is nochtans een zwarigheyt daer ghy my lichtelijck van sult bevrijden (soo ghy wilt.)

V. Ick sal het ter goeder trouwen doen so ick sal kunnen/ maer siet ondertusschen toe dat ghy niet al te naeuwstende zijt/ gelijk wy te voren gesien hebben in Terentio: wel aen / wat is dat eyndelijck voor een zwarigheydt.

T. Ick heb quaet vermoeden op u School-tucht / niet dat ick wil van mijn begonnen

from my begun work: but that when I have heard of that matter I may come the more cheerfully and pleasantly.

V. Unles you were one who (as I know) esteeme me neither vaine nor a lyar, I would verely bee rather wholy silent of that, than tell those things to you which I conceave.

T. Why so?

V. Becaus it is difficult to make those things seem true, albeit theyare otherwise very true, so long as the Common people speak and judge very evill things of them.

T. Why so, I pray?

V. For by the lyes of the ungodly our discipline soundeth so ill among those idiots, that it is a wonder that any one will dwell in our schoole: Nevertheles (wich is the work of God) how worse name we have, so many the more come to us.

T. There is no need of so long an introduction: Tell mee all things plainly, and feare not: you shall not terrifie mee. I have understood all things, and pondered them in my mynd before.

V. Attend therfore: I wil breifly tell all that seems to bee of any worth. First I would that you did perswade your self this that the

nen werck afslaen: maer op dat ik te wacker der home ende te geneugelijcker / als ick van die saeck gehoort sal hebben.

V. Ten waer dat ghy die gene waert / die (gelijk ick ken) my niet ydel nochte een leugenaer achtede / ik wilde voorwaer liever daer van geheelijck swijgen / dan die dingen u verhalen die ick gevoele.

T. Hoe so eyndelijck?

V. Om dat het swaer is die dingen waerschijnelijck te maken / hoewel sy anderssins seer waerachtigh zijn / dewijl van dese dingen het gemeene volck seer quade dingen seydt ende oordeelt.

T. Waerom dat / bid ick?

V. Want onse tucht luyt so qualijck door de leugens des godloosen onder die slechte bloets / dat'et wonder zy datter een eenige in onse school woone / alhoewel wy ('t welcke een werck Godts is) hoe wy quader naem hebben / hoe veel te meer tot ons komen.

T. Daer en is soo langen inleydinge niet van doen: seght my openlijck alle de dingen / en vreest niet: ghy en sult my niet verveeren / ik heb alle dingen verstaen / ende met mijn gemoet te vorn overleyt.

V. Letter dan op / ik sal het seer kort seggen al wat van eeniger waerde sal schijnen te wesen. Voor eerst / wilde ick wel dat ghy u selven wijs

master is much more courteous to us than in the schole hee maketh shew of before us. For he converseth so familiarly with us, as a wise father useth to doe among his children. But you will say then, why is he so severe in publike? I answer, becaus that without such a severity (as I have heard from himself when he once told it to a good friend) soo great an heap of schollers endued with so many different fashions, can neither be kept under, not held to their bounden duty, for every one would live after his own fashion, after his own mynd.

T. Besides that I have by my self often admired that there is in the Schoole such great reverence, so great silence, lastly so great modesty.

V. You would wonder much more, if you had ever seen the Country schooles.

T. I have seen them sometimes; and have diligently considered them. There is more quietnes in our schoole of sixe hundred, than of fourty children, yea thirty in those petty schooles: But goe forward I pray thee; I feare

maeckte dat de meester veel beleefder tegens ons is als hy in het School voor ons schijnt. Want hy gaet so gemeensaem met ons om / als een voorsichtigen vader pleeg onder sijne kinderen. Waerom (sult ghy dan seggen) is hy in het openbaer soo gestreng? Ick antwoorde: om dat sonder soodanigen gestrengigheydt (gelijck als ick uyt hem gehoort hebbe / als hy het eens een goed vriende vertelde) soo grooten schoolhoop / begaeft zijnde met soo verscheyden manieren / noch bedwongen / nochte in haer schuldige plicht gehouden konde worden / want een yder soude op sijn manier / een yder soude na sijn gevoelen willen leven.

T. Daer-en-boven so verwondere ick my by my selven seer dickwils datter in het school soo grooten eerbiedigheyt / so grooten stilzwijgentheydt / eyndelijck soo grooten zedigheydt is.

V. Veel meer soudt ghy u verwonderen / so ghy immermeer de dorp-schoolen gesien haddet.

T. Ick hebse somtijts gesien ende hebse naerstelick overleyt. Daer is meer stilte in onse school van ses hondert / als van veertigh kinderen / ja als dertigh inde gemeyne schoolen: Maer gaet voort (bid ick) ick sorge dat ghy

feare that you will bee an Aſian Oratour for your ſpeech begins already to digres too far.

V. But you doe interrupt my ſpeech your ſelf.

T. I have ſpoken nothing beſides the purpoſe: but goe on now.

V. Shall I tell you in a word? This domeſticall diſcipline although it ſeems odious to a few ungodly ones, yet it very well liketh the good and diligent children for the profits ſake. For if our matters were looſe at home what ſhould we have then againſt the aſſaults of thoſe wanton and ſaucie fellows? What reſt ſhould we have? what ſtilnes of our ſtudies? Therefore the diſcipline it ſelf is to the true lovers of ſtudy a refuge & as it were a bulwark, none otherwiſe than as an haven is to ſeamen in a ſtorme. To conclude, whoſoever among us is peaceable, & alwajes ready to doe well, he is preſerved by the diſcipline. For the maſter doth not buſy himſelf to draw us by ſtripes to the ſtudy of learning: but he rather indeavoureth to bring us therto moſt chiefly by theſe things, by an honeſt and new entertaynment, by

gp een Aſiaens Orateur ſult zijn: want u reden beginт nu gelijck als verder af te dwalen.

V. Maer ghy balt ſelfs in mijn reden.

T. Ick heb niet buyten mijn vooznemen gheſeydt: maer nu verbolghtſe.

V. Wilt ghy dat ick het u met een woozdt ſegge? Deſe binnens-huyſige tucht / alhoe-wel zy wepnige Godtloſen hatelijck ſchijnt / ſoo behaeghtſe nochtans de goede ende naerſtige kinderen ſeer om het pzofijts wil. Want indien t'huys onſe ſaeck ongebonden maer / wat ſoude ons dan tegen die dertele ende bzoodt-bzonckene een aenſtoot zijn? wat ruſt ſoude ons zijn? wat ſtilligheyt van onſe leeringen? Derhalven ſoo is de tucht ſelfs den waren liefhebbers der leringen een toeblucht ende gheliick een bolwerck / niet anders als de ſchippers een haven in onweer. Eyndelijck / al wie onder ons vzeedſaem is / ende bereydt om altijt wel te doen / die is van de tucht ſeer behouden. Want de meeſter is daer over niet beſigh / op dat hy ons met ſlagen ende ſtraffen trecht tot de letter-konſten: maer hy tracht ons liever in te lepden aldermeeſt dooz deſe dingen / dooz een eertijck ende nieu onthael / dooz goetwilligheydt / beleefdheydt

good wil, Courtesie, and gentlenes of manners, by benefits, and lastly by the love of virtue and learning, whence it comes to pas, that the greatest part of us are so affected that we study how to obey him heartily.

ende goedigheydt der manieren / door weldaden / eyndelijck door de liefde des deugts ende der leeringen / waer uyt dat volght / dat het meeste deel van ons also genegen is / dat wy hem van herten trachten te gehoorsamen.

T. Other wise yee would not discharge the bounden duty of schollers.

T. Anders soudet ghy-lieden de schuldige plicht der discipulen niet onderhouden.

V. But there are some knaves, who fear neither God, nor their parents, nor stripes: who doe also hate study worse than a dog and snake that I may use the words of Horace: Against such (I say) severe discipline is some times used; namely becaus necessity constraineth.

V. Maer daer zijn sommige leckers / die noch Gode vreesen / noch haer Ouders / noch de slagen / die oock de studien haten slimmer als een hont ende slangh / op dat ik de woorden van Horatius gebruycke: tegens de sulcke (segh ick) wert somtijts een gestrenge tucht ghebruyckt: namentlijck om dat de nootsakelijckheydt dwinght.

T. I have enough. For now I see to what end the severity of your discipline tendeth.

T. Ick heb genoeg. Want nu sie ick waer heen dat de manier vande gestrengigheyt uwer tucht siet.

V. Namely, that it may defend good manners, but either to amend or drive out the bad.

V. Namentlijck / op dat hy de goede manieren bescherme / maer de quade verbetere of uytdrijve.

T. Truly I doe salute that discipline very much, so far is it from mee to fear it. And I love you my Valentine for this freedome of speech of those things, whereby you have given me sharper provocations.

T. Voorwaer ick kusse die tucht seer / so ver is het daer af dat ickse soude vresen. Ende u mijn Valentijn / bemin ick / om de vryigheyt van die dingen te spreken / waer door ghy my scherper prickelen hebt gegeven.

V. But I give immortall thanks to our heavenly Father,

V. Maer ick weet onsterflicken danck den Hemelschen Vader/

Father, who hath given you a good mynd & sincere judgement.

T. Farewell then, and expect me the next week if God permit. Againe farewell, and earnestly commend the work which we have begun unto God in your prayers.

V. I wish you a quiet night, and sound sleep.

Vader / die u een goeden sin gegeven heeft / ende een oprechte oordeel.

T. Waert dan wel / ende verwacht my so het Godt sal toegelaten hebben / tegen toekomende weeck. Waert wederom wel / ende beveelt ons begonnen werck Gode seer door uwe gebeden.

V. Ick wensch u een gerustе nacht ende een stille slaep.

12. *A meale of ten persons.*

12. Een maeltijt van tien Persoonen.

H. From whence come you?

I. From Schoole. From Church. From the exchaunge. From the market.

H. Whither goe you? whither are you goeing?

I. I goe home, I am goeing home.

H. What a clock is it? what houre is it?

I. It is almost twelve a clock. It is past twelve a clock.

H. Is it so late?

I. Yea surely, and therfore I must goe hence, for I feare that my mother wil be displeased with me. I shalbe I doubt shent of my mother. God be with you Hermes.

H. Have you such great haste? hath not our master asked for me?

H. Van waer komdy?

I. Vander schoolen. Vander Kerchen. Van de beurse. Vander merckt.

H. Waer ga dy? waer gaet ghy heen?

I. Ick ga t'huys. Ick ga na huys toe.

H. Wat ure isset? wat tijdt isset? Hoe laet isset?

I. Het is by twaelf uren. Het is twaelf uren.

H. Is't al soo laet?

I. Ja voorseecker / ende daerom moet ick heene gaen / want ick vreese dat myn moeder quaedt op my sal zijn. Ick twijffel dat ick van myn Moeder bekeeven sal zijn. Godt bewaer u Herman.

H. Hebdy soo grooten haeste? en heeft onse meester na my niet gevraeght?

I. I have not heard him. I can tarry no longer. Farewell. I goe.

H. Goe your way. God guide you.

I. God give you good even mother, and al the company.

M. Whence come you Iohn? where have you tarryed so long? wherfore come you so late? Is 't well don? I bade you to come at foure of the clock: it is now almost sixe. Tell mee now where you have bin? For you have bin long out of the schoole, I know that well: I will tell your master.

I. Pardon me I pray, I come even now from the schole. I knew not that it was so late. I have tarryed no where. You may send and aske our master, if you pleas whither it be not so.

M. I will doe that. I will know the truth. Goe now, cover the table, (lay the cloth) prepare the table, and hast you quickly.

I. Well mother. I will doe it. I will set all things well. But where is the tablecloth?

M. The tablecloth is within there upon the cupbord. Set on the salt first. Can you not remember that? I have told you of it more than twenty times:

you

J. Ick en hebt niet gehoort. Ick en mach niet langer toeven/ Adieu. Ick ga.

H. Gaet. Godt gelepde u.

J. God gebe u goeden avont mijn moeder/ ende al het gesichap.

M. Van waer komt ghy Jan? waer hebdy soo langh gebeyt: waerom komdy soo laet? Ist wel gedaen? Ick hebbe u bevolen ten vier uren te komen: het is nu by sessen. Seght my nu waer ghy geweest hebt: want ghy hebt lange uyter Schoolen geweest/ dat weet ick wel: ick sal 't uwe meester seggen.

J. Behoudens u gratie/ Ick kome nu terstondt van der schoole: Ick en wiste niet datter soo laet was. Ick en hebbe nergens gebeydt. Ghy moget onse meester doen vragen/ soo het u belieft/ oft also niet en is.

M. Dat sal ick doen. Ick sal de waerheyt weten. Gaet nu/ deckt de tafel. Bereyt de tafel. Ende haest u seer.

J. Wel moeder ick sal het doen. Ick sal 't te rechte beschicken. Maer waer is 't ammelaken?

M. Dat ammelaecken is daer binnen op 't Tresoor. Settet sout eerst op. Kon dy dat niet onthouden? Ick hebbet u meer dan twintigh reysen geseyt: ghy en leert niet.

't Is

you learne nothing. It is a great shame. Goe fetch trenchers, goblets, and napkins.

I. Well mother, where bee they?

M. You can finde nothing. There they bee, was it not wel ſought? Goe fetch bread.

I. Well, give me money. How much shall I bring?

M. Bring two ſtyvers worth, for one ſtyver of white and for one ſtyver of browne, half one and half an other. Bring that which is new baked.

I. Well, I goe. Loe here is bread mother.

M. You have don wel. Wash the beere pots.

I. I have washed them a good while ſince.

M. Bring hither the ſpoon-basket.

I. That hangeth there on the naile.

M. Set on the platter-ring. And goe fetch wood to make afire. Goe whet the knives. Put water into the laver, and hang up a white to wel there. And then come and make the fire burne.

I. Hitherto mother I have don what you have commanded. What now is your further pleaſure?

M. Come now to me, and I wil teach you manners which you ought to obſerve at the table.

't Is groote ſchande. Gaet telloiten / kroeſen / ende ſervietten halen.

J. Wel myn Moeder. Waer zijnſe?

M. Ghy en komt niet vinden: daer zijnſe. Is 't niet wel geſocht: gaet broot halen.

J. Wel geeft my geldt. Wooz hoe veel ſal ik brengen?

M. Brenght voozt twee ſtuyvers / vooz eenen ſtuyver wit / en vooz eenen ſtuyver bzuyn bzoot / half een half ander / en brengt al nieu batken.

J. Wel / ick ga. Siet hier is bzoodt moeder.

M. Ghy hebt wel gedaen. Waſcht de dzinck-potten.

J. Die heb ick langh gewaſſchen.

M. Brengt hier den tepel-kozf.

J. Die hanght aen den nagel.

M. Set op den Schotel-rinck. Ende gaet nu hout halen / om een vver te maken. Gaet wet de meſſen. Giet water in 't lavooz ende hangt daer een witte handt-doeck. Komt dan ende doet het vver bzanden.

J. Moeder tot nu toe heb ick gedaen 't gene ghy my bevolen hebt. Wat is 't dat ghy nu verder begeert.

M. Komt nu by my / ende ick ſal u manieren leeren / die ghy over de tafel behoozt te houden.

I. I Pray you teach them me, and I will harken diligently to you without interrupting a word in your ſpeech: and I hope that I ſhall alſo obſerve what you give me in charge.

M. Goe to, firſt of all you ſhall cleanſe jour nailes. After that wash your hands. Preſently after that bleſſe God. Then ſet your ſelfe handſomely downe. Take the meat with your fingers, and graſp it not with the fiſt. Offer not to eat firſt. Alſo drink not firſt. Lean not on your elbowe. Sit upright. Spread not out your armes. Drink not greedily. Alſo eat not haſtily or greedily. Take that which lyeth next before you. And keep not your trencher too long. Gape not on other folkes. Wipe your mouth when you will drink, not with your hand but with the napkin. What you have bitten of dip not again into the dish. Lick not your fingers. Gnaw alſo no bones. Cut your meat in peeces with your knife. Greaze not your mouth. Wipe your fingers often. Pick not your noſthrils. Be ſilent when no body asketh you any thing. Eat ſo much as you deſire. When you haye eaten enough then riſe from the table, and how ſubmiſſively to the Company.

Wash

I. Ick bidde u/ leertſe my/ ende ick ſal u neerſtelijck toehooren ſonder met een woort ruſſchen u reden te vallen: Ick verhoope ock dat ick onderhouden ſal 't gene ghy my bevelen ſult.

M. Wel aen/ In den erſten ſult gy u nagelen reynigen. Waer na waſſchet u handen. Terſtont daer na gebenedijt Godt. Dan ſteit u properlijck neder. Grypt de ſpijſe met de vingeren aen/ en vatſe niet met de vuyſt. En beſtaet niet eerſt te eten. Dzinckt ock niet eerſt. Leenet niet op dijnen ellebooge. Sit recht op. Spzeydt de armen niet upt. Dzinckt niet begeerlijck; ock en eet niet haeſtelijck of begeerlijck. Neemt dat naeſt voor u leyt. En houdt u telfoor niet te lange. Gaept ander lieden niet aen. Waegh dijnen mont als gy dzinchen wilt/ niet met de hant/ maer metter ſerviet. Waer ghy aen gebeten hebt en ſopt niet weder. En leckt u vingeren niet. Knaeght ock geen beenders. Snijt u ſpijſe metten meſſe ontwee. En beſmeert dijnen mont niet. Waeght u vingeren dickwils. En peutert u neus-gaten niet. Swijght als men u niet en vzaeght. Eet ſoo veel als ghy begeert. Als ghy genoegh ghegeten hebt ſtaet dan van de Tafel op/ en buyght u onderdanighlijck voor het geſelſchap.

Waſcht

Wash your hands againe. Take away the table cloth, and give thanks to the Lord.

I. I thank you forſooth. I ſhall indeave God willing to obſerve al that you have bidden me. But in the meane time what further ſervice have you for me to doe?

M. Be hold your father is coming and your coſin David with him: Goe meet them, put off your hat, and bow your ſelf handſomely.

I. Well mother, I goe. You are well come my father, and your Company.

D. Peter is that your ſon?

P. Yea, it is my ſon.

D. It is a goodly child. God make him a good man. I pray God make him alwajes to proſper in vertue. God bleſſe him.

P. I thank you couſin.

D. Doth he not goe to Schoole?

P. Yea, hee learneth to ſpeak french.

D. Doth hee ſo? It is very well don. Iohn can you ſpeak good french?

I. Not very good couſin: but I learne.

D. Where goe you to Schoole?

I. In the Lombard ſtreet.

D. Have you gon to ſchoole long?

I. About half a yeare.

Waſcht u handen weder. Neemt 't Tafel-laken op/ ende danckt den Heere.

I. Ick bedancke u l. Met Godts hulpe ſal ick trachten al 't geene ghy my bevolen hebt/na te komen. Maer wat hebt ghy ondertuſſchen voor voorderen dienſt voor my te doen?

M. Siet u Vader komt/ ende David u neve komt met hem. Gaet hen-lieden tegen/ doet u bonette af/ ende buygt u eerlijck.

I. Wel mijn moeder / Ick ga. Weeſt wellekom mijn Vader/ ende u geſelſchap.

D. Pieter is dat u ſone?

P. Ja 't/ het is mijn ſoon.

D. 't Is een ſchoon kindt. Godt maeck hem een goedt man. Godt laet hem altijt in deughden toe-nemen. Godt zegene hem.

P. Ick danck u neve.

D. En gaet hy niet ter ſchoole?

P. Ja hy / hy leert Frantoys ſpreecken.

D. Voet hy? het is ſeer wel gedaen. Jan kondy wel frantoys ſpreecken?

I. Niet ſeer wel Neve: maer ick leere.

D. Waer ga dy ter ſchoolen?

I. In de Lombaert-ſtrate.

D. Heddy lange ter ſcholen gegaen?

I. Omtrent een half jaer.

D. Doe you learne to write alſo?

I. Yea couſin.

D. That is well don, learne alwajes well.

I. Well couſin, if God pleaſe.

M. Couſin, you are welcome.

D. I thank you Couſin.

M. Couſin, wil you tarry there? why come you not in? Come warme you and then wee'll goe eat.

D. Doe you think that I am a cold? That where great shame for me.

M. Couſin. how doe you?

D. Well, I thank God.

M. Where is my neece (my couſin) your wife? wherefore have you not brought my couſin with you?

D. She is ſick.

P. Is it true? Is she ſick? what diſeas hath she?

D. She hath an ague.

M. Hath she had it long?

D. About eight dajes.

M. I knew that not. I will goe ſee her te morrow if it pleaſe God. Francis bring hither a ſtool for your couſin. Couſin come to the fire. Francis, goe to the doore, ſome body knocks, look who is there. It is Rogor, I know very wel.

F. Well mother, I goe. Who is at doore there?

D. Leerdy ooch ſchrijven?

I. Ja ick neve.

D. Wat is wel gedaen/ leert altoos wel.

I. Wel neve/believet God.

M. Neve / weeſt welkom.

D. Ick danche u nichte.

M. Neve wildy daer bijven? waerom en komdy niet binnen? komt u warmen dan ſullen wy gaen eten.

D. Meyndy dat ick houde heb? het ſoude my groote ſchande zijn.

M. Neve hoe iſt met u?

D. Wel / Godt danck

M. Waer is mijn nichte? waerom hebdy mijn nichte niet mede gebracht?

D. Sy is ſieck?

P. Iſſet waer? Is ſy ſieck? wat ſieckte heeft zy?

D. Sy heeft de hooztſe.

M. Heeft zy die lange gehadt?

D. Omtrent acht dagen.

M. Dat en wiſt ick niet. Ick ſalſe mozgen gaen beſoecken ſoo 't God believt. Frantoys brengt eenen ſtoel vooz u neve. Neve/ komt by den vyere. Frantoys / gaet daer vooren: men klopt daer/beſiet wie daer is. Het ſal Rogier zijn/ dat weet ick wel.

F. Wel Moeder ick ga. Wie is daer vooren?

R. A friend. Open the door.

F. Are you there Roger?

R. Yea, I am here. Is your father at home?

F. Yea, and my mother too. Come in I'le tel my father that you are come.

P. Francis, make all ready that wee may goe eat.

F. Father, All is ready, you may go eat when you please.

P. Well, I come presently. Call the children.

F. Well father, Iohn where are you? you must come to supper (or to dinner.) where doe you tarry? what doe you there?

I. What should I doe? I have besines here.

F. Know you not that wee are going to supper? Come say the blessing.

I. Well, I come.

P. Iohn, why come you not? Must you be called? Bring hither chaires.

M. Peter, let us sit downe. It is time.

P. Well, I am content.

M. David, sit in there.

D. I be not displeased, I wil not doe that, let Peter sit there I pray.

M. Peter is not wont to sit there. Hee will sit here, it is his place. Iohn give thankes.

I. No

R. Het is een vrient. Doet de deure open.

F. Zijdy daer Rogier?

R. Ja / ick ben hier. Is u Vader t'huys?

F. Ja hy / ende mijn moeder ooch. Komt binnen / ick sal mijn Vader seggen / dat ghy gekomen zijt.

P. Frantoys maecket al gereet / om te gaen eten.

F. Vader 't is al gereet. Ghy meught gaen eten alst u belieft.

P. Wel / ick kome terstont. Roept de kinderen.

F. Wel mijn Vader. Jan waer zydy? ghy soudet komen eten. Waer blijft hy? wat maeckt ghy daer?

I. Wat soude ick maken? Ick heb hier wat te doen.

F. En weet ghy niet dat men gaet eten? Komt seght de Benedictie.

I. Wel ick kome.

P. Jan waerom en komdy niet? Moet men u roepen? bzenght hier stoelen.

M. Pieter laet ons gaen sitten. Het is tijdt.

P. Wel / ick ben te vzeden.

M. David / sit daer inne.

D. Ick! en belghe u niet / dat en sal ick niet doen / laet Pieter daer sitten / dat bidde ick u.

M. Pieter is niet gewent daer te sitten. Hy sal hier sitten / het is syn plaetse. Jan seght de benedictie.

I. No mother, excuſe me I pray you. It doth not become me to doe that worke when my father & ſo many wiſe friends are preſent: For I am but a youth, and wee muſt give to God the beſt wee have, when we ſerve him.

D. The lad ſpeaks very wiſely, Peter, you are maſter of the houſe. I pray deſire a bleſſing of the Lord.

P. Well, let us then doe it.

J. Neen myn moeder, behoudens u gratie. Dat werck te doen en betaemt my niet in 't by-weſen van myn Vader en ſoo veel wijſe vrienden: want ick maer een Joughen ben: en als wy Godt dienen, moeten wy hem het beſte geven dat wy hebben.

D. Den Jongeling ſpreeckt ſeer wijſelijck. Pieter ghy zijt meeſter van het Huys. Ick verſoecke dat ghy den Heere om een zegen bidden wilt.

P. Wel aen / Laetet ons dan doen.

Prayer before meat.

LOrd God almightie, who haſt made all things of nothing and yet preſerveſt them by thy divine power, and haſt fed the people of Iſrael in the wildernes: Be pleaſed to extend thy bleſſing over us thy poor ſervants, and ſanctifie to us theſe thy gifts, which we receave of thy bountiful hand, that we maje uſe them ſoberly and holylie according to thy good will, & therby acknowledge that thou art a father and the fountaine of all good to us. Graunt alſo that we may alwajes and before all things ſeek that Spirituall bread of thy word, whereby our ſouls may

Het Gebedt voor den Eeten.

HEere Almachtige Godt / ghy die alles uyt niet geſchapen hebt / ende noch dooz uw' Goddelijcke kracht onderhoud / end' het volk Iſrael in de woeſtijne geſpijſt hebt: wilt uwen zegen ſtrecken over ons uw' azme dienaers / ende ons heyligen deſe uwe gaven / die wy van uw' milde hant ontfangen / op dat wyſe matelijck ende heyliglijck / na uwen goeden wille mogen gebzupeken / ende daer dooz bekennen dat ghy ons een vader ende oozſpzonck alles goets zijt. Geeft oock dat wy altijdt ende dooz alle dingen ſoecken dat geeſtelijcke bzoot uwes woozdts / met welcke

onſe

may bee fed unto everlaſting life, which thou haſt prepared for us through the holy paſſion and bloodsheding of thy beloved ſon our Lord Ieſus Chriſt, AMEN.

onſe zielen gheſpijſt woꝛden ten eeuwigen leven / 't welck ghy ons bereyt hebt dooꝛ het heylich lijden ende bloet-vergieten uwes lieven Soons onſes Heeren Ieſu Chriſti/ Amen.

I. God bleſſe you my father and mother, & al your company.

J. Godt zegen u mijn Vader/ mijn Moeder/ ende al u geſelſchap.

M. Francis, bring us the victuals. Bring the ſalad, and the ſalted flesh. Fil us ſome drink. Fil for your couſin, and then round about. Francis ſit down with us. Iohn, goe fetch ſome pottage for your brother: and let the other be made ready. Run quickly.

M. Frantoys/ bzengt ons t'eeten. Bzengt dat ſalaet ende het gheſouten Vleeſch. Schenckt ons te dzinchen. Schenckt uwen Neve ende dooꝛt allomme. Frantoys ſit by ons. Jan gaet Pottagie halen vooꝛ uwen Bzoeder: ende doet d'ander gereet maken. Loopt ſeer.

I. Brother take your pottage. Have you too much?

F. Yea I have too much.

I. Eat it not all: leave that which you have too much.

J. Bzoeder houd u pottagie. Hebdy te veele?

F. Ja ick/ ick heb te veel.

J. En eet niet al/ laet het gene dat ghy te veel hebben ſult.

P. Wherefore eat you not your pottage, while they be hot?

F. They be yet too hot.

P. Waeꝛom eet ghy uwe pottagie niet/ d'wijle dat zy heet is?

F. Zy is noch te heet.

M. Iohn, bring hither ſome bread. Roger hath no bread. Fetch a treucher, and bring ſome muſtard.

M. Jan bzengt hier bzoot. Rogier en heeft geen bzoodt. Haelt een tellooꝛ/ en bzengh hier moeſtaert.

P. Give me the beere pot.

R. Hold there. Hold it faſt.

P. Leaue goe. I hold it well.

P. Geeft my den bier-pot.

R. Houd daer. Houd hem wel.

P. Laet hem gaen. Ick houde hem wel.

M. Peter,

M. Peter, drink not after your pottage, for it is unwholſome: Eat firſt a little before you drink. Peter cut me ſome meat. Cut me ſome bread too. Cut Francis ſome meat, for hee hath nothing to eat.

M. Pieter, en dzincht niet na uwe potagie / want het is ongeſont: Eet eerſt een luttel eer ghy dzincht. Pieter ſnijt my vleeſch. Snijt my ock bzoodt. Snijt Francoys te eten / want hy heeft niet t'eten.

P. Muſt I ſerve him? Can hee not ſerve himſelf? Cut for your ſelf, you are big enough. Help your ſelf: for I will not ſerve you. I ſerve no body but my ſelfe.

P. Moet ick hem dienen? Kan hy hem ſelven niet dienen? Snijt ſelve / ghy zijt groot genoeg. Helpt u ſelven: want ick en ſal u niet dienen. Ick en dien niemant dan my ſelven.

M. Give him ſome meat, for he is ashamed: hee dareth not eat, that I ſee well.

M. Geeft hem wat t'eten / want hy ſchaemt hem: hy en derft niet eten / dat ſie ick wel.

P. Well, hold there. Bring ſome what elſe.

P. Wel / houd daer: bzengt hier wat anders.

I. It is not yet ready.

I. Den is noch niet gereet.

M. Looke whither the pyes and the tarts bee brought. Goe fetch thee roaſt meat, & fill wine here. Fill for your father. Fill it full. Fill it not ſo full. See you not what you doe? you ſpill. Roger hath no wyne. See you not that?

M. Beſiet oft de paſteyen en de taerten gebzacht zijn. Gaet haet het gebzaet / ende ſchencht hier wijn. Schencht voor uwen Vader. Schencht al vol. En ſchenckt niet ſoo vol: En ſiet ghy niet wat ghy doet? Ghy ſtozt. Rogier en heeft geenen wijn / en ſiedy dat niet?

I. Make roome there for to ſet on the platters.

I. Maecht daer plaetſe om de ſchotelen te ſetten.

M. Now you are all togither wellcome.

M. Nu zijt t'ſamen alle wellekom.

A. Here is indeed where withal. You have bin at too much charge.

A. Hier is wel waer mede. Ghy hebt te veel koſten ghedaen.

M. I have not truly. I am ſorry that there is no more. But you muſt be content.

M. Ick en hebbe ſeecher niet. Het is my leet datter niet meer en is. Maer ghy moet te vzeden weſen.

A. 't Is

A. Truly it is well said.

M. Peter, carve up the shoulder. Bring hither radishes, Carrots, and capers. Give David some of that hare and of the Conyes. Carve up the partridges. You carve not to us. Be merry I pray you.

R. Here is enough tho make merry withall.

P. Iohn, fill us to drinke.

I. Here is no more wine.

P. Goe fetch more. How like you this wine?

D. Me thinks it is good.

P. Shall wee bid him bring of the same?

D. Even as it pleaseth you.

I. Where shall I goe fetch it?

P. Where you fetched this. Or goe fetch it on the market at the white floure de luce, or where you wil.

I. How much shall I bring.

P. Bring two quarts, or three pints. Goe a pace, and come againe quickly.

I. I will run al the way father.

M. Francis, rise you now up & serve at the table. See if there be any thing lacking. Will you yet have any more meat? Speak boldly.

F. No mother: I have eaten enough, God be praised.

M. Drink

A. 't Is seecker wel geseyt.

M. Pieter ontgint de schouder. Brenght hier radijsen/ harotten/ ende cappers. Dient David van dien hase/ en van de conijnen. Ontgint de Patrijssen. Gy en dient ons niet. Maecht alle goede tiere ich bidu.

R. Hier is wel om goede tiere te maken.

P. Jan schenckt ons te drincken.

J. Hier en is geenen wijn meer.

P. Gaet andere halen. Wat duncht u van desen wijn?

D. My duncht dat hy goet is.

P. Willen wy van den selven doen brengen?

D. Alsoo 't belieft.

J. Waer sal ickse gaen halen?

P. Waer ghy desen gehaelt hebt; ofte haeltse op de merckt/ in de witte lelye; ofte daer ghy wilt.

J. Hoe veel sal ick brengen?

P. Brenght twee potten/ oft drie pinten. Gaet rasch/ en komt haest weder.

J. Ick sal altoos loopen Vader.

M. Fransops/ staet nu op/ en dient ter Tafelen. Besiet ofter niet en ghebreeckt. Wildy noch t'eten hebben? Segget stoutelijck.

F. Neen ick moeder: Ick hebbe genoegh gegeten/ Godt sy gelooft.

M. Drincht

M. Drink now. Is there any beere in your pot?

F. Yea mother, there is enough in it.

M. If there be none in, goe fetch ſome.

A. Doth not ſome body knock at the door? goe look.

F. Is there any body?

H. Yea, open the door, I have been here more than half an houre.

F. What is your pleaſure? (what would you have?)

H. Good even friend. Is your maſter at home?

F. Yea, wherefore? would you ſpeak with him?

H. Yea, where is he?

F. He ſits at table. Would you have any thing wit him? I wil doe your errand. Who shal I ſay asketh for him?

H. I muſt ſpeak with himſelfe. Tell him that I am his uncles ſervant. (Or) tell him that I come from his uncle.

F. Well I will goe tell him ſo. Tarry here a little. Father here is a man would ſpeak with you.

P. What man is it?

I. I know him not. He ſaith that he cometh from myne uncle.

P. Ask him what his pleaſure is.

I. He ſaith that he muſt ſpeak with you.

P. Wel, let him come in.

F. Come

M. Dzincht nu. Iſſer bier in uwen pot?

F. Ja 't moeder / daer is genoegh in.

M. Iſſer niet in / gaet haelt wat.

A. Klopt men niet aen de deure? Gaet deſtet het.

F. Is daer pemandt?

H. Ja 't / doet open. Ick hebbe hier meer dan een half ure geweeſt.

F. Wat belieft u?

H. Goeden avond vziend. Is de meeſter t'huys?

F. Ja hy: waerom? wildy hem ſpzeecken?

H. Ja ick / waer is hy?

F. Hy ſit ter tafelen. Belieft u pet? ick ſal de boodſchap wel doen. Wie ſal ick ſeggen die na hem vzaeght?

H. Ick moet hem ſelven ſpzeecken. Seght hem dat ick ſyns ooms dienaer ben; (oft) seght hem dat ick kome van ſyn oome.

F. Wel ick ſal 't hem gaen seggen. Wydt hier een luttel. Vader hier is een man die u ſpzeken wil.

P. Wat man iſt?

I. Ick en ken hem niet. Hy ſeydt dat hy komt van mynen oom.

P. Vzaeght hem wat hem belieft.

I. Hy ſeydt dat hy u ſpzeken moet.

P. Wel / doet hem binnen komen.

F. Myn

F. Come in friend.

H. Who is there within? Are there many folks?

I. No, but three or foure.

H. God blesse all the company.

P. Welcome Henry. What good news bring you?

H. Peter, my master hath sent me hither intreating you, that you wil please to come to dinner to him to morrow at noone.

P. How doth my uncle?

H. He is in health thanks be to God.

P. And all his houshold?

H. They are al very well.

P. I am glad to heare it. But you must tell him, that I thank him with all myne heart, & that it is unpossible for me to come at noone: For I was foure dayes agon invited foorth. If that where not, I would come willingly. But I wil come to him to morrow after noon without faile.

H. Wel, I wil tell him. God give you good night.

P. Tarry Henry. Drink before you goe.

H. I am not a thirst, I thank you.

F. Tarry. You must drink.

H. I must goe.

M. Is not Iohn come yet? where tarryeth he so long?

F. He

F. Mijn vrient komt in.

P. Wie is daer binnen? isser veel volcks?

I. Neen / maer drye ofte vier.

P. God zegene alle 't gesel-schap.

P. Wellekom Hendzick. Wat seghdy goedts?

H. Pieter / mijn meester heeft my hier ghesonden / u biddende / dat u believe mozgen middagh met hem te komen eten.

P. Hoe vaert mijn oom?

H. Hy vaert wel Godt danck.

P. Ende al sijn huysgesin?

H. 't Is al in goeden doen.

P. Dat hooz ick gaerne. Maer ghy sult hem seggen / dat ick hem bedanke met goeder herten / ende dat'et my onmoghelijck is te middagh te komen / want ick ben o'ber vier dagen uyt-genoot. Ten ware dat / ick sonder gerne gaern. Maer ick sal mozgen na de middagh sonder eenige faute by hem komen.

H. Wel ick sal 't hem seggen. Godt gebe u goeden nacht.

P. Bepd Hendzick. Dzinkt eer ghy gaet.

H. Ick en heb geen dozst / ick bedancke u.

F. Bepde. Ghy moet eens dzincken.

H. Ick moet gaen.

M. Is Jan noch niet ghekomen? Waer toeft hy soo lange?

F. Hy

F. He comes. (He is coming.)

P. John what is the reaſon that you tarry ſo long?

I. I could not com ſooner Father. There where many folkes. I have run al the way.

M. Wel, fil ſome wine here.

P. David taſt it whether it be good.

D. That I will. Fill me ſome therein. The other was better.

R. It was not. This is better in my judgement.

M. Anna, you are not merry. How cometh it that you ſay nothing?

A. What ſhould I ſay? it is better to be ſilent than to ſpeak badly. I can not ſpeak English wel, therfore I hold my peace.

M. What ſay you? you ſpeak as well as I do, and better too.

A. I doe not. I would I did it, although it coſt me twenty guldens.

M. David, you eat not. Cut me of that. That is ſodden too much, and this is roaſted too little, is it not?

D. I think ſo too.

A. Roger, lend me your knife, I pray you.

R. Take it, but give it me againe when you have dyned.

A. If I doe not give it you again, lend it me no more.

R. No

F. Hy komt.

P. Jan / hoe komt het dat ghy ſoo lange toeft?

J. Ick en konde niet eer komen Vader. Daer was veel volcks. Ick hebbe altoos geloopen.

M. Wel / ſchenckt hier wijn.

P. David / proeft oft hy goedt is.

D. Dat ſal ick doen. Schenckt my daer inne. Den anderen was beter.

R. Hy en was niet. Deſen is na mijn oordeel beter.

M. Anneken ghy en ſijt niet vrolijck. Hoe komt het dat ghy niet en ſeght?

A. Wat ſoude ick ſeggen? 't Is beter te zwijgen dan qualijck te ſpreecken. Ick en kan niet wel Engelſch ſpreecken / daerom zwijge ick.

M. Wat ſegdy? Gy ſpreeckt ſoo wel als ick doe ende beter oock.

A. Ick doe niet. Dat ſoude ick wel willen: al koſten 't my twintigh guldens.

M. David ghy en eet niet. Snijt my daer af. Dat is te ſeer geſoden / ende dit is te luttel gebraden / iſt niet?

D. Dat dunckt my oock.

A. Rogier / leent my u mes / Ick bid u.

R. Neemet / maer ghebet my weder als ghy gegeten hebt.

A. En gebe ick 't u niet weder / en leenet my niet meer.

R. Neen

R. No truly.

A. It is a good knife. How much did it coſt you?

R. It coſt me three ſtyvers.

A. It is good cheape: Let mee have it for that price: I will give you your money againe.

R. I am content.

M. Roger, you do eat nothing. Me thinks you mince it. Helpe your ſelfe. Are you ashamed?

R. Doe I not eat well? I eat more than any one at the table.

M. That doe you not.

A. You eat nothing your ſelfe.

M. I have bin eating all this while.

P. Let us drink well, if wee have not enough to eat.

A. What ſay you? is not here enough to eat? Here is enough for twenty perſons to eat. You have put your ſelfe to too much charge.

P. I have not. Now I drink to you. And I beſeech you for all the company, and firſt for your next neigbour. Will you pledge me?

A. Yea, with a good will if it pleaſe God. Drink now: you have not drinck all out. I will fill it you yet once againe.

R. Neen ick ſeecker.

A. 't Is een goet mes. Hoe veel heeft het u gekoſt?

R. Het heeft mp dzie ſtupers gekoſt.

A. Het is goet koop. Laet het mp voor dien prijs hebben: ick ſal u geldt weder geven.

R. Ick den te vreden.

M. Rogier/ghy en eet niet. Mp duncht dat gy pzonckt. Helpt u ſelven. Ent ghy beſchaemt?

R. En eet ick niet wel? ick eet meer dan pemant die ter tafelen is.

M. Ghy doet niet.

A. Ghy en eet ſelve niet.

M. Ick heb altoos gegeten.

P. Laet ons wel dzincken/ iſt dat wp qualijck t'eeten hebben.

A. Wat ſegdy? is hier niet wel t'eeten: hier is voor twintigh perſonen genoegh t'eeten. Ghy hebt al te groote koſte gedaen.

P. Ick en doe niet. Nu dzenge ick'et u I. ende ick bidde u voor alle 't gheſelſchap/ ende in den eerſten voor uwen naeſten gebuer. Suldy mp beſchept doen?

A. Ja ick/ met goeder herten indien 't Godt belieft. Nu dzinckt: ghy en hebt'et niet uptgedzoncken. Ick ſal 't u noch eens vol ſchencken.

P. Wherfore should you do so? Have I not drunk it out? How much lacketh it? I will drink it out. Look there, now it is out. Pledge me now, you seek nothing but to beguile me.

A. I shall not bee able to drink this out. I have too much.

P. What should hinder you? I have drunk it out.

A. You had not so much as I: your cup was not full.

P. But it was.

A. It was not.

P. It's true, but my cup is greather than yours.

A. Well, let us chaunge.

P. I am content, give me yours.

A. I will not. I wil keep myne own, keep that which you have.

P. Drink then.

A. Well presently. Look now if it be not cleane out.

M. Yea, wherfore must you be so much intreated? To whom did you drink? Drink to me once. Are you angry with me?

A. Why should I be angry with you?

M. Becaus you doe not drink to me.

A. I have drunk to you.

P. Waerom soudy dat doen? En heb icket niet uytgedzonchen? hoe veel schillet? Ick sal 't uytdzinken. Siet daer/ het is nu uyt. Doet my beschept: ghy en soeckt niet dan my te bedziegen.

A. Dit en soude ick niet konnen uytdzincken: ick hebber te veel aen.

P. Wat soude u gebzeken? Ick hebbet wel uyt-gedzonken.

A. Ghy en hadt so veel niet als ick: uwen kroes en was niet vol.

P. Hy was immers.

A. Hy en was niet.

P. 't Is waer / maer mynen kroes is grooter dan den uwen.

A. Wel laet ons mangelen (rupien.)

P. Ick den te vzeden / geeft my den uwen.

A. Ick en sal niet/ ick houde my aen den mynen / bewaert dat ghy hebt.

P. Vzincket dan.

A. Wel/terstondt. Siet nu/ oft niet schoon uyt is.

M. Ja 't / waerom laet ghy u so bidden? wien heddy het gebzacht? Vzenget my eens: Sydy gram op my?

A. Waerom soude ick op u I. gram zyn?

M. Om dat ghy 't my niet en bzenght.

A. Ick hebbet u gebzacht.

M. I

M. Ick

M. I did not heare it. There is enough of drinking. It were a comendable thing if the law of Ahasuerus were well observed among Christians in their feastings, where none were compelled to drink more then he desired, or he found good for him: wee must eat also, I am very hungrie. Cut me a peece of meat there.

A. Have you no handes?

M. Yea but I cannot reach to the dish.

P. Well, I will serve you, have you enough?

M. I have nothing yet.

P. Hold there. Have you enough now?

M. Look what he giveth me, what is that good for? Keep it you, and eat it your selfe. Roger, cut me some of that shoulder.

R. Well, hold there.

M. I thank you.

P. Iohn bring bread, and fill wine, fill round about.

M. Some-body knocks at door. Heare you not Iohn?

I. I goe mother. It is Luke, Andrews servant.

M. What would he have with me?

I. He bringeth some what.

M. Doth he? bid him come in.

I. Luke goe in.

L. God

M. Ick hebt niet gehoort. 't Is genoegh van dzinchen. Het waer een prijs-waerdigh dingh indien de wet Ahasuers wel onder de Christenen gehouden wierde in het houden haer gast-malen / daer niemandt ghedwonghen wierde meer te dzinchen als hy begeerde oft hem goedt dochte. Wy moeten ock eeten / ick hebbe grooten honger. Snijt my daer een stuck vleesch af.

A. Hebt ghy geene handen?

M. Ja ick: maer ick kan niet wel aen de schotel geraken.

P. Wel/ ick sal u dienen. Hebt ghy genoegh?

M. Ick en heb noch niet.

P. Houd daer/ hebt ghy nu genoegh?

M. Besiet wat hy my geest. Wat mach dat helpen? Hout het voor u/ ende eet ghy het selve. Rogier/ snijt my van die schouder.

R. Wel/ neemt daer.

M. Ick dancke u.

P. Jan/ dzenght broot/ ende schenckt wijn. Schenckt rontomme.

M. Men klopt daer voor-en. En hoort ghy niet Jan?

I. Ick ga Moeder. Het is Lucas Andries knape.

M. Wat wil hy my hebben?

I. Hy dzenght wat.

M. Doet hy? doet hem binnen komen.

I. Lucas gaet binnen.

L. Godt

L. God blesse the Company.
P. Luke are you there?
L. Yea Peter.
P. What news bring you?
L. Not much Peter.
P. How doth your Master?
L. He is well Peter, he wisheth you a good night, he commends him to you, and hath sent you this, intreating you to accept it lovingly; and that you would not onely receave the small gift, but also his good will: for he sendeth it you as a token of his love, therfore vouchsafe to receave it in good part.
P. Thank your master, and tell him, that I will deserve it if God please.
L. Well Peter.
P. Fill Luke some drink, and light him foorth.
L. Good even Peter, and your Companie.
P. Good even Luke. Have you drunck?
L. Yea Peter, I thank you.
M. Iohn snuffe the Candle. Look if the other be ready. Take al this away, and bring some thingels. Bring cleane trenchers, and bring us the fruit with the cheese.
F. It is all here Father.
P. Take away the dish.
A. David drink to me.

L. God zegen 't geselschap.
P. Lucas zijt ghy daer?
L. Ja ick Pieter.
P. Wat segt gy nieuws?
L. Niet veel Pieter.
P. Hoe vaert u meestr?
L. Hy vaert wel Pieter/hy doet u goeden nacht seggen: Hy gebiedt hem in u goede gratie / ende sendt u dit / u biddende dat ghy 't ontfanghen wilt met goeder herten/ ende en wilt niet alleen de kleyne gifte ontfangen/maer oock sijnen goeden wille: want hy sendet U L. in teycken van liefde/daerom willet in danck ontfangen.
P. Ghy sult uwen meester bedancken/ende sult hem seggen dat ick 't verdienen sal/ believet Godt.
L. Wel Pieter.
P. Schenckt Lucas te drincken/ ende licht hem uyt.
L. Goeden avont Pieter/ ende u geselschap.
P. Goeden avont Lucas. Hebt ghy gedroncken?
L. Ja ick Pieter / ick bedancke u.
M. Jansnuyt de keerse. Bestet of d'ander gereet is. Neemt dit al te samen wech/ ende brenght wat anders: Brenght schoone teljooren/ ende brenght ons fruyt met de keese.
F. 't Is hier al Vader.
P. Neemt de schotel wech.
A. David/ brenget my eens.

D. That will I doe gladdy, I drink to you with all myne heart.

A. Much good may it doe you, I expect it earneſtly: I will pledge you.

D. Roger know you no news?

R. No truly, I know none but good.

D. Doe not men talke of peace.

R. I can not tell what to ſay of any peace. I beleeve that peace is yet far to ſeek.

D. Have you not heard tell how that the King of Fraunce hath loſt a battaile againſt the Spaniards?

R. I have heard ſuch a report indeed, but men ſpeak ſo falſely, that one can not tell what to beleeve. Men ſpeak indeed of great wonders; but God only knowes what shal happen.

D. You ſay true.

R. If wee would make peace with him, the war should not long continue.

D. That is true indeed.

P. Iohn, take all this away, and come let us give God thanks for all his benefits.

D. Dat ſal ick geerne doen. Ick dranghe u met goeder herten.

A. Wel moetet u bekomen/ ick wacht geerne: Ick ſal u beſchenc doen.

D. Rogier/ en weet ghy niet nieuws?

R. Neen ick ſeecker/ick en weet niet dan goedt.

D. Spreeckt men niet van de vrede?

R. Ick en weet van geenen vrede te ſpreken. Ick geloobe dat de vrede noch verre te ſoecken is.

D. Hebt ghy niet hooren ſeggen hoe den Koningh van Vranckrijck den ſtrijdt verloren heeft teghen de Spaniaerden?

R. Dat heb ick wel hooren ſeggen/ maer men lieght ſoo veele/ dat men niet en weet wat men gelooven ſal. Men ſpreeckt van groote wonderen/ maer Godt weet alleene watter geſchieden ſal.

D. Ghy ſeght waer.

R. Waer 't dat wy peys met hem wilde maecken/ ſoude d'oorlogh niet langh duren.

D. Dat is ſeecker waer.

P. Jan/ doet dit al weg/ ende komt laet ons Godt dancken voor alle ſijne weldaden.

Thankes after meat.

LOrd God heavenly father we thank thee for all thy benefits, which we continually receave of thy bounteous hand: that it is thy divine will to susteine us in this temporall life, and to supply us with all things necessary for us; but especially, that thou hast begotten us againe to an hope of a beter life, which thou hast reveled to us by thy holy gospell. We beseech thee mercifull God and father not to suffer our hearts to be rooted in these earthly and fading things, but that we may alwajes looke upwards to heaven expecting our Saviour Jesus Christ untill hee shall appeare in the clouds for our redemption, AMEN.

Danck-segginge na den Eeten.

HEere Godt Hemelsche Vader / wy danckem u voor alle u weldaden / die wy sonder ophouden van uwe milde hant ontfangen / datter uwen Godtdelijcken wille is / ons te onderhouden in dit tijdelijcke leven / ende ons te versoegen met alle onse noodruft; maer insonderheydt / dat ghy ons herbooren hebt tot een hope van een beter leven / 't welck ghy ons hebt geopenbaert door uwe Heylighe Euangelium. Wy bidden u barmhertige Godt ende Vader / dat ghy niet toe en laet / dat onse herten in dese aertsche ende verganckelijcke dingen gewortelt zijn / maer dat wy altijdt mogen opwaerts sien ten Hemel / verwachtende onsen Saligmaker Jesum Christus / tot dat hy in de wolcken verschijnen sal tot onser verlossinge / Amen.

I. Much good may it do you, my father, my mother, and all the Company.

P. Let us now drink round before we rise.

R. That is wel said, but then wee must alsó give thanks the second time. Peter how much wine have we had? we will pay for the wine.

I. Wel moet u bekomen mijn Vader / mijn Moeder ende alle het geselschap.

P. Laet ons nu rondt om drincken / eer dat wy opstaen.

R. Dat is wel gesept / maer dan moeten wy oock de rondte rondt danckseggen. Pieter hoe veel wijns hebben wy gehadt? wy willen den wijn betalen.

P. In-

P. Indeed you shall not, you shall pay nothing, one word for all. If I be able to make you eat, I shall also have where withall to make you drink.

P. Ghy en sult seecker niet / ghy en sult niet gheven / eens voor al. Heb ick de macht gehadt u t'eeten te geven / ick salse oock wel hebben om u l. te drincken te geven.

R. What is that to the purpose? The wine is now deare.

R. Wat soude dat zijn? de wijn is nu diere.

P. You heare what I say.

P. Ghy hoort wat ick u segge.

D. Well then, wee thank you Sir. It stands us in hand to deserve it.

D. Wel dan / wy dancken u l. het staet ons te verdienen.

M. It 's deserved already.

M. 't Is al verdient.

P. I thank you also that ye came. Francis bring hither a fagot, and make a good fire for to warm us.

P. Ick danck u oock dat ghy gekomen zijt. Fransoys brenght eenen mutsaert / ende maeckt goedt vier/om ons te warmen.

F. The fire in kindled father.

F. 't Vier is ontsteecken mijn Vader.

D. We are not a cold, we will goe hence, for it is time.

D. Wy en hebben gheen koude / wy willen heenen gaen / want het is tijdt.

M. What hast have you?

M. Wat haest hebt ghy?

A. It is almost ten a clock.

A. Het is wel thien uren.

M. 't Is no yet.

M. 't En is noch niet.

R. But it is.

R. 't Is immers.

M. Iohn, fetch the Lanthorne.

M. Jan haelt de lanteerne.

D. We will not have the lanthorne. It is cleare weather, there is no need of it.

D. Wy en willen de lanteerne niet hebben: het is klaer weder / ten is geenen noot.

H. God give you good night.

H. Godt geve u goeden nacht.

P. And you also, I commit you to God.

P. Ende u oock: ick bevele u Gode.

13. *How to learne to buy and ſell.*

L. GOd give you good morrow Goſſip, and your Company.

M. And you alſo Goſſip.

L. What doe you here ſo early in the cold? Have you been here long?

M. About an houre.

L. Have you ſold much to day?

M. What should I have ſold already? I have not yet taken handſell.

L. Nor I neither.

M. Be of good cheare, it is yet early: God will ſend us ſome Merchants (or chapmen.)

L. I hope ſo. Here comes one, he will come hither. Friend what will you buy? Come hither. Doe you pleas to buy any thing? Look if I have any thing for your turne: Come in, I have here good cloth, good linnen cloth of al ſorts, good ſilke, Chamlet, Damaske, Velvet. I have alſo good flesh, good fish, and good Herrings. Here is good butter, and good cheeſe alſo, of all ſorts. Will you buy a good cap? or a good book, in French, or in Dutch, or in Latin, or English, or a writhing book? Buy ſometing.

13. Om te leeren koopen ende verkoopen.

L. GOdt gebe u goeden dagh Gebader / ende u Geſelſchap.

M. Ende u alſo Gebader.

L. Wat maeckt ghy hier ſo vroegh in de koude? hebdy lange hier geweeſt?

M. Omtrent een ure.

L. Hebt ghy veel van deſen dagh verkocht?

M. Wat ſoude ick alreets verkocht hebben? Ick en hebbe noch geen handt-gift ontfangen.

L. Noch ick oock.

M. Hebt goeden moet / het is noch vroegh: God ſal ons eenige Kooplupden ſenden.

L. Ick hoop het. Hier komt eenen / hy ſal hier komen. Vziendt wat wilt ghy koopen? komt hier / believt u pets te koopen? Beſiet of ick niet en heb dat u dient: komt binnen / ick hebbe hier goet laken / goet lijnen laken van alle ſoorten / goede Zijde Laecken / Camelot / Damaſt / Fluweel. Ick hebbe oock goet vleesch / goeden viſch / ende goeden Haringh. Hier is goede boter / ende oock goeden keese / van alle ſoorten. Wildy een goede bonette koopen? of een goedt boeck / in Frantoys / oft in Duytſch / oft in Latijn / oft Engelſch / oft eenen ſchrijf-boeck? koopt wat.

Look

Beſiet

Look what you pleaſe to buy, I will ſell it you good cheape. Aske for what you pleaſe, I will let you ſee it: the ſight shal coſt you nothing.

Beſiet wat u belieft te koopen / ick ſal u goeden koop geven. Epſcht wat u belieft / ick ſal 't u laten ſien: 't geſichte en ſal u niet koſten.

D. How much shall I pay for an ell of this cloth?

D. Hoe veel ſal ick vooz de elle van dit laken betalen?

L. You shall pay for it five shillings.

L. Ghy ſulter vijf ſchellingen vooz betalen.

D. How much muſt an ell of this cloth coſt me?

D. Hoe veel ſal my d'elle van dit laken koſten?

L. It muſt coſt you twenty ſtyvers.

L. Het ſal u twintigh ſtuyvers koſten.

D. How much is a pound of this cheeſe worth?

D. Hoe veel geldt het pondt van deſen keeſe?

L. A pound will coſt a ſtyver.

L. Het pondt geldt eenen ſtuyver.

D. How ſell you a quart of this wine?

D. Wat geldt den pot van deſen wijn?

L. The quart wil coſt three ſtyvers.

L. Den pot geldt dzie ſtuyvers.

D. How much hold you the peece?

D. Hoe veel looft ghy het ſtuck?

L. I hold it at five guldens, at one word.

L. Ick looft / met een woozt vijf guldens.

D. What shall I give for this? but ſet me not too high a price.

D. Wat ſal ick daer vooz geven? Maer en verlaget my niet.

L. No truly, I will not ſet you too highe a price: I will tell you at one word: you shal pay for it ſeventeen ſtyvers and an half if it pleaſe you.

L. Neen ick ſeker / ick en ſal u niet verlaten: ick ſal 't u ſeggen met een woozdt / ghy ſulter vooz betalen ſeventhien ſtuyvers ende eenen halven / ſoo het u belieft.

D. It is a greatſdeal too much.

D. Het is veel te veele.

L. It is not truly. How much doe you bid mee? Bid ſomething. I will not ſel it for that which you bid me. Bid me ſometing.

L. 't En is ſeker niet. Hoe veel biedt ghy my? bied wat: Ick en ſal 't niet geven vooz 't gene ghy my biedt. Biedt my wat.

D. What should I bid you? you have ſet it at too highe a price.

L. I have not: but I did not ſay that I would not give it for leſſe than I told you. Tell mee what you will give me for it.

D. I will give twelve ſtyvers for it.

L. For that price it is not to bee ſold, you proffer me loſſe, you bid me too little. I have ſome here which I will ſell you for that price, but it is not ſo good as that. I will ſhew you that which I will ſell you for leſſe price; but the loweſt price is not alwayes good to bee ſought. You can not doe better than to buy that which is good. If you were my brother I could not give you any better.

D. Will you take my money?

L. Not ſo.

D. You ſhall have two ſtyvers and an half more.

L. I can not, I ſhould then loſe by it.

D. I can give no more.

L. Well, God guide you. Goe try elſwhere if you can buy better cheap: you ſhall have it no where for leſſe price; I am able to ſell you as good cheap as an other,

D. Wat ſoude ick daer op bieden? ghy hebbet my te vele gelooft.

L. Ick en hebbe niet: maer 't is niet geſeydt dat ick 't niet minder geven ſal als ick'et gelooft hebbe. Seght my wat ghy'er vooz gheven wilt.

D. Ick ſalder twaelf ſtuyvers vooz geven.

L. Vooz dien pzijs iſt niet te koop/ ghy bied my verlies/ gy bied my te luttel: ick hebt hier wel dat ick u vooz dien pzijs geven wil/ maer 't en is ſoo goet niet als dat. Ick ſalder u wel laten ſien/ die ick vooz minderen pzijs geven ſal; maer den minſten pzijs en is niet altoos goedt gheſocht. Ghy en meught niet beter doen/ dan wat goeders koopen. Altmaert ghy mijn bzoeder ſoude ick u niet beter konnen geven.

D. Wildt ghy mijn geldt hebben?

L. Alſoo niet.

D. Ghy ſult noch twee ſtuyvers ende eenen halven hebben.

L. Ick en kan niet/ ick ſoude dan aen verlieſen.

D. Ick en magh niet meer geven.

L. Wel/ Godt gelepde u. Gaet elders beſien of ghy beter koop kondt koopen: ghy en ſult het nergens vooz minder pzijs bekomen; ick hebbe de macht u ſo goet koop te geven

other, but I will not loſe by it. I offer it you very neare for the ſame price that it coſt me, I muſt gain ſomewhat, I ſit not here to get nothing, I muſt live by it. You know well enough that every thing is deare, the one muſt follow the other, if you will not give the fifteen ſtyvers I cannot helpe you, you are too hard (too wiſe.)

D. That I am indeed.

L. One can gaine nothing by you: If every one were ſo hard as you are, I might well ſhut up my ſhop, for I ſhould not get bread to eat.

D. It is your pleaſure to ſay ſo.

L. It is true verely.

D. Now heare one word.

L. Well, ſay on.

D. I will give you another ſtyver, & no more: I can beſtow no more, I ſhall be ſhent.

L. That were a ſmall matter, I ſhould alſo bee chidden, if I ſold it for leſſe: Are you within a ſtyver? It is a ſhame that you ſtand ſo long for a ſtyver: what will a ſtyver or two availe you?

D. Yea, you ſay well, here one ſtyver, and in an other place another, that is two ſtyvers. Wel, ſhall I not have it?

L. Not

ben als een ander / maer ick en wil niet verlieſen. Ick verlaet het u bp na booz dien pzijs dattet mp gheoſt heeft. Ick moet wat winnen / ick en ſit hier niet om niet te winnen / ick moet 'er af leven. Ghp weet wel dat alle dingh dier is / 't een moet 'et ander volgen / is 't dat ghp de vijfthien ſtupvers niet gheven wilt / kan ick u niet helpen / ghp zijt al te naeu.

D. Dat ben ick ſeecker.

L. Men kan aen u niet winnen: dat een pegelijck ſoo naeu ware als ghp / ſoude ick mijn winliet wel mogen ſtupten / want ick en ſoude 't bzoot niet winnen dat ik eten ſoude.

D. Het belieft u ſoo te ſeggen.

L. 't Is ſeecker waer.

D. Nu hoozt een woozdt.

L. Wel / ſeght.

D. Ick ſal u noch een ſtupbergeven / ende niet meer: ick en magh niet meer geven / ick ſoude bekeven wozden.

L. Dat waer een kleyne ſake / ick ſoude oock bekeven wozden dat ick 'et minder gave: ſiet ghp op eenen ſtupver na? 't Is ſchande / dat ghp mp ſoo lange om eenen ſtupver tempteert: wat magh u een ſtupver of twee helpen?

D. Ja / ghp ſeght wel / eenen ſtupver hier / ende eenen daer / dat zijn twee ſtupvers. Wel / ſal ick 't niet hebben?

L. Not for that price.

D. Fare wel thē, I am gonne.

L. God guide you. Now come hither; take it. I may not refuſe my handſale, it is too good cheape.

D. You ſay ſo, but I ſay it is too deare, you have beguiled me.

L. I wil free you of it, if you be not contented.

D. It would be a ſhame for me to doe ſo. Hold there is your money, how much muſt you have?

L. You know that wel enough, thirteen pounds & an half. Is it not ſo.

D. Wel, hold there: give me ten ſtyvers back again.

L. I have no ſmal money. For how much doe you give me this?

D. For foure ſhillings and ſixe pence.

L. I wil not take it at that rate, it is not worth ſo much.

D. But it is, aske els.

L. Give me other money. I shal not be able to put of this.

D. You may very wel, I will make it good to you: If you cannot put it away, bring it me again, I will give you other money. Hold there is an other.

L. Now I am content. Will you have it carried for you? I will cauſe it to be carriried for you. Take that Sirra and goe with him.

L. Om dien pryſ is niet.

D. Adieu/ ick ga.

L. Godt ghelepde u. Nu komt hier neemt'et/ ick en mach mijn hantgift niet ontſeggen/ 't is te goedt koop.

D. Dat ſeght ghy/ ick ſegge dat het te dier is/ ghy hebt my bedrogen.

L. Ick ſchelde u quijt/ iſt dat ghy qualijck te vreden zijt.

D. Het waer my ſchande dat ick dat dede. Houdt daer u geldt/ hoe veel moet ghy hebben?

L. Dat weet ghy wel/ derthien pont ende een half. Iſt ſoo niet?

D. Wel/ houd daer: geeft my thien ſtupvers weder.

L. Ick en hebbe geen kleyn gelt. Wor hoe veel geeft ghy dit?

D. Wor vier ſchellingen ende ſes penningen.

L. Wor dien pryſ en ſal ick't niet ontfangen/ 't en is ſoo veel niet weert.

D. 't Is immers/ vraegt'et.

L. Geeft my ander geldt/ ick en ſoude dit niet konnen begeven.

D. Ghy ſult wel/ ick doet u goet: Iſt dat ghy 't niet upgeven kont/ brenget my weder/ ick ſal u ander geldt geven. Houd daer is een ander.

L. Nu ben ik te vreden. Wilt ghy 't gedragen hebben/ ick ſal 't u doen dragen. Ghy knecht neemt dat ende gaet met hem.

D. 't En

D. There is no need of it, I can carry it my ſelf, farewell miſtres.

L. I thanke you hartily my friend: when you have need of any thing come to me, I will ſel you good cheap.

D. Well miſtres, I wil doe it willingly. Now God be with you.

D. 't En is geen noot / ick ſal het wel dragen / adieu Vrouwe.

L. Grooten danck mijnen vrient: als ghy pets van doen hebt komt by my / ick ſal u goeden koop geven.

D. Wel Vrouwe / ick ſal 't geerne doen. Tot Gode bevolen.

14. *How to demand a debt.*

M. GOod morrow my friend.

G. And you alſo.

M. You know wherefore I am come hither. Doe you not?

G. No truly.

M. How ſo? know you not who I am? Doe you not know me?

G. No who are you?

M. Have you forgotten that you had lately Merchandize of me?

G. It is ſo indeed.

M. Wel, when ſhall I have my money?

G. Truly I have no money now, I have paid away all the money I had, you muſt have patience yet for eight dayes.

M. I can not tarry any longer, I wil be paid, I have tarryed long enoug: Make ſhift that I may have my money or I will cauſe you to bee areſted, or give me ſecurity.

14. Om een ſchuldt te eyſſchen.

M. GOeden dagh mijnen vrient.

G. Ende u oock.

M. Ghy weet wel / waerom dat ick hier kome. Weet ghy niet?

G. Neen ick ſeecker.

M. Hoe! en weet ghy niet wie ick ben? en kent ghy my niet?

G. Neen ick / wie zijt ghy?

M. Hebt ghy vergeten / dat ghy laetſt koopmanſchap van my hadt?

G. Het is ſeker waer.

M. Wel wanneer ſal ick mijn geldt hebben?

G. Ick en heb ſeecker nu geen gelt / ick hebbet al uytgegeven dat ick hadde / ghy moet noch acht dagen Patientie hebben.

M. Ick en kan niet langer wachten: ick will betaelt zijn ick hebbe genoegh gebeydt: Maeckt dat ick gelot hebbe / of ick ſal u doen arreſteren / of geeft my borge.

G. How much is it that I owe you?

M. You know that wel enough.

G. Truly I have forgotten it: I have ſet it downe, but I cannot tell where.

M. You owe me ten pounds and foure shillings, is it not true? is it not ſo?

G. I beleeve ſurely that it is ſo.

M. You did promiſe me to give me money two moneths ſince, you know it wel, but you have not kept your promiſe.

G. That is true indeed, but I could not getany money of them that are indebted to mee.

M. I have nothing to doe with that, make them pay you.

G. Yea, and when the people have no money, what should I doe to them? I muſt be faine to tarry untill they have it. We ought not to be ſo rigorous, wee ought to have compaſſion one with another, as God hath commaunded us.

M. That is true indeed, but I have tarryed long enough, I can tarry no longer, for they to whom I am indebted will alſo tarry no longer: if that were not ſo, I would tarry willingly.

G. Now

G. Hoe veel iſt dat ick u ſchuldigh ben?

M. Dat weet ghy wel.

G. Ick heb 't ſeecker vergeten: ick heb het geſchreven/ maer ick weet niet waer.

M. Ghy zijt my ſchuldigh thien ponden en vier ſchellingen/iſt niet waer? iſt niet ſoo?

G. Ick geloove ſeker dat het ſoo is.

M. Ghy hebt my belooft over twee maenden geldt te geven / dat weet ghy wel: maer ghy en hebt uwe belofte niet na-gekomen.

G. Het is wel waer/ maer ick en hebbe geen gelot konnen krijgen van den geenen die my ſchuldigh zijn.

M. Daer mede en heb ick niet te doen / doet haer betalen.

G. Ja/ en als de lieden geen geldt hebben/ wat ſal ick haer doen? ick moet wel bepden tot dat ſy 't hebben. Men behoort ſoo ſtraf niet te zijn/ wy behooren medelijden met malkanderen te hebben/alſoo Godt ons bevolen heeft.

M. Het is wel waer/ maer ick hebbe langh genoegh gewacht: langer en kan ick niet bepden / want de gene die ick ſchuldigh ben/ en willen ook niet langer bepden: als dat niet en ware / ſoude ick wel bepden.

G. Nu

G. Now come with mee, I will pay you, or I will give you ſecurity.

M. Well, let us goe, I am content. Well, what ſay you?

G. Come hither my friend, this man ſhall ſtand ſurety for me.

M. Will he doe that? Is it true my friend? will you bee ſurety for this man?

F. Yea, how much is it that hee oweth you?

M. It is twelve pounds ſlemmish.

G. How! It is ſo much? it is not ſo much.

M. But it is.

G. It is not truly, I dare ſweare that it is not ſo much.

M. How much is it then?

G. It is no more then ten pounds and foure shillings, you your ſelf told me ſo even now.

M. Did I tell you ſo? I did not.

G. But you have.

M. Wel, ſo be it then: Nevertheles I thinke that it is twelve, but I am content ſeing you ſay that it is no more. When ſhall I be paid?

G. Within ten dayes.

M. I am content: but keep your word.

G. That I will doe without faile.

G. Nu komt met mp / ick ſal u betalen / ofte ick ſal u bozge ſtellen.

M. Wel / gaen wp / ick ben te vzeden. Wel / wat ſeght ghy.

G. Komt hier mijnen vziendt / deſen man ſal bozge vooz mp blijven.

M. Sal hy dat doen? iſt waer mijn vziendt? wilt ghy vooz deſe man bozge blijven?

F. Ja ick / hoe veel iſt dat hy u ſchuldigh is?

M. 't Is twaelf ponden vlaems.

G. Hoe! iſt ſo vele? ten is ſoo veel niet.

M. 't Is immers.

G. 't En is ſeecher niet: ick derf ſweeren datter ſoo veel niet en is.

M. Hoe veel is 't dan?

G. 't En is niet meer dan thien ponden ende vier ſchellingen / ghy hebt mp terſtont ſelve ſoo geſeydt.

M. Heb ick u dat geſeydt? ick en hebbe niet.

G. Ghy hebt immers.

M. Wel / het zp dan ſoo / mp duncht nochtans datter twaelve is / maer ick ben te vzeden na dat ghy ſeght datter niet meer en is. Wanneer ſal ick betaelt werden?

G. Binnen thien dagen.

M. Ick ben te vzeden: maer houdt u woozdt.

G. Dat ſal ick ſonder faute doen.

F. If so be that he doe not pay you, I wil pay you.

G. I am content. Fare wel.

F. Fare wel my friend.

F. Indien hy u niet betaelt/ sal ick u betalen.

G. Ick ben te vreden. Adieu.

F. Adieu mijn vriendt.

The forme of writing letters, and making obligations, acquittances, and other such like things.

De manier hoe men brieven schrijven, Obligatien, en quijt-scheldingen, en diergelijcke dingen, maken sal.

1. A letter from a son to a father in acknowledgement of his carefull education of him.

1. Een brief van eenen Soon aen sijn Vader de sorge wegens sijne opvoedinge bekennende.

The superscription.

Het opschrift.

To my much honoured and loving father M. Iohn Jackson, Merchaunt

In London.

Aen mijn veel ghe-eerde en beminde Vader M. Jan Jackson/ Koopman

Tot London.

Sir.

GOd and nature have obliged me to an humble acknowledgement of your great love and care of me, who have not only bin the secondary cause of my heing in this world, but also a great means of my comfortable estate. For what is a man (being a reasonable creature) but miserable, yea worse than the least that perisheth, if he be not taken

Mijn Heer/

GOdt en de nature hebben my tot een ootmoedighe erkentenisse uwer groote liefde en sorge t'mpmaerts vermonden; wie niet alleenlijk de tweede oorsaecke mijns weselijse wesen zijt/ maer oock een groote oorsaeck mijnes troostelijcken stants. Want wat is den mensche (een redelijck schepsel zijnde) anders/ als ellendigh/ ja slimmer als de beesten die vergaen/ so voor hem

taken care of, that the reaſon and underſtanding which God hath given him above the beaſts of the feild, be exerciſed & imployed in ſome honeſt & good way? Truly Sir, not to flatter you, I have much to ſay to you in reſpect of my conception, feeding, cloathing, and countenance; which the light of nature ingageth me alwayes to acknowledge with much thankfulneſſe to you under God: but in my weake underſtanding, me thinks, there is nothing wherein you have more manifeſted your ſelf a father to me, than by the education and learning, which it pleaſeth God to move and inable you to beſtow upon me. Now I have nothing, whereby in any ſort to teſtify my gratefulnes, but onely a childlike confeſſion of your fatherly love: which I ſhall deſire continually to make manifeſt not onely in word but in deeds as the Lord shal in mercy give me ability. Thus deſiring your loving acceptance of this humble tender of my duty, which I deſire may be alſo preſented from me to my dear mother:

hem geen ſorge werde gheda-gen/dat de reden en't verſtant dat Godt hem boven het ge-dierte des velts gegeft heeft/ in eenige eerlijcke en goede ſa-ken geoeffent werde? Voor-waer Heer/ſonder u L. te vlee-jen/ heb ick u L. veele te ſeg-gen/ wegens mijne ontfant-keniſſe/ voedinge kleedinge ende genegentheyt; d'welcke my het licht der nature altijt verbint (onder God) aen u E. met groote danckbaerheyt te erkennen: maer na mijn zwack verſtandt/ duncht my/ datter niet en is waer inne U E. ſijn vaderlijcke gunſte meer hebt laten blijcken als in d'op-voedinghe en leere/ waer toe Godt u E. bewogen en macht ghegeven heeft om aen my te beſteden. Voor my ick en hebbe niet waer mede ick in eenigher-wijſe mijn dankbaerheyt berupgen kan/ als alleenlijck een kinderlijc-ke bekenteniſſe uwer Vader-lijcke liefde: het welcke ick (na de macht en genade die my den Heere geven ſal) al-tijt niet alleenlijck met woor-den maer in der daedt trach-ten ſal te doen blijcken. Al-dus verſoeckende dat deſe mijne ootmoedighe aenbie-dinghe mijnes ſchuldighen plichts U L. mach aenghe-naem zijn/ verſoeckende dat het ſelve mijn geliefde Moe-der mijnent-halven mede aen-gedient magh werden:

I com-

I commend you to the Almighty and rest, Sir,

Your dutifull and loving Son Robert Iackson.

Amsterdam this 2 of August new stile, 1646.

bevele ick u E. den Almachtigen / en blijve / mijn Heer/

U E. verplichte en deminde soon Robert Jackson.

Amsterdam den 2 Augusti 1646. nieuwen stijl.

The answer to the former letter.

Antwoort op den bovengeschreven brief.

To my loving son Robert Iackson at the house of Master Iames Dunckens, Schoole-master in Amsterdam.

Aen mijn beminde soon Robert Jackson / ten huyse van Meester Jacob Dunckens / Schoole-meester tot Amsterdam.

Son Robbert,

I Have received thy letter of the second of August, and am very glad to perceave that the Lord hath given thee grace to consider the love and care of thy father towards thee. Thou are not altogither ignorant what great charge the Lord hath layd upon parents in respect of the education of their children; and experience hath taught thee in some measure how tender the love of mee and thy mother is to thee wards, and I have from time to time indeavoured as thou knowest to shew thee what the Lord also requireth of thee in respect of honouring thy parents, and that God hath bin pleased to set

Soon Robbert/

UWen brief van den tweeden Augusti heb ick ontfangen/ my seer verheugende te verstaen dat u de Heere die genade gegeven heeft/dat ghy de liefde ende sorge die u Vader t'uwaerts is dragende/ ter herten neemt. De groote last die de Heere d'Ouders wegens d'opvoedinge harer kinderen op-gelept heeft/ en is u niet geheelijck onbekent; oock heeft d'ervarentheydt u eenigher maten geleert/hoe teder mijn en u moeders liefde t'uwaerts gewerst is/ hebbende (als u wel bewust is) van tijt tot tijt neerstigheydt gepleeght om u bekent te maken/ wat de Heere van u wegens het eeren uwer Ouders is eyschende/ en dat God dat

set that as the first commaundement with a promise. Now my deare child, there is nothing which I doe more earnestly desire than the good of thy soule. If therfore it shall please God of his infinite grace to continue and increase his feare in thine heart, that thou doest hate the vanityes and evils whereby youth is too often brought to destruction, and doest take pleasure in such things as may bee for thy comfort before God and thy credit before men: assure thy self whiles that I have any thing to dispose of, thou shalt not want any thing that may be usefull or advantagious to thee. And this is the mutuall good will and affection not of my self alone, but also of thy deare mother. Thus having nothing else at present but the commending of thee unto the favourable protection of the Almighty, wishing thee herewith to remember our kynd respects to thy Schoole-master, thanking him, for his paynes with thee, I rest

Thy loving father
Iohn Iackson.

London, this 3 of Septemb. 1646.

dat ghebodt believt heeft te stellen als het eerste met een belofte. Nu dan mijn waerde kint / daer en is niet daer ick meer na verlange dan dat het u wele wel ga. Soo het Godt dan uyt sijn oneyndelijcke barmhertigheyt gelieven sal / sijne vreese in u herte te doen blijven en aenwassen / op dat ghy de ydelheden en boosheden haetet / waer door de jeught al te dickmaels tot verderf gebracht wordt. En u behagen stelt in die dingen die voor God aengenaem zijn en eerlijck voor de menschen: weest dan verseeckert dat u niets ontbreecken sal dat u noodigh of voordeelijck sal zijn / soo lange ick pers hebben sal om u by te setten. En dit is het onderlinge welbehagen en liefde niet alleenlijck van my / maer oock van u geliefde moeder. Voor dese tijt niet anders hebbende als u inde gunstige beschermingе des almoghende te bevelen / hier nevens begeerende dat ghy onse behoorlijcke groetenisse aen u meester doet / heur bedanckende voor de moeyten die hy met u i. neemt / blijve ick

U Beminde Vader
Jan Jackson.

London / desen 3 September 1646.

2. *From a son to his father longing to hear from his parents, and to have some mony sent him.*

LOving and deare father after myne humble duty remembred to you and to my beloved mother, you may hereby understand that I am at present in health & prosperity God be praised, & do greatly desire to know how it is with you. I have of late written unto you two or three several letters, but have as yet received no answer from you, whereath I marvaile greatly, not knowing what may be the reason of it; wherefore my mynd is in great perplexity for you fearing least some evill or misfortune hath happened to you, which you wil not let me know of. I pray you therfore deare father not to let me be any longer thus troubled, but of al love be pleased to certifie me by the bearer hereof or by the first convenient messenger, of your estate and how you doe.

2. Van een Soon aen sijn Vader verlangende van sijne ouders te hooren, en dat hem eenigh geldt toe-gesonden werde.

BEminde en geliefde Vader/na het gedencken mijnes ootmoedigen plichts aen U L. en aen mijn beminde moeder / gelieft hier mede te verstaen / dat ick tegenwoordigh (waer voor Godt gepreesen moet zijn) in goede ghesonthepdt en voorspoet ben/ grootelijcks verlangende om te hooren hoe 't met u l. is. Ick hebbe onlanghs twee of drp brieven aen u l. geschreben / maer hebbe als noch geen antwoort van u l. bekomen / waer over ick grootelijcks verwondert ben / niet wetende wat d'oorsaeck daer van wesen mach/ waeromme mijn Geest uwent halven seer bekommert is / vreesende of u l. eenigh ongeluck of quaet mochte over-gekomen zijn/ dat u l. mp niet begeert bekent te maken. Ick bidde u l. derhalven / gheliefde Vader/ mijn niet langer in dese benauthept te laten/ maer gheliefr mp volgens de liefde die ghp mp zijt toe-draghende/ met dzenger deses of met de eerste ghelegenthepdt te laten weten hoe het wegens uwen stant en welvaert gelegen is.

Be Het

Be pleased also (Sir) to understand that I have great need of three or four guldens to supply some necessities which I have at present on me: I pray be pleased to send so much to me suddainly; and do not think that I spend my money prodigally, or unprofitably: For I will give you an accompt of al the mony which you have sent me how I have laid it out in needfull expences. May it please you also to commend me to my Brothers and Sisters, Uncles, and Aunts, and all the rest of my friends.

This is all which I have at present to write, and so I leave you and them to Almighty God to whom my prayers shal be continually directed, for the raine of his liberalityes to be powred down upon you, and rest,

Your obedient and loving Son, A. B.

Amsterdam May 13. new stile 1646.

Het sal u l. mede gelieven te verstaen dat ick dry of vier guldens aen geit noodig van doen hebbe, om eenige behoeftigheden te vervullen, die my tegenwoordigh ontbreecken. Ick bidde u l. gelieft my met den eersten so veele te senden; niet denckende dat ick mijn geldt onprofijtelijck uyt-gheven ofte verquisten sal, want ick sal u l. reeckeninge doen van alle het geldt dat u l. my ghesonden heft, hoe dat ick 't eet vooz noodige dingen besteet hebbe. Laet het u l. mede gelieve mijne groeteniſſe te doen aen mijn Broeders en Susters, aen mijn Oomz en Mupen, ende alle andere Vzienden.

Dit is al het geene ick vooz dees tijdt te schzyven hebbe, u l. en haer al t'samen Gode bevelende, aen wie ick mijne gebeden altijt richten sal, dat hy de zegen synes mildadigheyt over u l. gelieve te stozten, en sal blijven,

U L. gehoorsame en beminde Sone A. B.

Amsterdam den 13 May nieuwen stijl, 1646.

The answer to the former letter.

Antwoordt op de voorgaende brief.

BEloved and deare child, I have receaved thy letter of the thirteenth of May, by which I understand that you

BEminde en gelieſde kindt u bzief van den derthienden May heb ick ontfangen, waer uyt ick verstaen hebbe, dat

you are in health, which is an occasion of great joy both to me and thy mother. And it pleaseth us well that you have so great a desire to heare from us, it is at token of naturall affection and childlike respect which you beare to us; which the more you doe beare, the more God will blesse you. As for that you write of two or three letters which you sent me before, understand for certaine that I have receaved none other but this last. I would have written oftener unto you, but I could meet with no messengers, by whom I might sent safely and conveniently to you: neyther had I indeed any needfull matter to write unto you of. As touching our estate it is no worse than formerly, wee are in good health blessed be God: your mother indeed hath bin sick, two or three dayes of late, but is through the mercy of God now well recovered againe. I send you now by this messenger and friend foure gold guldens according to your desire, but take heed that you spend them not vainly: for it would be ill done of you to cast that lightly away which I your poor Father have ear-

dat ghy gesont zijt, het welcke een groote oorsaecke is van blijdtschap beyde in my en in uwe Moeder. Het behaeght ons ook wel, dat ghy sulcken grooten verlanghen hebt om van ons te hooren; het is een teecken van een natuerlijcke liefde en kinderlijcke eere die ghy ons zijt toedragende, het welcke hoe meer ghy doet, hoe meer u Godt zegenen sal. Wegens het gene ghy schrijft van twee of te drie brieven aen my gesonden te hebben, weest verseeckert dat ick geene als dese leste ontfanghen hebbe. Ick soude meer-malen aen u geschreven hebben, maer konde geen bode vinden met wie ick seeckerlijck en bequaemlijck aen u konde senden, ook hadde ick in waerheydt niet noodsakelijcks aen u te schrijven. Wegens onsen standt, ten is Godt lof niet erger als voor desen, wy zijn Godt lof in goede gesondtheydt. 't Is waer, u Moeder heeft onlanghs twee of drie daghen siecк gheweest; maer is nu door de ghenade Godes wederom volkomen ghesondt. Met dezengher deses onsen vriendt sende ick u volgens u versoeck, vier goutguldens, maer siet toe dat ghy die niet onnuttelijck verteert: want het soude qualijck van u ghedaen zijn, het geene lichtveerdelijck te verwerpen, dat ick u arme Vader met het sweet

ned myner

ned with the sweat of my browes. Follow your busines well, bee diligent in your studyes, seek to give content to them that have the oversight of you, and above all things labour to please God almighty, which you shall the better doe if you avoyd evill company. You have begun reasonably well, but that profiteth not if you doe not persevere. To which end I pray God blesse you. All your friends with us do remember their loves to you. So I rest,

Your loving father

B. B.

mijnes aensichts verdient hebbe. Neemt uwe saecken wel waer / weest naerstigh in 't leeren / tracht die geene te berghenoegen die d'opsicht over u hebben / en boven alle dingen / arbeyt den almachtigen Godt te behagen / 't welke ghy te beter sult konnen doen so ghy quaet gesellschap schuwt. Ghy hebt redelijck wel begonnen / maer dat sal u niet voorderlijck zijn / indien ghy niet en volhert. Tot welcken eynde ick Godt bidden sal dat hy u wil zegenen. Alle uwe vrienden omrent ons groeten u. Hier mede blijvende

U beminde vader

B. B.

3. *From a son to his father asking his Counsell and consent in way of marriage.*

Sir,

BEing absent from you in person, and detayned by my many great and important affaires wherewith you and others have instructed mee, that I can not come to speak with you face to face: I have made bold in persuance of the honour and child-

3. Van een Soon aen sijnen Vader, sijn raedt en bewillinge, om te huwelijcken, versoeckende.

Mijn Heer /

ALso ick persoonlijck absent zijnde / en door de groote en veelderhande ghewichtige saken / waer mede u e. en andere my vertrout hebben achter ghehouden werde / soo dat ick by u e. niet komen kan / om aengesichte aen aengesichte met u e. te spreken; heb ick my verstout / volgens de eere en kinder-

childlike duty which I owe to you, thus by writing to crane advise of you in a matter that doth highly concerne me. Sir, it is so, that being come by the blessing of God to mans estate by your & care & furtherance in a way to live of my self,and considering that God Almightie hath so ordained that it is not good for man to be allone, and therefore would seek an help meet for him, and that my occasions now are such as that it is not so good for me to continue in a single and unmarryed estate, I have had of late some thoughts and by the advise of friends that wish me well, great incouragements to look out for a wife, and by the good hand of God so guiding of me have begun to set my affections upon one whom I could willingly if it were the wil of God enjoy in that way. The mayd whom I have minded is of myne own knowledge in part, and as I heare from others that know her, a very godly and vertuous woman, one that is comely of person, a good houswife,

and

kinderlijcke plicht die ick u e. schuldigh ben / aldus dooz schrijven uwen raedt te versoecken in een saecke die mijn ten hoohsten aengaet. Mijn Heer/ het is alsoo/ terwijl ick dooz Godes zegen tot manneliicken staet gekomen ben/ en dooz u e. sorge en hulpe op den weg om van mijn selven te konnen leven / en aenghemerckt hebbende dat Godt Almachtig geordineert heeft/ dat 't niet goet is dat de mensche alleen zy/ soghte daeromme een hulpe die hem bequaem soude zijn;en dat mijn gelegentheden tegenwoordig sulcks zijn datter dooz mp onbequaem is een eenigh leven te leyden en ongetrouwt te blijven/ so heb ick onlangs eenige gedachten gehadt / en dooz raedt en moedt-gevinge van vrienden die mijn welvaert wenschen / na een wijf upt gesien / en dooz de goede handt Godts gelepdt zijnde / heb ick mijn liefde beginnen te stellen op eene / die ick (soo het de wille Godes ware) geerne op die maniere soude ghenieten. De Jonghe Dochter die ick desint hebbe / is ten deele dooz mijn eyghen wetenschap / en dooz de getupgenisse van andere die haer kennen / een Godtsalige en deughtsame Jonge Dochter / een die schoon en tierlijck van persoon is / en een goede Huys-houdster / seer

sachte

and very meek and affable of disposition. She is the only daughter of Mr. D. R. a godly man & credible merchaunt in this city, one that is able to give a considerable estate with his daughter, and one who may be no small furtherance to me in way of my trading. But without you Sir I can do nothing, for God hath required children to honour their parents, and I having bin hitherto sustained and prospered by Gods blessing upon your fatherly care, dare not be so unthankfull as to take in hand so great a busines without your counsill and approbation. Wherefore Sir I beseech you, to ask connsel of God for me, and your self seriously to take the matter to heart, and with what convenient speed you can to send me your mynd in writing: Until which time I shall forbeare any motion or further proceeding there in. I doubt not of your tender and fatherly care of me in this: and therefore need use no friends or arguments to perswade you there to. God I hope, who hath the heats of al men in his hands,

sachtmoedigh / en van eenen vriendelijcken aert. Sy is de eenighe Dochter van Mr. D. R. een Godtsaligh man / en in dese Stadt een eerlijck Koopman / eene die de macht heeft om een merckelijcke somme gelts met sijn Dochter te gheven / en eene die my in mijnen handel gheen kleyn voordeel soude konnen doen. Maer sonder u e. Heer / kan ick niet doen / want God heeft begeert dat kinderen hare ouders souden eeren / en vermits ick door Godes zegen en u e. Vaderlijcke sorge tot [illegible] spoedigh geweest ben / en derf ick soo ondanckbaer niet wesen / om soo een zwaren saeck by der handt te nemen / sonder u e. raedt en bewillinge. Waeromme versoeck ick Heere / dat u e. mijnent weghen met Godt wilt te rade gaen / en selfs de saecke ernstelijck ter herte nemen / en my u e. schriftelijck antwoort met alle mogelijcke spoet toesenden tot welcken tijdt toe ick 't selve niet voor sal stellen / maer alle voordere voortgangh staken. Aen u e. teedere en vaderlijcke sorge mijnent-halven in desen twijffel ick niet: daeromme behoef ick geene vrienden en beweeg-redenen te ghebruycken om u e. daer toe te bewoghen. Ick hoope dat Godt / die aller menschen hazten in sijne handen heeft /

will u e. be-

will perswade you to that which shall be for his glory: and if he seeth it good for me he wil in his good time accomplish it. At present I have nothing els but my humble service to your self, my mother, and the rest of my friends, only that I desire to approve my self to be,

Your obedient Son,
R. S.

u e. bewegen sal te doen dat tot sijner eere strecken magh: het welcke hy in sijnen tijdt volbrengen sal so het tot mijnen voordeel is. Tegenwoordigh heb ick anders niet als mijn ootmoedigen dienst aen u e. aen mijn Moeder / en de reste mijner vrienden/alleenlijck dat ick wenschte te bewijsen dat ick ben/

U E. gehoorsame Soon/
R. S.

The answer to the former letter.

Son R.

I Have receaved your last, and taken into serious consideration the weighrie matter by you therein propounded to mee. As for Mr. D. R. whose daughter you desire to marry, I know him wel, and would be glad that hee and wee might bee so neare in affinity. As for his daughter I know her not, shee being but a child when her Father went out of England. But if she bee such a mayd as you write me, surely I should not doe well I think, any way to discourage you therein. For my part, being so far distaunt from you, and so little able to helpe you, I can not take

Antwoort op den voorigen brief.

Soon R.

U Wen lesten brief heb ick ontfangen / en hebbe de gewichtige saecke my voorgedaen in voorgestelt/in ernstighe bedenckinghe ghenomen. Wegens Mr. D. R. met wiens Dochter ghy geerne huwelijcken soudt/die ken ick heel wel/ en soude my verheugen dat hy en wy soo na aen malkanderen vermaegschappen souden. Wegens sijne Dochter/haer en ken ick niet/ alsoo sy maer een kindt was doen haer Vader upt Engelant trock. Maer indien het sulcken Dochter is als ghy my schrijft/dunckt my waerlijck/dat ick niet wel sou doen u dat af te raden. Mijnenthalven/ alsoo ick soo verre van u gelegen ben / en so weynigh macht hebbe om u te helpen/ en kan ick soo veele over my

so niet

so much upon mee as otherwise I should think my self bound to doe. This therfore I give you for answer. So long as you were a child, and under myne hand, I took the best care I could of you to guide you; but now you are a man and for your selfe, I may I conceave leave matters more to you, only my advise and counsell I may give you as occasion serveth and you shall doe well to follow it; for you can no longer expect God's blessing to goe along with you, than you doe honour your parents in all good things. As for the mayd and her parts and qualifications, I leave that wholy to you to look to it, that shee bee such a one as you say, and such an one as you may live a godly peace able and comfortable life with all: and herein I charge you to take what helpe you can of your friends in my absence, to advise you that you be not deceaved by you thfull lusts and conceits, for favour is deceitfull, and beauty is vaine, but a woman that feareth the Lords she shalbe praised. As for the matter of outward estate, you shall leave that to mee to manage it between her

niet nemen als ik my anders soude verpligt houde te doen. Waeromme ick u dit tot antwoordt gheve. Terwijle ghy een kint waert/en onder mijn gebiedt stondt/ dzoegh ick de beste zozge die ick konde om u te regeeren; maer nu ghy een man ghewozden zijt/ en dooz u selven/vertrouwe ick dat ik eenige saecken aen u overlaten magh; eventwel magh ick mijnen raedt geven alst pas geeft/ en ghy sult wel doen het selve na te komen; want langer als ghy u Ouders in alle goede dinghen eert/ en kondt ghy de zegen des Heeren niet verwachten. Wegens de jonge Dochter/ hare deughden/ en bequaemheden/dat laet ick geheelijck aen u om toe te sien/ dat zy soo is als ghy van haer ghetuyght/ en sulcken een met wien ghy een Godtsaligh/ vzeedsaem/en troostelijck leven mooght leyden: en hier in beveele ick u/ dat ghy soo veele hulpe alst mogelijck is van u vzienden in mijn absentie wilt nemen/ om u alsoo te raden/ dat ghy dooz de lusten en inbeeldinghen des Jeughts niet bedzoghen en wozt; want de behalligheydt is bedzog/ ende de schoonheyt ydelheyt/ maer eene Vzouwe die den Heere vzeest die sal ghepzesen wozden. Wegens de sake van upterlijcke middelen/ daer sult gy my en haer

father

Vader

father and my self, which I shal doe by letters and friends, so soon as I understand that you are any way acceptable to the mayd, and that you have farther incouragements to goe forward in this busines. In the mean time and so alwajes I shall not cease commending you and al your lawful undertakinghs to Almightie God in my daylie prayers. And so I bid you hartily farewell, desiring you to remember my hearty salutations to all our friends.

Your loving father
T. S.

Vader mede laten begaen/ het welke ick door brieven en vrienden sal doen soo haest ik verstaen sal hebben dat gy de maget eenigsints aengenaem zijt/en dat ghy meerder moet sult hebben om in dese saecke voort te varen. Middelertijt jae gheduerigh sal ick niet aflaten u en alle uwe wettighe onderwindingen den Almagtighen Godt in mijne daghelijckse ghebeden te bevelen. Waer mede ick hertelijcke afscheyt van u neme/ versoeckende dat ghy mijne hertelijke groetenisse aen alle onse vrienden wilt doen.

U Beminde Vader
T. S.

4. *A father sends his son to a Schoolemaster, and gives him charge to feed and instruct him, and promiseth to pay him for it.*

4. Een Vader send sijnen Soon aen een Schoolmeester, wien hy beveelt te voeden en te onderwijsen, waer voor hy hem betalinge belooft.

LOving friend Mr. F. G. I was with you (you know) a while since, and had some communication about placeing my son with you, but then we could not agree about the wages I should give you. Now so it is that since I have considered of it, and have thought it not best that I should stand upon a small

WAerde vrient Mr. F. G. Ick ben onlanghs (als u l. bekent is) by u l. geweest/ eenige reden t'samen hebbende wegens het besteeden van mijn soon by u l. maer konden als doen over 't loon dat ick u l. geven soude / niet accordeeren. Het is nu soo/dat ick 'et t'sedert dien tijdt overleyt hebbe/ en ongeraden gevonden terwijl het tot nut van

small matter for my childs good. I have therefore now sent my son over to you by this good friend the bearer, with all things which for the present I or my wife have thought necessary for him, and what you shall further find needfull either send to me and I wil provide it or if you pleas to provide it, I will pay it you againe. My earnest request therfore to you is, that you will please to take charge of him, and look well to him, that he want no thing needfull for him; and also that you will diligently instruct him in all necessary things wherein youth should be taught, as namely, reading, writing, ciphering, casting up of accompts, keeping of merchants books, understanding and speaking the Latin, French, Dutch, English, Italian, and Spanish, tongues, and what els you see good: but especially I pray neglect not to traine him up in the feare of God, and good manners and behaviour toward men, that by Gods blessing in time he may be fit to traffique and hold commerce in the world as other men doe, and maje behave

himself

van mijn kint soude strecken op een kleyntjen te staen. Ick hebbe daerom nu met mijn goede vrient brenger deses mijn soon aen u l. over gesonden, met alle dingen die ick of mijn Huys-vrouwe teghenwoordigh konde bedencken hem noodig te wesen, ende het geene u l. bevint hy noch van noode soude moghen hebben, gelieft dat te ontbieden en ick sal 't u besorgen, of so gy 't besorght, sal ick 'et u l. weder betalen. Daeromme is mijn ernstigh versoeck aen u l. dat ghy hem believet onder u ghebiedt te nemen, en wel toe te sien, dat hem niet en ontbreke, dat nodig is; als mede dat ghy hem neerstelijck wilt onderwijsen in alle noodige dingen, waer inne de jeught behoort geleert te worden, als namentlijck: in 't lesen, schrijven, rijferen, reckeninge op te nemen, Koopmans Boeckhouden, het verstaen en spreken vande Latijnse, Franse, Duytse, Engelse, Italiaense, en Spaense talen, en wat ghy meer noodigh acht: maer insonderheydt (bidde ick u) en versuymt niet hem op te brengen in de vreese Godes, en in goede zeeden en ghelaet tegens de menschen, op dat hy namaels door Godes zegen bequaem magh worden om handel en koopmanschap inde werelt te drijven als andere menschen doen, en hem

daer

himself worthily therein, so as God almightie may have prais, you credit, himself peace of conscience, and we his parents comfort: and for your paines and labour herein I shall pay you yearly, so long as he is with you, two hundred and sixtie guldens, as you demanded: and you shall alwayes have your money before hand; in token whereof I have now sent you by him one quarters payment which is Sixtie and five guldens, and what extraordinary expences he puts you to besides his dyet and education in your house, that I will pay you over and above when I shall understand by you that you have disbursed any thing for him. Sir, what you doe for him I shall take it as don for me, and shall studie all wayes whereby I may any wise requite or deserve the love and care which you shal shew to him. Thus desireing your loving entertainement of him and usage according to his demerit, and as you in wisdome shall find most for his good, and praying the Lord to blesse your labours to him, I take my leave, and rest, Your assured loving friend M. N.

The superscription. To my loving friend Mr. F. G. Scholemaster dwelling at M.

5. One

daer so vromelijck in dragen/ dat God almachtig lof/ u l. de eere/ hy een geruste conscientie/ eñ wy sijne ouders troost/ mogen hebben: en voor uwen arbeyt in desen sal ick u l. jaerlijks/ soo langh hy by u l. is/ twee hondert sestigh guldens volgens u l. eysch betalen/ en u gelt sult gy altijt van te voren hebben; in teecken waer van/ ick u l. nevens hem betalinge sende voor een vierendeel-jaers/ te weten/ vijf-en-tsestigh guldens/ ende alle ongewone onkosten die hy u l. buyten sijne mont-kosten ende opvoedingh in u huys aen doet/ sal ik daerenboven betalen/ so haest ik van ul. verstaen sal hebben dat ghy yets voor hem verschoten hebt. Mijn Heer/ 't gene u l. aen hem doet sal ick achten als voor my gedaen/ en sal altijt beneerstigẽ/ waer mede ik de liefde en sorghe die ghy aen hem bewijsen sult/ verdienẽ en vergeldẽ sal. Aldus versoeckende dat ghy hem vriendelijck wilt onthalen/ en na sijne verdiensten/ en als u l. na uwe wijsheyt voor hem bequaem sult vinden/ wel wilt doen/ en de Heere biddende/ uwen arbeydt aen hem te willen zegenen/ neem ick mijnen afscheyt/ en blijve

U l. Vrient M. N.

Het opschrift. Aen mijn beminde vriendt Mr. F. G. School-meester/ woonende tot M.

5. Eenen

5 *One friend counselleth another howe to proceed wel in merchandizing which hee hath newly begun.*

The superscription.
To my esteemed good friend Mr. F. P. Merchaunt in Hamborough.

MY deare friend F. P. having heard that you have begun to trade for your selfe, and that you have taken upon you so great and weightie a calling as a merchaunt adventurer, I have thought my self bound as a professed friend of yours, and an old friend and familiar of your deare Father deceased, to congratulate you in your estate, and to give you the best advise I can for your better manageing of your affaires. It is that which I promised your father on his death bed, and therefore I hope that you will take it in good part from me. First therefore let me advise you, not to bee too hastie to be rich, for Solomon sayth he that hasteth to bee rich shall sudainly come to povertie. Be sure in the first place that

5. Eenen vrient geeft den anderen raedt, hoe hy in sijnen handel die hy eerst begonnen heeft, wel voort sal varen.

Het opschrijft.
Aen mijn hooghgeachten en goeden vrient Hr. F. P. Hoopman tot Hamburgh.

MIjn geliefde vrient F. P. ghehoort hebbende / dat ghy voor u selfs begonnen hebt te handelen / en dat ghy soo grooten en ghewichtigen beroep aengenomen hebt een Hoopman aventurier te wesen / heb ick mij als verbonden geacht / mij als u. l. vrient uytgevende / oock een out bekende vrient van u gheliefde overleden Vader / mij nevens U. L. in uwen staet te verblijden / en u l. de beste raedt te geven dat mij mogelijck is / tot beter uytvoeringhe van uwen handel. Dat is het gene ick aen u l. Vader op sijn doodtbedde belooft hebbe / en daerom hoope ick dat ghy suiver van mij in 't goede sult aennemen. Laet mij U. L. dan in 't eerste raden / dat ghy u niet al te seer en spoet om rijck te worden / want Salomon seght / die sich haestet om rijck te worden / sal metter haest tot armoede vervallen. Siet ten eersten wel toe /

that you feare God, and serve him incessantly night and day, and let not your cares for this life hinder you of doeing any part of your duty to God. Be not too greedy of falling into much busines: for great merchandize soone makes a man either rich or poore. Acquaint your selfe much with the uncertainty and fading condition of outward things, and be strong in faith and hope of eternall life: for Merchaunts run many hazards feares, and adventures, and often undergoe great losses; and if you have not a foundation layd up for the life to come, you may possibly meet sometimes with such changes here, as may make your heart to quake. Whatsoever you take in hand or do, be sure to deal justly with al men: for il gotten goods seldome prosper long. Rob not the prince of his customes: for many times a pound that way gotten costs ten. Trade not in deceitful, unmerchantable, and false wares. Keep just waights, equal ballan-

dat ghy de vreese Gods hebt / hem sonder op-houden dagh en nacht dienende / en laet oock de sorgen van dit leven u van geen gedeelte der plicht die ghy Godt schuldigh zijt / beletten. Weest niet al te grierigh om al te veel te doen te hebben: want grooten hoophandel veroorsaeckt een menschē haest rijck of arm te worden. Van de onseeckerheydt en verganckelijckheydt van aerdtsche dingen sult ghy u versekeren / en sterck in den geloove en hope van het eeuwige levē wesen: want hooplieden loopen groote perijkelen / vreesen / en avontueren / en moeten dickwils groote verliesen dragen: en soo ghy dan geen fondament voor het toekomende leven gelegdt hebt / waer 't moghelijck dat ghy hier al-te-mets sulcke veranderinghen soude ontmoeten die u herte soude doen zidderen en beven. Wat ghy by der handt neemt of doet / weest verseeckert dat ghy alle menschen recht doet: want het beurt selden dat goederen met onrecht verkregen / lang voorspoedigh zijn. Ontrooft den Prince van syn Collen niet: want een pondt op die maniere gewonnen / kost dickwils wel tien. Handelt niet met bedrieghelijcke / valsche / of dat geen koopmans waer en is. Houdt rechte gewichten / geliicke ma-

ces, gen /

ces, and law full measures. Take good notice of all that you receave in, and pay out, in the way of your trade. Keep your books and accompts exact & in good order: for therein stands much the credit of a merchant. Be often perusing your books, acquaint your self well with your estate: for many throug neglect of that have not only bin undone, but greatly disgraced. Adventure no more at any one time than what if you lose you can by Gods blessing beare. Make your adventures in many parcels, that if one should faile the other perhaps may helpe the losse. Take heed with whom you trade, and whom you trust. Trust no man but try him first. And seek not without great necessity to be creditted of others: for the more you stand on your own feet the lesse care and more honour you have. Bee not lightly surety for any, for many thereby suffer great damage: neither lightly desire any to be surety for you: for one good turne wil ask an other. What you have once promised be careful to perform:

gen/en wettige matē. Neemt goede acht van al het geene ghy in uwen handel ontfanght en upt-geeft. Houdt uwe boecken en reeckeningen bequaem en in goede ordre: want daer bestaet d'eere van een koopman grootelijck in. Over-siet uwe boecken dickwils / maeckt dat ghy uwen staet wel kent: want door het versuym van dien / zijnder veele niet alleenlijck bedorven / maer in groote schande verballen. Waeght op eenen tijt niet meer / dan soo ghy het quaemt te verliesen / ghy door Godes segen soudt konnen dragen. Maeckt dat het gene ghy aventuert in veele gedeelten zy / op dat so d'eene quam te verongelucken / het andere de schaede mogelijck soude konnen helpen dragen. Siet toe met wien ghy handelt / en wien ghy vertrouwt. Vertrouwt niemant / of bevroeft hem eerst. En tracht ock niet sonder groot gebreck van andere vertrouwt te worden: Want hoe vaster ghy in u eygen schoenen staet / hoe minder sorge / en hoe meerder eere sult ghy hebben. Weest voor niemant lichtelijck borge; want veele lijden daer groote schaede door: versoeckt ock lichtelick niemant borge voor u te blijven; want d'eene vriendt schap epscht den andere. Weest sorghvuldigh na te komen dat gy eens belooft

for

for merchaunts suffer much by not keeping their word. When therefore you have payments to make provide in time: have the somes and dajes in continuall remembrance. Relye on no other man to the last for your owne payments: for so you may be deceaved and crack your own credit. Be as care full as may be not to trade above the compasse of your stock. Leave not your busines to much to others but have a continuall oversight of it your self. Live not in fashion either above your rank, or too much inferiour to it: but keep in a middle way, so as your conscience may not be wounded if you should faile. Love more your honour than riches. Seek not to be criditted for all that you can. When you have gained, praise God and remember the poore. Be not prodigal, for that is wasting: nor yet niggardly, for that is base. Keep stil a noble & generous mynd guided by a good understanding. Shun by all means evill company, and among other things take heed of horses, wine, and women: which have bin the over-

throw

hebt: want Kooplieden lijden groote schade / door dien sy haer woort niet en houden. Daerom wanneer ghy eenige betalinge te doen hebt / versorght het in tijdt: de sommen en verval-daghen altijt in u gedachten hebbende. Verlaet u tot op het lest op niemant wegens u betalinge: want daer door soudt gy konnen bedrogen worden / en u eygen geloof breken. Weest soo sorgvuldigh alst mogelick is / boven de streek van u vermogen niet te handelen. Laet uwe dingen niet te veel op andere staen: maer hebter selve een gestadige ooge op. Gaet in uwen dracht / noch boven uwen staet / noch al te veel onder uwe staet: maer houdt u in de middel-wegh / op dat uwe conscientie niet gequetst en worde / indien ghy quaemt te falyeren. Hebt u eere liever als rijckdom. Tracht niet voor so veel vertrout te worden als gy kond. Als ghy winste gedaen hebt / looft Godt / en gedenckt den armen. Weest niet overdadigh; want dat is verterende: noch te gierigh; want dat is verachtelijck. Houd altijt een edel en doorluchtigh gemoet door een goet verstant geleyt zijnde. Schuwt quaet geselschap door alle middelen / en onder andere dingen wacht u voor paerden / wijn / en vrouwen: de welcke veele jonge

Koop-

throw of many young merchaunts. Have a certain time ordinarily of being at home, and misse no man if it be possible at times appointed. Frequent the exchange and meeting places of merchaunts: for absence makes a man sometimes suspected. If you deale for others, doe for them as for your selfe: you thereby gaine friends and reputation. Be sure your advise be good, or have it altered and when it is right follow it punctually. Reckon often with your masters or Chapmen, for short reckoning makes long friends. There are many other things doutles which are needfull to be taken care of, which are not possible for mee to think on: but time and experience will teach you them. And think it not strange if you learne something by shame and losse: for thinges so learned usually are best remembred. So hopeing that myne advise to you herein shall not be altogither cast off, I leave you to God and rest,

Your faithfull friend
C. D.

Kooplieden bedorven hebbē. Stelt een sekeren tijt om gemeenlick t'huys te wesen/ en soo 't mogelick is/ set niemant te leur op gesette tijden. Verkeert op de beurse en andere plaetsen daer Kooplieden by een komen: want af-wesen veroorsaeckt somtijts dat een mensche in twijffel getrocken wort. Soo ghy voor anderen handelt/ doet voor haer als voor u selven: daer door verkrijght ghy vrienden en een goeden naem. Weest verseeckert dat uwen advijs goet is/ of datter verandert worde: en wanneer 't recht is/ komt het sonder missen nae. Reeckent veeltijts met u Meesters of Kooplieden: want korte rekeningen veroorsaecken lange vrientschap. Daer zijn ongetwijffelt veele andere dingen/ die noodigh zijn waer genomen te worden/ die my onmogelijck zijn te bedencken: maer tijdt en ervarentheydt sullen u die wel leeren. En denckt het niet vreemt te wesen/ dat ghy yets door schande en schade leert: want dingen op die wijse geleert/ werden best onthouden. Dus hopende dat mijnen raedt aen u l. in desen/ in 't geheel niet verworpen sal worden/ bevele ick u l. den Heere/ en blijve/

U L. getrouwen vrient
C. D.

6 *From one friend to another in way of advise about sale and returne of goods.*

LOving friend Mr. P. after salutations, &c. I give you to know that I have sent you by I. N. Master of the Elizabeth of London, who is now bound for Holland, and to set saile within two dayes if God permit, the severall goods mentioned in the bill of lading here in closed, which I pray you receave for my use, and let this be your suffitient order and advise to sell and dispose of them for me with all fidelity. And make returnes to me in sugars or Endigoes, or tobaccoe, or French wines, or beaver hats and books, as you shal best be able to accommodate your selfe for mine advantage, paying your self all charges and factorage concerning them. I have also charged you with a bill of exchange to pay to Mr. N. at double usance thre hundred pounds sterling. If you please to accept it and pay him, you shall doe me a favour, and

6. Van eenen vriendt aen den anderen, raedt gevende wegens het verkoopen ende wederkeeren van goederen.

WAerde vrient Mr. P. na groeteniſſe/etc. Ick laet U. L. weten dat per I. N. Schipper van den Elizabeth van Londen / die tegenwoordigh na Hollandt meent te zeplen / en ſoo het Godt toelaet / binnē twee of drp dagen meent te vertrecken / ick aen u. l. de verſchepden goederen in deſe in-geſlotene cognoſſement verhaelt / geſonden hebbe / u.l. verſoeckende die mijnent-halven te willen ontfangen / en laet deſen eene genoeghſame ordre ende raedt zijn om die voor mijn te verkoopen / en in alle getrouwigheyt te beſteden. En doet mijn weder-keeringe in ſuyckeren / of Indigo / of Tobach / of France Wijnen / of Bever-hoeden / en Boecken / ſoo als ghy beſt tot mijnen voordeel te rechte ſult konnen komen / u ſelfs betaelende voor alle de onkoſten en factorye / dien aengaende gedaen. Ick hebbe u. l. oock belaſt met een wiſſel-brief van drp honderd ponden ſterlinc te betaelen aen Mr. N. op dubbel uſance. So het u.l. believt aen te nemen / gheſchiedt

if my

if the former goods sent you be not yet sold, or amount not to so much, I shall make it good to you when and howsoever you please to charge me with it or any part that you come short. For news we have none at present, the king is still at Newcastle, but there is no signe or likelyhood of his subscribing to the propositions. The Lord send us an happy peace. Farewell.

Your loving friend I. K.

mp vziendtschap / en indien de goederen voor desen gesonden noch onverkoght zijn / of soo veel niet en bedragen / sal ick't u. l. wederom goet doen / wanneer en op wat wijse u. l. mp daer mede gelieft te belasten / of soo veel als u. l. te hoet sal komen. Nieuws hebben wp tegenwoordigh gheen. Den koninghe is noch tot Newkasteel / maer daer en is geen teecken of blijck dat hp onder-teekenen sal 't gene hem voor-gestelt is. De Heere gebe ons een geluckige vrede. Vaert wel.

H. L. beminde vrient / I. K.

An obligation for debt.

I C. R. of Amsterdam Inkeeper acknowledge and confes by these presents to bee indebted to the worshipfull L. H. of the same city Merchaunt, or the bearer here of, the somme of five hundred guldens at 20 stuyvers 2 peece, and that for a parcell of Borduice Wines bought of him and receaved to my content: promiseing to pay the said somme at May next coming. And for the same I bind my person and goods present and to come. Renounceing all helps and benefits of lawe any wise contrary hereunto,

Een obligatie van schult.

Ick C. R. Herbergier in Amsterdam / bekenne ende belijde mits desen schuldig te wesen den eersz. L. H. koopman der selver stede / oft den bzenger deses / de somme van vijf hondert guldens / tot 20. stupvers 't stuck / ende dat ter saecke van en paztye Bozdeaurse-Wijnen van hem gekocht / ende tot mijn genoegen ontfangen: belovende de selve somme te Map eerstkomende te betalen. Ende daer voor verbinde ick mijnen persoon ende goederen / tegenwoordig ende toekomende / ontseggende alle de behulpselen ende voordeelen van rechten / desen eenigsins tegenstrijdende en-

and

and particulerly telling the law, that generall renuntiation is of no value, except that the spetiall goe before. In witnes of the truth, I have subscribed this in Amsterdam this fifteenth of September 1646.

By me C. R.

de bysonder den rechte / seggende / dat gemeyne ontseggingе van geender weerde en is / ten zy dat de bysondere voor-gae. In kennisse der waerheydt / hebbe ick dit ondertekent binnen Amsterdam desen vijfthienden September 1646

By my C. R.

Another, somewhat shorter, and with severall payments.

I A. B. dwelling at Antwerp, acknowledge and confesse to be indebted to H. M. merchaunt dwelling at Vilain, or the bearer hereof, the somme of Thirty pounds ten shellings & sixe pence flemmish coine, and that for five English cloaths which I have bought and receaved of him: of which cloaths I hold my self to be well satisfied. Therfore I promise to pay him or the bearer hereof the said somme in three payments, to wit: Ten pounds in the whitsun faire of Antwerp next coming, Ten pounds more at the Baumas faire, and the remainder in the cold faire of Berghen then next ensueing without any fraud. In witnes of the truth, I have, &c.

Een ander, wat korter, ende met verscheydene betalingen.

Ick A. B. wonende t'Antwerpen / bekenne ende belijde schuldig te zijn aē H. M. Koopman woonende te Velaine / ofte den brenger van desen / de somme van 30 ponden thien schellingen / ende 6 penningen Vlaemsche munte / eñ dat voor vijf Engelsche lakenen die ick van hem gekocht ende ontfangen hebbe: van welcke lakenen ick my wel vergenoeght houde. Daerom belove ick hem ofte den brenger deses de voorseyde somme in drye betalingen te doen / te weten: thien ponden in de Antwerpse Pincxster-merckt eerst-komende / noch thien ponden te Bamis-merckt / en de reste in de Koude-merckt van Bergen daer aen volgende sonder eenigh bedrogh. In kennisse der waerheydt heb ick / etc.

An obligation with surety.

WE N. I. and I. B. as surety, acknowledge by these presents to be indebted and each one of us for the whole and as principall unto A. F. accepting the same, the some of 600 Charles guldens of twenty stivers a peece, for a sort of linnen cloth bought by the said N. I. & receaved to his content. For which debt I the said I. B. stand surety, and make thereof my proper debt, promising as principall to pay the same unto the said A. F. or the bearer hereof, within the space of one yeare. Renouncing of the exception of the divisi-on, Ordinis excussionis, and all others which might stand me in stead against it. Provided that the said N. I. doe free and release me therefrom without cost and damage like as I the said N. I. promise to doe within the space of fifteen moneths. For which we equally bind our persons & goods moveable and immoveable, present and to come. Renounceing all helps and benefits of law any wise contrary hereto, and particularly telling the law that generall renun-

Een Obligatie met borge.

WIJ N. I. ende I. B. als borgen / bekennen mits desen schuldig te zijn/ende elck van ons een voor al/ende als principael aen A. F. het selve aen-nemende de somme van 600 Carolus guldens / van 20 stuyvers 't stuck/ter saecke van een soorte Linde-laken by den selven N. I. gecocht ende tot sijnen genoegen ontfangen. Voor welcke schuldt ick I. B. voorsz borge blijve ende maecke daer mijn eygen schuldt van/belovende die als principael aen de selven A. F. oft dzenger deses binnen den tijdt van een jaer te betalen/ ontseggende de uptnemingen van der divisien Ordinis excussionis, ende alle andere die mij daer tegen soude mogen te stade komen. Behoudelicken / dat de selve N. I. mij daer van kosteloos ende schadeloos ontlaste ende ontsla / gelijcker-wijs ick N. I. voorsz binnen den tijdt van 15 maenden beloove te doen. Waer voor wij gelijckelicken onse personen ende goederen roerende ende onroerende / tegenwoordigh ofi toekomende verbinden: verwerpende alle behulpselen / ende voordeelen van rechte desen eenigsins tegenstrijdende / ende bysonder de rechte/seggende dat gemeyne.

renuntiation is nothing worth, except ſpeciall goe before. In witnes whereof wee have ſet hereunder our hands (ſignes manual) in preſence of W. T. and H. B. as witneſſes, this fourth of Septemb. in the yeare 1646.

N. I. I. B.

ne ontſeggínge van geender waerden en is/ ten zy dat bysondere voozgae. In kenniſſe der waerheyt hebben wy onſe handt-teerkenen hier onder gheſtelt in het by-weſen van W. T. ende H. B. als getuygen/ deſen vierden September/ Anno 1646.

N. I. I. B.

An agreement for hire of an houſe.

Voor-waerden van Huyshuere.

I M. E. acknowledge and confeſſe to have demiſed (or let) to the worshipful W. O. an houſe with a garden ſcituate in Leyden in the cleare ſtreet, called the thouſand fears, next door to the N. for the terme of eight yeare following, beginning at May now next coming 1647. and that for the yearly ſomme of Fifty and ſixe guldens of twenty ſtyvers a peece, to pay every half yeare eight and twenty guldens currant money, the firſt part wherof wilbe due & shal be payd at Alballowes tyde or the firſt of November 1647. or within a moneth after that without fraud. Wherewith both partyes being contented, the foreſaid demiſer and tenant have promiſed one an other to keep the foreſaid conditions, under bond of their perſons, and goods moveable and immovea-

Ick M. E. kenne ende beliyde verhuert te hebben de eerſamen W. O. een huys met een hof ſtaende te Leyden in de clare-ſtreeg/genaemt de dupſent vzeeſen/aldernaeſt den N. vooz den tijt van acht na-volgende jaren/in-gaende te Mey eerſt-komende 1647. ende dat vooz de ſomme van ſes-en-vijftigh guldens/ tot twintigh ſtuyvers het ſtuck jaerlijx/ te betaelen alle half jaer acht-en-twintig guldens in gangbaren gelde/waer van d'eerſte pay op Alder-Heyligen dagh/ of op d'eerſte November 1647. verſchijnen ſal/ ende betaelt moet wozden/ of binnen een maendt daer nae/ ſonder bedzogh. Waer mede beyde paztyen te vzede zijnde/ de voozſz huerder en verhuerder malkanderen belooft hebben de voozſz voozwaerden te onderhouden/onder verbintenisſe van hare perſonen ende goederen/ roerende ende onroe-

immoveable present and to come. Renounceing al helps of law any wise contrary hereunto, and particulerly the law saying, that general renuntiation is of no worth except that the spetial goe afore. In witnes wherof there are made hereof two Chirographies (or instruments) one cut ont from the other, subscribed by parties on both sides, and written upon the cutting throug with A B C. in presence of N. E. and F. G. witnesses the 5 of Aprill 1646.

By me M. E.

roerende / tegenwoordige ende toekomende. Verwerpende alle behulpselen van rechte desen eenighsins tegen-strijdende/ eñ bysonder den rechte seggende/ dat gemeyne ontsegginge van geener waerden en is/ ten zy datter bysondere voorgae. Tot oorkonde van dien zijn hier af gemaeckt twee hantschriften/ d'een uyt den andere gesneden door partyen weder-zijdts onderteeckent/ende op 't selve deurschijden met A B C. beschreven in't by-wesen van N. E. ende F. G. getuygen / den vijfden April 1646.

By my M. E.

An acquittance for house rent.

I R. P. acknowledge by these presents to have receaved of the worshipfull O. T. the somme of eightie and three guldens for an half years house rent due for the dwelling house of the said O. T. scituat in Peter and Iames-street in Amsterdam now at May 1646. In witnes of the truth I have hereunto subscribed my signe manuall the ten of Iune 1646.

By me R. P.

Quijt-scheldinge van Huys-huere.

I Ck R. P. bekenne mits desen ontfangen te hebben van den eersamen O. T. de somme van dry-en-tachentigh guldens voor een half jaer Huys-huere in Mey 1646. verschenen/voor't huys daer de voorschreven O. T. in woont/staende inde Pieter Jacobs-straet tot Amsterdam. In kennisse der waerheyt heb ick mijn hant-teycken hier onder gestelt den thienden Junij 1646.

By my R. P.

An acquittance for debt.

I A. B. dwelling at Bridges acknowledge & confes by theſe preſents to have receaved of I. G. dwelling at Anwerp, the ſomme of ten guldens of twenty ſtyvers a peece, which I lent him (or which he was indebted to me) whereof I have loſt the obligation which was dated the tenth day of Aprill in the yeare 1644. Of which ſomme, and of al other debts which hee hath owed mee to this day, I hold my ſelf well ſatisfyed, and acquit him of al. In witnes whereof I have hereunto ſet my ſigne manuall in Bridges the fift of September 1646.

I. B.

Quijt-ſcheldinge voor een ſchuldt.

Ick A. B. woonende te Brugge / bekenne ende beliide mits deſen van I. G. woonende tot Antwerpen / ontfangen te hebben de ſomme van 10 guldens / van 20 ſtuyvers 't ſtuck / die ick hem geleent hadde (oft die hy my ſchuldig is geweeſt) waer van ick de obligatie verloren hebbe / die op den 10 dag Aprilis in 't jaer 1644 gedateert was: voor welcke ſomme ende voor alle andere die hy my tot nu toe ſchuldig is geweeſt / ick my voldaen houde / ende hem van alles quijtſchelde. In kennisſe der waerheydt heb ick mijn handt-teecken hier onder geſtelt binnen Brugge / den vijfden September 1646.

I. B.

A clearing of an accompt.

THis day the fift of September 1646. have we V. F. and G. H. agreed together in friendship and have reckoned from the begining to the end for certaine disburſed moneys, dyet, chamber rent, and otherwiſe, which I V. F. demaunded and he remained indebted to mee by the end of the accompt for the ſomme of 25 guldens, which I acknowledge

Een af-rekeningh.

OP huyden / den vijfden September 1646. zijn wy V. F. ende G. H. minnelick over een gekomen / ende van alles tot alles af-gerekent voor verſchote penningen / mondt-koſten / kamerhuer / ende anderſins / die ick V. F. was eyſchende / ende hy my tot ſlot van rekeninge ſchuldig bleef / voor de ſomme van 25 guldens / welcke ſomme ick bekenne ontfangen te heb-

ledge to have receaved, and by this all our reckonings are dead and to nothing, and all that was ſtanding out between us ſatisfyed. Acted in Amſterdam in the hous of A. R. in preſence of A. B. and N. L. as witneſſes, the fift of September 1646.

V. F. G. H.

hebben / ende hier mede zijn alle onſe reeckeningen doodt ende te niet / ende alles wat wy met malkanderen hadden uptſtaen/voldaen. Aldus gedaen binnen Amſterdam ten huyſe van A. R. in de tegenwoordigheyt van A. B. ende N. L. als getuygen/den vijfſte September 1646.

V. F. G. H.

A Bill of lading after the Hollands manner.

Een Connoſſement (of Vracht-brief) op de Hollantſe manier.

I I. P. of Amſterdam maſter under God of my ſhip called the Saint Peter, at this preſent lying ready in the river of Amſterdam, to ſaile with the firſt good winde which God ſhal give toward London, where my right unlading ſhalbe, acknowledge and confes that I have receaved under the harches of my foreſaid ſhip of you S. I. Merchaunt, to wit: foure pipes of oile, two cheſts of linnen, ſixteen buts of Currents, one ball of canvaſe, five bals of pepper, thirteen rings of braſſe wyer, fiftie bras of iron, al dry & wel conditioned marked with this marke ſtanding before. All which I promiſe to deliver (if God give me a proſperous voyage with

Ick I. P. van Amſterdam Schipper naeſt Godt van mijnen Schepe / genaemt de Sinte Pieter/als nu ter tijdt gereet liggende in de riviere van Amſterdam / om metten eerſten goeden wint die Godt verleenen ſal / te zeylen naer Londen / alwaer mijn rechte ontladinge zijn ſal / oodtkonde ende kenne dat ick ontfangen hebbe onder den Over-loop van mijn voorſz Schip / van u S. I. Koopman/te weten: vier pypen Olij / twee taſſen Lijnwaert/ſeſthien boten Corenten/een baal Canifas/vijf balen Peper / derthien ringen Kooper-draet / vijftigh ſtaven Yſer / al droogh ende wel gheconditioneert / ghemerckt met dit voorſtaende merck. Alle 't welcke ick beloove te leveren (indien mij Godt met mijn voorſchreven ſchip

with my foresaid ship) at London aforesaid to the worshipful Mr. A. I. to his factour or assignes, paying for the fraight of the aforesaid goods 20 sz. by the tun. And for the performance of this before written, I bind my self and all myne estate, and my foresaid ship with all its appurtenances. In witnes whereof I have signed three instruments hereof with my name or my purser it my behalf, al of one contents, the one being performed the other to be of no force. Written in Amsterdam the fift day of September in the yeare 1646.

I. P.

schip behoudē repse verleent) tot Londen vooꝛsz aen den Eersamen Hr. A. I. sijnen Factooꝛ of te gedeputeerden/ mits betalende vooꝛ vzacht van dit vooꝛsz. goet 20 sz. per vat. Ende om 't gene vooꝛsz is te voldoen/verbinde ick mp selven/ alle mijn goet / ende mijn vooꝛsz Schip met alle sijn toebehoozen. In kennisse der waerheydt hebbe ick hier van dzy al-rens-luydende vzacht-briefvē met mijn name onderteekent/of mijn schzijver mijnen 't wegen/ waer van 't eene voldaen zijnde / den anderen van geender weerdē is. Geschzevē in Amsterdam den 5 dagh Septemb. Anno 1646.

I. P.

A bill of lading after the English forme.

Een Connossement (of Vracht-brief) op d'Engelsche maniere.

SHipped by the grace of God in good order and wel conditioned by me F. P. in and upon the good ship called the Ellinor of Pool, whereof is master under God for this present voyage I. C. and now riding at anchor in the Mase, and by God's grace bound for Southampton, to say two fats contayning 550 li. of flaxe, and two bags with 50 li. of nutmegs, being marked and nombered as in the margent,

IK F. P. hebbe dooꝛ de genaede Godes in goede oꝛdze en wel geconditioneert / gescheept in het goede Schip genaemt d'Ellinooꝛ van Poel/ waer op is vooꝛ dese tegenwoozdighe repse Meester of Schipper naest Godt I. C. en nu op de Mase ten ancker liggende/en dooꝛ Godts genade na Southampton-meent te zeplen/te weten/twee vaten inhoudende 550. li. vlas / en twee satrkens met 50. li. nooten-muschaten / gemerckt en genombzeert als op de kant/

en

gent, and are to be delivered in the like good order and wel conditioned at the aforesaid port of Southampton (the danger of the seas only excepted) unto Mr. I. C. and Mr. W. W. or to their assignes, hee or they paying fraight for the said goods according to custome with primage and avarage accustomed. In witnes whereof the master or purser of the said ship hath affirmed to three bils of lading al of this tenor and date, the one of which three bils being accomplished, the other two to stand voyd. And so God send the good ship to her desired port in safety, Amen. Dated in Rotterdam 5 of September 1646.

I. C.

en moeten in gelijcke goede ordre en conditie (uytgenomen de perikelen der zee) inde voorsz haven van Southampton aen Mr. I. C. en Mr. W. W. of die sy ordonneeren sullen gelevert worden/ by ofte sy voor vracht der voorsz goederen volgens costuym betalende met prziem-geld en avarie na behooren. In getuygenisse der waerheyde heeft de Schipper of schrijver van het voorsz schip dry al-eens-luydende en op eenen dagh gedateerde Lard-brieven onderteikent/ waer van den eenē voldaen zijnde/ de andere twee van geender waerden zijn. Voordts gebe God dat het goede Schip geluckelijck ter gewenschter plaetse mach komen/ Amen. In Rotterdam den vijfden September 1646.

I. C.

A Bil of exchaunge.

London the 20 Febr. 1645. for li. 100 sterlings at 38 sz. 2. d. flemish.

AT double usance pay this my first of exchaunge to Mr. D. D. or assignes one hundred pounds starlings at thirty eight sz. two pence Flemish for the valew of Mr. N. A. and place it to myne accompt as per advise.

Yours D. M.

To Mr. L. P. marchant in Amsterdam.

Een Wissel-brief.

Londen/ adv 20 Febr. 1645. voor li. 100 stazlinex a 38 sz. 2. d. vlaems.

OP dobbel uso betaelt desen mijnen eersten Wissel-brief aen Sr. D. D. of ordre/ hondert ponden steerlinex tot 38 schellingen twee grooten vlaems/ de waerde van Sr. N. A. en stelt het op reeckeninge als per advijs.

H. L. vziendt D. M.

Aen Sr. L. P. koopman tot Amsterdam.

An- Een

Another.

In Amsterdam the 5 September 1646. For li. 100 sterlinge.

AT usance not having my first pay this my second of exchange to Mr. P. L. or assignes one hundred pounds sterling the valew received here of Mr. I. H. make good payment and place it to accompt as per advise.

Your loving friend I. N.

To Mr. I. G. Merchaunt in Amsterdam.

Een ander.

In Amsterdam den 5 September 1646. voor li. 100 sterlincks.

OP uso mijn eerste niet hebbende / betaelt dese mijne tweede Wissel-brief aen Hr. P. L. of ordre/hondert ponden sterlincks de waerde alhier ontfangen van Hr. I. H. doet goede betalinge / en stelt het op rekeninge als per advijs.

U L. dient I. N.

Aen Hr. I. G. Koopman tot Amsterdam.

An assignation.

Mr. C. L. bee pleased to pay to Mr. H. G. or to the bearer hereof fower hundred and fifty guldens and it wil bee as satisfactory as payd to my self. In Amsterdam 11 September 1646.

A. G.

Een gelt-bewijs.

Hr. C. L. u l. gelieve aen Hr. H. G. of aen thoonder deses te betalen vier hondert vijftigh guldens / en het sal u l. tegens mp voor goede betalinge verstrecken. In Amsterdam den 11 Sept. 1646.

A. G.

FINIS.

A table of the principall matters conteyned in this little book; by the help whereof the scholler may find out any thing therein for his use either in the learning of the matter or signification of words.

Een Register van de voornaemste dingen in dit kleyn boeckjen vervat; door hulpe waer van den leerlinck alles tot sijn ghebruyck vinden sal, ofte om de saken of de uytleggingen der woorden te leeren.

THe Scope of the work. pag. 1.
Of the letters and their distribution. 2
The abreviations used in the English tongue. 3
Of diphthongs. 4
Of Consonant-Syllables, and many necessary observations about the reading and pronuntiation of words. 6
Of the noune substantive, and its particles, nombers, and cases. 16
Of the noune adjective and its comparison. 19
Of the pronoune and its severall kinds. 22
Of the verb and his conjugation in all moods, tenses, nombers, and persons. 25
Of the parts of speech that are undeclinable, to wit: adverb. 32
Conjunction, preposition, and interjection. 33
Of Syntaxis. 34

DEn inhoud van 't werck. pag. 1.
Van de letteren / ende hare verdeelinge. 2
De verkortingen in d'Engelsche tale gebruyckelick. 3
Van diphthongen. 4
Van Consonant-syllaben / ende veel noodige onderhoudingen aengaende het lesen ende 't gheluydt der woorden. 6
Van 't nomen substantivum ende harepartijkelen/getallen/ende casus. 16
Van 't nomen adjectivum ende hare vergelijckinge. 19
Van 't pronomen ende sijne verscheydene soorten. 22
Van 't verbum ende sijn veranderingh in alle moden / tijden / getallen / en personen. 25
Van de deelen der sprake die indeclinabel zijn/te weten: adverbium. 32
Conjunctie / prepositie / en interjectie. 33
Van Syntaxis. 34

Cer- Eenige

Certaine exemples of ſentences profitable in the practiſe of the foregoeing rules, to wit:

1 The ten Commandements. 37
2 The Lords prayer. 39
3 Chriſts Commiſſion to his Apoſtles. 39
4 Inſtitution of the Lord 's ſupper. 40
5 Eccleſiaſtical diſcipline. 41
6 The Creed. 42
7 The Nicene Creed. 43
8 Athanaſius creed. 44
9 The 38 and 39 chapters of Iob, and a part of the 40 and 31 chapters, wherein many beaſts & other things are ſpoken of, very profitable for the furtherance of the ſcholler in the knowledge of the tongues. 48
10 The 4, 5 and 6 chapters of the Epiſtle of Paul to the Epheſians, wherein the dutie of Chriſtians is largely handled as wel in generall as particuler. 57
11 The 91 Pſalm, which is very comfortable for diſtreſſed hearts, wherein many ſickneſſes and troubles are ſpoken of, in this caſe very needfull to be knowen. 66

Eenige exempelen van redenen gedienſtigh in d'oeffeninge der voorgaende regelen / te weten:

1 De thien Geboden. 37
2 Het Gebedt onſes Heeren. 39
3 't Bevel Chriſti aen ſyn Apoſtelen. 39
4 Inſettinge des Avondtmaels. 40
5 Kerckelijcke ordeninge. 41
6 Geloofs artijckelen. 42
7 Het Niceen geloof. 43
8 Athanaſij geloof. 44
9 Het 38 en 39 cap. Jobs / oock een gedeelte des 40 en 41 cap. daer inne van veele gedierten en andere dingen geſprooken wordt / ſeer profijtelijck om den leerlingh in de kenniſſe der talen te vorderen. 48
10 De 4 / 5 / en 6 Capittelen des Send-briefs Pauli aen den Epheſeren: waer in de plicht der Chriſtenen in 't breet verhandelt wort / ſoo wel in 't gemeen als in 't byſonder. 57
11 Den 91 Pſalm die voor benaude herten ſeer trooſtelijck is: waer inne van veele ſieckten en quellingen geſprooken wordt / in deſe ſaecke ſeer noodigh geweten te worden. 66

Cer-

Eeni-

Certaine moral ſayings and familiar (or proverbiall) ſpeeches, very pleaſaunt to the mynd, and profitable for the exerciſe of the tongue: ſet downe under 45 headr or chapters, to wit:

1 Of the feare of God. 68
2 Of duty to Parents and ſuperiours. 68
3 Duty to a mans ſelf. 69
4 Duty to neighbours. 70
5 Repentance. 70
6 Vertue. 70
7 Education of children. 70
8 Pride and humility. 71
9 Covetousneſſe and liberality. 72
10 Hatred and envy. 72
11 Wiſdome and knowledge. 73
12 Patience and anger. 73
13 Temperance and mediocrity. 74
14 Good and bad company. 75
15 Courteſy and kindenes. 76
16 The good or evill uſe of the tongue. 77
17 Backbiting. 79
18 Corruption and nature. 80
19 Riches and poverty. 81

Eenighe ſtichtelicke ſpreucken en gemeene (of prouerbiale) ſpreeck-woorden/den geeſt ſeer vermaeckelijck en woorderlijck tot d'oeffeninge der ſpraeke: onder 45 hooft-ſtucken ofte capitelen gheſtelt/te weten:

1 Van de vreese des Heeren. 68
2 Van de plicht aen onſe ouders en overheden. 68
3 Van de plicht aen ons ſelven. 69
4 Van de plicht tot d'Ebennaeſten. 70
5 Van bekeeringe. 70
6 Van deught. 70
7 Van opvoedinge van kinren. 70
8 Hovaerdye en nederighept 71
9 Gierighept en mildighept. 72
10 Haet en nijdt. 72
11 Wijshept en wetenſchap. 73
12 Lijtſaemhept en toornighept. 73
13 Maetighepdt en middelmaet. 74
14 Goet en quaet geſelſchap. 75
15 Beleefthepdt en vriendelijckhept. 76
16 Het goet of quaet gebruyk der tonge. 77
17 Achterklap. 79
18 Verdorventhepdt en aert. 80
19 Rijckdom en armoede. 81

20 Prosperity. 83
21 Thriftines. 83
22 Labour and diligence. 84
23 Idlenes. 85
24 Iesting. 86
25 Rebukes. 86
26 Injury. 88
27 Time and oppertunity. 89
28 Contentation. 89
29 Contention and unity. 90
30 Lying. 91
31 Women, love, woeing, marriage, and duties of man and wife. 91
32 Hast and sobriety. 93
33 Promises. 95
34 Friendship and confidence. 95
35 Discretion. 96
36 Secrecie. 96
37 Necessity. 97
38 Retribution. 98
39 Service. 98
40 Iourney-speeches. 99
41 Imitation and likenes. 99
42 Honour, offices, and matters of State. 100
43 Mingled speeches. 102
44 Good counsell in severall cases. 105
45 Christian remembrances. 106

20 Voorspoet. 83
21 Suynigheyt. 83
22 Arbeydt en naerstigheydt. 84
23 Ledigheyt. 85
24 Boertinge. 86
25 Berispinge. 86
26 Ongelijck. 88
27 Tijdt en ghelegentheydt. 89
28 Vergenoeginge. 89
29 Twist en eenigheyt. 90
30 Leugen. 91
31 Vrouw-lijn/liefde/vryen/trouwen/en plichten tusschen man en wijf. 91
32 Haestigheyt en sachtmoedigheyt. 93
33 Beloften. 95
34 Vriendtschap en vast betrouwen. 95
35 Bescheydenheyt. 96
36 Verborgentheden. 96
37 Noodsakelickheyt. 97
38 Weder-looninge. 98
39 Dienst. 98
40 Reys-spreucken. 99
41 Navolginghe en ghelijckheyt. 99
42 Eere/Ampten/en saecken van State. 100
43 Gemengde spreucken. 102
44 Goede raden in verscheyde saken. 105
45 Christelicke bedenckingen. 106

The head nomber. 107
The ordinall nomber. 107
The dajes of the week and moneths of the yeare. 107

Het Hooft-getal. 107
Het order getal. 107
De dagen van der weecke/en maenden van den jare 107

Dialogues

The table.

Dialogues and ordinary discourses among men, as low, to wit:

1 Morning salutations. 108.
2 Salutations at meeting and parting. 109
3 Salutations for the evening tide and night. 110
An other of the same. 112
Evening prayer. 113
4 Childrens talke of rising up in the morning, and goeing to Schoole, and other familiar thinhs. 14
Morning prayer. 116
A short prayer before breakfast. 118
5 Schoole-talke, about writing, learning lessons, and the things thereunto belonging. 119
6 A child relateth orderly to his usher what he & his Schoole-fellowes have don in their rising up, cloathing them, and other things. Wherein the names of many things belonging to the body are spoken of. After that they discours of divine matters. A sermon is heard: but nothing remembred of it. 131
7 Certaine short dialogues. Wherein schollers aske their master leave to goe foorth on severall occasions. 141

Register.

t' Samen-spreckingen en gemeene houtingen onder de menschen / als volght / te weten:

1 Mozgen-gzoeteniſſen. 108
2 Gzoeteniſſen in 't gemoeten / en van malkanderen ſcheyden. 109
3 Gzoeteniſſen voor den avont-ſtont ende nacht. 110
Een ander van de ſelve. 112
Het avont gebedt. 113
4 Kinder-geſpreck van des mozghens opſtaen / ſchole gaen / en andere gemeynſame ſaken. 114
Het mozgen-gebedt. 116
Een kozt gebedt eer men ontbijt. 118
5 School-prærgen wegens ſchrijven / leſſen leeren / ende het geene daer aen behoozt. 119
6 Een kindt vertelt ozdentlick aen ſijn onder-meeſter al wat hy ende ſijne medegeſellen in haer op-ſtaen / kleedinge / en andere dingen gedaen hebben. Waer inne van de namen van vele dingen / het lijf aengaende / geſprocken wert. Daer nae ſprecken ſy van Godtſalige ſaken. Een predicatie wozt gehoozt: maer niets daer van onthouden. 131
7 Eenige kozte t'samen-ſprekingen / waer inne Schooljongens van haren meeſter verlof eyſchen om verſcheyde vozſaecken upt te gaen. 141

8 A Scholler inviteth his master in his fathers name to walke to the garden. 145

9 The diligence of a learned father in teaching of his children at home. 146

10 Two boyes compare their age togither. The diligence of a learned pedagogue is praised. 149

11 Two boyes count their bookes. Men must read extraordinary books sometimes. It is better to learne late than never. A book that is finely bound is shewed. Some questions about it. Wee must not provoke God in our jests. 151

12 All things ought to bee set after heavenly matters. It is shamefull for one to reprove another of that wereof hee himself is guilty. A father giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendations of Scholastical discipline. A rare example of a boy that desires of himself to dwell in the Schoole. 154

13 A meale of ten persons. 165

Prayer before meat. 173

8 Een School-jongen noodigt sijn meester upt naem van sijn Vader in den hoff te gaen. 145

9 De neerstigheydt van een geleerden vader in't onderwijsen van sijne kinderen binnens huys. 146

10 Twee jongens vergelijcken hare jaren. De neerstigheydt van eenen geleerden kinder-meester wordt gheprezen. 149

11 Twee jongens tellen malkanders boecken. Men moet somtijts ongewoone boecken lesen. Het is beter laet / als nimmermeer te leeren. Een boeck dat fraey gebonden is wert verteont. Eenige vragen daer over. In onse boertinghen moet men Godt niet vertoornen. 151

12 Alle dingen moetmen achter de Goddelijcke saecken stellen. Het is schandelijck een ander te berispen voor 't gene hy selver doet. Een Vader beveelt sijn Soon aen de Meester. Tucht is noodsaecketijck / en daerom moet men het verdragen. Lof der school-tucht. Een uptnemend' exempel van een Jonghen die van sich selfs in't school begeert te woonen. 154

13 Een maeltijdt van thien persoonen. 165

Het Ghebedt voor den eeten. 173